

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

“ABDURRAHMAN ŞEREF EFENDİ TARİHİ’NDE
OSMANLI DEVLETİ’NİN İLK YÜZYILI (1300-1400) :
OSMANLI HANEDANININ KÖKENİ, FETRET DEVRİ VE
SİYASETEN KATL MESELELERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Ergül ÇETİN

13751004

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ercan GÜMÜŞ

Mardin- 2019

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı 13751004 numaralı öğrencisi Ergül ÇETİN'in hazırladığı "Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi'nde Osmanlı Devleti'nin İlk Yüz Yılı (1300-1400) : Osmanlı Hanedanının Kökeni, Fetret Devri ve Siyaseten Katl Meselelerinin Değerlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 19/08/2019 Pazartesi günü saat 10:00'da yapılmış, tezin onayına oy çokluğu/oybirliğiyle karar verilmiştir.

Üye :Dr. Öğr. Üyesi Hakan KAYA

Üye :Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Rezan EKİNCİ

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Ercan GÜMÜŞ

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...../...../2019 tarih ve ...../..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../2019

Enstitü Müdürü

Dr. Öğr. Üyesi Ziya POLAT

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
KISALTMALAR VE NOTLAR.....	viii
GİRİŞ.....	9
1. Abdurrahman Şeref Efendi'nin Hayatı.....	11
2. Abdurrahman Şeref Efendi'nin Eserleri.....	25
3. Abdurrahman Şeref Efendi'nin “Tarih-i Devlet-i Osmaniyye” Adlı Eseri.....	30
BİRİNCİ BÖLÜM.....	32
1. TARİH/TARİHYAZIMI, TARİHÇİ/TARİHYAZICISI VE ANLATI KAVRAMLARI ÜZERİNE BAZI MÜLAHAZALAR.....	32
1.1.Tarihçi/Tarihyazıcısı Kimdir?.....	43
1.2.Tarihyazımı/Tarih ve Anlatı.....	45
1.3. Osmanlı Devleti'nde Resmi Bir Kurum Olarak Vakanüvislik.....	48
1.4.Osmanlı Vakanüvisleri.....	65
İKİNCİ BÖLÜM.....	69
2.TARİH-İ DEVLET-İ OSMANİYYE.....	69
2.1. Devlet-i Âliyye-i ‘Osmaniyye.....	72
2.2. Osmanlıların Evail-i Ahvali.....	72
2.3. Birinci Bab: Tesis Ve Tezelzül (699-705).....	75
2.3.1. Saltanat-ı Müesis-i Devlet Osman Han Gazîbn-i Ertuğrul Gazi (699-726).....	75
2.4. Ahd-i Sultan Orhan Gazi Bin Sultan Osman Gazi (726-761) Cülûs-ı Orhan Gazi (726).....	77
2.5. Fütuh ve Gazavat.....	78
2.6. Kavanin ve Nizamat.....	78
2.7. Osmanlıların Rumeliye Müruru (758) Mukaddime-i Fütuhat.....	80
2.8. İrtihal-ı Süleyman Paşa ve Orhan Gazi.....	81
2.9. Ahd-ı Sultan Murad Han Ol Hüdavendigâr Bin Sultan Orhan Gazi (761-791)	82
2.10. Kütahya Mülhekatıyla Amir İlinin Nısfının Osmanlı'ya Geçmesi.....	84

2.11. İsyân-ı Hakim-i Karaman: Muharebe-i Meşhure-i Konya (789)	84
2.12. Feth-i Bulgaristan : Vakıa-i Azime-i Kosova (791).....	85
2.13. Şehadet-i Hüdavendigâr Gazi (791)	86
2.14. Tesisat ve Nizamât	89
2.15. Savcı Bey Vakası.....	91
2.16. Ahd-i Sultan Yıldırım Bayezid Han Gazi Bin Sultan Murad Hüdavendigâr (791-805)Yıldırım Sultan Bayezid Han'ın Cülusu (791).....	91
2.17. Şehriyar-ı Kaviyuü'l-İktirarın Azl ve Nasb-ı Kayasireye Müdahalesi ; Alaşehir'in Fethi (794)	91
2.18. Tavaif-i Mülûk İlhaklarının İstilası	92
2.19. Rumlarla Muharebe: Kostantiniye'nin Birinci Muhasarası	93
2.20. Muhasara-i Kübra-i Niğbolu (798).....	94
2.21. İstanbul'un İkinci Muhasarası	95
2.22. Yıldırım Gazi'nin Fütuhât-ı Ahiresi	95
2.23. Timurleng'in Zuhuru ve Esbab-ı Muharebe.....	95
2.24. Muharebe-i Meşhure-i Ankara (804).....	97
2.25. Sultan Bayezid'in İrtihalı (14 Şaban 805).....	100
2.26. Fezleke-i Bab ve Münakaşa-i Vukuat	100
2.27. Ankara Muharebesi'nin Netaici	104
2.28. Ankara Muharebesi'nin Netaic-i Ber Vech-i Atı Üç Maddeye Ayrılır:	106
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	108
3. TARİH-İ DEVLET-İ OSMANİYYE İŞİĞİNDA KURULUŞ DÖNEMİNE DAİR BAZI TARTIŞMALAR	108
3.1. Osmanlı Hanedanı'nın Kökeni Meselesi.....	108
3.2. Kay-Kayı Meselesi	109
3.3. Kay Meselesi Hakkından Bazı Mülâhazalar	110
3.4. Kayı Meselesi	111
3.5. Abdurrahman Şeref Efendi'nin "Tarih-i Devlet-i Osmaniyye" Adlı Eserinde Osmanlı Hanedanının Kökeni Meselesi	117
3.6. Osmanlı Kökeni Hakkında Genel Bir Değerlendirme.....	118
3.7. Ankara Savaşı (1402)	120
3.7.1. Timur'un Ortaya Çıkışı	122

3.7.2. Timur ile Yıldırım Bayezid'in Karşılaşması	124
3.7.3. Timur'un Sivas'ı İşgali.....	126
3.7.4. Malatya'nın Alınması.....	127
3.7.5. Osmanlı Padişahının Ahvali.....	127
3.7.6. Yıldırım Bayezid ve Timur Arasında Yaşananlar	129
3.7.7. Ankara Savaşı'nın Sonuçları	135
3.7.8. Yıldırım Bayezid'in Ölümü.....	136
3.7.9. Ankara Savaşı Hakkında Genel Bir Değerlendirme.....	137
3.8. Abdurrahman Şeref Efendi'nin " <i>Tarih-i Devlet-i Osmaniyye</i> " Adlı Eserinde Savcı Bey Vakası Bağlamında Siyaseten Katl Meselesi; Otoriteyi Tahkim Etme Adına Siyaseten Katl ve Müsâdere.....	140
3.8.1. Siyaseten Katlin Dini Boyutu	144
3.8.2. Siyaseten Katlin/Kardeş Katl'in Tarihsel Boyutu	147
3.8.3. Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli	148
3.8.4. Abdurrahman Şeref Efendi'nin Tarih-i Devlet-i Osmaniyye Adlı Eserinde Savcı Bey Vakasını Diğer Osmanlı Kronikleri ve Çağdaş Eserler Bağlamında Karşılaştırma	152
3.8.5. Siyaseten Katl Meselesi Hakkında Genel Bir Değerlendirme	163
SONUÇ	169
KAYNAKÇA.....	173
ÖZGEÇMİŞ	185
EKLER.....	186

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi'nde Osmanlı Devleti'nin İlk Yüzyılı (1300-1400) : Osmanlı Hanedanının Kökeni, Fetret Devri ve Siyaseten Katl Meselelerinin Değerlendirilmesi

Ergül ÇETİN

Mardin Artuklu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

2019 : 195 Sayfa

Osmanlı Devleti'nde Tarih bilimi, devlet kademesinde kurumsallaştırılarak siyasi-politik bir hüviyet kazanmıştır. Bu kurumda görev alacak “tarihçi” memurlar devlet bürokrasisi tarafından görevlendirilirdi. Bu tarihçilere malum olunduğu üzere “*Vakanüvist/vak‘antüvis/vakanüvis*” denilmiştir. Vakanüvislik bir kurum olarak tarihi süreç göz önünde bulundurularak etraflıca incelenmiştir. Osmanlı vakanüvislerinin isim listesi verilmiş ve bazı vakanüvisler hakkında özet bilgiler verilmiştir. Osmanlı'nın son vakanüvisi Abdurrahman Şeref Efendi'dir.

Abdurrahman Şeref Efendi ve eserini konu alan bu çalışmada yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmada, Abdurrahman Şeref Efendi'nin “*Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*” adlı eserinin medhal kısmının son alt başlığı olan “*Osmanlıların Evail-i Ahvali*” ve “*Birinci Bab*”ın günümüz latin harflerine transkribi yapılmıştır. Ancak bir bölüme de tartışmalar ilave edilmiştir. Bu bağlamda, Osmanlı hanedanının kökeni meselesi veya başka bir ifade ile menşei meselesi, Ankara Savaşı ile Savcı Bey Vakası bağlamında Osmanlı Devleti'nde siyaseten Katl meselesi problem olarak eklenmiştir. Bundan hareketle, Abdurrahman Şeref Efendi'nin “*Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*” adlı eserinde bu hususlara ait malumat ve çağdaş kaynakların değerlendirmeleri esas alınmıştır. Kökene dair tartışmaların yazarın eserinde geniş bir yer tutmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum ise, muhtemelen ya mezkur konunun eserin kaleme alındığı dönemde tartışmaya değer görülmemesinden ya da yazarın ilgisizliğinden kaynaklanmaktadır. Çalışmada ele alınan ikinci tartışma konusu, devletin fetret devrine girmesine neden olan ve Abdurrahman Şeref'in “tezelzül” diye isimlendirdiği Ankara Savaşı'dır. Bu konuda yazarın derinlemesine verdiği bilgiler ışığında bir takım değerlendirmelerde bulunulmuştur. Üçüncü tartışma konusu ise Savcı Bey Vakası ekseninde siyaseten katl meselesidir. Bu bağlamda siyaseten katl meselesi bir çok boyutuyla ele alınmıştır. Dolayısıyla tezde ele alınan hususlardan biri olan Osmanlı hanedanının kökeni meselesi Abdurrahman Şeref Efendi tarafından kısaca ele alınmıştır. Diğer husus olan Ankara savaşı ise kaynak eserde uzun uzadıya ele alınmıştır ve araştırmacılara doyurucu bilgiler sunmaktadır. Siyaseten katl meselesi ise Abdurrahman Şeref Bey tarafından Savcı Bey vakası başlığı altında ele alınmış ve olay özet olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdurrahman Şeref Efendi, Tarih-i Devlet-i Osmaniyye, Ankara Savaşı, Hanedanın Kökeni, Savcı Bey.

ABSTRACT

Master Thesis

The First Century (1300-1400) of the Ottoman Empirein Abdurrahman Şeref Efendi’s History: The Origin of the Ottoman Dynasty, the Interregnum (the Period of Fetret) and Politically Evaluation of Murdering Issue

Ergül ÇETİN

Mardin Artuklu University

The Institute of Social Science

Department of History

2019 : 195 Pages

In the Ottoman Empire, the science of history was institutionalized at the state level and gained a political-political identity. The “historian” civil servants employed in this institution were appointed by the state bureaucracy. As known, these historians were called “Vakanüvist/vak’anüvis/vakanüvis (historiographer/chronicler/ chronologist)”. As a concept, Historiography was examined regarding the historical process in detail. The list of names of the Ottoman historiographers was given and some information about several historiographers was given. Abdurrahman Şeref Efendi was the last historiographer within the Ottoman Empire.

In this study about Abdurrahman Şeref Efendi and his work, information about his life and works are given. In the study, the last sub-title of the introduction part of Abdurrahman Şeref Efendi's work “*Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*” “Evail-i Ahval-i Osmaniyye” and “*Birinci Bab*” were translated into modern-day Latin alphabet. However, discussions were added to one of the sections. In this regard, the issue of the origin of the Ottoman Dynasty or in other words the question of its roots, the question of political mass murder in the Ottoman State was added as a problem within the context of the Battle of Ankara and the Savcı Bey cases. From this point of view, Abdurrahman Şeref Efendi's work of “*Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*” is taken as a basis for the knowledge of these issues and evaluations of contemporary sources. It is understood that the discussions about the origin do not occupy a large part in the author's work. This is probably due to the fact that the subject is not considered to be worth discussing at the time of writing or the author's indifference. The second topic of discussion in the study is the Battle of Ankara, which caused the state to enter the interregnum. In the light of the author's in-depth information on this subject, some evaluations have been made. The third subject of discussion is the issue of political murder in the axis of the Savcı Bey Case. In this context, the issue of political murder has been dealt within many dimensions. Therefore, the issue of the origin of the Ottoman Dynasty, which is one of the issues discussed in the thesis, was dealt with briefly by Abdurrahman Şeref Efendi. The other issue, the Battle of Ankara, has been discussed at length in the source work and provides satisfactory information to the researchers. The issue of political murder was discussed by Abdurrahman Şeref Efendi under the title of Savcı Bey event and it was examined in briefly.

Keywords: Abdurrahman Şeref Efendi, Tarih-i Devlet-i Osmaniyye, The Battle of Ankara, The Origin of the Dynasty, Savcı Bey.

ÖNSÖZ

Tarih, hakikati öğrenmektir. Geçmişle ilgili gerçeklerin öğrenilmesi, öğrenilen bu gerçeklerin anlaşılması, bu gerçeklerden ders alınması gerçek tarihin öğrenilmesi ile mümkün olabilir. Maddi manevi kalkınma, kültürel mirasa sahip çıkma, uluslararası camiada arzulanan hedeflere ulaşmada gerçek tarihi öğrenmenin rolü büyüktür. Geçmiş tecrübelerden yararlanma, yapılan yanlışlardan ders alma ve geleceğe umutla bakabilmek için tarihi öğrenmek hayati derecede önemlidir. Toplumların en önemli hedeflerinden birisi, varlıklarını devam ettirme, medeniyet kurma, kurduğu bu medeniyeti devam ettirme gayretidir. Toplum ve tarihî şahsiyetler baş ile vücut gibidir. Başsız vücut olmadığı gibi vücutsuz baş da olamaz. Tarihin akışına yön veren ve tarihte önemli misyon yüklenen tarihî şahsiyetler vardır. Tarihî olayları anlamak, onları anlamlandırabilmek ve onları kendi dönemleri içinde değerlendirebilmek için o dönemin telif kaynaklarına müracaat etmek ve onlardan faydalanmak gerekir. Zira ana kaynak olarak kabul edilen bu telif eserler kendi dönemleri için çok büyük bir önem arz etmektedir. Bu bilgileri bir araya getirip ilim dünyasına sunmak yorucu ve titiz bir çalışmayı gerektirmektedir.

Bu çalışmada Vakanüvislik kurumu, bazı vakanüvisler ve son Vakanüvis olan Abdurrahman Şeref Efendi ve Abdurrahman Şeref Efendi'nin eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Abdurrahman Şeref Efendi'nin "*Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*" adlı eserinin 1. Cildinin giriş kısmı ile 1. Bab'ın transkribi yapılmıştır. Belirtmek gerekir ki Osmanlı hanedanının kökeni meselesi veya başka bir ifade ile menşei meselesi Abdurrahman Şeref Efendi'nin "*Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*" adlı eserinde çok kısa ele alınmıştır. Mezkur konunun 19. yüzyıl tarihçisi olan Abdurrahman Şeref Efendi tarafından hakettiği ölçüde incelenmemiş olması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Tersine hanedanının kökeni meselesi tartışmaya açık olsa gerektir. Abdurrahman Şeref Efendi'nin az ve öz değindiği konu olan Osmanlı hanedanının kökeni meselesi ile Abdurrahman Şeref'te uzun uzadıya ele alınan, devletin fetret devrine girmesine neden olan ve Abdurrahman Şeref'in "tezül" diye isimlendirdiği Ankara Savaşı ve yine Abdurrahman Şeref'te ele alınan Savcı Bey vakası ekseninde Osmanlı Devleti'nde siyaseten Katl meselesi tezde ele alınan konulardandır. Dolayısıyla tezde ele alınan konular yazarın uzun uzadıya ele aldığı

Ankara Savaşı ve kısaca ele aldığı Osmanlı Hanedanının Kökeni Meselesi ile özet olarak işlediği Siyaseten Katl meselesi birer problem olarak işlenecektir.

Bu çalışmanın meydana gelmesinde doğrudan ve dolaylı olarak yardımı dokunan herkese teşekkür ediyorum. Özellikle bilgi, beceri ve yönlendirmeleriyle katkılarını esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ercan Gümüş'e teşekkür ediyorum. Bir danışman gibi katkılarını esirgemeyen Jüri üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Hakan Kaya ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Rezan Ekinci'ye teşekkür ediyorum. Tez konusu belirleme aşamasında yardımlarını esirgemeyen Av. Şenol Tokman'a, emekli Öğr. Gör. M. Ali Yaşar'a çok teşekkür ediyorum. Tezin teknik düzeltme ve basım işlerinden dolayı İletişim Copy Center sahibi Seraceddin Koç'a, Metin transkribi esnasında yardımları dokunan hocalarım Doç. Dr. Ahmet Gemi, Öğr. Gör. Ayhan Yıldız'a, tezi okuma zahmetinde bulunan Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Ramazan Orak'a, tezin her aşamasında yardımı dokunan kardeşim Şahin Çetin'e, aileme, eşime ve çocuklarıma teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR VE NOTLAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.t.: Adı Geçen Tez

Bkz. : Bakınız

Der.: Derleyen

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

İA : İslam Ansiklopedisi

Haz.: Hazırlayan

M : Miladi

TDAV : Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TDVİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

TTK : Türk Tarihi Kurumu

TOEM : Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası

OSAV : Osmanlı Araştırmaları Vakfı

S. : Sayı

s. : Sayfa

Sad. : Sadeleştiren

( ) : Yazara aittir.

GİRİŞ

Abdurrahman Şeref Efendi ve eserleri hakkında daha önce yapılmış çalışmalara müracaat edildiğinde biri doktora, ikisi yüksek lisans çalışması olmak üzere üç çalışmaya rastlanılmaktadır.

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü bünyesinde Mehmet Demiryürek'in "*Devlet Adamı ve Tarihçi Abdurrahman Şeref Efendi (1853-1925)*" adıyla kabul edilmiş bir doktora tezi bulunmaktadır. Bu tezde yazar, Abdurrahman Şeref Efendi'nin hayatını beş bölümde incelemiştir.

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı bünyesinde Yahya Kemal Taştan "*Abdurrahman Şeref, Yaşadığı Dönem ve Eserleri*" adlı yüksek lisans tez çalışmasını yapmıştır. Tezi incelediğimizde Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde yaşamış Abdurrahman Şeref Efendi'nin hayatının dönemin sosyal ve siyasi olayları ışığında ele alındığı görülmüştür. Yakınçağ tarihçiliğinin önemli bir devresini oluşturan Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde yaşamış, Osmanlı Devleti'nin son vakanüvisi Abdurrahman Şeref Efendi'nin hayatının mufassal bir şekilde incelendiği görülmüştür.

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalında Nazlı Kozan'ın "*Abdurrahman Şeref Efendi'nin Eğitim Din ve Ahlak Eğitimiyle İlgili Görüşleri*" adlı yüksek lisans tez çalışması mevcuttur. Bu çalışmada Tanzimat'tan Cumhuriyet'e uzanan süreçte Osmanlı İmparatorluğunun en zor ve en çalkantılı yüzyılı içerisinde Abdurrahman Şeref Efendi'nin eğitim görüşleri incelenmiştir. Abdurrahman Şeref Efendi'nin yaşadığı dönemin siyasal ve sosyal özellikleri göz önünde bulundurularak O'nun siyasal kişiliği, terbiye anlayışı ve eğitimciliğinin dönemin özellikleri bağlamında incelendiği anlaşılmıştır.

Bahsedilen akademik çalışmalarda Abdurrahman Şeref Efendi'nin hayatının ele alındığını eserleri hakkında bilgi verildiğini fakat eserlerinin günümüz Türkçesine kazandırılması ya da eserlerinin transkribe edilmesi konusunda çalışma yapılmadığı

görülmüştür.¹ Okullarda ders kitabı olarak okutulmak için hazırlanmış “*Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*” adlı eserin latinize edilmesinin önemli bir çalışma olabileceği düşüncesiyle bu çalışmaya girilmiştir. Eser iki cilt halinde hazırlanmıştır. Çalışmada eserin birinci cildinde yer alan ve eserin Birinci Bab’ını oluşturan Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan Ankara Savaşı’na kadarki dönem olan Osmanlı’nın ilk yüz yılı ele alınmıştır. Bunun yanı sıra eserin giriş kısmı ve medhal bölümünün son alt başlığı olan “*Evail-i Ahval-i Osmanlı*” kısmının da transkribi yapılmıştır. Transkrip yapmadaki amaç, problem olarak seçilmiş Osmanlı menşei meselesinin, Abdurrahman Şeref Efendi tarafından bahsedilen kısımdan ele alınmış olmasından kaynaklanmıştır. Transkrip, tıpkı basım şeklinde yapılmıştır. Transkribi yapılan kısımlardaki dipnotlar, italik olarak gösterilmiştir.

Tarih, tarihçi, tarihyazımı kavramları ele alınmıştır. Vakanivislik kurumu tarihi süreç ekseninde incelenmiştir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan yıkılışına kadar geçen süre içerisinde tarih kurumu ve tarihçilik hakkında bilgiler verilmiştir. Osmanlı Vakanüvisleri belirtilmiş ve son vakanüvis olan Abdurrahman Şeref Efendi ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Osmanlı hanedanının kökeni meselesi veya başka bir ifade ile menşei meselesi Abdurrahman Şeref Efendi’nin “*Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*” adlı eserinde çok kısa ele alınmıştır. Çok kısa olması muhtemelen konunun o dönem için önemsenmemesinden ya da 16. yüzyıl Osmanlı Kuruluş dönemi tarihçiliği açısından da kuruluş ve kökene dair tartışmaları gerektirecek bir atmosferin bulunmamasından kaynaklanmıştır. Kökene dair tartışmalar çağdaş tarihçiler tarafından da yapılmış bu bağlamda çok farklı sorular etrafında konu irdelenmiştir.² Bütün soruların cevaplarını

¹ Bu uyarı bütün olarak bir çeviri bulunmadığı anlamına gelir. Bayram Kodaman ve Mehmet Ali Ünal tarafından yapılan çeviri (transkrip) mevcuttur. Fakat iki ciltlik eserin tamamının transkribe edilmediği görülmüştür. Transkribe edilen eserin künyesi şöyledir: Bayram Kodaman, Mehmet Ali Ünal, *Son Vak’anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi - II. Meşrutiyet Olayları (1908-1909)*-, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1996.

² Örneğin; “*Osmanlı İmparatorluğunu kurmuş olanlar etnik bakımdan Türklerin hangi koluna mensupturlar? Anadolu’nun kuzeybatısına ne zaman gelip yerleşmişlerdir? Bunların sosyal yaşamları nasıldı? Göçebe mi, yarı göçebe mi yoksa yerleşik hayatta mı geçmişlerdi? Sosyal hayatta gelişmişliklerinin sebebi ne kadar Türk ne derece yabancı idi? Dışarda gelenlerin yerli unsurlara nispeti ne idi? Bunların birbirleri ile olan ilişkileri nasıldı? Göçebe halk ile şehirli ve köylü halk arasında ne gibi ilişkiler vardı? Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında nasıl bir münasebet söz konusu idi? Farklı sosyal sınıfların imparatorluğun kurulmasında etki derecesi ne ölçüdedir? Osmanlı Devleti demokratik bir teşkilat mı yoksa aristokratik bir teşkilat mı idi? Ondördüncü asırda hakimiyet anlayışı ne*

ayrı ayrı ve etraflıca cevaplandırmanın konumuzun kapsamını aşacağı noktasından hareketle çalışmanın 3. bölümünde yalnız “Kayı meselesi” üzerinde durulacaktır.

Osmanlı Kökeni meselesinin 19. yüzyıl tarihçisi olan Abdurrahman Şeref Efendi tarafından da hak ettiği ölçüde incelenmemiş olması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Tersine hanedanın kökeni meselesi tartışmaya açık olsa gerektir. Abdurrahman Şeref Efendi'nin az ve öz değindiği konu olan Osmanlı hanedanının kökeni meselesi, Abdurrahman Şeref'te uzun uzadıya ele alınan devletin fetret devrine girmesine neden olan ve Abdurrahman Şeref'in tezelzül diye isimlendirdiği Ankara Savaşı ile yine Abdurrahman Şeref'te ele alınmış olan Savcı Bey Vakası bağlamında Osmanlı Devleti'nde siyaseten katl meselesi ele alınan konulardandır. Savcı Bey vakası bir örneklik teşkil etmesi amacıyla Osmanlı kronikleri/eserleri ve çağdaş eserler bakımından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Dolayısıyla tezimizde ele aldığımız konular yazarın uzun uzadıya ele aldığı “Ankara Savaşı” kısaca ele aldığı “Osmanlı Hanedanının Kökeni Meselesi” ile özet olarak ele aldığı Savcı Bey Vakası bağlamında “Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl” meselesi birer problem olarak işlenmiştir.

1. Abdurrahman Şeref Efendi'nin Hayatı

Abdurrahman Şeref Efendi Tanzimat Fermanından sonra Islahat Fermanı'ndan önce dünyaya gelmiş Meşrutiyet, İstibdat ve Cumhuriyet dönemlerini görmüştür. Osmanlı Devleti'nin yıkılıp yerine çağdaş, laik, demokratik ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna damgasını vuran olaylara tanıklık etmiş, bazı olayların içinde yer almış, bu olayları yaşamış bir tarihçi ve eğitimci³ olarak olayları kaleme almış ve kendisinden sonraki nesillerin istifadesine sunmuş önemli bir devlet adamı, siyasetçi, eğitimci ve tarihçidir.

Abdurrahman Şeref Efendi aynı zamanda o dönemin iki önemli okulu olan Galatasaray Lisesi ve Mülkiye Mektebi'nde öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı görevlerinde bulunmuş, birçok eser kaleme almış, dönemin

---

gibi değişikliklere uğramıştır? Maddi ve manevi medeniyette nasıl bir seviyeye ulaşmıştı? gibi sorular için bakınız. Mehmet Fuat Köprülü, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Alfa Yayınları, İstanbul 2015, s. 62-63.

³ Bayram Kodaman, M. Ali Ünal, *Son Vakarıvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s. 154.

eğitimine yön vermede katkısı olmuş başarılı bir eğitimcidir. Başarılı bir eğitimci olarak dönemin siyasî ve fikir hayatında önemli roller oynayan önemli şahsiyetler yetiştirmiştir.

Tarihçi, devlet adamı ve eğitimci Abdurrahman Şeref Efendi,⁴ Tophane-i Amire muhasebe kâtiplerinden Hasan Efendi'nin oğludur. Annesi Şevket Feza Hanımdır. Ailenin menşei Safranbolu'ya dayanır. 15 Zilkade 1269 (20 Ağustos 1853) tarihinde İstanbul'un Tophane semtinin Otakçılar mevkiinde İlyas Çelebi Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir.⁵ Asker bir aileye mensuptur. Abdurrahman Şeref bunu şöyle ifade etmektedir: “Benim büyükbabam da, babam da, kardeşim de askerdî. Bir asker ailesine mensubum. Benim de kısmetim olsaydı bir asker mektebine girer şimdi bir asker olurdum.”⁶ Abdurrahman Şeref Efendi ilk tahsilini ikamet ettikleri Edirnekapı dışındaki evlerinin yakınında bulunan Otakçılar Camii imamı Hafız Mehmet Bey'den aldı. Evlerinin yanında bulunan sıbyan mektebinde eğitimine devam etti. Daha sonra Eyüp Sultan'da bulunan Hazret-i Hâlit Mekteb-i Rüşdiyesi'ne girerek buradan mezun oldu. Bir ara medreseye de devam eden Abdurrahman Şeref Efendi, 1867-68 yıllarında Mahrec-i Aklâmı adlı okulda tahsil hayatını devam ettirdi. Mahrec-i Aklâm'dan sonra Mekteb-i Sultanî adı ile bilinen Galatasaray Lisesi'ne “224 numaralı Abdurrahman” olarak kaydoldu. Bu okulda yatılı olarak eğitimine devam etti. Tarih ve coğrafya konularında gösterdiği başarı, O'nun bu alanda sivrilmesine zemin hazırladı.⁷

Türkçe ve Fransızca derslerini tamamlayarak 15 Temmuz 1873 tarihinde, 21 yaşında, “Aliyy-ül-a'lâ”⁸ derecesi ile mezun oldu. Bu okuldan mezun olabilmek için Türkçe ve Fransızca derslerinin ikisini de başarıyla tamamlamak gerekiyordu. Bu durumda çoğu öğrenci ya sadece bitirdiği derslerden diploma alabiliyor ya da okulu uzatıyor veya bırakıyordu. Abdurrahman Şeref Efendi'nin her iki dersten mezun

---

⁴ Abdulkadir Özcan, “Abdurrahman Şeref”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1988, C. 1, s. 175.

⁵ Efdaleddin Efendi, *Abdurrahman Şeref Terceme-i Hali-Hayat-ı Resmîyye ve Hususîyyesi-*, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara 1927, s. 8.

⁶ Mehmet Demiryürek, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bir Osmanlı Aydını Abdurrahman Şeref Efendi (1853-1925)*, Phoneix Yayınları, Ankara 2003, s. 15.

⁷ Efdaleddin Efendi, a.g.e., s. 10.

⁸ Mehmet Cemâleddin, *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri, Âyine-i Zürefâ*, Neş. Mehmet Arslan, İstanbul 2003, s. 131.

olması onun öğrenim hayatının başarılı geçtiğinin göstergesidir. Abdurrahman Şeref Efendi Mekteb-i Sultânî'den mezun olduktan sonra Latinceyi de iyi derecede öğrenmiş bulunmaktaydı.⁹ Mektepten mezun olduğu zaman mümtaz bir dereceye ulaşmıştı. Diploması aynı tarihte Maarif Nezaretitarafından “Mülâzemet Rü’usu’na”¹⁰ çevrildi. Abdurrahman Şeref Efendi, Mekteb-i Sultânî'nin ilk Müslüman ve Türk mezunudur.

Abdurrahman Şeref Efendi mezuniyetinden bir ay sonra 22 Ağustos 1873 tarihinde Mahrec-i Aklâm-ı Şâhâne adlı okulda Târih-i Umûmî öğretmenini olarak 500 kuruş maaşla memuriyet hayatına başladı. Okuttuğu Lisan-ı Osmanî, Tarih-i Devlet-i Osmaniyye, Coğrafya-yı Umumi, İstatistik ve Ahlak derslerinde, öğrencilere bilgi aktarmaktan çok, onların düşünce ufuklarını açmayı amaçladı.¹¹ Aynı yıl Naciye Hanım'la evlendi. 13 Mayıs 1875'te bu görevine ek olarak, maaşına 300 kuruş eklenerek, Mekteb-i Sultânî Kavâid ve İmla öğretmenliği görevi de ilave edildi. 13 Şubat 1878'de 575 kuruş maaşla Darulmuallimin'de Târih-i Umûmî muallimliğine tayin edildi. 13 Nisan 1878'de, 2500 kuruş maaşla Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne müdürlüğüne terfi edildi. İdarecilik görevi yanında Mülkiye'de Coğrafya-yı Umûmî dersini de vermek zorunda kaldı. Mahrec-i Aklam ve Darulmuallimin'deki görevlerini bıraktı.

Abdurrahman Şeref Efendi, Mekteb-i Mülkiye'de uzun süre idarecilik ve öğretmenlik görevlerini birlikte yürüttü. Bu okulda İlm-i Ahlak, Tarih-i Osmani, Coğrafya-yı Umûmî, Coğrafya-yı Umrâni, İstatistik ve Usul-i Tercüme gibi dersler okuttu. Hem idareci hem de bir öğretmen olarak çok sevilip sayılan Abdurrahman Şeref Efendi, bu okuldaki öğrencilerin o döneme göre çağdaş fikirli olarak yetişmelerinde etkili olmuş, eğitimlerini tamamlamaları için elinden gelen gayreti göstermiştir. Bazı öğrencilerin askerlik görevi nedeniyle, okuldan ayrılmamak için aldıkları çürük raporlarında Abdurrahman Şeref Efendi'nin de imzası vardır. O bunu öğrencilerinin öğrenimlerine devam etmelerini istediği için yapmıştır. Eğitim öğretimi askerliğe tercih etmiştir.

⁹ Nazlı Kozan, “*Abdurrahman Şeref Bey (1853-1925)'in Eğitim Din ve Ahlak Eğitimiyle İlgili Görüşleri*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı, Isparta 2011, s. 24.

¹⁰ Efdaleddin Efendi, *a.g.e.*, s. 11-12.

¹¹ Metin Ateş, İstanbul Şehir Üniversitesi Kütüphanesi Taha Toros Arşivi, TT-524500/19.897)

İkinci Abdülhamit rejiminden sonra ortaya çıkan jurnalcilik hareketlerinden, okulunu ve öğrencilerini korumaya çalışmış, bunda da başarılı olmuştur. Efdaleddin Efendi onun bu başarısını “*tecrübeye müstenid bir vukûf ile hareket*” etmesine bağlar.¹² Abdurrahman Şeref Efendi bu okulda bazı yenilikler yapmayı başardı. Bunlardan birisi okulun yatılıya dönüştürülmesidir. Padişahın bu konudaki isteği de göz önünde bulundurularak yatılı ve gündüzlü eğitim sistemi birbirinden ayrılarak belli başlı kurallara bağlandı. Bu şekilde öğrenciler arasındaki manevi bağın güçlenmesi ve öğrencilerin mülkiyeli olma ayrıcalığını özümsemeleri amaçlanmış olmalıdır.¹³

İlm-i Hukuk, Usul-u Maliye, İktisat, Usul-u Mülkiye gibi daha üst sınıflarda okutulan dersler için Avrupa’dan uzman öğreticiler getirtmek istedi. Abdurrahman Şeref Efendi’nin Mekteb-i Mülkiye’deki bu başarılı çalışmaları gözden kaçmamıştır. Padişah İkinci Abdülhamit tarafından rütbesi sürekli yükseltilerek ödüllendirilmiştir:

*“29 Ramazan 1296’da uhdesine rütbe-i salise verilmiş, 13 Safer 1298’de terfi ederek rütbeyi saniye sınıf muhabiri olmuş, 13 Şevval 1298’de rütbe-i evveli sınıf-ı sanisine, 14 Zilkade 1298’de rütbe-i evveli sınıf-ı evveline terfi etmiş, 8 Safer 1310 tarihinde de terfileri, rütbe-i bala tevcih olunmuştur”.*¹⁴

Bütün bu olumlu görünen gidişata rağmen okuldaki bazı gelişmeler yönetimi rahatsız etti. Okulda Târih-i Umûmî dersi veren Murat Bey, Mizan Gazetesini çıkarıyordu. Öğrenciler arasında fikirleri benimsenen ve sevilen Murat Bey’le özdeşleşen Mizan Gazetesi; hürriyet, eşitlik, adalet, meşrutiyet gibi kavramları işliyordu. Bir diğer vakıa ise Muallim Naci ve Recâizâde Mahmut Ekrem’in Edebiyat-ı Cedide ve Edebiyat-ı Atika tartışmalarıdır. Bu fikirler öğrenciler arasında da rağbet gördü ve mezun olan öğrenciler vasıtasıyla da okul dışına taşınmış oldu. Abdülhamit rejimine karşı duyulan hoşnutsuzluk konuşulmaya ve yazılmaya başlandı. Bu konu, devrin güzide hocaları tarafından aşılana müspet fikir ve hürriyet aşkı belirtilerinin, verilen jurnaller vasıtasıyla padişaha ulaştırılması nedeniyle okuldaki eğitim sistemi değiştirildi.

¹² Efdaleddin Efendi, *a.g.e.*, s. 8.

¹³ Yahya Kemal Taştan, *Abdurrahman Şeref Yaşadığı Dönem ve Eserleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2004, s. 71.

¹⁴ Mehmet Cemâleddin, *a.g.e.*, s. 132. ; Demiryürek, *a.g.e.*, s. 19.; Kozan, *a.g.t.*, s. 26.

Mülkiye Mektebi camiası açık bir şekilde asıl darbeye 24 Kanunievvel 1307 tarihli nizamnamesinin 1308 tarihinde yürürlüğe konulmasıyla muhatap olmuştur. Artık bu zamandan itibaren Mekteb-i Mülkiye'nin gelişmesi durmuş, 1316 senesine kadar açık bir duraklama devresine girmiştir. Buradan Mülkiye Mektebi'nin özgürlük yolunda gerilediği ve şüphelerin odağı haline geldiği anlaşılmaktadır.¹⁵ 1307 tarihli kararnamede görüldüğü üzere okuldaki gelişmelerin rejim için tehlikeli olabileceği yönünde bir endişe mevcuttur. Her memurun devlet ve memleketine karşı sadakatle mükellef olduğu ve devlet için çalışması gerektiğine vurgu yapılır. Muallimlerden ders dışında konuşmaması, talebeye okutulacak konulara itina edilmesi tavsiye edilir. İdare tarafından 17 Kanunisani 1302 tarihinde sadrazamlığa tebliğ edilen iradede, Mekteb-i Mülkiye ve diğer İslam mekteplerinden mezun olan öğrencilerin akaidlerinde zaaf eseri görüldüğü, bunun önüne geçmek için, Şeyhülislam başkanlığında Mülkiye Mekteb-i müdür muavini Recai Efendi'nin de bulunduğu bir komisyon toplanarak ders programındaki bazı derslerin kaldırılıp onların yerine dini içerikli dersler konulması kararlaştırılmıştır. Bu değişiklik sadece derslerle sınırlı olmayıp, Mülkiyenin yönetici kadrosu da değiştirildi. Komisyonun en aktif üyesi olan ve hükümete yakınlığıyla bilinen Recai Efendi Müdürlüğe, Ali Rıza Efendi ise müdür yardımcılığına atandı.¹⁶

Abdurrahman Şeref Efendi'nin bu okuldaki gayret ve çabaları, başarısı, başarısının ödüllendirilmesi, 16 yıllık idareciliğinden uzaklaşmasını engellemedi. Çeşitli entrikalar ve jurnaller sebebiyle Mülkiyedeki görevinden alındı. Mülkiye Mektebindeki derslerini okutmaya devam etmek üzere 17 Şaban 1312 tarihinde 6000 kuruş maaşla, Mekteb-i Sultânî Müdürlüğüne tayinedildi. Abdurrahman Şeref Efendi, Mülkiye'deki derslerini okutmaya devam etti. Bu durum okuldan ayrılmasıyla büyük üzüntü yaşayan talebeleri için bir nevi teselli olmuştur. Abdurrahman Şeref Efendi, Mülkiyede yaşadığı üzücü olayları yeni görevinde de yaşamamak için bazı tedbirlere başvurdu. Efdaleddîn Efendi'nin ifadesiyle , "*Üstad-ı Muhterem durumu bildiği için nisbeten bir ta'dilat yaparak dışarıdan mektebe*

---

¹⁵ Taştan, *a.g.t.*, s. 73.

¹⁶ Kozan, *a.g.t.*, s. 27.

yapılabilecek müdahalenin önüne geçmek için çareler aradı."¹⁷

Galatasaray Lisesi Abdurrahman Şeref Efendi'nin de eğitim gördüğü okuldur. Önceleri Fransızlar, daha sonra da gayr-i müslimler tarafından idare edilen okulun ilk Türk yöneticisi Ali Suavi'dir.¹⁸ Ali Suavi ve ondan sonra gelen idareciler okulu Türkleştirmeye gayret ettiler. Abdurrahman Şeref Efendi bu okulda, mevcut siyasi durumdan da faydalanarak daha özgür bir çalışma ortamı bulmuştur. Abdülhamit rejimi tarafından yasaklanan birçok yayın, kapitülasyonlar sebebiyle ülkeye giriyor, gümrük memurları ve polisler rüşvet verilmek suretiyle de yayılıyordu. Doğal olarak Mekteb-i Sultânî de bu durumdan payını alıyor her tür yayına ulaşabiliyor ve bunları çatısı altında bulundurabiliyordu.

İkinci Abdülhamit döneminin bütün baskısına rağmen Galatasaray Sultanîsi gibi bir hürriyet ve irfan kaynağını, güzel idaresi ve ihtiyatlı yaklaşımı sayesinde istibdatın kabusuna karşı korumayı başardı. Abdurrahman Şeref Efendi bu okuldaki idareciliği esnasında da öğrencinin başarısı ve özellikle korunup kollanması hususunda elinden gelen gayret ve çabayı göstermiştir. Öğrencilerin başarılarını artırmak amacıyla, mezun öğrencilere, akşamları diğer öğrencilere ders vermeleri için imkan sağladı. Öğrencilerin beden eğitimine veya beden ve ruh sağlığına katkı sağlamak amacıyla Galatasaray futbol takımının kurulmasına öncülük etti.¹⁹

Abdurrahman Şeref Efendi, bu okuldaki müdürlüğü sırasında başarılı ve özverili çalışmaları nedeniyle Osmanlı Devleti tarafından ve okulda Tanzimat ruhunu yeniden oluşturması dolayısıyla da bazı Avrupa devletleri tarafından da çeşitli nişan ve madalyalarla ödüllendirildi. Fransa Maarif ve Sanayi Nezareti'nin verdiği Afelya rütbesinden maarif nişanı, Karadağ prensinin verdiği birinci rütbeden Danilo nişanı ve Romanya hükümetinin verdiği ikinci rütbeden Kuron dö Romani nişanı bunlar arasındadır.²⁰ Yine Osmanlı Devleti tarafından kendisine altın ve gümüş imtiyaz madalyaları ve nişanlar verildi. Galatasaray Lisesindeki müdürlüğü sırasında 1904 yılında çıkan büyük yangın Abdurrahman Şeref Efendi'yi çok etkilemiş, kendisine ve ailesine ait eşyadan ve şahsî kütüphanesinden hiçbir şeyi kurtaramamıştır.

¹⁷ Efdaleddin Efendi, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁸ Taştan, *a.g.t.*, s. 10-15.

¹⁹ Efdaleddin Efendi, *a.g.e.*, s. 57.

²⁰ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 22.

Yangından sonra harabeye dönen okulun yeniden kurulması, yine onun gayret ve çabalarıyla olmuştur. Efdaleddin Efendi tarafından aktarılan aşağıdaki olay, Abdurrahman Şeref Efendi'nin öğrencileri ve eğitim için nasıl canla başla çalıştığını göstermektedir:

“Abdurrahman Şeref Efendi işin menbaından hall-i mesele için teşebbüs eylediğinden birkaç gün sonra muhterik mektebin harikten masun kalan mahallerinde tedrisat başladı. Abdurrahman Şeref Efendi artık müsterih idi. Bundan sonra mektebin tamiren ve tecdiden ihyâsı esbâbını istikmal ederek kendince itmi'nân hâsıl olmadan oradan çıkmadı. İnşâât başlamak üzere iken Beylerbeyi'ne nakl edilerek inşâât hitâm buluncaya kadar orada kaldı. Galatasaray mekteb-i bina-yı muazzamı bugünkü liseye işte bu surette kavuştu.”²¹

Abdurrahman Şeref Efendi, 14 Eylül 1908 tarihinde Galatasaray Lisesi Müdürlüğünden ayrıldı fakat eğitim hayatına devam etti. Dârulfunûn'da Umûmi Tarih ve Osmanlı Tarihi derslerini okutmaya devam etti. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra Defter-i Hakanî nazırı olarak siyasi hayata başladı.²² 16 Aralık 1908 tarihinde de 10.000 kuruş maaşla, Padişah İkinci Abdulhamit tarafından 38 kişiyle birlikte Ayan Meclisi azalığına tayin edildi.²³ Abdurrahman Şeref Efendi'nin Abdülhamit tarafından Ayan Meclisi azalığına atanmasıyla ilgili olarak şu denilebilir. Çeşitli entrikalar ve jurnaller sebebiyle Abdurrahman Şeref Efendi daha önce Mülkiye idareciliğinden alınmıştı. Abdurrahman Şeref Efendi'nin kurduğu futbol takımı öğrencileri, hafiyelerin haber uçurması nedeniyle tutuklanmıştı. Abdülhamit, iktidarının güvenliği için bunları yapmıştı. Demek ki Abdülhamit, bizzat Abdurrahman Şeref Efendi'nin kendisine bir soğukluk duymuyordu. Bu görevi sırasında önemli bir Tapu Nizamnâmesi'nin yapılmasını sağladı.²⁴

Kabinenin Maarif Nazırı İbrahim Hakkı Bey istifa edince, bu görevi sona erdi ve 29 Ocak 1909 tarihinde vekaleten ilk kez Maarif Nazırlığına atandı.²⁵ Yeni hükümetin kuruluşundan kısa bir süre sonra kimin çıkardığı belli olmayan, birçok sorumlusu olan “31 Mart Vakası” patlak verdi. Olayın önü alınamayınca, hükümet

²¹ Efdaleddin Efendi, *a.g.e.*, s. 18-19.

²² Mehmet Cemâleddin, *a.g.e.*, s. 131.

²³ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 26.

²⁴ Efdaleddin Efendi, *a.g.e.*, s. 20.

²⁵ Kozan, *a.g.t.*, s. 30

istifa etmek zorunda kaldı. Abdurrahman Şeref Efendi:

“Biz bu işin üstesinden gelemeyeceğiz.Acımız bellidir.Bizi de istemiyorlardı.Padişah müdahale etmedikçe önü alınamayacaktır.Vazife başında ölmekten çekinmeyiz fakat kendimizi feda etmekle de derde deva olamayacağız.Anın için hükümeti sahibine teslim edelim. O meydana çıksın, mesele derhal hallolunur ve vakay-i faciaya meydan verilmemiş olur”²⁶

diye bir teklifte bulundu. Bunun üzerine Sadrazam, Meclis-i Vükelayı toplayarak durumu değerlendirdiler. Abdurrahman Şeref Efendi, Abdülhamid’e istifasını sundu. Olaylar devam ederken Ahmet Tevfik Paşa tarafından yeni bir kabine kuruldu (14 Nisan 1909). Bu kabinede de Abdurrahman Şeref Efendi Maarif Nazırı olarak görevini sürdürdü.²⁷

Ahmet Tevfik Paşa hükümeti çeşitli çevrelerce kabul görmedi. İsyancılar devam etti. İstanbul’dan sonra bazı Anadolu şehirlerinde olaylar çıktı. Bursa, Adana, Erzurum, Erzincan gibi yerlerde ayaklanmalar başladı.²⁸ 31 Mart Vakası nedeniyle Selanik’ten gelen Harekat ordusu, ilk iş olarak isyanı bastırdı. Bundan sonra da olaydan sorumlu tuttukları İkinci Abdülhamid’i tahttan indirip yerine Mehmet Reşat’ı getirdi. Bu durumu değerlendiren Abdurrahman Şeref Efendi, Abdülhamid’i bencillikle suçlamış iki padişah arasında Sultan Abdülhamit’in, iki yüzlü, söz getirip götürün, ara bozan politikasına karşılık, Osmanlı Devletinin anayasasına gerçekten taraftar olan, “özü sözü doğru, devletin haysiyetini, refahını, saadetini düşünen, milletin refah ve saadetini her şeye tercih eden, şer’i hükümleri ve kanunları uygulayacak millî hakimiyete dayalı bir hükümet göreve başladı” şeklinde bir mukayese de bulunmuştur.²⁹

Yeni padişah kabineyi değiştirmediklerinden Abdurrahman Şeref Efendi’nin Maarif Nazırlığı görevi de devam etmiştir. İttihat ve Terakki, yönetime tamamen el koymak istediğinden, Abdülhamit Dönemi bürokratlarını tamamen tasfiye etmek istiyordu. Bu yüzden de Meclis-i Mebusan’daki İttihatçılar Tevfik Paşa hükümetine çekilmeleri yönünde baskı yapıyorlardı. Abdurrahman Şeref Efendi’nin düşüncesi de

²⁶ Kodaman, Ünal, *a.g.e.*, s. 154.

²⁷ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 32. ; Kozan, *a.g.t.*, s. 31.

²⁸ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. 9, Ankara 1995, s. 92.

²⁹ Kodaman, Ünal, *a.g.e.*,s. 32-33.

bu yönde idi. Abdurrahman Şeref Efendi:

“Milletvekillerinin çoğunluğunu teşkil oluşturan İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları iradeyi genç ve güçlü ellere teslim etmek istiyorlar. Bizim çekilerek iradeyi onlara teslim etmemiz gerekir. Bilemedikleri kestiremedikleri işlerde bize mürâcaat ederler ve sorarlarsa bildiğimizi içtenlikle söyleriz.”

demek suretiyle fikrini beyan etmiştir.³⁰

Hükümet üyeleri 3 Mayıs 1909’da mevcut durumu görüşerek istifa etmeye karar verdi. Abdurrahman Şeref Efendi tarafından hazırlanan istifalar Padişah’a sunuldu. Padişah Sultan Mehmet Reşad istifaları kabul ederek yeni hükümeti kurma görevini Hüseyin Hilmi Paşa’ya verdi. 5 Mayıs 1909’da kurulan bu yeni hükümette Abdurrahman Şeref Efendi görev almadı. Kısa bir süre sonra ülkenin içinde bulunduğu siyasî durum nedeniyle Hilmi Paşa ile İttihat ve Terakki arasında anlaşmazlıklar baş gösterdi. Meclisin ikinci defa toplanmasında Hilmi Paşa hükümeti güvenoyu almasına rağmen istifa etti.³¹ Böylece hükümet düşmüş oldu. İbrahim Hakkı Paşa’nın kurmuş olduğu yeni hükümette Abdurrahman Şeref Efendi yer almamıştı. Maarif Nazırı İsmail Hakkı Bey istifa edince 11 Mayıs 1910’da onun yerine Maarif nazırı olarak atandı. Abdurrahman Şeref Efendi’nin en uzun Maarif Nazırlığı bu hükümet döneminde oldu.(5 ay 15 gün) Abdurrahman Şeref Efendi bu dönemde bazı önemli işlerde görev almıştır. Bunlardan birisi Hıfz-ı Sıhha-i Mekâtip komisyonudur. Komiyonun görevi: *“Dersaadet’te resmî, gayr-ı resmî ve özel bütün mekteplerdeki sağlık işlerini düzenlemek, öğrencinin, öğretmeninin ve müstahdemlerin sağlık problemlerini çözmek”* tir.³²

Yine bu dönemde Abdurrahman Şeref Efendi, mevcut okulların tamiri, Arnavutluk, Arabistan ve Doğu Anadolu’da inşa edilmesi planlanan Rüştiye ve İdadî mekteplerinin yapımı (1327-1328 yılı) için Maarif bütçesine ödenek koydurmuştur.³³ Sadece devletin verdiği ödenekle yetinmemiş halktan yardım istemeyi de planlamıştır. Bilimsel çalışmaları da destekleyen Abdurrahman Şeref Efendi, Osmanlı Devleti içinde, arkeolojik kazı yapan yabancı araştırmacıların

³⁰ Kodaman, Ünal, *a.g.e.*, s. 44.

³¹ Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, 4. Baskı, s. 15.

³² Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 15-22

³³ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 38.

kimine izin vermiş, kiminin ise iznini uzatmıştır.³⁴

Yukarıda bahsedilen gelişmeler olurken Abdurrahman Şeref Efendi aynı zamanda Maarif Nazırlığının yanı sıra vakanüvislik görevini de devam ettirmiştir. İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmasıyla hükümet bir kez daha sarsıldı. Olaylardan kendine de pay çıkaran İbrahim Hakkı Paşa hükümeti istifa etme yolunu tercih etmiş ve bu durumda hükümeti kurma görevi tecrübeli bir siyasetçi olan Sait Paşa'ya verildi. Sait Paşa zorda olsa yeni bir kabine kurmayı başardı.³⁵ Abdurrahman Şeref Efendi'nin Meşrutiyet dönemindeki son bakanlığı 7 Ekim 1911'de kurulan Sait Paşa hükümetinde oldu. Mütareke dönemine kadarkurulan yeni hükümetlerde görev almadı fakat Âyan Meclisi azalığı görevi devam etti.³⁶

Bu dönemde II. Abdülhamid'in var olma çabası, İttihat ve Terakki'nin baskıcı rejimi gibi zorlamalarla karşılaşmış; 31 Mart Vakası, ayaklanmalar, işgaller karşısında çaresizliği ve kaos ortamını yaşamak zorunda kalmış olan Abdurrahman Şeref Efendi, ülkenin hızlı bir değişimden geçtiği, birçok fikir akımının bir arada bulunduğu bir ortamda nerede durduğunu çok belli etmemiştir. Klasik bir Tanzimat aydını olarak zaman zaman İttihatçı olmakla suçlanmış ve ülkesinin menfaatini düşünmüş, siyasi olayların içinde yer almış fakat kendini ön plana çıkarmamıştır. Bu durum onun kişiliğiyle de alakalı bir durum olsa gerektir. Bu dönemde kısa ömürlü hükümetlerde yer aldığı için fazla bir varlık göstermemişse de başarılı sayılabilecek işlere imza atmıştır.

İttihatçıların ülkenin kaderini ellerinde tuttukları dönemde, vatan toprakları kaybedildi. Ülke, Birinci Dünya Savaşı gibi bir kabusun içine itildi. Bu sonucu gören ve sorumluluktan korkan İttihatçı lider Talat Paşa'nın kabinesi istifa etti. Yerine yine İttihatçıların mirası olan Ahmet İzzet Paşa kabinesi kuruldu. Abdurrahman Şeref Efendi, bu kabinede Meclis-i Ayan ikinci reis vekilliğine tayin edildi.³⁷ Mütareke yıllarında kısa süre görevde kalabilen (14 Ekim 1911-11 Kasım 1918) Ahmet İzzet Paşa kabinesinde ise Evkaf Nazırı olarak bulunan Abdurrahman Şeref Efendi,³⁸

³⁴ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 109.; Kozan, *a.g.t.*, s. 33.

³⁵ Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 5, Ötüken Yay., İstanbul 1994, s. 446-447.

³⁶ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 40.

³⁷ Taştan, *a.g.t.*, s. 118.

³⁸ Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 53.

Telgraf ve Posta Nazırlığını da vekaleten yürüttü.³⁹

Yeni hükümet Birinci Dünya Savaşı sonrası, ülkenin idam fermanı anlamına gelen Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kaldı. İttihatçılar ise ülkeyi çoktan terk etti veya saklandı. Hükümetin İttihatçılara kaçmaları için yardım ettiği de söylentiler arasındaydı. Hükümetin İttihatçılara yardım ettiği söylentisi tepkilere sebep oldu. Padişah Vahdettin'in ısrarı üzerine İzzet Paşa hükümeti istifa etmek zorunda bırakılmıştır. Padişah Vahdettin, Damat Ferit Paşa'yı yeni hükümeti kurmakla görevlendirdi. İşgal altında kurulan yeni hükümet ilk iş olarak İttihatçıları tasfiye etti. Kimini cezalandırdı kimini ise sürgüne gönderdi. Siyaset sahnesine çıkmaya başlayan Mustafa Kemal Paşa'yı da Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak Samsun'a gönderdi fakat İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine hükümet istifa etti.

19 Mayıs 1919'da yeniden kurulan Damat Ferit hükümeti bu sefer durumunu sağlamlaştırmak için karma bir kabine oluşturdu. Tecrübeli siyasetçilere de kabinede yer verdi. Abdurrahman Şeref Efendi bu kabinede Meclis-i Vükelaya memur olarak atandı.⁴⁰ Abdurrahman Şeref Efendi bu görevi, kendisine bunu haber veren Ali Fuat Bey'e, *"Bu halde benim için yapılacak bir şey kalmamış"* demek suretiyle istemeyerek de olsa bu görevi kabul etmiştir.⁴¹

Meclis-i Ayân Reisi Ahmet Rıza Bey, Abdurrahman Şeref Efendi ve Reşit Akif Bey bir heyet oluşturarak ülkenin içinde bulunduğu durumu müzakere etmek amacıyla Padişah Vahdettin'e bir teklif götürdüler. Saltanat şurasının toplanmasını istiyorlardı. Padişah ise topu sadrazama atarak duruma pek sıcak bakmadı. Fakat İtilaf devletlerinin işgallerine ve ülkenin içinde bulunduğu duruma olan tepkiler sebebiyle Damat Ferit Paşa, meclisi toplamayı ve sorumluluğu paylaşmak istiyordu.⁴²

Bunun için Maliye Nazırı Tevfik, ayanlardan Rıza Tevfik, Abdurrahman Şeref Efendi ve Çürüksulu Mahmut Paşa bir toplantı yaparak toplantının programını, toplantıya kimlerin katılacağını tespit ettiler. Şura-yı Saltanat 26 Mayıs 1919

³⁹ Taştan, *a.g.t.*, s. 119.

⁴⁰ Taştan, *a.g.t.*, s. 124.

⁴¹ Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 214.; Kozan, *a.g.t.*, s. 35.

⁴² Şerafeddin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, Bilgi Yay., Ankara 1992, C, I, s. 143. ; Kozan, *a.g.t.*, s. 37.

Pazartesi günü Yıldız Sarayı'nda toplandı. Toplantının açılış konuşmasını yapan Padişah Vahdettin gözyaşları içinde toplantıyı terk etti. Ne yazık ki programda yer alan: *“Sarayı Humâyûn'da in'ikâd edecek meclis sırf istişârî bir mâhiyetde olub hüzzârın vaz'iyet-i hâzıra hakkında ittihâzı muktezi tedâbire dâ'ir efkâr ve mutâla'âtına kesb-i ittilâ'ile tenevvür edecektir.”* cümleleri, toplantının sadece istişârî mahiyette olduğunu, icra yetkisinin olmadığını göstermektedir.⁴³

Vahdettin'in yeni hükümeti kurmakla görevlendirdiği Ali Rıza Paşa'nın kurduğu *“hulleci kabinede”*⁴⁴ Millî Blok'tan olduğu düşünülen, İngilizlerin İttihatçı olarak gördüğü Abdurrahman Şeref Efendi, Şûra-yı Devlet Reisi olarak yer aldı. Sultan Vahdettin, kurulacak hükümetin tarafsız olması gerektiği iddiasıyla Abdurrahman Şeref Efendi'nin bu görevi almasına itiraz etti.⁴⁵ Ancak durum değişmedi. Aynı zamanda Ticaret ve Ziraat Nazırlığına da vekaleten atandı (8 Şubat 1920). Abdurrahman Şeref Efendi'nin bu hükümette yer alması memnuniyetle karşılandı. Halkın duygularına tercüman olan Servet-i Fünûn gazetesi O'nu : *“Tarihi yazmak gibi yapmanın da mühim bir ameliye olduğunu herkesten ziyâde selâhiyetle takdîr eden Abdurrahman Şeref Efendi'yi heyet-i vükelâda ârâ-yı sâ'ibesinden bihakkın istifâde edilebilecek olan ricâl-i devletten...”*⁴⁶ biri olarak değerlendiriyordu. Abdurrahman Şeref Efendi de Ankara Hükümeti ile ilişki kurulması hususunda istekli davranmıştır. Misak-ı Milli'nin kabul edilmesinden sonra İtilaf Devletleri İstanbul Hükümeti üzerindeki baskılarını arttırdılar. Baskılara dayanamayan Ali Rıza Paşa Hükümeti istifa etti (8 Mart 1920).

Padişah Vahdettin'in vezirlik ve müşirlik payesiyle yeni kabineyi kurmakla görevlendirdiği Salih Paşa, 25 gün görevde kalabilen bir kabine kurabildi. Abdurrahman Şeref Efendi bu hükümette Maarif Nazırlığına, vekaleten de Şura-yı Devlet Riyasetine atandı.⁴⁷ Abdurrahman Şeref'in görev aldığı son hükümet budur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkenin içinde bulunduğu karışıklıktan yararlanmak amacıyla azınlıklar, işgallere girişmiştir. Bu haksız işgallere direnmek, işgalleri dünya kamuoyuna duyurmak amacıyla da Türk halkı birtakım bölgesel cemiyetler

⁴³ Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 216.

⁴⁴ Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 245.

⁴⁵ Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 246-247.

⁴⁶ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 43.

⁴⁷ Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 259.

kurmuştu. Abdurrahman Şeref Efendi de “işlerin gidişatından endişe duyarak, içi kan ağlayan, her tedbir ve teşebbüste bir kurtuluş çaresi arayanlardan birisi olarak”, Türk halkının çıkarlarını korumak amacıyla kurulan Milli Kongre Cemiyeti ve Milli Blok Cemiyeti’nde yer aldı.⁴⁸

Abdurrahman Şeref Efendi Milli Mücadele hareketinin de karşısında yer almamıştır. Hatta bu hareketin aleyhinde olanlara: “Arkadaşlar benim ayağımın biri çukurdadır. Bu yaştan sonra kendime lanet ettirecek hiçbir karara imza koyamam”⁴⁹ demiştir. Ankara Hükümeti, Abdurrahman Şeref Efendi’nin bu özelliğini göz önünde tutmuş olacak ki Sevr Antlaşmasını imzalayanları vatan haini ilan ettiği halde, Abdurrahman Şeref Efendi, hain damgası yememiştir.

Mustafa Kemal Paşa tarafından, Abdurrahman Şeref Efendi Sivas Kongresine kendisine hitaben bir mektup yazmak suretiyle davet edilmiştir.⁵⁰ Abdurrahman Şeref Efendi’nin Milli Mücadele karşısındaki tutumu, Milli Kongre ve Milli Blok cemiyetlerine katılması, ulusunu, vatanını seven namuslu bir devlet adamı olarak tanınması ve vatanperverliği buna sebep olmuştur. Fakat yaşlılığı ve böylesine uzun ve yorucu bir yolculuğa dayanamayacağı endişesinden dolayı Sivas’a gidememiştir. Ankara’yı ilk ziyaret eden Âyan Âzasıdır. Mustafa Kemal’in aday gösterdiği Abdurrahman Şeref Efendi, bu seçimlerde İstanbul milletvekili seçilmiştir. 1922 yılında TBMM hükümeti, saltanatı kaldırıncâ Âyan Meclisi de lağv edilmiş oldu. Siyasi hayatının Âyan azalığı dönemi sona eren Abdurrahman Şeref, 6 Ocak 1923 tarihinde İstanbul Valiliğine bir mektup yazarak kendi ifadesiyle: “Kırk dokuz buçuk sene çeşitli sıfatlarla devlete ve millete hizmet ettiğini belirterek emekli sayılması için gerekli işlemlerin yapılmasını istedi.”⁵¹

Bu dilekçe İstanbul Valiliği tarafından Ankara Maarif Vekaletine gönderildi. Özel bir komisyonun inceleyip değerlendirdiği 24 Şubat 1923 gün ve 23 sayılı karara göre, Abdurrahman Şeref Efendi’nin “öteden beri namus ve irfanı ile tanınmış zevatı muhteremeden bulunmasına ve vatanperverliği hakkında kat’iyyen tereddüt

⁴⁸ Kozan, a.g.t., s. 38.

⁴⁹ Demiryürek, a.g.e., s. 53. ; Taştan, a.g.t., s. 141. ; Kozan, a.g.t., s. 38.

⁵⁰ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, 1918-1920, İstanbul 1973, C. I, s. 35.

⁵¹ Demiryürek, a.g.e., s. 54. ; Kozan, a.g.t., s. 39.

edilemeyeceğine binaen caizü'l isdiham olduğuna karar verildi."⁵² Mustafa Kemal Paşa dokuz umdeyi halka açıklayarak, seçimde bu umdeleri benimsemiş kimselerin aday olmasını istedi. Vatanperverliği ile tanınan Abdurrahman Şeref Efendi, İstanbul'dan aday olarak gösterildi. Yapılan seçimler sonucunda İstanbul mebusu olarak TBMM'ye girdi. Meclisin en yaşlı üyesi sıfatıyla TBMM'nin açılış konuşmasını yaptı(11 Ağustos 1923). Abdurrahman Şeref, Meşrutiyet ayânından Cumhuriyet mebusu olan iki kişiden biri idi.⁵³ Bu görevi ömrünün sonuna kadar yürüttü. Abdurrahman Şeref, kurulacak yeni devletin cumhuriyet olduğunu kavrayabilen ve bu yeni devleti destekleyen kişilerden biri olmuştur. Cumhuriyet Halk Fırkası grubunda, cumhuriyetin ilanı tartışmaları yapılırken söz alarak şunları söylemiştir: "*Hükümet şekline isim aramaya lüzum yok. Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir dedikten sonra kime sorarsanız sorunuz. Bu,cumhuriyettir. Doğan çocuğun adıdır ama bu ad bazılarına hoş gelmezmiş, varsın gelmesin,*"⁵⁴ demiştir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Osmanlı Devleti tarihe karışmış oldu. Saltanatın kaldırılmasıyla da saltanatla ilgili bütün kurumlar gibi vakanüvislik görevi de sona ermiş oldu. "*Abdurrahman Şeref'in Osmanlı Devleti'nden miras kalan tek vazifesi Tarih Encümeni Riyâseti idi.*" Abdurrahman Şeref Efendi'nin ömrünün sonlarına doğru üstlendiği son görev ise Hilâl-i Ahmer Cemiyeti üyeliği oldu.⁵⁵ Abdurrahman Şeref Efendi, 72 yaşındayken İstanbul'da Gurebâ-yı Müslimîn Hastanesinde 18 Şubat 1925 Çarşamba günü saat üç buçukta boğaz kanseri nedeniyle vefat etti. Fakat onun hastalığına tanık olan Efdaleddîn Efendi'ye göre onun ölüm sebebi, çekilen dişinin iltihap kapan yerine yapılan ameliyat sonrası yaşanan kan kaybıdır. Mecliste onun için dualar okundu. Cenaze işlemleri için, cenazenin techiz ve tekfini için İş Bankasına iki yüz elli lira tevdi edilmek suretiyle Hakkı Şinasi Paşa ailesini, taziye görevi için de İsmail Kemal Bey görevlendirildi.⁵⁶ Cenazesi, 20 Şubat 1925 Cuma günü, Fatih Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra Otaktepe aile kabristanına defnedildi. Cenaze törenine kalabalık bir cemaat eşlik etti.

Zamanın basını Abdurrahman Şeref Efendi'nin ölüm haberine geniş yer

⁵² Demiryürek, *a.g.e.*, s. 54.

⁵³ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 56.

⁵⁴ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk,1920-1927, C. I., s. 812.

⁵⁵ Kozan, *a.g.e.*, s. 40

⁵⁶ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 63.

ayırıldı. Hamdullah Suphi Tanrıöver, onun ölümü üzerine Hâkimiyet-i Milliye gazetesine yazmış olduğu bir makalede: “*Öldükleri vakit koskoca bir bina yıkılmış gibi velvele ile devrilirler, ufukta asr-ı dâde bir kubbe eksilir, manzarada bir boşluk bir eksiklik hissedersiniz. Abdurrahman Şeref Efendi bu nadir adamlardan biri idi,*” demektedir.⁵⁷

2. Abdurrahman Şeref Efendi'nin Eserleri

Osmanlı İmparatorluğunda tanzimat, ıslahat, modernleşme yani batılılaşma çabaları ve hareketleri askerî, siyasî, idarî alanlarda olduğu gibi eğitimde de padişah ve sadrazamların doğrudan yetki ve denetiminin olduğu alanlarda hayata geçiriliyordu. Çünkü bu tür yenilikler halkın ve ulemanın düşünce yapısına ters düşüyor ve tepkisini çekiyordu. Genellikle halk bu tür yeniliklere hazır değildi.⁵⁸ 18. yüzyılın (1789) sonlarından meydana gelen Fransız İhtilali'yle devletlerin siyasî ve kültürel yapılarında köklü değişiklikler meydana gelmiş ve bu ihtilalin sonucu olarak milliyetçilik akımı ulusların hâkimiyetlerinin kaynağı olmuştur. Uluslar, meşruiyetini tarihsel ihtişamlarını milliyetçilik duygusuyla ortaya çıkarma çabası içerisine girmişlerdir. Bu durum tarih yazıcılığına farklı bir boyut kazandırdı. Artık tarih, devletlerin ideolojilerini ve meşruiyetlerini açıklamıyor bizzat bu ideolojileri üreten bir merkez haline gelmiş bulunuyordu.

Osmanlı tarih yazıcılığı da bu yüzyılda bu gelişmelerden nasibini aldı ve farklılık kazanmış oldu. Klasik tarih yazıcılığına damga vuran dinî tarih anlatımı yerini hanedan tarih anlatımına bırakmış oluyordu. 19. asra kadar Osmanlı tarihçiliğinde dinî tarih anlatım anlayışı hakimdi. Tarih yazıcıları geleneksel Ortaçağ toplumlarında görülen tarihçi tipini temsil ediyor ve bu anlayışla eserlerini meydana getiriyorlardı. Tarihçilerin anlayışı “*devleti yüceltme ve nizam-ı alem idi.*”⁵⁹ Nasihatçı tarih anlayışı geniş halk kesimlerine bir şey öğretmek amacını taşııyordu. Osmanlı tarihi, İslam tarihinin bir bölümü olarak ele alınıyordu ve Türklerin İslam öncesi dönemi unutulmuş veya hafızalardan silinmiş gitmişti. Bunların Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki etkileri göz ardı edilmişti. Türkler hakkında konu edilen

⁵⁷ Kozan, *a.g.t.*, s. 41.; Demiryürek, *a.g.e.*, s. 63.

⁵⁸ Bayram Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 2.

⁵⁹ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüz Yılı*, Alkim Yayınevi, İstanbul 2006, 2 Baskı, s. 39-48.

tek şey, askeri ve siyasi tarihleri idi. Medeniyetleriyle alakalı herhangi bir bilgi ele alınmıyordu.⁶⁰

Tarih kapalı ve sınırlı bir dünya görüşü ön görüyordu ve bu yönüyle tarihçi yönetici zümreye hitap eden bir konumdaydı.⁶¹ 14. ve 18. yüzyıl Osmanlı tarihçiliği hükümdarların ve devlet adamlarının hayatları ve başarılarının tasvirlerinden ibarettir. Tarih, Devlet-i Aliyye'nin başarılarının etrafında dönüyordu. Resmî tarih yazıcılığı Osmanlı tarihçiliğinin çehresini değiştirdi ve onun gelişmesini sağladı. Ancak bu uğraşın bir geçim kaynağına dönüşmesi ve vakanüvis tayininin vakanüvislik kurumunu yozlaştırmasına ve tarihin bir övgü edebiyatına dönüştürmesine sebebiyet vermiştir. Vakanüvislik makamında bulunanlarda hüner, tecrübe, marifet, basiret, dirayet, sadakat, dindarlık, iyilik, ketumiyet, tahrirat ve ilimle meşgul olma gibi sıfatlar aranıyordu.⁶² Vakanüvislik makamında bulunanlar görevleri karşılığında devletten aralık alıyordu. Padişaha takdim ettikleri tarihî eserlerden dolayı ev, sahilhane gibi hediyelere ve çeşitli payelere mazhar oluyorlardı.⁶³

Yeniçağ Osmanlı Tarih yazılarının eserlerine damgasını vuran “*nasihatçı anlatım şekli*” devlet ve nizam-ı alem resmî tarih yazıcılığının da biçimini belirledi. 18. yüzyıl başlarında (1702) Naima ile başlayan vakanüvislik Osmanlı merkez teşkilatında Divan-ı Hümayun'a bağlı bir kurum haline gelmiştir. Vakanüvisler devletin resmi tarihçisi olarak kabul edilmişlerdir.⁶⁴ Şânizâde Atullah Efendi Osmanlı Devleti'nde modern tıp bilimini tanıtan kişidir.⁶⁵ Tanzimat Dönemi Osmanlı Tarih yazıcılığı yeni bir dönemin başlangıcı sayılır. İslamî tarih anlayışı yerini hanedana bağlı bir tarih anlayışına bıraktı. Osmanlı hanedanı etrafında din ve ırk ayrımı gözetilmeksizin ittihad-ı anasır dediğimiz “*Osmanlılık fikri*” etrafında bütün Osmanlı tebaasını bir arada tutmayı hedefliyordu.

---

⁶⁰ Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İstanbul 1992, s. 42.

⁶¹ Halil Berktaş, *Cumhuriyet ideolojisi ve Fuat Köprülü*, İstanbul 1983, s. 24-25.

⁶² Bekir Kütükoğlu, “*Sultan II. Mahmut Devri Osmanlı Tarihçiliği*”, *Vekayinüvis Makaleler*, İstanbul 1994, s. 272.

⁶³ Erhan Afyoncu, “*Osmanlı Müverrihlerine dair tevcihat kayıtları*”, *Belgeler*, S. 24, Ankara 1999, s. 77-155.

⁶⁴ Kütükoğlu, *Vekayinüvis*, s. 272.

⁶⁵ Kütükoğlu, *Vekayinüvis*, s. 199-200.

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nde ders kitaplarına duyulan ihtiyaçtan ötürü ayrıca bu dönemde Avrupa'nın da etkisiyle tarih kitaplarının yazılmaya başlandığı görülür. Ders kitaplarının yazımında ahlakî özellikler ön plana çıktı. Birçok yazar, daha iyi hükümet politikaları üretebilmek için tarihî olayların nedenlerini ve sonuçlarını araştırmak, açıklamak ve eleştirmek yolunda girişimlerde bulunmuşlardır. Macaristan'da gelişen Turancılık fikri Osmanlı aydınları arasında da rağbet buldu. Böylece Türklerin İslamiyet öncesi tarihi ile ilgilenilmeye başlandı. Bütün bunlar Türkçülük hareketinin doğup gelişmesine yol açtı.⁶⁶ Abdurrahman Şeref Efendi bir tarihçi ve eğitimci olarak daha çok tarih kitapları yazmıştır.

Bilinen eserleri aşağıda verilmiştir:

1. Tarih-i Osmanî, 2 cilt, İstanbul 1307, Matbaa-i Mülkiye-i Şahane Destgahı, 285 ve 216 s:

Eser Yükseköğretim öğrencilerine ders kitabı olarak, onlara okutulmak üzere hazırlanmıştır. Giriş bölümünde İslam Devleti'nin kuruluşundan Haçlı Seferleri ve Cengiz Han Dönemine kadar geçen süreyi ele almıştır.⁶⁷ Yazar, eserin 1. cildinde Osmanlı Devleti'nin hicrî on birinci asrın başına kadar olan olayları, ikinci cildinde ise Kırım Savaşı'na kadarki olayları ele almıştır.⁶⁸

2. Tarih-i Devlet-i Osmaniyye, 2 Cilt, İstanbul 1309 ve 1312, Karabet Matbaası 368 ve 431s:

Abdurrahman Şeref Efendi Mülkiye müdürlüğü yaptığı sırada yayımlanmıştır. Tarih Muhasebeleri'nden sonra onun en çok tanınan eseridir. 1. cilt 1315 ve 2. cilt ise 1318 yıllarında yeniden basılmıştır. Giriş bölümünde İslam tarihi, diğer bölümlerde (Bab) ise Osmanlı Devleti çeşitli bölümlere ayrılarak işlenmiştir.⁶⁹

“*Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*” ile “*Tarih-i Osmanî*” isimli eserler karşılaştırıldığında aralarında fazla bir fark olmadığı görülür. Tarih-i Devlet-i Osmaniyye'nin birinci cildindeki mukaddime ve sekizinci sayfada bulunan dipnot, Tarih-i Osmanî'de yoktur. Tarih-i Devlet-i Osmaniyye'nin birinci cildinde “*Medhal*”

⁶⁶ Hilmi Yavuz, *Osmanlı Devleti ve İslamiyet*, İstanbul 1991, s. 236-241.

⁶⁷ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 154.

⁶⁸ Taştan, *a.g.t.*, s. 196.

⁶⁹ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 154.

başlığı altında verilen İslam Tarihi'nin kısa özeti, Tarih-i Osmanî'de "*Mukaddime*" başlığı altında yer alır. Bu küçük farklar dışında iki eserin muhtevası aynıdır. Bu nedenle Abdurrahman Şeref Efendi'nin Tarih-i Osmanî adlı eseri daha sonra "Tarih-i Devlet-i Osmaniyye" adı ile yayımlanmıştır denilebilir.⁷⁰

3. Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniyye, İstanbul 1312, Kasbar Matb., 194 s:
Osmanlı Devleti tarihinin bir özeti olup liselerde okutulmak üzere kaleme alınmıştır. Eserin 2. baskısı 1315'te Karabet Matbaası'nda basılmıştır.⁷¹

4. Fezleke-i Tarih-i Düvel-i İslâmiyye, İstanbul 1301, Mahmut Bey Matbaası, 212 s:

Abdurrahman Şeref Efendi'nin yayımlanan ilk eseridir. Bu eser Mekteb-i Sultani'deki Müslüman öğrencilerin dinî akidelerinin zayıflaması düşüncesi üzerine, bu öğrencilerin akidelerini güçlendirmek veya canlı tutmak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu durumu dert edinen, düşünen ve soruna çözüm arayan devlet adamları tarafından yazdırılmıştır. Eser; Asr-ı Saadet, Hulefa-i Râşidîn ve Emevi Devleti dönemlerini ihtiva eder.⁷²

5. Zübdet'ü-l Kıyas, 2 Cilt, İstanbul 1315-1316, Matbaa-i Amire, 416 ve 374 s:

Bu eser, genel bir dünya tarihidir. Üç cilt olarak basılmış fakat jurnal hareketlerinden dolayı üçüncü cildi basılmamıştır.⁷³

6. Tarih-i Asr-ı Hâzır, 1 Cilt, İstanbul 1329, Müsterakü'l Menfa'a Osmanlı Şirketi Matbaası, 479 s:

Bu eser Darulfunûn-ı Osmanî Edebiyat üçüncü sınıfında okutulan Tarih-i Hâzır dersinin ders notlarıdır. Eser Mehmet Zekai ve Mehmet Kamil tarafından yazılmış ve yayımlanmıştır. Abdurrahman Şeref Efendi bu eserde Fransız İhtilali'nin sebeplerini, sonuçlarını, etkilerini ayrıntılarıyla işlemiştir.⁷⁴

---

⁷⁰ Taştan, *a.g.t.*, s. 210.

⁷¹ Taştan, *a.g.t.*, s. 204.

⁷² Taştan, *a.g.t.*, s. 205.

⁷³ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 166

⁷⁴ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 171.

7. Tarih-i Lütfi, 8. Cilt, Neş. Abdurrahman Şeref Efendi, Dersaadet 1328, Sabah Matbaası, 582 s:

Abdurrahman Şeref vakanüvisliğe tayin edilince kendine verilen görev gereği Ahmet Lütfi Efendi'nin eserini düzenlemiş ve neşretmiştir. Aynı zamanda bu esere ekler, özetler ve önsöz ilave etmiştir.⁷⁵

8. Tarih Muhasebeleri, İstanbul 1329, Matbaa-i Âmire, 409 s:

Önemli bir tarihî kaynaktır. Abdurrahman Şeref Efendi bu eserdeki olayların bir kısmına şahit olmuş, bir kısmını da şahit olanlardan dinlemiştir. Bu eser Abdurrahman Şeref Efendi'nin Sabah ve Vakit gazetelerindeki makalelerinden derlenmiştir.⁷⁶

9. 11 Temmuz 1324 tarihinde İlan-ı Meşrutiyeti İcab Eden Ahvâl-i Ahire Hakkında Bazı Mütalaat (yazma), Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Nu: 542.

Abdurrahman Şeref Efendi, vakanüvisliği döneminde yazdığı bir eserdir. Bu eser Bayram Kodaman ve Ali Ünal tarafından günümüze uyarlanmıştır. Eserde Meşrutiyet'in ilanı, II. Abdülhamit Dönemi, 31 Mart Vakası⁷⁷ Harekat Ordusu'nun İstanbul'a gelmesi gibi olaylar işlenir. Bu eseri önemli kılan özelliklerden birisi olayların sıcağı sıcağına kaleme alınmasıdır.⁷⁸

10. Gazi Ethem Paşa(yazma) Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Nu: 213

Maarif Nazırı iken yazdığı bir risaleden ibarettir.⁷⁹

11. Coğrafya Ders Kitapları:

Abdurrahman Şeref Efendi Mekteb-i Sultanî ve Mekteb-i Mülkiye'de öğretmenlik yaptığı sırada Coğrafya dersleri de okutmuştur. Okuttuğu Coğrafya dersleriyle ilgili ders kitapları yazmıştır. Bunlar, Coğrafya-i Umumi adlı dört ciltlik bir eser, Coğrafya Dersleri, İstatistik ve Coğrafya-i Umranî'dir.

12. İlm-i Ahlak Ders Kitapları:

---

⁷⁵ Taştan, *a.g.e.*, s. 208-209.

⁷⁶ Taştan, *a.g.e.*, s. 215.; Kozan, *a.g.t.*, s. 43.

⁷⁷ Taştan, *a.g.e.*, s.216-217.

⁷⁸ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 205.

⁷⁹ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 208.

Abdurrahman Şeref Efendi'nin İlm-i Ahlak ders kitapları 1912 yılına kadar birçok kez basılmış olup Mekteb-i Mülkiye'de verdiği İlm-i Ahlak derslerinin özeti şeklindedir. Eserde İlm-i Ahlak'ın tarifi, mevzuu, gayesi, taksimi, terbiye, terbiyenin kısımları, İlm-i hikmet, İlm-i Ahlakın esasları, fazilet-i ahlakiyye, vezaif-i beytiyye, izdivaç şeraiti, vezaif-i medeniyye, ehl-i memleketin vezaifi, vergi, hizmet-i askeriyye, memurin-i hükümetin vezaifi, vezaif-i insaniyye, ticaret ve mübadele, hayvanat hakkında, dostluk, yabancılarla olan muamele, vezaif-i diniyye gibi konular vardır.⁸⁰

13. Makaleleri:

Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'ndaki(TOEM) makaleleri, Sabah Gazetesi'ndeki makaleleri, Vakit Gazetesi'ndeki makaleleri, Donanma Mecmuası'ndaki makaleleri, Düşünce Mecmuası'ndaki makaleleri olmak üzere genellikle tarihi konuları işlemiştir. Bunun yanı sıra hatırat, biyografi vb. konulardan da yazılmış pek çok makalesi bulunmaktadır.⁸¹

3. Abdurrahman Şeref Efendi'nin “Tarih-i Devlet-i Osmaniyye” Adlı Eseri

Tarih-i Devlet-i Osmaniyye, 2 Cilt, İstanbul 1309 ve 1312, Karabet Matbaası, 368 ve 431 s:

Abdurrahman Şeref'in Mülkiye müdürlüğü yaptığı sırada yayımlanan bu eseri en bilinen eserleri arasında yer alır. İki ciltten oluşan eser yükseköğrenim öğrencilerine ders kitabı olarak okutulmak için hazırlanmıştır. 1. cild, Giriş, Medhal ve dört baktan oluşur.

Birinci Bab: Te'sis ve Tezelzül (699-805) babı, Osman Bey döneminden Ankara Savaşı sonuna kadarki süreyi ele almaktadır.

İkinci Bab: İntibah ve Te'eyyüd (805-918) babında Ankara Savaşı'ndan 2. Bayezid dönemi sonuna kadarki olayları inceliyor.

---

⁸⁰ Kozan, *a.g.t.*, s. 44.

⁸¹ Demiryürek, *a.g.e.*, s. 213-220.

Üçüncü Bab: Şükûh ve İkbal (918-1003) babında 1. Selim döneminden 3. Murad dönemi sonuna kadarki olayları inceler.

Dördüncü Bab: Tekmile-i Ulâ “*Teşkilat ve Nizam-ı Kadime Derece-i Maarif ve Sinaî*” başlığı altında sosyal ekonomik ve kültürel gelişmelere yer verilir ve Klasik Dönem Osmanlı müesseseleri anlatılır.⁸² Eserin 2. cildi ise 1003 yılından 1272 yılına kadar olan olayları içine alır.⁸³ 2. cilde biri, “*nizam-ı kadimenin nasıl bozulduğunu*” biri de, “*teşkilat-ı ahireyi tanıtan*” iki ek daha eklenmiştir.

Beşinci Bab: “*Tevakkuf ve Teşettüt*” başlığı altında III. Mehmet döneminden IV. Mehmet dönemine kadarki olayları kapsar.

Altıncı Bab: Köprülüler Devri olaylarını inceler.

Yedinci Bab: Fazıl Ahmet Paşa'nın ölümünden Yaş Antlaşması'na kadar olan olayları inceler.

Sekizinci Bab: Orta Çağ ve Yeni Çağ Avrupa'sında meydana gelen gelişmeler konu edinir.

Dokuzuncu Bab: “*Teceddüdat ve Terakkiyat*” başlığı altında Paris Antlaşması ile kitabına son vermeyi hedefler.

Onuncu Bab: “*Tekmile-i Salise*” başlığıyla Avrupa Tarihi ve Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda yapılan ıslahatlar ele alınmış ve yazar bu babda kendi düşüncesine sadık kalmamış ve 1856 tarihinden sonraki olayları da ele alıp kendi zamanına kadarki gelişmeleri incelemeye almıştır. Çünkü Abdurrahman Şeref Efendi, bir olayın tarihî nitelik kazanması için üzerinden 30 yılın geçmesi gerektiği düşüncesini taşır. Üzerinden otuz yıl geçmemiş olayları, tarihin değil siyasetin malzemesi olarak görmektedir.

---

⁸² Taştan, *a.g.t.*, s. 208.

⁸³ Abdurrahman Şeref, *Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*, cild 2, İstanbul 1312, Karabet Matbaası, s. 431.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİH/TARİHYAZIMI, TARİHÇİ/TARİHYAZICISI VE ANLATI KAVRAMLARI ÜZERİNE BAZI MÜLAHAZALAR

“Tarih”, Arapça bir kelimedir ve lügatte “*vaktin bilinmesi*” anlamını ifade eder. Bu anlamda, “tarih”, her şeyin zamanının kendisinde sona erdiği gayesi ve vaktidir. Tarihin konusu da zaman ve insandır.⁸⁴

Tarihten kastedilen bugünün dünyasında tarihyazımıdır.⁸⁵ Zaman, insanoğlu için birçok boyutu olan önemli bir kavramdır. Bu yüzdendir ki insanoğlu, zamanın mı insanın içinde varolduğu yoksa insanın mı zamanın içinde varolduğu gerçeğini birçok boyutuyla yüzyıllardan beri tartışmaktadır. İnsanın zaman konusundaki farklı yaklaşımları, hem bilimsel hem felsefi; hem soyut hem somut; hem genel hem de özel olarak bu tartışmalarda kendini göstermektedir.⁸⁶ Hem geçmişini hem bugününü hem de geleceğini bilmek isteyen insanlık, doğrudan veya dolaylı olarak zamanı gündemine almaktadır. Atfisini yani geleceğini bilmek isteyen insan, aynı zamanda mazesini de yani geçmişini de bilmek isteyecektir. Bu noktada tarihin zaman ile çok yakın bir ilişkisi vardır. Ayrıca geçmişine ve geleceğine şimdiki zamandan bakmak zorunda olan bir insan gerçeğiyle karşı karşıyadır. İnsanın şimdiki konumu, geçmişle geleceği kurgulmasında da belirleyicidir. Bu kapsamda insanlık tarafından tarihin aynı şekilde bir zaman bilimi olarak adlandırılması ise manidârdır. Tarih ile zaman ilişkisini Osmanlı Vakanüvisi Nâ’îma Mustafa Efendi şöyle ifade eder: “*Tarih dehrin (zamanın) tercümanıdır.*”⁸⁷ O yüzden tarihi bilmek, anlamak veya anlamlandırmak, aynı zamanda insanın içinde yaşadığı zamanı da bilmek, anlamak ve anlamlandırmaktan kaynaklanmaktadır. Buna benzer insanın doğasıyla ilişkilendirilebilecek gerekçelerden dolayı, tarih olarak düşünülen kavram ele alınmaya çalışılırken zaman gerçeğinden ayrı olarak düşünülemez.

⁸⁴ Ahmet Güneş, “*Tarih, Tarihçi ve Meşruiyet*,” Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S. 17, s. 29.

⁸⁵ Hilmi Anaç, *Osmanlı İmparatorluğu, Vak’antivis ve Toplumsal Cinsiyet: Tarih-i Na’ima ve Tarih-i Cevdet*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Programı Doktora Tezi, İzmir 2016, s. 3.

⁸⁶ Anaç, *a.g.t.*, s. 1.

⁸⁷ Na’îma Mustafa Efendi, *Tarih-i Na’imâ*, Haz. Mehmet İpşirli, TTK Yay., Ankara 2007, C. I, s. 6.

Tarih, bilim olup olmadığı tartışmalarına rağmen, sosyal bilimlerin disiplinlerinden biri olarak düşünülmektedir. Bu disiplinin bilim olarak çok yakın bir geçmişi olsa da çok eski çağlara kadar uzanan bir yazın geçmişi vardır. Gerçekte tarihin bilim olması ve sosyal bilimler içerisinde sürekli gelişme eğilimi gösteren bir disiplin olması, bu yazın geleneğinin geçmişten günümüze insanlığa varlığını kabul ettirmesinden kaynaklanmaktadır. Eski çağlarda zamanın önemini anlayan insanlık, merak ve bilme kaygısından dolayı bulunduğu zamanın ilerisini bilmek istediği gibi yine bulunduğu zamanın gerisini de bilmek istemiştir. Aynı zamanda insanlık, tarihin eski zamanlarından beri varlığını veya meşruiyetini tarihyazımı üzerinden kabul ettirmek istemiştir. Kimi insan, günlük işlerini kayıt altına almak için, kimi insan, Hitit analarında olduğu gibi Tanrılarına hesap vermek için, kimi insan, Homeros gibi bir edebî eser ortaya koymak için, kimi insan, iktidarını meşru göstermek için, kimi insan da gerçekten tarih yazmak için bir şekilde tarihyazımının içinde yer alarak tarih olarak kabul edilen kaydedilmiş geçmişi inşa etmiştir.

Geçmişten günümüze tarihyazıcılığı usûllerini yansıtan uygulamalar, doğrudan ya da dolaylı olarak tarihyazımının tarihinin de bir parçası olmuştur. İşte o yüzden tarihin XIX. yüzyılda bilim olmasından çok öncelere dayanan bir yazın geleneği vardır. Hatta tarih denen kurgulanmış geçmiş, tarihyazımı sayesinde bilimsel olmadan önce ancak kalem ehlinin yazabildiği ciddi bir edebî türdü. Gerçekten geçmiş anlamanın veya açıklamaya çalışmanın püf noktası, bu alanın çok daha öncelere dayanan yazın geleneğindeki yerini bilmekten geçmekteydi. Bu yazın geleneğinin somut olarak ortaya konmasını sağlayan da tarihyazımının kendine has biçim ile içerik uyumudur. O yüzden tarihi anlatının edebiyat olup olmadığı konusu dâhil olmak üzere, tarihte yorumun yerinin ve öneminin ne olduğuna kadar birçok önemli sorunsal dahi tarihyazımı için ciddi bir önem arz etmektedir. Ayrıca tarihyazımında kurgusallık boyutuyla anlatı unsurunun önplana ne kadar çıkıp çıkmayacağı sorunsalı üzerinde de bu kapsamda durulması gerekmektedir.⁸⁸

Edward Hallett Carr'ın kitabına başlık olacak kadar önem arz eden bir soruyla işe başlamak gerekirse: “*Tarih Nedir?*” bu sorunun cevabını aramak Doğu ve Batı dünyasındaki tarih nedir sorusu için ortaya konulan yaklaşımlar temelinde

---

⁸⁸ Anaç, *a.g.t.*, s. 2.

olacaktır. Tarih kavramı, etimolojik, felsefi ve bilimsel anlamlarıyla ve anahatlarıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır. Daha sonra ise “*Tarihçi Kimdir (?)*” sorusu üzerinde durulacaktır.⁸⁹ Çok daha erken dönemlerde Jules Michelet (1798–1874), çok çeşitli tanımları yapılmış olan tarihçi hakkında şöyle bir tanım ortaya koymuştur: “*Tarihçi nasıl tarihi yaratıyorsa; tarih de tarihçiyi yaratır.*”⁹⁰ Gerçekten tarihçi, tarihi yaratan mı yoksa tarih tarafından yaratılan mı? Belki ikisi de değil. Fakat ikisini var eden bir şey olmalı ki her ikisi de varlıklarını bir şekilde ispat etsinler. İşte onları var eden ise ortaya koydukları tarihyazımı usulüdür. Burada tarih yazımından kastedilen ise kendinden bağımsız, bütünsel ve katıksız halde bulunan bir geçmişi, insanın kendi perspektifinden, daha dar açıdan ve daha çok kendine bağımlı olacak şekilde kurgulamasıdır. Yani aslında yapılan insanın dil sayesinde, normal seyrinde giden saf bir geçmişin dışında kendi gerçeğine uygun bir geçmişi inşa etmesidir.⁹¹ Üstelik insanlık, sahiplenerek kurgusallaştırdığı ve tarihselleştirdiği kendine ait olmayan geçmişi, yüzyıllar sonra, XIX. yüzyılda yine kendi perspektifinden bilimselleştirme teşebbüsü içinde bulunmuştur. Artık kurguladığı geçmişi yani tarihi edebiyat olarak değil de bilim olarak kabul etmiştir. Geçmiş ile tarihi birbirinden ayırma çabasını nihayete erdiremeden, belki de tarihe daha farklı anlam katmanları ekleyerek sondaj yapılması gereken anlam zeminini daha da derinleştirmiştir.

Keith Jenkins’in *Tarihi Yeniden Düşünürken* adlı çalışmasında tarihçilerin ilgi nesnesi olarak geçmişi, geçmişi ele alışı şekli olarak da tarihyazımını göstermesi bu yüzden önemlidir.⁹² Buradan da anlaşılacağı üzere hem tarihi hem de tarihçiyi ortaya koyan en önemli unsur tarihyazımıdır. Tarihyazımının içeriğini oluşturan tarih; tarihyazımını içerikle beraber biçimsel olarak ortaya koyan da tarihçidir. O zaman tarih-tarihçi-tarihyazımı olarak düşünülen bu ilişki birbiriyle diyalektik haldedir. Fakat bu diyalektik aslında tam tersi olarak tarihyazımı-tarihçi-tarihtir. Çünkü tarihi ve tarihçinin varlığını ispat eden tarihyazımıdır. Bahsi geçen bu

---

⁸⁹ Edward Hallet Carr, *Tarih Nedir ?*, Çev. Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2006. (Ocak Mart 1961’de Cambridge Üniversitesi’nde Verilmiş George Macaulay Trevelyan Konferansları)

⁹⁰ François Dosse, *Ufalanmış Tarih –Annales Okulu’dan Yeni Tarihe-*, Çev. Işık Ergüven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2008, s. 209.

⁹¹ Anaç, *a.g.t.*, s. 3.

⁹² Keith Jenkins, *Tarihi Yeniden Düşünmek*, Çev. Ayhan Şahin, Birleşik Yayınevi, 1. Baskı, Ankara 2011, s. 28.

diyalektikten doğan ahenk ise aynı zamanda birbirini birçok yanıyla varedendir. Üçünü birbirinden ayrı düşünmek veya bu korelasyonu tersten almak bazı sonuçlara ulaşmak açısından bu iş ile ilgilenenleri epeyce yorabilir.⁹³

The Lincoln Library of Essential Information adlı ansiklopedik tarzda hazırlanmış kaynak eserde, tarih kavramı dar ve geniş anlamıyla ele alınmıştır. Tarih genel anlamda insan ve onun tarihine dair yaşanmışlıkların üretimlerin her türlü kalıntıları ve kayıtları inceler. İnsana dair bulunan ne varsa tarihyazımı için birer araç ve materyal sayılır.⁹⁴

Aynı şekilde evrensel bilginin yeni bir incelemesi olarak yola çıkan *Encyclopedia of Britannica*, tarih sözcüğünü hem geniş hem de dar anlamı olmak üzere iki şekilde ele almaktadır. Dar anlamıyla tarihçilerin belirli olayların belirli şekillerde ve yöntemlerde kaydetmesi olduğunu belirtirken; geniş anlamıyla da tarihin, yalnız insan yaşamına ait bütün olayları değil aynı zamanda doğal dünyada da meydana gelen bütün olayları kapsadığını belirtmektedir.⁹⁵

Meydan Larousse, tarih kelimesinin yaklaşık yirmi farklı anlamını verirken kavramı geniş perspektifte ele almaktadır. Tarih eğitimi kastederek Tarih dersi; tarihten ikmale kalmak örneğini bahsi geçen alan için okuyucularına sunmaktadır.⁹⁶ *Büyük Larousse*, tarih kavramının edebiyat, felsefe güzel sanatlar ve hukuk olmak üzere toplam on bir farklı anlamını belirtmektedir. Bu esere göre tarih hukuk açısından ele alınırsa; “bir hukuksal işlemin yapıldığı veya sonuç doğurduğu zaman anlamına gelmektedir.”⁹⁷ *Yeni Türk Ansiklopedisi* ise tarih kavramının üç farklı anlamını vermektedir; fakat tarih kelimesiyle bağlantı kurularak târih şuuru, tarihçi okulu, tarih felsefesi ve tarih düşürme gibi maddelere ayrıca yer vermektedir. Bahsi geçen ansiklopedi için tarih sözcüğünün tanımlarından birine, “yazının keşfinden

---

⁹³ Anaç, *a.g.t.*, s. 3.

⁹⁴ The Lincoln Library of Essential Information, “History”, Edi.Clyde W. Park, 3. Baskı, The Frontier Press Company, 1959, s. 353 ; Hilmi Anaç, *a.g.t.*, s. 27.

⁹⁵ Encyclopedia of Britannica, “History”, Chicago; Encylopedia Britannica Inc, Volumes 11, 1972, s. 594–595.

⁹⁶ Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, “Tarih”, Meydan Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 1973, C. 11, s. 902–909.

⁹⁷ Büyük Larousse, “Tarih”, Gen. Yay. Yön. Adnan Benk, İnterpress Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul 1986, C. 22, s. 1258-1261.

günümüze kadar insanlığın geçirdiği akla gelebilecek her türlü olay, hareket ve gelişmeyi, belirli metod'la inceleyen sosyal ilim... ” tanımı örnek verilebilir.⁹⁸

Burada ansiklopedik bilgi konusunda şu hususa dikkat etmek gerekir. Ansiklopedinin doğal olarak ansiklopedistlerin yazılı bir kaynak olarak ilk ortaya çıktığı andan itibaren, tarih kavramı için kendi perspektifinden ve çok daha geniş bir çerçevede anlam sunma arayışı içinde olduğu bilinmesi gerekmektedir. Çünkü onlar bu maddeleri geniş tutarak genel kitleye ulaşmayı amaç edinirler. Fakat teknolojinin gelişmesiyle beraber yükselen bilişim çağında ansiklopedilerin önemi konusunda kültür çevrelerinde tam bir görüş birliği olmadığı gerçeği bilimsel ve kültürel çalışmalarla uğraşanlar için yüzleşilmesi gereken başka bir gerçektir.⁹⁹

Hem etimolojik hem filolojik açıdan sözlükler, kamûslar, lûgatlar ve ansiklopediler tarih kavramına kendine has ve ayrı bir anlam dünyası sunmaktadır. Bu anlam dünyası sayesinde tarih kavramına salt bir açıdan değil; çok daha fazla açıdan bakılabilmektedir. *Tarih nedir* sorusunun peşine düşen bir araştırmacı için, iç içe geçmiş anlam katmanları ve bu katmanların oluşturduğu sınırı tam olarak kestirilemeyen bir alanlar ile disiplinler dünyası sözkonusudur. Fakat bu iç içe geçmiş farklı sahalara ve disiplinlere rağmen sözlükler, kamûslar, lûgatlar ve ansiklopediler açısından düşünülürse; bu kaynaklarda tarih kavramının ne olduğu konusunda üç ana yaklaşım olduğu görülmektedir.

Birinci yaklaşım olayları tarihlendirmek olarak ele alınan tarihtir.

İkincisi geçmişe ait insanî ve doğal bütün olayları içine alan ve tarihselleştirilmemiş geçmiş zamanı kastetmek için kullanılan tarih kavramıdır. Bu yaklaşıma göre geçmiş çok daha geniş perspektifte ele alınmaktadır. Tarihselleştirilmiş geçmişe göre daha bütünsel, saf ve katıksız bir geçmiş kastedilmiştir.

Üçüncüsüyse geçmişe ilişkin araştırmalar yapan bir çalışma alanı olarak tarih kavramıdır. Bu tanımda tarih kavramı, geçmiş zamanın hem tarihselleştirilmesi hem de bilimselleştirilmesi üzerine kuruludur.¹⁰⁰ Bu noktada üç ana yaklaşımın yanına

⁹⁸ Yeni Türk Ansiklopedisi, “*Tarih*”, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 1985, C. 10, s. 3976-3980.

⁹⁹ Anaç, *a.g.t.*, s. 28-29.

¹⁰⁰ Ayhan Bıçak, *Tarih Felsefesinin Oluşumu, -Tarih Düşüncesi III-*, Dergâh Yayınları, 1. Baskı,

eklenebilecek bir yaklaşım daha vardır. Bu yaklaşımsa tarihin kurgusal bir anlatı olduğu gerçeğinden hareketle tarihin bilim değil de edebiyat olduğu gerçeği üzerinden ulaşılabilecek bir noktadır. Tarihin bilim mi edebiyat mı olduğu tartışması halen bitmiş değildir. O yüzden üçüncü yaklaşımda akademi ve kültür çevrelerinde bir görüş ayrılığı sözkonusu olabilir. Bu noktadan hareketle tarihin bilim olmasının dışında kurgusal bir anlatıysa edebiyat olduğu gerçeği yönünde akademik ve kültürel çevrelerde taraftar toplamaya devam edeceğe benziyor. Bu durumda tarih kavramı ister istemez bir çift anlamlılık kazanacaktır. Yani tarih derken geçmiş zamanın hem tarihselleştirilmesi hem de bilimselleştirilmesi anlamı ortaya çıkacaktır. Çünkü tarih, geçmişi kurgusal bir anlatıya dönüştürdüğü andan itibaren edebiyatın bir türü durumuna gelecektir. Bu durumda tarih kavramı için bilimselleş(tiril)miş tarih yaklaşımı yanında dil vasıtasıyla kurgulanmış bir tarihyazımı boyutu da bir şekilde önplana çıkacaktır.

Aydınlanma ve modernitenin getirisi olan geçmiş zamanın hem tarihselleştirilmesi hem de bilimselleştirilmesi ile geleneksel döneme ait geçmiş zamanın tarihselleştirilmesi aynı şey demek değildir. Çünkü geleneksel dönemde geçmiş zamanın tarihselleştirilmesinin göstergesi bilim değil; edebiyattır.¹⁰¹ Bu noktadan hareketle tarihin edebiyat olduğu gerçeği, eleştirel tavır elden bırakılmadan dikkate alınmalıdır. Ayrıca tarih kavramının anlamsal olarak çift yönlüğü üzerinden hareket edilerek tarihyazımının tarih kavramının ne olduğu konusu için anlam karşılığı olarak düşünülen dördüncü bir yaklaşım olduğu kabul edilmelidir. Yani tarih kavramından bahsederken birincisi olayları tarihlendirmek, ikincisi tarihselleştirilmemiş bütünsel bir geçmiş, üçüncüsü tarihselleştirilmiş ve bilimselleştirilmiş bir tarih bilimi, dördüncüsü ise kurgusal bir anlatı yönü daha önplanda olan tarihyazımıdır. Bu durumda tarih kavramının ister bilim ister edebiyat isterse felsefe olduğu iddia edilse bile her durumda anlatı özelliği bulunmasından dolayı tarihyazımı olduğu gerçeğinden bir şey kaybetmemiş olacaktır. O yüzden farklı sahalara ve disiplinlere ait sözlükler, kamûslar, lûgatlar ve ansiklopediler açısından düşünülürse; bu kaynaklarda tarih kavramının ne olduğu konusunda üç

İstanbul 2004, s. 16-17.

¹⁰¹ Bıçak, *a.g.e.*, s. 17.

yaklaşımından ziyade dördüncü bir yaklaşım olduğu üzerinde de ciddi olarak düşünülmelidir.¹⁰²

Tarih anlayışı, Tarih düşüncesi ve tarihin tanımı ile ilgili bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Tarih sosyal bir boyuta veya işleve sahiptir. Bu durum; tarihin geçmiş, günümüz ve gelecekte bir meşruiyet aracı olarak kullanılmasına yol açmıştır.¹⁰³ Yine tarih kavramı ile ilgili şu değerlendirme yapılmıştır. Bir sosyal bilim olan tarihi pozitif bilimlere yaklaştırmak, tek bir tarih vardır anlayışında olunmamalıdır. Farklı tarihlerin olduğunu çünkü tarihin geçmişin bizatihi kendisi değil, geçmişin insan hafızasının dolambaçlı yollarından geçerek gelen yazılı anlatımların tümünün toplamıdır.¹⁰⁴

İbn-i Arabşah'ın Tarih düşüncesi, Tarih anlayışı veya Tarih nedir sorusuna verilebilecek bir cevap olması hasebiyle ele alınmış değerlendirmesi şu şekildedir. Tarih, Düşünen kişi için bir ibret, bir uyarı, dünyada yaşayan kişinin yolculuk halinde olduğu konusunda bir bildiri; geçmişte yaşamış kişilerin nasıl bir takdire boyun eğdikleri, nasıl imar ettikleri, nasıl zulmettikleri, yakıp yıktıkları, servet yığıp kibirlendikleri, gururlanıp başkalarını küçük gördükleri, gülüp eğlendikleri; kaza ve kaderin cilvelerine karşı güven içinde oldukları zannettikleri sırada ibretli olayların onları ne hale getirdiği, çocukluktan yaşlılığa doğru adım adım yürüdükleri, iyi günlerinin kötü günlere, zevk ve eğlencenin üzüntü ve kedere dönüştüğünü gösteren bir ibret sahnesidir.¹⁰⁵

Tarihin diğer bir tanımı şu şekilde yapılmıştır. Tarih, insanların zaman ve mekân çerçevesinde meydana getirmiş oldukları olayların, bunların şuursuz iptidai hallerinde, tabiat eserleri yahut bir vücudun organları sıfatıyla yaptıkları fiilleri itibarıyla ve hayatında mevzu bahis ayrı hallerde rol ve ehemmiyetleri tayin ve tespit edilen âmillerin teşkil ettiği olayların tetkik ve tasvir edilmiş halidir.¹⁰⁶

---

¹⁰² Anaç, *a.g.e.*, s. 31.

¹⁰³ Ahmet Güneş, "*Tarih Tarihçi ve Meşruiyet*", s. 1.

¹⁰⁴ Y.Hakan Erdem, *Tarih-Lenk (Kusursuz Yazarlar, Kağıttan Metinler)*, Doğan Kitap Yay., Aralık 2008, s.20.

¹⁰⁵ İbni Arabşah, *Acaibu'l Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)*, Çev.: D. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul 2012, s. 30.

¹⁰⁶ A. Zeki Velidi Togan, *Tarihte Usûl*, Enderun Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul 1985, s. 13.

Tarih'in başka bir tanımı ise şu şekilde yapılmıştır. Tarih, İnsanlar tarafından meydana gelen olayların neden ve sonuçlarını araştırarak geçmişini yeniden kuran ve yeniden kurduğu bu geçmişle içinde bulunduğu an ve gelecek arasında köprü kurmaya çalışan bir bilimdir.¹⁰⁷

Tarih, her zaman yaşanan hayatın geçmiş zaman içindeki bir kesitidir. Bir başka ifade ile geçmiş zamanda yaşanan hayatın bütün yönleriyle tetkik ve tasviridir.¹⁰⁸ Diğer bir tanım ise şu şekilde yapılmıştır. Tarih, İnsan topluluklarının bütün faaliyetlerini, geçirdikleri gelişmeleri ve aralarında geçen olayları yer ve zaman göstererek sebep-sonuç ilişkisi içinde, belgelere dayanmak suretiyle araştıran ve günümüze nakleden sosyal bir bilim dalıdır.¹⁰⁹ Diğer bir tanım şu şekilde yapılmıştır. Tarih, İnsan tarafından biçimlendirilmiş veya insan üzerinde etkisini göstermiş, herhangi bir zamanda olmuş olayları, bu olaylara ilişkin sözlü yazılı kaynakları ve maddi kültür kalıntılarını analiz sentez yöntemiyle eleştiri süzgecinden geçirerek, neden-sonuç ilişkileri içinde kavrayıp, sistematik olarak aktaran bir bilimdir.¹¹⁰

Daha başka bir tanım ise şöyle yapılmıştır. Tarih, İnsanoğlunun geçmişte meydana getirmiş olduğu olayları, zaman ve mekân çerçevesi içinde, yazıya dayandırarak anlatan ve geleceğe ışık tutan bir ilimdir.¹¹¹ Aynı şekilde diğer bir tanımda ise; Tarih, geçmiş insan topluluklarını değişik yönleriyle zaman dizgesi içinde, yer ve zaman belirleyerek, neden ve sonuç ilişkisi yönünden inceleyen, olayların akışında süreçleri analiz eden ve böylelikle geçmiş insan topluluklarının yaşantılarını; toplumsal, siyasal ve kültürel ilişkilerini ve gelişmelerini araştıran bir bilim dalıdır.¹¹²

Tarih nedir sorusu için ortaya konulan bazı yaklaşımları örnek olarak ortaya koymak ise bazı sorunsalların aydınlatılmaya çalışılması için bu noktada daha doğru

¹⁰⁷ Yavuz Ercan, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknik*, Turhan Kitabevi, Ankara 2010, s. 50.

¹⁰⁸ Tuncer Baykara, *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, İrfan Kültür ve Eğitim Derneği Yayını No: 1, İzmir 1995, s. 4.

¹⁰⁹ İsmail Özçelik, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*, Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara 2011, s. 6.

¹¹⁰ Bülent İplikçioğlu, *Eski Batı Tarihi I -Giriş, Kaynaklar ve Bibliyografya-*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997, s. 6.

¹¹¹ Ekrem Memiş, *Tarih Metodolojisi*, Öz Eğitim Yayınları, 2. Baskı, Konya 1995, s. 6.

¹¹² Kemal Arı, *Tarih Yöntemi*, İleri Kültür Merkezi, 1. Baskı, İzmir 2011, s. 10.

bir iş olarak görülmektedir.¹¹³ Çok eski zamanlarda Taoizme yakın Çinli düşünürler, tarihi, kötülüklerin cezalandırılıp iyiliklerin mükâfatlandırıldığı bir ahlâk eğitiminin kaynağı olarak görüyorlardı.¹¹⁴ Samsatlı Lucianus (M.S. 120-190) da övgücü tarihçilere ahlâklı olmaları yönünde tarih, tıpkı nefes borusu gibidir. Nasıl ki nefes borusu bir tek damla su kaldırmazsa tarih de bir tek yalanı kaldıramaz diye telkinde bulunmuştur.¹¹⁵ Cioran ise çok daha sonraları tam tersi olarak tarihi *ahlâkın yadsınması* olarak görmektedir.¹¹⁶

X. ve XI. yüzyılda önemli bir bilim adamı olan Ebû Reyhan El Birûnî ise tarihi, bilinen ve yaygın olan zaman üzerinde gösterilen bir vakit olarak tanımlanmıştır.¹¹⁷ XIV. yüzyılda İbn Haldun ise târihi şu şekilde tanımlamıştır. Tarih Bilimi, kavimlerin ve milletlerin birbirlerine nakledilegeldikleri fenlerdendir. Bu ilim için sefere çıkılır, binekler hazırlanır, yolculuk için kabileler düzenlenir. Sıradan kimseler ve gaflet içindeki kişiler bile bu ilmi öğrenmek için heveslenirler. Hükümdarlar ve devlet adamları ise bu konuda yarışır. Bu ilmi anlama hususunda âlimler ve câhillere birbirine eşit olurlar.¹¹⁸

Max Nordau'da “*mevzû-u târihî, hıfz ve idâme-i hayât için vukû'bulan mücâdelât-ı beşeriyenin mecmû-u safahât-ı asliye ve fer'iyesi*” olarak tanımlamaktadır.¹¹⁹ Yani tarihin konusu, korunma ve hayatın sürdürülmesi için ortaya çıkan insan mücadelelerinin esas olan ve esasta olmayan safhalarının toplamından ibarettir.

Ali Şeriatî'nin tarih tarifi ise şöyledir. Tarih; şimdiki zamanı ortaya çıkarmış bir geçmiştir. Geleceğe dönük bir harekettir. İnsan türünün ömrüdür. Gerçek bir insan gibidir; doğumundan şimdiye kadarki ömrü sürecinin üzerinden seneler geçmiştir, şekil almıştır, şahsiyet bulmuştur. İnsan nev'i de, ömrü boyunca tarihte

¹¹³Salih Özbaran, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, Tarih Vakfı Yurt Yay., 3. Baskı, İstanbul 2005, s. 27.

¹¹⁴Alban G. Widgery, *Tarih Boyunca Büyük Öğretiler -Konfüçyüstan Toynbee'ye Kadar-*, Çev. Gülçiçek Soytürk, Milliyet Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1974, s. 13.

¹¹⁵Samsatlı Lucianus, *Seçme Yazılar III*, Çev. Nurullah Ataç, Milli Eğitim Yay., İstanbul 1949, s. 176.

¹¹⁶Besim F. Dellaloğlu, *Benjaminia: Dil, Tarih ve Coğrafya*, Ayıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012, s. 91.

¹¹⁷Günay Tümer, *Birûnî'ye Göre Dinler ve İslâm Dini*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 1975, s. 66.

¹¹⁸İbn Haldun, *Mukaddime*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2011, s. 158.

¹¹⁹Max Nordau, *Tarih Felsefesi (Felsefe-i Tarih)*, Haz. Levent Öztürk, Ayışığı Kitapları, 1. Baskı, İstanbul 2001, s. 41.

hayat sürmüş ve şimdiki şekle ulaşmıştır. Bu nedenle Egzistansiyalistlerin dediği gibi denilse abartı olmayacaktır. İnsan, tarihte mahiyet alan bir varlıktır.¹²⁰

Görüldüğü üzere tarih nedir sorusuna tarih felsefesi açısından yaklaşımlar ve tanımlar bu şekildedir. Tarihin tanımı hakkında yapılan tanımlar ve yaklaşımlar farklı açılardan düşünülürse hayli fazladır.

Anlam katmanlarının çokluğu onun için bir anlam derinliği oluşturmaktadır. İşte bu anlam derinliği içindeki arayışından dolayı insanlık, hem yorulmaktadır hem de bu anlam derinliği içinde kaybolmaktadır. O yüzden de ne olursa olsun insanlık, tarih nedir sorusunun cevabını geçmiş zamanda ve şimdiki zamanda aradığı gibi gelecek zamanda da aramaya devam edeceğe benzemektedir.

Sonuç olarak Hilmi Anaç'ın da belirttiği üzere tarihin genel-geçer bir tanımını yapmak zordur. Bunun farklı nedenleri vardır.

Birincisi her tanımın kendine göre bir konumu veya bu konumdan kaynaklanan bir perspektifi vardır.

İkincisi ise yapılan tanımların kendince bir görecelik içermesidir. Her şeyden önce kavramların göreceliği sözkonusudur. Hem kavramın ortaya çıktığı andan itibaren yaşamış olduğu uyumsuzluktan dolayı hem de toplum düşüncesindeki göreceliğin sosyal bilimlere yansımından dolayı kavramların değişkenliği XXI. yüzyılda da tartışılması gereken bir sorunsaldır.

Üçüncüsü bu tanımları ortaya çıkaran söylemlerin niyetselliğidir. Yani bu tanımları yapan insanların farklı farklı alanlarda bulunmaları aynı zamanda ulaşmak istedikleri amaç doğrultusunda ortaya koydukları tanımı bir şekilde etkilemektedir.

Dördüncüsü ise anlam çeşitliliğidir. Belli oranda perspektivizm ve rölativizmin olduğu yerde anlam çoğulluğu da kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu durum aynı zamanda bilginin arkeolojisi için anlam katmanlarının inşâsı veya hiç değilse varlığı anlamına da gelmektedir. Buna bağlı olarak iki durumun var olduğu bir gerçektir. Birinci durum tarihin tanımıyla ilgili bu kadar anlam katmanı varsa

---

¹²⁰Ali Şeriatî, *Medeniyet Tarihi I (Tarih-i Temeddün)*, Çev.İbrahim Keskin, Fecr Yayınevi, 5, 1. Baskı, Ankara 1987, s. 93.

tarihin tanımındaki bu anlam katmanını ortaya çıkaran bir anlatı çeşitliliği de vardır. Bu anlatı çeşitliliğiyle birçok alana yayılmış şekilde kendini göstermektedir. Aksi halde tanımları etimolojik, felsefî, epistemolojik veya metodolojik diye tanımlamak mümkün olmazdı. İkinci durum ise zaten kendi de bir söylem olan tarihin bu kadar çok farklı tanıma sahip olması aynı zamanda tarihteki söylem çeşitliliğinin de göstergesidir.

Anlatı olma halinden dolayı tarihin kendisi bir söylemdir. Aslında anlatı çeşitliliği de tarihin tanımı için söylem çeşitliliğine neden olmaktadır. Ayrıca herkesin ve her alanın kendine ait bir tarih tanımı olması, aynı zamanda tarih üzerinden herbirinin birer söyleminin de olduğunun göstergesidir. O yüzden yapılacak tanımlar ise tarihin ancak bir veya birkaç yönü üzerinden olacaktır. Genelgeçer değil; zaman ve mekâna göre değişebilen özellikte olacaktır. Yani herkes bulunduğu mekândan ve zamandan tarihe bakacaktır. Bu durumda söylemi ortaya çıkaran konum da önem arz etmektedir.

Keith Jenkins, tarihin tanımını şu şekilde yapmaya çalışmıştır. Tarih, işlerini epistemolojik, metodolojik, ideolojik ve pratik olarak konumlanmış olan, karşılıklı olarak bilinen şekillerde ele alan ve ürünleri dolaşıma girdiğinde, aslında herhangi bir anda var olan bir dizi güç üslerine genelde uygun olan, tarihlerin anlamlarını bir zaman aralığında ve çok farklı boyutlarda yapılandırıp dağıtan, mantıken sonsuz bir dizi faydalanmaya ve kötü kullanıma maruz kalan bir grup günümüz fikirli işçiler veya başka bir deyişle maaşlı tarihçiler tarafından üretilen, görünüşte dünyanın bir yönü, yani geçmiş üzerine değişken problemlerle bir söylemdir.¹²¹

Tarihin tanımı hakkında bu kadar tanım yapıyorsa bu durum bugünün dünyasında tarihin daha çok tarihyazımı olarak algılamasından ileri gelmektedir. Tarih hakkında ne kadar tanım yapılırsa yapılsın; isterse de bu tanımlar doğrudan ve dolaylı bir şekilde olsun, bu durum tarihi bir perspektivizm, bir rölativizm, bir niyetsellik, bir anlam çokluğu ve bir tarihyazımı boyutu olan bir söylem olmaktan öteye götürmeyecektir.¹²²

---

¹²¹ Keith Jenkins, *Tarihi Yeniden Düşünmek*, Çev. Ayhan Şahin, Birleşik Yayınevi, 1. Baskı, Ankara 2011, s. 52.

¹²² Anaç, *a.g.t.*, s. 40-41.

1.1. Tarihçi/Tarihyazıcısı Kimdir?

Tarih kavramı gibi anlam derinliği olan kavramlardan biri de tarihçi kavramıdır. Tarihçinin anlamsal boyutunu öğrenmek isteyen bir araştırmacı, tarihçinin ne ve neci olduğu sorusundan ziyade tarihçinin kim olduğu sorusunu kendine sormalıdır. Ayrıca tarihçinin kim olduğu sorusu üzerinde kafa yorarken tarihçinin ontolojik olarak ne kadar eskiye gittiğini görecektir. Hatta o kadar ki geçmişe dönük bu eylem yazının ilk kez kullanılmaya başladığı, zamanın takvimselleştirildiği, devletin ve bürokrasinin ortaya çıkmaya başladığı ve Tanrıya hesap vermenin elzem hale geldiği zamanlara kadar gidilebilir. Çünkü tarihçi, ismine farklı dillerde ne denirse densin, her şeyden önce tarihin en eski zamanlarından itibaren, varlığını ispat etmiş bir bireydir. Varlığının gerekçesi ister memuriyet, ister yazı, ister zaman, ister Tanrı, ister resmî, isterse de gayr-ı resmî olsun fark etmeyecektir. Geneli itibarıyla de tarihçiler üst sınıflar veya egemenler için var olmuşlardır. Fakat bilgiyi arayış sırasında ilk olarak üzerinde durulması gereken yaklaşım ise şu olmalıdır: Tarihçi kimdir sorusu üzerinde kafa yoran bir araştırmacı, tarihçinin içinden süzülerek geldiği uzun bir insanlık geçmişini dikkate almak durumundadır.¹²³

Tarihçi, ister sıradan bir kâtip ister sıradan bir edebiyatçı isterse de bir meslek erbâbı olsun, dünyanın en eski işlerinden birini yapmaktadır. Yazının ortaya çıkmasında öncü olan Sümerler'de, modern ölçütlerle yaklaşarak modern anlamda bir tarih yazımının olmadığı iddia edilebilir. O yüzden Batı merkezli uygarlık tarihi kitaplarında ilk tarihyazıcıları olarak Yunanlılar gösterilmektedir. Tarih genelde Herodotos'tan başlatılır. Fakat bu durum ilk kez yazının kullanıldığı coğrafyanın Mezopotamya olduğu gerçeğini değiştirmiyor. Tarihi başlatan erken dönem Mezopotamya uygarlıklarının geleneksel dünyasında tarihyazıcılığı kendine özgüydü. Kendi çağlarına uygun olarak ve çeşitli şekillerde yazdıkları tarihyazımı tarzları vardı. Aksi takdirde M.Ö 2500'lerden itibaren Sümerlerin Lagaş şehrinde yaşayan, bürokrasinin siyasi-askeri işlerinde etkin olan ve Sümerlerdeki Lagaş ile

---

¹²³ Anaç, *a.g.t.*, s. 41-42.

Umma kent-devletleri arasındaki iktidar mücadelelerini bugünlere taşıyan tarihçilerden nasıl haberdar olunacaktı.¹²⁴

Dikkat edilmesi gereken durum şudur. Geleneksel dönemin ilk tarihçileri güçlerini ve konumlarını, modern dönemin tarihçileri gibi bilimsel ölçütlerden almıyorlardı. Fakat bu tarihyazıcıları güçlerini, Leonard M. Dudley'in çalışmasının başlığında da olduğu gibi geleneksel döneme ait olan kelime ile kılıcın ortaklığından alıyorlardı. Yani geleneksel bir evrende, siyasal ve askeri kaynaktan beslenen bir devlet için, yazı ve bürokrasinin gelişmesiyle siyasal ve askeri unsurların gelişmesi eşzamanlıydı.¹²⁵

Sonuç olarak hem mekân, zaman ve duruma bağlı olarak hem de kavramların kendi iç-dış yapısından kaynaklanan özelliklerinden dolayı *kavramların göreceliği* sorunsal tarih kavramının tanımında olduğu gibi tarihçi kavramının tanımı içinde sözkonusu olmuştur. İkincisi belli bir zaman zarfında etimolojik, metodolojik, epistemolojik ve ideolojik farklılıklardan dolayı tarihçi kimdir sorusu ciddi bir sorunsal olarak sosyal bilimcilerin karşısında durmaktadır. Hatta tarihçi kimdir sorusunun genel-geçer olmaması tarihçinin ne anlama geldiği sorusunu da cevapsız bırakacağına benziyor. Üçüncü olarak Michel Foucault, Hayden White, Keith Jenkins gibi tarihçilerin tarihin aynı zamanda anlatı vasıtasıyla oluşturulmuş bir söylem olduğu yönündeki yaklaşımları da bu noktada önemli bir tespit olarak sosyal bilimcilerin karşısında durmaktadır. Gerek kavramların göreceliği durumundan gerek anlamsal derinlikten dolayı gerekse de söylemin kendini sürekli olarak yenilemesinden dolayı, tarihçi kavramı için genel-geçer bir tanım yapmak zordur. Bu tespitten hareketle tarihçi, "*kendi nev'i şahsına münhasır*" olandır.¹²⁶ Çünkü tarihçiyi kendine özgü hale getiren, kişiliği ve karakterinden ziyade anlatılar dünyasının bir türü olan tarihyazımıyla uğraşmasıdır. Bu noktada bir tarihyazımının anlatı olarak kendine özgü biçime ve içeriğe sahip olması, tarihyazıcısının da kendine has özelliğini ortaya koyması bakımından ayrıca önemlidir.

¹²⁴ Samuel Noah Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar*, Çev. Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, 138, 2. Baskı, İstanbul 2002, s. 59-68.

¹²⁵ Leonard M. Dudley, *Kalem ve Kılıç*, Çev. Müfit Günay, Dost Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1997, s. 37-49.

¹²⁶ Keith Jenkins, *Tarihi Yeniden Düşünmek*, Çev. Ayhan Şahin, Birleşik Yayınevi, 1. Baskı, Ankara 2011, s. 85.

1.2. Tarihyazımı/Tarih ve Anlatı

İnsanlık tarihinde yazılı kültürden çok daha eskilere giden bir sözlü kültür vardır. Yazının kullanılmaya başlamasıyla birlikte hem sözlü kültürün yazılı kültüre aktarımı sözkonusu olmuştu hem de insanlık birçok şeyi kayıt altına alma imkânına kavuşmuştu. Böylece insan düşüncelerinin ve eylemlerinin kayıt altına alınmasıyla da insan kendini dilin hem öznesi hem de nesnesi haline getirmiş oluyordu. İnsanlığın dilden kaynaklanan bu çift değerli durumunun ortaya konulmasında bile dille kurgulanmış bir gerçeğin ifadesi olan tarihyazımının çok önemli bir yeri vardır. O yüzden doğu ve batı dillerinde tarihyazımı sözcüğünün etimolojik kökeni, tarih olarak düşünülen geçmiş zamanın yazıyla birlikteliğine dayanmaktadır. Telaffuzları veya kullanım biçimleri ne kadar farklı olursa olsun, genellikle tarihyazımı sözcüğünün oluşumu hem doğu dillerinde hem de batı dillerinde yazıyla başlayan pratiğin bir sonucudur.¹²⁷

Ural-Altay Dil Grubunda bulunan farklı lehçelerde Türkçe konuşan Türklerde ise geçmişten bugüne müverrih, rûznâmecî, vakayi-nüvislik, vakayi-nigârlık, şehnâmecilik gibi Arap ve Fars tarihyazıcılığı örneklerini çağrıştıran tarihçi kelimelerinin karşılıkları kullanılmıştır. Modern Türkçede ise daha çok Arapça tarih sözcüğünden *-çi* yapım ekiyle oluşturulmuş tarihçi kelimesi kullanılmaktadır. Tarihçi aynı zamanda tarihyazıcılığı yapan kişiyi değil; tarih öğretimini gerçekleştiren tarih öğretmeni için de kullanılmaktadır. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nda padişah adına ferman ve beratların sonuna Arapça ibâre ile tarih koymakla mükellef memur için tarihçi tabiri kullanılırdı. Yine Osmanlı İmparatorluğu'nda bütün maliye evraklarına tarih atan kalemin ismine de tarihçi kalemî denirdi.¹²⁸ Aynı şekilde Türkçede bir şahıs için tarihi nasıl denildiğinde tarih bilgisi; tarihçiliği nasıl diye sorulduğunda ise tarihyazıcılığı kastedilmektedir.

Türkiye'deki tarih metodolojisi ile ilgili kitaplarda, tarih bilim olarak kabul edildiği için tarihçi bilim insanı, tarihyazımı ise bilimsel bir anlatı olarak kabul edilmektedir. XIX. yüzyıldan beri diğer ülkelerdeki metodoloji kitapları da aynı

---

¹²⁷ Anaç, *a.g.t.*, s. 55-56.

¹²⁸ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1993, C. 3, s. 402-403.

varsayım üzerinden hareket etmektedir. Hatta tarih ve tarihçilik kavramları farklı yazarlar tarafından farklı şekillerde tarihyazımı yerine kullanılmaktadır. Örneğin rivayetçi tarih kavramından rivayetlerle öykülerle herhangi bir geçmiş zamanı tarihselleştiren tarihyazımı kastedilmektedir. Avrupa’da, özellikle daha sonradan adlandırılan Rönesans Çağı’nda, yapılan tarihyazımı edimi veya tarihyazıcılığı genelde örnek olarak gösterilmektedir.¹²⁹

Sümer, Asur, Akad gibi Mezopotamya uygarlıkları, Mısır, Anadolu, Pers, Anadolu uygarlıkları, Çin ve Hint uygarlıkları çok eski tarihlerden itibaren yazıyı kullanmaya başlamalarıyla beraber tarihyazımını da bir meşguliyet olarak görmeye başladılar. Daha öncesi ise kültür ve dine kadar yayılan köklü bir sözlü kültürün var olduğu dönemdir. Hatta Yunan ve Yahudi tarihyazımı ortaya çıkış yeri ve zamanı itibariyle doğu tarihyazımı içinde değerlendirilebilir. Yıllıklar, mitolojiler, destanlar, manzûmlar, mensurlar, nâmeler (vakayinâme, tarihnâme, fetihnâme, silsilenâmeler vb.) şehnâmeler, menâkıblar, Zent Avesta, Zerdüşt’ün yaşamı, Tao’nun ve Konfüçyus’un yaşamı ve öğretileri, Buda ve müritlerinin yaşamlarına ait anlatılar, kilise tarihleri, hanedan yıllıkları, saray takvimleri, Doğu Roma kronikleri, tabakat ve tezkireler, İslam’dan sonra Hz. Muhammet (s.av.)’e ait siretler, gazve hikâyeleri, kısasü’l-enbiyalar, haber kitapları, Taberi, İbn Kesir, Birûnî, İbn Haldun gibi Ortadoğulu tarihçiler ve Kâtib Çelebi ve daha başka Osmanlı tarihyazıcıları ile eserleri doğu tarihyazımı içinde değerlendirilmektedir.¹³⁰

Tarihyazımının geleneksel olarak adlandırılmasında, hem tarihyazımının belirli yazım gelenekleri üzerinden yürümesi, hem bilimsel ölçütün geçerli olmayıp edebî geleneklerin tarihyazımında kıstas olarak alınması gibi faktörler etkilidir. Modernizm ise, tarihyazımının tarihi için ikinci süreçtir. Rönesans ve Aydınlanma felsefesiyle başlayan modernitenin, özellikle XIX. ve XX. yüzyılda, eski geleneksel edebî meşguliyetleri bilimselleştirmesi veya bu edebî geleneklerin izlerini silmeye başlaması sonucu tarihyazımında modernizm anlayışı ister istemez ortaya çıkmıştır.

¹²⁹ A. Zeki Velidi Togan, *Tarihte Usûl*, Enderun Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul 1985, s. 2-7.

¹³⁰ Samuel Noah Kramer, *a.g.e.*, s. 59-68 ; Anaç, *a.g.t.*, s. 65.

Özellikle Leopold von Ranke'nin tarih disiplini bilimselleştiren yaklaşımları önplana çıkarmasıyla tarihte metodoloji gerçeği de tartışılmaya başlandı.¹³¹

Tarihte teori-pratik ilişkisi, özne-nesne ilişkisi, determinizm-raslantısallık, bireysellik-kolektiflik, kuram-olgu ikilemi, nesnellik-öznellik, belge pozitivismi-belge fetişizmi, edebiyat-bilim vb. tartışmalar bu dönemden sonra ilgili çevrelerin tartışma gündeminden düşmedi. Yine sözlü ve yazılı tarihin metodolojik olarak tarih biliminde nasıl kullanılacağı gündeme geldi. Bilimsel etik hususu da tarihin bilim olmasıyla bazı çevrelerde konuşulmaya başlandı. Ayrıca tarihin bilim olarak kabul edilmesiyle tarih, üniversitelerde retorik için öğretilen sıradan bir ders olmaktan çıkarak bir bölüm, fakülte veya enstitü oldu. Yeni ekoller örneğin yapısalcılığı önplana çıkaran Fransa'da Annales Ekolü gibi akımlar ve yaklaşımlar ortaya çıktı. Kısacası modern dönemde tarihyazımı/tarih, rivayetten dipnota doğru hareket eden bilimsel bir disiplin olmaya doğru yüz tuttu. Bundan sonraki süreçte tarihyazımında bilimsel ölçüt, edebî ölçütün önüne geçmeye başladı.¹³²

Anlatı, olay ve yeniden sunumla ilişkili olarak bir olayın yeniden anlatılmasıdır.¹³³ İşin içine hikâye etme ve yeniden sunum girdiyse anlatı sadece yazılı kültürü değil, sözlü kültürü de ifade eder. Anlatı, sözlü kültüre atıf yaptığı oranda sözlü kültürden yazılı kültüre geçişin araçlarından biri olduğunu ortaya koymaktadır. Kitle kültürü çağında hikâyecilik üzerine çalışmasıyla tanınan Robert Fulford, anlatının kökenini dedikodu kültürüne yani sözlü kültüre kadar götürmektedir. Yazar'ın bu konudaki yaklaşımı şu şekildedir. Anlatı dünya üzerindeki varlığına dedikodu, yani bir kişiden ötekine anlatılan basit hikâyeler biçiminde başladı. Dedikodu, varlığını edebiyatın halk sanatındaki karşılığı olan, olayları özetlemenin ve anlamlarını araştırmanın kestirme yolu olarak sürdürdü. Hikâye anlatmanın daha ihtişamlı diğer biçimleri gibi, dedikodu da endişeleri ve korkuları da ifade eder. Ahlakî yargılar ortaya koyar ve tıpkı muhteşem yazarların en büyük eserlerinde olduğu gibi, yalnızca kısmen anlayabileceği ironiler ve

---

¹³¹ Anaç, *a.g.t.*, s. 66.

¹³² Anaç, *a.g.t.*, s. 66.

¹³³ Zeynel Kiran, Ayşe Eziler/Kıran, *Yazımsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara 2007, s. 100.

belirsizlikler barındırır. İnsan dedikodu yaparken, hakkında konuşulan insanlar kadar kendini de yargılar.”¹³⁴

V. Doğan Günay bir metnin anlatısal olma özelliğini şu şekilde ortaya koymaktadır. Bir metnin anlatısal tip olmasını sağlayan özellik; bir olay örgüsünün, anlatıcı tarafından belirli bir bakış açısı ile, belirli bir zaman kesiti içinde ve onun/anlatıcının belirleyeceği bir sıralama düzeninde anlatılmasıdır. Anlatısal metinlerde, bir şeyi anlatma biçimi ve olayların art arda gelmesi anlatısallığın iki temel nedenidir. Aynı izlek bağlamında gelişen olayların art arda gelmesi anlatının devingenliğini belirtir. Bu metinlerde, anlatıcı tek bir izleği ilgilendiren olaylar dizisini belirli bir zaman kesiti içinde alır ve belli bir bakış açısı ile bir savı ortaya koyar. Anlatıdaki olayların ve durumların zamansal gelişimi ve ard arda gelmesi, anlatı için en belirleyici özelliklerdendir. Öyleyse kişilerin birbiriyle etkileşimi ve anlatının genel yapısını belirten metnin genel yapısı ile olayların ve durumların süre içinde art arda gelmesini belirten süredizimsel boyut, anlatı kavramının kurucu öğeleridir.¹³⁵

Bu yaklaşımdan da anlaşılacağı üzere anlatı bir metindir. Biçim ile içeriğe dayanan bir kurgusu vardır. İşte bir metni anlatı yapan da bu kurgudur. Fakat anlatıyı önemli yapan başka bir özelliği ise anlatı, kişisi, süresi ve uzamı olan ve katmanlardan oluşan bir söylemdir ve bir söylem olduğu kadar da bir edimdir.¹³⁶ Zaten anlatı içerisinde barındırdığı söylem özelliğinden dolayı, hem anlatıcısını hem anlatılanı hem de okuyanın çeşitli şekillerde ele vermektedir. O yüzdendir ki anlatı, vermek istediği bir mesajı veya anlatmak istediği bir meramı olmasından kendine has özelliklere sahip olan bir bütündür.

1.3. Osmanlı Devleti’nde Resmi Bir Kurum Olarak Vakanüvislik

Vakanüvis, iştikak itibariyle Arapça **وقع** vak‘a ile aynı kökten gelen ve aynı mânâdaki vâkı‘a veya vakıanın cem’i olan vaka’i ile Farsça yazıcı, yazan anlamına gelen nevişten **نوشتن** kelimesinden gelen neviş/nüvis kelimesinin birleşmesinden

¹³⁴ Robert Fulford, *Anlatının Gücü -Kitle Kültüründe Çağında Hikâyecilik-*, Çev. Ezgi Kardelen, Kolektif Kitap, 1. Baskı, İstanbul 2014, s. 15.

¹³⁵ Doğan Günay, *Metin Bilgisi, Multilingual*, 1. Baskı, İstanbul 2003, s.118.

¹³⁶ Tahsin Yücel, *Anlatı Yerlemleri Kişi/Süre/Uzam*, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1993, s. 25-50.

oluşur.¹³⁷ Bahsi geçen sözcük, Arapça ve Farsçadan oluşan adaptasyon sonucu ortaya çıkan bir birleşik isimdir. Çoğulu ise genellikle vakanüvisan olarak kullanılmaktadır. Vakanüvis **وقعه‌نویس** Arapça-Farsça birleşik isminin genel ve özel olmak üzere iki anlamı vardır. Bu kelimenin geniş anlamı eskiden zamanın olaylarını yazmakla görevlendirilmiş resmi devlet tarihçisi anlamına gelmektedir. Çok eski tarihlerden itibaren Eski Dünya kıtalarında görülmekte olan bir tarihyazıcılığı tarzıdır.¹³⁸ Özel anlamda ise Osmanlı İmparatorluğu'nda XVIII. yüzyılda Divân-ı Hümâyun'a bağlı olan ve reisü'l-küttabın emrinde bulunan resmî devlet tarihçisidir.¹³⁹ Abdurrahman Abdi Paşa'nın ilk vakanüvis olduğu üzerinde de durulduğu düşünülürse; bu konuda arşiv temelinde yapılacak çalışmalar bazı farklı yaklaşımları da ortaya çıkarabilir. Nişancı olarak da görev yapan Abdurrahman Abdi Paşa'nın eserinin ismiyse Vekâyi'nâmedir.¹⁴⁰ Görüldüğü üzere Osmanlı İmparatorluğu'nda *vakanüvis* kavramı çok daha sonraları ve belli bir zaman içerisinde şekillenmiştir. XIX. yüzyılda ise vekâyi'nüvis kelimesi vakanüvis kelimesine dönüşmüştür.

Osmanlı tarihyazımı, Eski Dünya kıtaları üzerinde bulunan tarihyazımı örneklerinden biridir. XIV. yüzyılın ilk yarısında beylik olarak siyasal faaliyetlerine başlayan Osmanlı Devleti, yaklaşık iki yüz yıl içinde üç kıtaya hâkim olan geniş bir imparatorluğa dönüşmüştür. Bu imparatorluk anonim ve anonim olmayan Tevârih-i Al-i Osman geleneğinden şehnâmecilik; şehnâmecilikten vakanüvisliğe kadar hem Türk hem Fars hem de Arap tarihyazımı geleneğini bünyesinde barındırmış olan önemli bir sosyo-politik güçtür. Bu durum özellikle XVI., XVII. ve XVIII. yüzyıllarda belirgindir. Ayrıca Konstantinopolis'in 1453'de II. Mehmet tarafından fethedilmesinden sonra Doğu Roma'ya ait imparatorluk geleneklerini de bünyesine alan bir imparatorluk anlayışıyla da karşı karşıya kalınmıştır.

Doğu Roma İmparatorluğu'ndan sonra İstanbul'u başkent olarak devralan Osmanlı İmparatorluğu'nun eski imparatorluğa ait olan tarihyazımı geleneklerine ve usûllerine kayıtsız kalması düşünülemezdi. Ayrıca toprağa bağlı bir imparatorluk

¹³⁷ Bekir Kütükoğlu, “*Vekâyi'nüvis*”, İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, C. 13, 5. Baskı, 1978, s. 271-273.

¹³⁸ Yavuz Ercan, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknik*, Turhan Kitabevi, Ankara 2010, s. 263.

¹³⁹ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1993, c. 3, s. 574.

¹⁴⁰ Anaç, *a.g.t.*, s. 194.

olan Osmanlı imparatorluğu'nun tarihyazımı, yaşadığı tarihsel süreç itibariyle hem geleneksel hem de modern tarihyazımı örneklerini de bünyesinde barındırmaktadır. Modern Osmanlı tarihyazımı örnekleri Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal olarak sona ermesinden sonra da devam etmiştir. Örneğin Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'nde de hem tarihçilerin ortaya koyduğu çalışmalarla hem üniversitelerdeki bölümlerle hem de araştırma kurumları ve enstitülerle bilimsel ölçütler dikkate alınarak Modern Osmanlı tarihyazımı devam etmektedir. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal olarak var olduğu zaman ile belli bir zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde yaşamış tarihçiler ve bu tarihçilerin ortaya koyduğu tarihyazımı örneklerinin sayısı arasında ters orantı vardır. Hem anonim ve anonim olmayan Tevarih-i Âl-i Osman geleneğine ait tarihyazımı örnekleri, hem şehnâmenüvislik ve vekâyinüvislik gibi resmî devlet görevi olarak da görülen tarihyazıcılığı hem de Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde kurulan Tarih-i Osmanî Encümeni gibi kurumların ortaya koyduğu tarihyazıcılığı örnekleri; her biri Osmanlı tarihyazımı içinde yer alsa da tarihyazımı şekli olarak farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir.¹⁴¹

Vakanüvislik, Şehnâmecilikten sonra XVIII. yüzyılda Divan-ı Hümâyun dairesinde ihdas olunan bir memuriyet olmasının yanında aynı zamanda imparatorluğa ait bir tarihyazıcılığı örneğiydi. O yüzden günümüz düşünce yapısında olmasa da o zamanın siyasal ve kültürel bağlamında resmî bir tarihyazıcılığıydı. Kimi kaynaklara göre ilk Vakanüvis Abdurrahman Abdi Paşa'dır. XVII. yüzyılın sonu ile XVIII. yüzyılın başında Halebli Na'ima Mustafa Efendi ile başlayan bu süreç Abdurrahman Şeref Efendi'ye kadar devam etmiştir.¹⁴²

Osmanlı tarihyazıcılığının erken dönemi (XIV-XVII. yüzyıllar), her ne kadar daha önce başladığı düşünülse de aslında imparatorluğun kuruluşundan çok daha sonra düşünce ve eylem olarak şekillenmeye başlayan ve gittikçe de gelişen bir tarihyazımı sürecidir. Erken Dönem Osmanlı tarihyazıcılığını XIV. ve XV. yüzyıllar için Âşık Paşazâde'nin naklettiği ve eseri henüz mevcut olmayan Yahşi Fakih'e dayandırılır. Ayrıca İskendernâme'nin yazarı Ahmedî, Şükrullah, Edirneli Adil

---

¹⁴¹ Anaç, *a.g.t.*, s. 10.

¹⁴² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul 1993, C. 3, s. 574.

Kazaz'ın Oğlu Oruç Bey, Düstürnâme'nin yazarı Enverî, Tevârih-i Âl-i Osman'ın yazarı Âşık Paşazâde, Kitâb-ı Cihan-nüma'nın yazarı Mehmed Neşrî, Târih-i Ebu'l-Feth'in yazarı Tursun Bey, Tevârihü's-Selâtinî'l-Osmaniyye'nin yazarı Karamanî Nişancı Mehmed Paşa, Tevârih-i Âl-i Osman'ın yazarı Kemal Paşazâde erken dönem için akla gelen ilk isimlerdir.

Ayrıca Fetihnâme-i Sultan Mehmed'in yazarı Kıvamî ve ilk şehnâmenüvis olarak da kabul edilen Şehdî bu dönemin tarihçileri arasındadır. Ayrıca yazar ismi belli olmayan Anonim Tevârih-i Al-i Osman eserleri yine bu dönemin ürünleridir. XVI. yüzyıl tarihçileri arasında ise Heşt Behişt'in yazarı İdris-i Bitlisî, Tabakatü'l-Memâlik fî Derecetü'l-Mesâlik'in yazarı Celalzâde Mustafa Çelebi, Tevârih-i Âl-i Osman'ın yazarı Lütfî Paşa, Kühü'l-Ahbâr'ın yazarı Gelibolulu Mustafa 'Alî, Tacî't-Tevârih'in yazarı Hoca Sadeddin Efendi, Târih-i Selânikî'nin yazarı Mustafa-i Selânikî, Târih-i Cenâbî'nin yazarı Mustafa Cenâbî örnek olarak gösterilebilir.¹⁴³ Ayrıca Arifî Fethullah Çelebi, Eflatun Şirvanî, Lokman bin Hüseyin, Talikizâde Mehmed Subhi Efendi gibi isimleri barındıracak olan şehnâmenüvislik; içerisinde İdris-i Bitlisî, İshak Çelebi ve Keşfi gibi isimlerin bulunduğu Selimnâme yazarlığı ve aralarında Bostan Çelebi, Celâlzâde Salih, Matrakçı Nasuh ve Eyyubî gibi tarih yazarlarının bulunduğu Süleyman-nâme yazarlığı yine bu dönemde tarihyazımı tarzı olarak ortaya çıkmıştır. Padişahların seferlerinin anlatıldığı fetihnâme yazarlığı da bu süreçte tarih yazarları arasında görülen yazım örnekleridir. Koçi Bey Risalesi olarak bilinen eser de bu dönemde Osmanlı tarihyazıcılığı örnekleri arasında gösterilebilir.¹⁴⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nun İran, Nemçe/Avusturya ile Akdeniz seferleri ve dönemin fetihleri üzerine yazılmış fetih-nâmeler, bu dönem tarihyazımı örnekleri arasındadır.¹⁴⁵

Bunun yanısıra XIX. yüzyılda Vakanüvis Ahmed Lütfî Efendi'nin yaptığı çalışmada şehnâmenüvislerden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk vakanüvisi olarak ismini zikrettiği ve bir *Vek'âyi-nâme* yazmış olan Abdurrahman Abdi Paşa da

¹⁴³ Erhan Afyoncu, "Osmanlı Siyasi Tarihi'nin Ana Kaynakları: Kronikler", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 1, Sayı. 2, İstanbul 2003, s. 101-172

¹⁴⁴ Anaç, *a.g.t.*, s. 181.

¹⁴⁵ Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2007, s. 63-83.

XVII. yüzyıl tarihçileri arasında yer almaktadır.¹⁴⁶ Yine Musîbetnâme'nin yazarı Hüseyin Tûgî de XVII. yüzyıl tarihçileri arasındadır.

XVII. yüzyıl tarihçileri bu isimlerle sınırlı değildir. Bu sayı daha da arttırılabilir. Fakat isimleri ve sayıları ne olursa olsun, bu dönemde yaşamış Osmanlı tarihazarları, imparatorluk için önemli bir zaman diliminde yaşamışlardır. Çünkü Erken Dönem Osmanlı Tarihyazıcılığı ile Geç Dönem Osmanlı Tarihyazıcılığı arasında imparatorluğun içinde bulunduğu döneme uygun olarak tam bir geçiş söz konusudur. Bu dönemin en önemli tarih yazımı örneklerinden biri de sarayın düşünleri ve şenliklerini yazıya dökmeye çalışan sûr-nâme yazarlığıdır. Bu konuda en önemli örnek Sûr-nâme-yi Vehbi olarak bilinen Seyyid Hüseyin Vehbi'nin eseridir.¹⁴⁷

XVIII. yüzyılda vakanüvislik kurumunun tarih yazıcılığı için devlet tarafından oluşturulmasıyla Osmanlı tarih yazıcılığı yeni bir boyut kazanmıştır. Bu yüzyılda bazı değişim ve dönüşümler, Osmanlı tarih yazıcılığı için geç dönem olarak nitelendirilen XIX. ve XX. yüzyılın temellerinin atılmasında belirleyici olmuştur. O yüzden Geç Osmanlı tarih yazıcılığı üzerinde araştırma yapmak isteyen bir araştırmacı Osmanlı İmparatorluğu'nda XVIII. yüzyılın ne getirip ne götürdüğünü dikkate almak zorundadır. Aksi takdirde bahsi geçen yanlış izlenim, Osmanlı tarih yazıcılığı için birden geleneksel dönemden modernist eğilimlerin görüldüğü geç döneme geçtiği çıkarımına neden olur ki, bu durum tartışmaya açık bazı genellemelere araştırmacıları götürebilir.¹⁴⁸

Osmanlı tarih yazıcılığı için Geç Dönem Osmanlı Tarihyazıcılığı olarak isimlendirilen süreç, XVIII. yüzyıldan başlayan ve daha çok imparatorlukta modernitenin etkisinin hissedildiği XIX. ve XX. yüzyılları kapsamaktadır. Anahatlarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda tarih yazıcılarının genel durumu bu şekildedir. Osmanlı tarih yazıcılığı hakkında anahatlarıyla bilgi verilmesinin nedeni,

¹⁴⁶ Birinci şehri Nişancı Vezir Abdurrahman Paşa, bin yetmiş dördte (1663-64) nasb olunub bin yüz ikide vefât etmiştir. Bin elli bir tarihinden bin doksan üç kadar Veka'yi'nâme namıyla tarihi vardır. Ahmet Lütfî Efendi, *Târîh-i Lütfî*, Matbaa-yı Amire, 23 Cumade'l- Uhra /18 Ağustos 1873, Cild-i Evvel, s. 4-5; *Vak'antivis Ahmed Lütfî Paşa Tarihi*, Haz. Ahmet Hazarfen, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, 1. Baskı, C. 1, s. 4-5.; Hilmi Anaç, *a.g.t.*, s. 182 (192).

¹⁴⁷ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Çoşkun Üçok, Kültür Bakanlığı, Ankara 1982, s. 297-298

¹⁴⁸ Anaç, *a.g.t.*, s. 185.

vakanüvislik/vekâynüvislik kurumunun ve bu kuruma ait tarihyazıcılığı eyleminin Osmanlı tarihyazıcılığı içindeki yerini göstermek içindir. Çünkü Osmanlı tarihyazıcılığı, tarihselleştirilmiş bir süreçte, bünyesinde tek bir tarihyazımı tekniğini değil de çok daha fazla tarihyazımı tekniğini bünyesinde barındıran Eski Dünyaya ait bir tarihyazımı örneğidir. İçerisinde farklı farklı geleneklerin ve yaklaşımların bulunması onun bulunduğu siyasal, sosyal, iktisadi ve coğrafi konumuyla doğrudan alakalıdır. Ayrıca çok fazla aşırı tarihselciliğe düşmemek kaydıyla vakanüvislik kurumunun Osmanlı İmparatorluğu içinde oluşması, zamanın şartlarının da zarurî bir sonucudur.¹⁴⁹

Kısa zamanda oluşması ve sonunda önemini yitirmesi ise ancak böyle bir arayışın da ifadesi olmalıdır. O yüzden Osmanlı İmparatorluğu'nda vakanüvislik konusu üzerinde çalışan bir araştırmacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihyazıcılığı geçmişini anahatlarıyla da olsa irdelemek zorundadır. Çünkü vakanüvislik kurumundan istenilen randıman alınamamasına rağmen, yaklaşık iki asırlık bir yazım geleneğini bilmeye çalışmak bile Osmanlı tarihyazımındaki değişim ve dönüşümü anlamak için ciddi bir çabayı gerektirmektedir. Bu yüzden derinlemesine bir araştırma yapılmadan bahsi geçen soruya aşırı indirgemeci veya tam tersi genellemeci bir yaklaşımla cevap vermek kolay bir iş olmasa gerektir.

Unutulmaması gerekir ki imparatorluklar her alanda olduğu gibi tarihyazımı alanında da pragmatist davranabilen siyasi yapılardır. Bu yüzden daha çok Eski Dünya kıtasına ait siyasi yapı örneklerinden olan imparatorluklar, faal oldukları zamanlarda, zarurî ihtiyaçları doğrultusunda tarihyazıcılığının eskiliğine ya da yeniliğine pek bakmazlardı. İhtiyaçları doğrultusunda biçim ve içerik olarak işlevselliği olan tarihyazıcılığı tarzını kullanmaktan çekinmezlerdi. İlber Ortaylı'nın resmi tarihçilikten kasıt, toplumun başındaki yönetimin yüceltilmesi ise böyle bir eğilim, tarihin kendisi kadar eskidir yaklaşımı bu noktada önem kazanmaktadır.¹⁵⁰ Eğer Osmanlı İmparatorluğu'nda hanedanı merkeze alan resmî bir tarihyazıcılığı anlayışı olduğu kabul ediliyorsa, böyle bir resmî tarihçilik anlayışı, yakın dönemin icadı olan resmi tarihyazımı anlayışıyla aynı şeyi ifade etmemektedir.

¹⁴⁹ Anaç, *a.g.t.*, s. 187-188.

¹⁵⁰ İlber Ortaylı, “*Resmî Tarihçilik Sorunu Üzerine*”, Tarih ve Demokrasi, Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan, Cem Yayınevi, İstanbul 1992, s. 31.

Osmanlı tarihyazımı açısından şehnâmenüvislik ile vekâyi'nüvisliğin arasında bir bağlantı olduğu genel olarak düşünülmektedir. Aynı zamanda bu bağlantı Osmanlı İmparatorluğu'nun resmî tarihçilik kavramı üzerinde şekillenmektedir. Özetle Osmanlı İmparatorluğu'nda şehnâmecilik ile vekâyinüvislik arasındaki bağlantı, devlet yöneticilerinin şifahî ve yazılı olarak bazı kalem ehli kişileri tarihyazıcısı olarak görevlendirmesinden kaynaklanmaktadır. Her ne kadar bu resmî görevliler şahsî ve kurumsal olarak resmî devlet tarihçileri olarak, resmen devlet statüsünde değerlendirilseler de bugünün dünyasındaki modernist dünyanın realitelerine uygun resmî tarihçilik anlayışı ile karıştırmamak gerekir. Çünkü geleneksel dönem ile modern dönemin resmî tarih teorisi ve pratiği methiye ve övgü temelinde birbirine yaklaşırsa da övgü ve methiyenin yöneldiği unsurlar ve bu unsurların kullanım amaçları eylemin niyeti bakımından birbirinden farklılık arz etmektedir.

Şemseddin Sami'nin *Kâmûsu'l-a'lâm*'daki şu tespiti her şeyi özetlemektedir. Firdevsî'nin Şehnâmesi taklidi mümkün olmayan bir kıymetdar eserdir. Sahibinin Yunanlıların Homeros'u, Romalıların Vergilius'u, İtalyanların Dante'si ve İngilizlerin Milnon'u gibi örneği gelmez şairlerin dehalarından olduğuna apaçık bir delildir.¹⁵¹

Osmanlı İmparatorluğu'nda tarihyazıcılığı tarzı olarak şehnameciliğin ortaya çıkmasında birçok neden veya koşul sözkonusudur. İran/Fars tarihyazıcılığı olarak değerlendirilen ve geleneksel dönemin edebî ölçütlerinden biri olarak gündeme gelen şehnâmeciliğin, imparatorluk içinde ortaya çıkışı geleneksel dönemdeki Eski Dünya'ya ait birçok imparatorluğu ilgilendiren değerler sisteminin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Fakat geleneksel dönemi yaşamış Eski Dünya kıtalarındaki imparatorluklardan biri olan Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel durumla şehnameciliğin yazım tarzı ve kurum olarak ortaya çıkışı arasında doğrudan ve dolaylı bir ilişki olduğu da unutulmamalıdır.¹⁵²

Osmanlı İmparatorluğu'nda şehnâmeciliğin ortaya çıkışı, resmî tarihçilik açısından değerlendirilecekse, Fatih Sultan Mehmet zamanında ortaya çıkıp Kanuni

¹⁵¹ Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Mihran Matbaası, İstanbul 1314/1896, C. 5, s. 3388.

¹⁵² Anaç, *a.g.t.*, s. 199.

Sultan Süleyman devrinden itibaren memuriyet haline dönüşerek kurumsallaşma içine girdiği görülecektir. Bu noktada Fatih Sultan Mehmet devrinden Kanuni Sultan Süleyman devri arasındaki dönem şehnamecilik açısından da tarihyazımı örneklerinin verilmeye çalışıldığı bir dönemdir. Bu şehnamecilerden ilki II. Mehmed'in görevlendirdiği Şehdî'dir.¹⁵³

Sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda Klasik Çağ olarak nitelendirilen süreçte resmîyeten tayin edilen şehnâmeciler olarak adlandırılan tarihçiler de vardır. Kimi tarihçiler görevlerini ortaya koydukları eserleriyle taçlandırırken kimileri de kendisinden istenilen eseri ortaya koyamamışlardır. Fakat şehnâmecilik Osmanlılarda resmî bir görev olsa da aynı zamanda kendi heveslisini ortaya çıkaran bir tarihyazımı tarzıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Kanuni Sultan Süleyman döneminden XVIII. yüzyılın başlarına kadar şehnâme tarzında ve ahenginde yazmaya çalışan fakat resmîyeten görevlendirilmeyen müverrihler de vardır. 1578-1685 tarihlerinde Özdemiroğlu Osman Paşa tarafından İran savaşları veya Tebriz Kuşatması, Kafkasya fetihleri ve Kırım Hanı Mehmed Girâyla mücadelesi gerçekleştirilir. Özdemiroğlu Osman Paşa'nın bu mücadelelerini anlatan *Şecâatnâme* adlı eserin giriş kısmında Âsafî Dal Mehmed Çelebi, Sultan III. Murad'ın isteği ve öğütleriyle eserini yazdığını ve bu eserini ortaya koyarken sultânü'ş-şua'râ Firdevsî'yi örnek alarak, onun boş bıraktığı yeri doldurmak istediğini yazmaktadır. Ayrıca bu tarihyazıcılarından bazıları eserlerini manzum olarak yazarken bazıları da mensur olarak yazmıştır. Bu durum da Osmanlı şehnâmeciliğinin kendine has özelliği olduğunu göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda şehnâmeciler, dil kullanımı, söz ve belagât sahibi, hat üzerine bilgisi olan, nazım ve nesirde maharetli ve ilimsahibi insanlar arasından seçilirdi. O yüzden şehnâmecileri basit bir devlet memuru olarak görmekten ziyade erbâb-ı kalem veya münşî olarak da görmek gerekmektedir. Ayrıca ister nazım olarak yazılsın ister nesir olarak yazılsın şehnâmecilerin eserleri, içerisinde Doğu'nun sanatsal özelliklerini bulunduran edebî örneklerdir. Buna benzer eserlerin içerisinde hattın yanında tezyin, tezhib, tersim sanatları matbaadan önceki

---

¹⁵³ Ahmed Refik, "Bizde Şehnâmecilik ve Seyyid Lokman ve Halefleri", Yeni Mecmua, S. 9, İstanbul 1917, s. 169-170.

döneme ait geleneksel kitap işçiliğinin örneklerini görmek mümkündür. O yüzden şehnâmeciler bir eseri oluştururken belli sayıda mahâretli ustadan oluşan kadrolarla çalışıyorlardı. Padişahlar iyi bir eser vereceğini düşündüğü şehnâmeciler'e maddi ve manevi desteklerini vermekten çekinmiyorlardı.¹⁵⁴

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki şehnâmecileri sadece devletin resmî tarihini yazan devlet tarihçileriymiş gibi görmekten ziyade Doğu sanatının inceliklerini anlatı temelinde ve ahenk içinde kurgulamaya çalışan tarihyazıcıları olarak görmek de gerekmektedir.

Sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda şehnâmeciler, XVIII. yüzyılda kurumsallaşmaya başlayan ve resmî devlet tarihçileri olarak bilinen vakanüvisliğe geçişte dikkate değer bir makamdır. Vakanüvislik öncesinde böyle bir makamın ortaya çıkmasında birçok sebep vardır. İlk olarak belirtmek gerekir ki "*önceki paragraflarda da değinildiği üzere*"şehnameyazıcılığı ve okuyuculuğunun İran menşe'li olmasına rağmen Doğu toplumlarında köklü bir geçmişi vardır. Ayrıca özellikle XVI. ve XVII. yüzyılda uzun süren Osmanlı-İran/Safevi savaşları da Osmanlı İmparatorluğu'nda şehnamecilerin ilgi görmesinde önemli bir faktördür. O yüzden gerek genel perspektiften gerek özel perspektiften olsun, şehnâmecilere devletin yükselişiyle birlikte bu yükselişin ihtişamını ve görkemini yansıtacak insanlar olarak bakıldığından önemli ayrıcalıklar tanınmıştır. Kimileri bu ayrıcalıklara dayanarak ciddi eserler ortaya koyarken kimileri ayrıcalıklara sahip olmadan da şehnâme tarzında Osmanlı Tarihi için kaynak olacak eserler oluşturmuşlardır.

Fakat geneli itibariyle bakılırsa; devletin şehnâmecilere bakışı hem gelenek hem de güç gösterisi açısından müspettir. Üstelik zaman zaman resmî bir kurum olarak çeşitli pâyeler, yetkiler ve tahsisâtlarla donatılması, bu kuruma devlet tarafından müspet bakışın somut bir göstergesidir. O yüzden Osmanlı şehnamecilerine hem Doğu Dünyası'nın edebî ve sanatsal değerini anlatı temelinde kurgulayan tarihyazıcıları hem de imparatorlukta vakanüvisliğin bir ihtiyaç olarak ortaya çıkışında gerekli zemini hazırlayan resmî tarihçiler olarak bakmak ve bu

---

¹⁵⁴ Ahmed Refik, *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı 961-1000*, Matbaa-i Orhaniyye, İstanbul 1333, s. 52-53.

şekilde görmeye çalışmak hiçte yanlış olmasa gerektir. Çünkü kendilerinden sonra vekâynüvisliğin resmî olarak oluşturulmasında Osmanlı devlet adamlarında bir bilinç oluşturmaktadır. Şehnameciler, bir dönem için bile olsa Osmanlı tarihyazımı için bir sürekliliğin de ifadesi olmuştur. Kısacası şehnâmecilik, tarih denen kurgusal dünyanın belli bir dönemi için, belli amaçlara sahip insan topluluklarına hizmet eden işlevsel bir edebî araç olmuştur.¹⁵⁵

Vekâyi-nüvislik/vakanüvislik, XVIII. yüzyıl'da Osmanlı İmparatorluğu'nda hem bir tarihyazıcılığı hem de bir devlet müessesesinin adıdır. Yaklaşık altı yüz yıllık bir İmparatorluk için çok geç tarihlerde ortaya çıkan vakanüvislik kurumunun kısa sürede işlevsiz kalması önemli bir meseledir. Vakanüvislik, imparatorluğun geleneksel dönemden modern döneme geçişi sürecinde, tarihyazıcılığında yazımsal ve kurumsal bir arayışın da ifadesi olmuştur.¹⁵⁶ Osmanlı İmparatorluğu'ndaki vakanüvislik müessesinin ortaya çıkışı hakkında farklı yaklaşımlar vardır.

Bu yaklaşımların ilki Osmanlı İmparatorluğu'ndaki vakanüvislik müessesinin resmi tarih temelinde ele alınarak şehnamecilik müessesesiyle bağlantılı olarak düşünülmesidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda geleneksel dönem için şehnâmecilik, ihtiyaçlar doğrultusunda devlet tarafından oluşturulmuştur. Yine onun devamı olarak da vakanüvislik te böyle bir ihtiyaç sonucunda devlet tarafından oluşturulmuştur. O yüzden temelde bu iki tarihyazıcılığı arasında bazı kesintiler ve farklılıklar olsa da kurumsallaşma temelinde iki tarih yazıcılığı da birbirinin devamıdır.

Bu konuda iki alt yaklaşım vardır:

Birinci alt yaklaşım, vakanüvislik müessesesinin geleneksel resmî tarihçilik temelindeki ilk temsilcisi Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde bir şehnâme yazmak için görevlendirilen Şehdî'dir.¹⁵⁷ Bu teşebbüsü yarım kalsa da devletin bu görevlendirmeye yaklaşımı normal tarihyazıcılarına olan yaklaşımdan farklı olduğu için vekâynüvislik kurumu şehnâmenüvislikle bağlantılı olarak düşünülmektedir.

İkinci alt yaklaşım ise vekâynüvislik müessesesinin Kanunî Sultan Süleyman döneminden sonraki şehnâmenüvislik müessesesiyle yakın ilgisi vardır. Fethullah

---

¹⁵⁵ Anaç, *a.g.e.*, s. 210.

¹⁵⁶ Bekir Kütükoğlu, "Vekâyi'nüvis", *Vekâyi'nüvis-Makaleler-*, İstanbul 1994, s. 103-138.

¹⁵⁷ Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, s. 29-30.

Arifi, Eflatun Bin Şirvanî, Seyyid Lokman, Talikîzâde Mehmed Subhi Efendi ve Hasan Hükâmî gibi şehnamevisler müessesenin bilinen temsilcileridir.¹⁵⁸

Vakanüvisliği ortaya çıkaran ikinci ana yaklaşım ise tarih yazdırma geleneği ve isteği üzerine tesis edilen yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre II. Bayezid döneminden itibaren ortaya çıkan Firdevsî-i Tâvil, Kemal Paşazâde ve İdris-i Bitlisî gibi tarihyazıcılarıyla vakanüvislik müessesesi ilişkilendirilmektedir.¹⁵⁹

Üçüncü ana yaklaşım ise ilk vakanüvisin IV. Mehmet dönemi idarecilerinden ve tarihyazıcılarından olan ve bir vakaname yazan Nişancı Abdurrahman Abdi Paşa olduğudur. Hatta vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi kendi tarihinde kendisine kadar gelen resmî vakanüvislerin isimlerini verdiği bölümde şehnamecilerle başlattığı listesini Abdurrahman Abdi Paşa ile devam ettirmiştir.¹⁶⁰

Dördüncü ana yaklaşım ise vekâyinüvislik müessesesinin Nâ'ima Mustafa Efendi'nin göreve getirilmesiyle başlatılmasıdır. Vekâyinüvisliğin bürokratik bir ofis gibi XVIII. yüzyılda başladığının vurgulanmasını sağlayan ise bu resmî görevlendirmedir. O yüzden Nâ'ima Mustafa Efendi'nin tarihyazıcılığı için vazifelendirilmesi Osmanlı tarihyazıcılığı için de bir kırılmadır. Çünkü bu durumu sadece Osmanlı tarihyazıcılığında ortaya çıkan şartlara uygun bir tarihyazımı ihtiyacının karşılanmak istenmesi olarak görmek makûl bir yaklaşım değildir.

İlber Ortaylı vakanüvislik tabirinin Klasik Dönem Osmanlı tarihyazıcılığı için kullanılmayacağını, edebî olarak kendine has yazım tarzı ve amacı olduğunu, bunu diğer Osmanlı tarihyazıcılığı türleri arasında ayrı bir yere koymak gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca O, ister müverrihlik olsun ister vakanüvislik olsun üç temel özelliğin dikkate alınması gerektiği üzerinde durmaktadır. Birincisi Vakanüvislik bir memuriyettir fakat XVIII. ve XIX. yüzyılı kapsayan bir Divân-ı Hümayun memuriyetidir. İkincisi tarihyazıcılığı günün iktidar sahiplerini değilse bile o toplumda var olan ideolojinin hatta resmî ideolojinin ve bildirgeciliğin ihtiyaçlarına cevap verir. Üçüncüsü ve en önemlisi Osmanlı tarihyazıcılığı bir üsluptur ve müverrihin en çok meşgul olduğu, en maharetli düzeyi bu yazma eyleminin bu

¹⁵⁸ Ahmed Lütfi Efendi, *Târih-i Lütfi*, Matbaa-i Amire, 1290 (1873), s. 4-7.

¹⁵⁹ Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, s. 30-31.

¹⁶⁰ Ahmed Lütfi Efendi, *Târih-i Lütfi*, Matbaa-i Amire, 1290 (1873), s. 4-7.

şekilde gerçekleştirmesidir. Bu mahâretin Tanzimat Devrine kadar her tarihyazıcısında da bulunmayabileceğini de vurgulamaktadır. Ayrıca resmî görevden kasıt belli bir kalıba dayanan resmî görüş de değildir. Vakanüvis sadece bir dünya görüşünün ve kültür atmosferinin adamıdır.¹⁶¹

İlber Ortaylı hem yazımsal boyutuyla hem de kuramsal boyutuyla vakanüvisliğin, Osmanlı tarihyazıcılığında oturaklı bir gelenek sayılmayacağı görüşündedir.¹⁶² Bunun nedeni ise daha önce de vurgulandığı üzere Osmanlı İmparatorluğu'nda vakanüvislik müessesesinin bir geçiş süreci içinde ortaya çıkmış olmasıdır. Bu dönemin şartlarının Osmanlı İmparatorluğu nazarında Divan-ı Hümayûna bağlı resmî bir memuriyet olarak vekayinüvislik/vakanüvislik kurumu oluşturulmasını zarurî kıldığı anlaşılmaktadır. Vekâyi'nüvislik tam da geçiş sürecinde oluşturulmuş ve belli bir dönem devlet tarafından istifade edilen bir müessese olmuştur.

Tarih yazımında vakanüvislik, yeni yaklaşımların ortaya çıkması ve Osmanlı İmparatorluğu'na özgü bazı şartların ortaya çıkmasıyla kısa süre içinde önemini kaybetmiştir. Kısacası geçiş döneminin ihtiyaçlarını karşılayan vakanüvislik müessesesi Osmanlı tarihyazımının geç döneminde önemini kaybetmeye başlamıştır.¹⁶³ Tarih ile geçmişin epistemolojik uyumsuzluğundan dolayı, bizim gerçek olarak algıladığımız durum, aslında tarihyazımının yazarın kurgu dünyasının bir ürünü olduğu gerçeğini ortaya çıkarmasından kaynaklanmaktadır.¹⁶⁴ Bir vakanüvis, resmî tarihyazıcısı olarak devlete bağlı olduğu kadar anlatısını oluştururken kendine her durumda bağlıdır. Bu yüzden devletin her istediğini tarihyazıcısı olarak yazması bile onun kendi seçtiği olaylar üzerinden kendi anlatısını oluşturduğu gerçeğini değiştirmez.

Üçüncüsü bir anlatı oluşturulurken genel çıkarlar özel çıkar üzerinde etkili olabileceği gibi özel çıkar da genel çıkarların üzerine çıkabilir.¹⁶⁵ Her ne kadar

---

¹⁶¹ İlber Ortaylı, "Osmanlı Tarihçiliğinin Evrimi", *Tarih Yazıcılık Üstüne*, Cedit Neşriyat, I. Baskı, Ankara 2009, s. 80-83.

¹⁶² Ortaylı, *a.g.e.*, s. 82.

¹⁶³ Kütükoğlu, "Vekâyi'nüvis", s. 103-104.

¹⁶⁴ Keith Jenkins, *Tarihi Yeniden Düşünmek*, Çev. Ayhan Şahin, Birleşik Yayınevi, I. Baskı, Ankara 2011, s. 79.

¹⁶⁵ Anaç, *a.g.t.*, s. 216.

vakanüvisler devletin bazı reflekslerini tarihyazıcılığı sırasında üzerinde taşısa da bazı şahsî çıkarları gereği kimi olayları ve aktörleri aynı zamanda söylem teknolojisi olan tarih anlatısında farklı şekilde ortaya koyabilir. Osmanlı vakanüvisleri bütün vesai ki görmeyip gizli olanları ağızdan ve tayin ve teşrifat merasimi vb ehemmiyetsiz şeyleri de tahvil, rûûs ve teşrifat kalemlerinden aldıklarından dolayı bu tarihlerde ehemmiyetli şeylere tesadüf edilmemektedir.¹⁶⁶ Görüldüğü üzere Osmanlı vakanüvislerinin devlet mekanizmasında bürokratik bir karşılığı, konumu ve yerine getirmesi gereken sorumlulukları vardır.

Vakanüvisin devletin bünyesindeki birçok memuriyet gibi sıradan bir devlet memuru olduğunu unutmamak gerekir. Devletler ise tarih boyunca mahremiyet alanları ve gizli sırları olan siyasi teşekküllerdir.¹⁶⁷ Devlet idarecileri, mahremiyetin ve sırların ifşâsında tek söz sahibidir. Ayrıca geleneksel imparatorluklar için bu sırların açıklanması, belli oranda ileri gelen devlet yöneticilerinin keyfi irâdesine veya resmî idaresine bağlı bir durumdur. Modern olmayan siyasal oluşumlarda, modern siyasal anlayışlar gibi her şeyi kamuya açıklama eğilimi beklenemez. Ayrıca devlet kendince problem yaratabileceğini düşündüğü vesikayı vakanüvise vermeme hakkına da sahiptir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet mekanizması, vakanüvislere evrak ve vesika temininde gösterdiği hassasiyeti ve uygulamaları, vakanüvis seçiminde de göstermektedir. Bu kapsamda Osmanlı İmparatorluğu'nda vakanüvis olabilmek için bazı özelliklere de sahip olmak gerekir. Devlet, vakanüvislerini seçerken ilmî ve edebî bazı özellikler aramaktadır. Her şeyden önce hanedana ve devlete sadık olmalıdır. Hem aklî hem de naklî derinliğe sahip olmalıdır. Liyakat sahibi olduğu gibi etraflıca düşünme yeteneğine de sahip olmalıdır. Siyasi ve dini tartışmalarla fazlaca alakalı olmamalıdır. Vesveseli, aykırı ve aşırı kırılğan olmamalıdır. Akıllı ve insâf sahibi olmalıdır. Ahlâk ve adâb-ı muaşeret sahibi ve salah-ı hale sahip olacak kadar dindâr ve iyi kişilikli olmalıdır. Tarikat ehli olması sorun değil gibi görünse de tarikat aidiyetinin mevcut konjonktüre uygun olması makbul gibi görünmektedir. Örneğin Şani-zâde Mehmet At'âullah Efendi Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı

---

¹⁶⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, Ankara 1988, s. 64.

¹⁶⁷ Anaç, *a.g.t.*, s. 217.

sıralarda sosyo-politik konjonktüre uygun olarak Bektaşî olduğu gerekçesiyle vakanüvislik görevinden alınmıştır.

Ayrıca ihtiyar ve bunama ihtimali düşük olmalı yani aklî melekelerinde bozulma olmamalıdır. Ağır hasta olmaması ve ölüm halinde ise yerine uygun biri getirilmelidir. İşini yapamayacak kadar engelli olmamalıdır. Resmî vesikaların ve evrakların tasarrufu ile mahremiyeti konusunda bilgi sahibi olmalıdır. Kuyûdâtın intikâlini ve yazımın sürekliliğini bilmeli, kayıtlarını ona göre dikkatli tutmalıdır. Gündemi takip etmelidir ve İmparatorluk merkezli iç-dış olayların farkında olmalıdır. Maddî ve manevî yönden ne olacağını ya da ne olmayacağını tahmin edebilen ve yaptığı işin karşılığı olarak alacağı maaş konusunda fazla tamahkâr olmamalıdır. Ayrıca devlet mekanizmasında yakın ilişkiler kurabileceği devlet adamları ve bürokratlar olmalıdır.¹⁶⁸

İşin bir diğer boyutu ise Osmanlı İmparatorluğu, ataerkil, babadan oğla geçen hanedana dayalı Eski Dünya Kıtaları imparatorluklarından biridir. O yüzden siyasi iktidarın cinsiyeti erkek egemendir.¹⁶⁹ Bunun en önemli göstergelerinden biri de bürokrasinin cinsiyetidir. Bürokratik yazı işlerinde erkekler tercih edilmekteydi. Bu durum sadece Osmanlı İmparatorluğu'na özgü bir durum değildir. Hem Batı İmparatorlukların hem de Doğu İmparatorlukların siyasi düşüncelerinin ve felsefelerinin sonucu olarak erkek egemen söylemin bürokratik pratiği de devlet mekanizmasına bir şekilde yansımaktadır.¹⁷⁰ Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok devlet memuriyetinde olduğu gibi Osmanlı vakanüvisleri de her zaman erkekler arasından seçilmekteydi.

Bu durumu anlamak için siyasetnâmelere bakmak yol gösterici olabilir. Hem Batı Dünyasına hem de Doğu Dünyasına ait siyasetnâmelerdeki eril dil bu açıdan önemlidir. Kadının toplumun diğer alanlarında olduğu gibi iktidar ve bürokrasiden de uzak tutulması gerektiği geleneksel dönem siyaset düşünürlerinde hâkim görüştür. Osmanlı İmparatorluğu'nda çoğunlukla iki vekâyinüvis bulunurdu. Bunlardan biri rikâb-ı hümâyûn vekâyinüvisi olarak İstanbul'da kalırdı. İmparatorluğun

¹⁶⁸ Kütükoğlu, “*Vekâyi'nüvis*”, s. 105-106.

¹⁶⁹ Cemal Bâli Akal, *Siyasi İktidarın Cinsiyeti*, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara 1994, s. 27-48.

¹⁷⁰ H. Bahadır Türk, *Çoban ve Kral –Siyasetnâmelerde İdeal Yönetici İmgesi–*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012, s. 61-76.

merkezindeki olayları kaydederdi. Esas vekâyinüvis olarak düşünölen bürokrat ise Ordu-yı Hümâyün'la birlikte giderdi. Bu vekâyinüvis ise daha çok askeri olayları yazardı.¹⁷¹ Anlaşılan her iki durumda da bu vekâyinüvislerin işlerini yapabilmesi için bazı koşullar devlet tarafından hazırlanmalıydı. Zaten onlara devlet tarafından hakkı olan maaş sürekli olarak verilirdi. Ayrıca vakanüvislere mansıp, arpalık, tevcihât ve payeler verilirdi.

Bunun dışında atıyyeler ve hediyeler verilirdi. Resmî vakanüvislere devlet tarafından ödeme, yardım, harçlık vb. nâkdî ve aynî ödemeler yapılırdı. Lütüflar, iyilikler ve ihsanlarda bulunulurdu. Örneğin kendisi ve yakınlarıyla ilgili olan istekler devlet tarafından karşılanmaya çalışılırdı. Kısacası devlet bu resmî tarih yazıcılarını ihyâ etmek ve onların iyi koşullarda çalışması için elinden geleni yapmaya çalışırdı. İşin başka bir boyutu vakanüvisler, görevinin dışında başka resmî işlerde de görevlendirilebilirdi. Ordan da gelir elde etmesinde işini iyi yaptığı sürece bir sıkıntı yoktu.¹⁷² Bu resmî görev vakanüvislere, matbaanın etkin olarak kullanılmaya başlanmasıyla ve yazdıklarının basılı eser ve kitap haline getirilmesiyle de bir tanınırlık ve şöhret de kazandırmıştır. Azil, tayin, elçilik görevi gibi resmi ve özel durumlardan dolayı vakanüvisler tarihyazıcılığına ara vermek zorunda kalabilirler. Örneğin Ahmed Vâsıf Efendi, 2 Kasım 1783 tarihinde vakanüvislik görevine tayin edilmiştir. Fakat 1 Temmuz 1787'de fiilî olarak İspanya Elçiliği için vazifeden ayrılmak zorunda kalmıştır.¹⁷³

Aynı zamanda bir vakanüvis birkaç kez vakanüvislik görevine tayin edilebilir. Örneğin Ahmed Vâsıf Efendi ve Sadullah Enverî Efendi birkaç kez vakanüvis olarak devlet tarafından tayin edilmiştir. Kırtasiye, ödenek, maaş, aydınlanma ve seferî durumundaysa harcırah gibi masraflar bir vakanüvisin karşılaşılabileceği sorunlardır. Ayrıca vefat durumunda da bir vakanüvisin tarihyazıcılığı doğal olarak sona ermektedir. Osmanlı vakanüvisleri veya daha sonradan yakıştırılan ismiyle Bab-ı Âli Vakanüvisleri¹⁷⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nda

¹⁷¹ Kütükoğlu, “*Vekâyi'nüvis*”, s. 105-107.

¹⁷² Kütükoğlu, “*Vekâyi'nüvis*”, s. 103-138.

¹⁷³ Mücteba İlgürel, “*Vakanüvis Ahmed Vâsıf Efendi'nin İspanya Elçiliği ve Götdüğü Hediyeler*”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S. 46, İstanbul, 2009, s. 27-35.

¹⁷⁴ Nazır Şentürk, *Babîali Vakanüvisleri –İlk Resmi Tarihçiler –*, Doğan Kitap, 1. Baskı, İstanbul 2008, s. 7-9.

bir dönemin hem devlet memurları hem de kendine özgü tarihyazıcılarıydılar. Zaman içinde Divan-ı Hümâyuna bağlı olarak devlet tarafından oluşturulmuş bir müesseseye olan vakanüvislik, yine bu müesseseseyi oluşturan devletin ilgisini kesmesiyle de kurumsal olarak önemini aşama aşama kaybetmiştir.

Gazetelerin ortaya çıkışıyla imparatorluk içinde olan olaylar günlük veya haftalık olarak yayınlanan özel ve resmî gazeteler tarafından duyuruluyordu. Hatta Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi bile bu gazetelerin önemini anlamış olacak ki bu gazetelerden faydalanarak tarihî kayıtlarını ve daha sonra da basılacak eserini oluşturmuştur.¹⁷⁵ Kütükoğlu'nun bu konudaki şu yaklaşımı önem kazanmaktadır. Hakikati olduğu gibi ve sade bir dille yazma meylinin gittikçe önem kazandığı bir devirde, bazı defa beğenilmek veya göze batmamak için gerçeği örtmeğe çalışmak, belki de yazdıklarını okutabilmek için sözü ve söz sanatına çıplak hakikat tasvirine tercih eden ananeye bağlı tarihçiliğin itibar kaybetmesi mukadderdir.¹⁷⁶

Görüldüğü üzere vakanüvislik müessesesi zamanın ihtiyacı doğrultusunda ve bir ihtiyacın soncunda XVIII. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Kısa süre sonra da çeşitli nedenlerden dolayı önemini kaybetmiştir. Fakat ne olursa olsun, belli bir dönem hakkında, kendini bilimsel bir tarihyazıcısı olarak tanımlayan her araştırmacı, çalıştığı alan gereği bu kaynaklardan faydalanmak zorundadır. Hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun resmî vakanüvislerinin eserleri, bugünün tarihyazıcıları tarafından yeni yaklaşımlar ve anlatılar oluşturulmak üzere, farklı açılardan yeniden okunmaya ve yeniden değerlendirilmeye bile ihtiyacı vardır.

Tarihyazımında gerçeklikten ziyade anlatıyı önplana çıkaran eserler vardır. Bu eserlerde anlatım olay ağırlıklı ele alınmıştır. Önce tarih alanındaki öğeler, olayların zaman içindeki oluşumları içinde sıraya konularak bir vekayinâme şeklinde düzenlenir. Sonra bu vakayinâme, olayların oluş süreçlerindeki bölümleri ile yeniden tanzim edilerek bir öykü olarak düzenlenir. Bunun belli bir başı, ortası ve sonu vardır.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Kütükoğlu, “*Vekâyi'nüvis*”, s. 136-138.

¹⁷⁶ Kütükoğlu, “*Vekâyi'nüvis*”, s. 138.

¹⁷⁷ Hayden White, *Meta-Tarih –On Dokuzuncu Yüzyıl Avrupası'nda Tarihsel İmgelem-*, Çev. Mehmet Küçük, Dost Kitabevi, 1. Baskı, Ankara 2008, s. 21.

Vakanüvislik tarzı tarihyazıcılığı, Eski Dünya kıtalarının birçoğunda görülen ve çok eski tarihlere kadar giden bir geleneğin devamıdır.¹⁷⁸ Görüldüğü üzere Osmanlı vakanüvisleri olay örgüsü içinde kronolojik eserlerini oluştururken, bahsi geçen kaynakları kullanmışlardır. Bu kaynak kullanımındaki çeşitlilik zaten genel olarak Osmanlı tarihyazıcılığında görülebilecek bir durumdur. Fakat genel anlamda düşünülürse, Osmanlı'daki vakanüvislik müessesesine ait tarihyazımındaki kaynak kullanımında bir çeşitlilik sözkonusudur. Bu durumun vakanüvisliğin imparatorluğun geleneksel dönemden modern döneme geçiş sürecinde hem kurumsal hem yazımsal olarak oluşturulmasıyla yakından ilgisi vardır. O yüzden bu kaynakların kullanımındaki çeşitlilik, Osmanlı vakanüvislik müessesesinin oluşturulmaya çalışıldığı dönemi göstermesi açısından dikkate değerdir.

Vakanüvis cüz takdimini gerçekleştirirse hem bürokratik görevini yerine getirmiş oluyor hem tarih anlatısını ortaya koymuş oluyor hem de yaptığı hizmetin karşılığı neyse onu bürokratik kanallardan alıyordu. İşin bir başka boyutu da cüz takdiminden sonra müsvedde halinde olan evraklar, eğer vakanüvis değişmişse yeni gelen tarihyazıcısına yeni bir tarihsel sürecin yazılması için devredilirdi.¹⁷⁹ İlave/ek varsa bazı zeyiller daha sonraki süreçte bu müsveddelere eklenirdi. Matbaanın etkin kullanılmadığı zamanlarda bu müsveddeler eser haline gelirse, bunları elle çoğaltmak gerekirdi. Bu yüzden eserler risâle, el yazması şeklinde olabileceği için müstensihin yazı karakteri de önem kazanmaktaydı. Bazı zeyiller matbaanın kullanılmasından sonra da eserlere eklenmiştir.¹⁸⁰ Bu durum ise oluşturulmuş eserde çeşitli şekillerde görülebilen istinsâh farkını ortaya çıkarmaktaydı.

Ayrıca vakanüvislerin bahsi geçen müsveddeleri uygun koşulların sağlanmasıyla ve Osmanlı'da matbaanın etkin kullanılmaya başlamasıyla birlikte bugünlere kadar çeşitli şekillerde kitap olarak basılmıştır. Bu seferde basılan eserlerin cilt sayısında değişimler, basılan veya basılmayan nüshalar, basım hataları vb. sorunlar bu eserlerin oluşumunda ortaya çıkmaktaydı. Bundan başka vakanüvislerin eserlerinden özet halinde veya müntehâb halinde oluşturulmuş

¹⁷⁸ A. Zeki Velidi Togan, *Tarihte Usûl*, Enderun Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul 1985, s. 55-57.

¹⁷⁹ Kütükoğlu, "Vekâyi'nüvis", s. 108-111.

¹⁸⁰ Örneğin Tarih-i Na'ima'nın İbrahim Müteferrika baskısının ikinci cildinin ardına 29 sayfalık "Feyzullah Efendi Vak'ası" olarak bilinen kısım eklenmiştir. Na'ima Mustafa Efendi, *Târih-i Na'ima*, Dâr-ı Tab'at-ı Amire, 1147, 711 sayfadır.; Anaç, a.g.t., s. 228.

eserlerde vardır.¹⁸¹ Bazı nüshaların veya müsveddelerin ortaya çıkması halinde ise uzmanlar tarafından bu eserler düzenlenerek hazırlanmaktaydı.

Sonuç olarak bu vakanüvislerin tarihî kayıtları, Osmanlı tarihyazımı örneği olarak ve çeşitli aşamalardan geçerek belli bir süreçte birer esere dönüşmektedir.

1.4. Osmanlı Vakanüvisleri

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Vakanüvis Ahmed Lütfî Efendi kendi tarihinde kendisine kadar gelen resmî vakanüvislerin isimlerini verdiği bölümde şehnamecilerle başlattığı listesini Abdurrahman Abdi Paşa ile devam ettirir. Bu bölümde “*Birinci şehri Nişancı Vezir Abdurrahman Paşa bin yetmiş dörtde nasb olunub bin yüz ikide vefât itmişdir. Bin elli bir tarihinden bin doksan üçe kadar Vekâ’yi’nâme namıyla tarihi vardır*” diye yazmaktadır.¹⁸² Buradan anlaşılacağı üzere ilk vekâyinüvisin IV. Mehmet Dönemi bürokratu olan ve bir de vekâyi’nâme yazan Nişancı Abdurrahman Abdi Paşa¹⁸³ olduğudur.

- 1- Abdurrahman Abdi Paşa¹⁸⁴
- 2-Halepli Nâ’ima Mustafa Efendi¹⁸⁵
- 3- Masraf-zâde Şefik Mehmed Efendi¹⁸⁶

¹⁸¹ Örnek olarak bakınız. Na’imâ Mustafa Efendi, *Na’imâ Tarihi*, İntihâb iden Ali Canib, Türk Edebiyatından Numuneler, Devlet Matbaası, İstanbul 1927.; Hilmi Anaç, *a.g.t.*, s. 228.

¹⁸² Ahmed Lütfî Efendi, *Târih-i Lütfî*, Matbaa-i Amire, 1290 (1873), s. 4-7; *Vak’anüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi*, Haz. Ahmed Hezarfan, YKY-Tarih Vakfı, 1. Baskı, C. 1, İstanbul 1999, s. 4-6; Hilmi Anaç, *a.g.t.*, s. 229.

¹⁸³ Abdurrahman Abdi Paşa biyografisi hakkında bilgi veren eserlere bakınız. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, Matbaa-i Âmire, C. III, İstanbul 1311, s. 408; Cemâleddin (Mehmed), *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri –Âyîne-i Zurefâ–*, İkdâm Matbaası, Der Saadet 1314, Kütüphane-i İkdâm Aded 6, s. 51-52; Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Çoşkun Üçok, Kültür Bakanlığı, Ankara 1982, s. 250-251; Hilmi Anaç, *a.g.t.*, s. 229-230.

¹⁸⁴ Osmanlı İmparatorluğu’nda resmî vakanüvisliği ilk olarak kimin yaptığı konusu tartışmalıdır. O yüzden Abdurrahman Abdi Paşa’nın ilk vakanüvis olup olmadığı konusu kesinlik kazanmamıştır. Emrin şifâhî verilmesi, hassa hizmeti için tarih yazması ve Divan-ı Hümayun’a bağlı bir kurum olup olmamasının belirsiz olması bahsi geçen durumun nedeni olarak gösterilmektedir. Bilgi için bakınız. Bekir Kütükoğlu, “Vekâyi’nüvis”, *Vekâyi’nüvis-Makaleler-*, s. 104.

¹⁸⁵ Nişancı Abdurrahman Abdi Paşa’nın Osmanlı İmparatorluğu’ndaki ilk resmî vakanüvis olup olmadığı hususu tartışmalı olsa da Nâ’ima Mustafa Efendi’nin ilk vakanüvis olduğu yaklaşımı, ilgili çevrelerce daha fazla kabul edilen bir görüş gibi görünmektedir. Bilgi için bakınız. Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Çoşkun Üçok, Kültür Bakanlığı, Ankara 1982, s. 268-270.

¹⁸⁶ Masraf-zâde Şefik Mehmed Efendi (ö. 1127/1715)’nin vakanüvisliği hususunda farklı yaklaşımlar vardır. Bazı yaklaşımlara göre vakanüvisliği hususunda net bir bilgi yoktur. Başka yaklaşımlara göre

- 4- Râşid Mehmed Efendi¹⁸⁷
- 5-Küçük Çelebizâde İsmail Âsım Efendi¹⁸⁸
- 6- Sâmî Mustafa Efendi
- 7- Hüseyin Paşa-zâde Şâkir Hüseyin Bey-efendi
- 8- Râmî Mehmed Paşa-zâde Abdullah Refet Beyefendi
- 9- Hıfzı Mehmed Efendi
- 10- Vakanüvis Subhî Mehmed Efendi
- 11- İzzî Süleyman Efendi
- 12- Es-Seyyid Mehmed Hâkim Efendi
- 13- Çeşmî-zâde Mustafa Reşid Efendi
- 14- Musazâde Mehmed Ubeydullah Efendi
- 15- Behçetî Hasan Efendi
- 16- Ömer Efendizâde Süleyman Efendi
- 17- Enverî Sâdullah Efendi
- 18- Ahmed Vâsıf Efendi
- 19- Teşrifâtî Hasan Efendi
- 20- Mehmed Emin Edîb Efendi
- 21- Halil Nuri Bey
- 22- Es-Seyyid (Muvâkkıt-zâde) Mehmed Pertev Efendi

---

de Halepli Nâ'ima Mustafa Efendi'den sonra bürokrasi kökenli Şefik Mehmed Efendi vekâyi'nüvistir. Onun vekâyi-nüvis olmasında Ramî Mehmed Paşa ve Şehid Ali Paşa gibi devlet adamlarının desteği olmuştur. Bakınız. Kütükoğlu, "Vekâyi'nüvis", s. 112-113.

¹⁸⁷ Râşid Mehmed Efendi (ö.1148/1735) Süleymaniye Medreseleri müderrisliğinden sonra Halep kadılığına gönderilmiştir. Bir dönem İran elçiliği görevinde bulunmuştur. Bakınız. Cavid Baysun, "Müverrih Râşid Mehmed Efendi'nin İran Elçiliğine Dair", İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası, S. IX, İstanbul 1951, s. 145-150.

¹⁸⁸ İsmail Âsım Efendi (ö. 1173/1760) II. Mustafa zamanı reisü'l-küttâblarından Küçük Çelebi Mehmed Efendi'nin (ö.1706) oğludur. Çeşitli medreselere müderris olarak tayin edilen Küçük Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, kadılık ve kazaskerlik (hem Anadolu hem Rumeli) görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca kendisi Osmanlı İmparatorluğu'nda şeyhülislâmlık makamına kadar yükselmiştir. Bakınız. Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye, Matbaa-i Âmire, C. I, İstanbul 1308, s. 366.

23- Es-Seyyid Ömer Âmir Bey¹⁸⁹

24- Mütercim Asım Efendi (Ayıntâblı/Antebli) Ahmed Asım Efendi

25- Şâni-zâde Mehmet ‘Atâ’ullah Efendi

26- Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Esâd Efendi

27- Recâî Mehmed Şakir Efendi

28- Âkif Paşa-zâde Nâil Mehmed Bey

29- Ahmed Cevdet Paşa¹⁹⁰

30- Ahmed Lütfi Efendi¹⁹¹

31- Abdurrahman Şeref Efendi¹⁹²

Sonuç olarak Osmanlı İmparatorluğu’nda resmî vekâyinüvisler ve bu vekâyinüvislerin tarihî kayıtları belli bir zaman içinde belli şekillerde ortaya çıkmıştır. Kimi vekâyinüvisler vefat etmiş, kimileri azledilmiş kimileri istifa etmiş kimileri de görevini yerine getirememiş olabilir. Kimi tarihi kayıtlar müsvedde halinde kalmış kimi kayıtlar yanmış kimi kayıtlar da birer esere

¹⁸⁹ Bekir Kütükoğlu, bu vakânüvislerin görevde bulunduğu süreci makalesinde şu şekilde anlatmaktadır: “Vekâyinüvislikte Vâsıf’a halef olan âmedî hulefâsından Pertev, Safer-Receb 1222/Nisan-Eylül 1807 arasında orduda bulunmuş, fakat Silistire’de hastalanıp Edirne’ye dönüşte vefât etmiş olduğundan hizmet, orduda âmedci olarak bulunan Es-Seyyid Ömer Âmir Bey’e (ö. 1230/1815) verilmiş (19 Şa’ban 1222/22 Ekim 1807) ise de kendisi, gece gündüz işret yüzünden dünyayı görececek halde olmadığından üç buçuk ay sonra istifa etmiştir. Gerek Pertev, gerek Âmir’in orduda bulunduğu sırada İstanbul’a bir vekil tâyini an’anesi ihmal edildiği gibi, bu istifâ ile Rikâb vekâyi’nüvisliği yanında ordu hizmeti boşaldığından vekâyi’nüvislik asâleten, İstanbul’da müderrislerden Antebli Ahmed Âsım Efendi’ye (ö. 9 Safer 1235/8 Ocak 1808) teklif olunmuştur.” Bakınız. Bekir Kütükoğlu, “*Vekâyi’nüvis*”, s. 124.

¹⁹⁰ Ahmed Cevdet Paşa, Encümen-i Daniş’in oluruyla ve 1188-1241 (1774-1826) yılları arasında yazmak üzere bir yıl önceden bu göreve getirilmiştir. Genel anlamda düşünülürse; geleneksel tarih anlayışıyla modern tarih anlayışını tarihyazımı temelinde birleştirebilen bir târihyazıcısıdır. Ayrıca Tanzimat sürecinin aydınlarından olması bir tarihyazıcısı olarak onun tarihyazımına farklı bir işlev yüklüyor Ahmet Cevdet Paşa vesikaları, belgeleri ve evrâkları kullandığı gibi yerli ve yabancı kaynaklar ile sözlü kaynakları da kullanmayı ihmâl etmeyen bir tarihyazıcısıdır. Ayrıca kendisinden önceki Osmanlı tarihyazıcılarının ve vakânüvislerinin eserlerinden de önemli ölçüde faydalanmıştır. Geniş bilgi için bakınız. Christoph K. Neumann, *Anaç Tanzimat Araç Tarih*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. Meltem Arun, İstanbul 1999.

¹⁹¹ Ahmed Lütfi Efendi’nin eserinin ismi literatürde *Târih-i Lütfi* yani *Lütfi Tarihi* olarak bilinmektedir. Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi en uzun süre vekâyinüvislik görevinde kalan tarihyazıcısı ve bürokrattır. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun en uzun yüzyılının (XIX. yüzyıl) uzun bir bölümünü tarihyazımı olarak nakletmeye çalışması ona diğer vakanüvisler yanında farklı bir özellik katmaktadır. Geniş bilgi için bakınız. Anaç, *a.g.e.*, s. 260.

¹⁹² Osmanlı’da son vakanüvis olarak kabul edilmektedir. Bakınız. Anaç, *a.g.t.*, s. 260.

dönüşmemiş/dönüşmüş olabilir. Kimi tarihi kayıtlar bir seneyi, kimi kayıtlar beş seneyi kimi kayıtlar da yaklaşık yarım asrı içerebilir. Fakat ne olursa olsun, Osmanlı İmparatorluğu'nda çeşitli gerekçelerle bir arayışın da ifadesi olan vekâyinüvislik hem bir tarihyazıcılığı hem de bürokratik bir müessesenin kendini somut olarak ortaya koymasıydı.¹⁹³

Vekâyinüvislik kurumu tam oturmamış olabilir ya da pratik amaçlar bakımından istenilen nitelikte olmayabilir. Bazı yaklaşımlara göre modern tarihyazıcılarının beklentilerini ve isteklerini karşılamayabilir. Fakat tarihyazıcılığı açısından kendi bağlamı içinde veya belli bir zaman sürecinde belli bir süreklilik oluşturabilecek kadar sınırları olan bir anlatı tarzı bugünlere kadar bir şekilde taşınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun resmî vakanüvislerinin eserleri sınırlı olarak düşünülen anlatılarına rağmen yakın zamana kadar birçok bilim insanı ve araştırmacı tarafından gerek tercüme gerek sadeleştirme gerekse de tıpkıbasım olarak kamuoyunun önüne bir şekilde çıkarılmıştır.¹⁹⁴ Bundan sonraki süreçte daha önce yapılan bu çalışmalardan yola çıkarak, vakanüvislerin ortaya koyduğu anlatı tarzı üzerine farklı okumalar yapılarak farklı yaklaşımların da ortaya çıkarılması bir zorunluluktur. İster mikrodan makroya olsun, isterse de makrodan mikroya olsun, bu anlatılar farklı okunup değerlendirilmesi bugünün sosyal bilimcileri açısından zorunluluk haline gelmiştir. Bu gereklilik ise her şeyden önce bazı şeyleri anlamak ve anlaşılana anlatı olarak ortaya koyma üzerine kurulu ciddi bir ihtiyaçtır. Aslında bahsedilen bu gereklilik halini, bir konuyu ya da sorunsalı belli bir bağlam içinde bulunan anlatı üzerinden tanımlama veya keşfetme arzusunun ortaya çıkardığı bir arayış halinin de ifadesi olarak da yorumlamak mümkündür.

---

¹⁹³ Anaç, *a.g.t.*, s. 262.

¹⁹⁴ Anaç, *a.g.t.*, s. 263.

İKİNCİ BÖLÜM

2.TARİH-İ DEVLET-İ OSMANİYYE

Mekatib-i Aliyye’de tedris olunmak üzere iki cilt olarak tertip olunmuştur.

Eser

Abdurrahman ŞEREF

Müdür-i Mekteb-i Sultani

Cild 1 (Tab-1 Sâni)

Devlet-i İslamiye’nin suret-i tesis ve inbisat ve inkısamını mübîn bir medhal ile Saltanat-ı Seniye-i Osmaniyye’nin 11. Karn-ı Hicrî evailine kadar olan veka’ini yani tarihinin nısf-ı evvelini ve tesisat ve nizamat-ı kadimesine dair birde tekmileyi havidir.

İşbu mühür ile mühürlenmemiş olan nüshalara sahte nazarıyla bakılacaktır.

Maarif-i Nezaret celilesinin ruhsatıyla tab olunmuştur.

İstanbul

(Karabet) matbaası, Bab-ı Ali Caddesi’nde

1315

Bismillahirrahmanirrahim

Bad edai maveceb aleyna, beyan-ı maksata şu vecihle ibtida olunur.

Mekatip için ders kitabı yazmak müşkilatı en ziyade tarihte zahir ve aşikar olup çünkü vekain süresiyle zikr ve tadadından ibaret olan muhteserat bu fennin ders olarak okutulmasından intizar olunan menafii mutazamin olmadığı halde tafsilata girişmek dahi faide ve imkanın haricindedir. Hakim-i zî-fünûn İbn-i Haldun'un bu fende açtığı çığır ki elyevm Avrupalılar nezdinde gayetle mergub ve hikmet-i tarih ismiyle maruftur ve havadis-i kevnîye ve tağirat-ı şeniye-yi tecarüp ve müşahadat-ı mütetabiadan münbais bir kanun-u nazariye tabi farz ederek vukuatın yalnız suret-i **(sayfa 2)** ceryanını nakl ve hikaye ile iktifa etmeyip esbap ve netaicini dahi tahari ve istiksa ve ahval-ı cariyeden suver-i atiyeye intikal eylemektir. İşte terbiye-yi tarihiyeyi tazammun eden yalnız bu tarik müstahsendir.

Devlet-i ebed müdetimizin tarihini mekatipte tedris olunmak üzere telhis ve tedvin eden erbab-ı himmet bu noktayı nazar-ı dikkate almadıkları eserlerinde görülmektedir. Birde elyevm mevcut olan Tarih-i Osmanî hülasaları ibtidaiye ve rüştiye mektepleri için mürettep olmakla mekatip-i aliyede tediye elverişi yoktur. Bilütfihi Teala telifine ve nısf-ı evvelini tab ve neşre şürû eylediğim işbu risale-i naçiz derece-i evveli ve saniye mekatibinde tarih-i umumiye filcümle tahsil eylemiş olan müdavimin mekatib-i aliyeye ve bilhassa talibin Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'ye mahsus **(sayfa 3)** olmakla gerek münderecatı ve tertip ve ifadesi onların iktidar ve bidaa-i müktesibelerine kıyas ve tevfiik edilmiş ve binaenaleyh Devlet-i İslamiye'nin zuhur ve intişar ve inkısamına dair ve üç makale üzerine mürettep bir medhal ile bu cilde memurin-i devlet için bilinmesi lâ bed olan nizamat ve teşkilat-ı kadimemizi maarif birde tekmile derc edilerek gerek metin arasında ve gerek nota tarzıyla kudema-i müverihinin asarından mehuz bazı cümel ve makalat dahi biayniha ilave olunmuştur.

Elli, ellibeş sahifeden ibaret olan medhal, Tarih-i Umumi-i Beşeriyenin güzide vakaiini mülahas?olmakla müşataa-i kalem hin-i tasvir ve tezyinde ziyadece uzunmuş ve bu sebepten medhalın sureti inşası asıl kitaptan farklı düşmüştür. Ve

birde medhal fezleke-i **(sayfa 4)** tarih-i düvel-i İslamiye'nin henüz tab olunamayan ikinci cüzünden, tedris için, istiğna hasıl etmiştir.

Vukuatın meşhurlarını biraz tafsil ve gayrı mühimlerini tay etmek ve ilam ve rical haklarında sırası geldikçe malumat-ı lazıme ve nafia vermek ve lisanımıza ecnebi olan ism-i alemleri sıhhat üzere yazmak veledelhace yanlarına Fransızca huruf ilede sabit etmek ve Devlet-i Aliyye ile münasebet-i cariyelerinde Düvel-i Ecnebiyye'nin hal ve mevki-i siyasiyelerini tarif ve beyan ve mülûk ve ümerasının isim ve şöhratlerini de zikr ve ityan eylemek tarikini ihtiyar eyledik. Bazı teracüm-ü ahvalde tadvil-i kelimeler olunmuş gibi görünüyor isede esas maksadımız tülabin terbiye-i ahlakiyesi ve hizmet-i devlette süluk edilecek rah-ı müstakimi öğrenmesi olmakla tadvilat **(sayfa 5)** bu maksattan münbaistir.

Gars-ı Yemin Hazreti (Abdülhamid) Hanı olup min gayr-ı liyakat müdürlükle vayedar mübahat olduğum mekteb, fûnun-u mülkiye-i ulum ve fûnun-u cedide ve müteneviyaya dair mekatip-i şahaneye ders kitabı yetiştirmek gibi hizmet-i asliyesine muadil bir büyük hizmet daha ifa etmektedir ki asr-ı maarifhasr hümayunun mahsül-ü teşvikatı olan bunca kütüp ve müelifat-ı nafia defterinde faide-i amme hasebiyle mektep kitapları haiz sername-i itibar olduğuna nazaran bu hizmetinde ehemmiyeti takdir olunabilir. Hame-i aciz ve iftikarın en tatlı ve en ciddi ihtisat tarikiyle nakş-ı sûtür iştihar eylediği bu eser-i naçiz dahi o defterin bir kıyısında yer tutarak maksad-ı müellife velev cüz'i olsun hadim olursa müterettip zimmet-i ubudiyet ve memuriyeti olan vezaifin ifasına bir vesile daha bulduğu için müellif-i hakirin **(sayfa 6)** ne derecelerde calib-i memnuniyet ve masif-i emniyeti olacağı azade-i tariftir. Vebillahitvefik.

1309

İhtar

İşbu tab-ı sanide bazı tadilat ve tashihat icra olunmuştur.

1315

(sayfa 7)

2.1. Devlet-i Âliyye-i ‘Osmaniyye

2.2. Osmanlıların Evail-i Ahvali

Fitne-i Tatar’ın zir u zeber eylediği yıllardan firar ile yakayı kurtaran tavaiften biri de Osmanlıların cedd-i ‘alası olan Kayı Han aşireti idi. Tarihlerimizin rivayetine nazaran aşiret-i mezbure Al-i Selçuk refakatiyle Maverâ’ün-nehir’den zemin-i İran’a intikal eden Türk kebaîinden olup, Merv müzafatından mahan nevahisinde ihtiyar-ı tavattun etmiş iken gaile-i Cengiziye zuhurunda terk-i diyara ve cihet-i garbiyyeye doğru firara mecbur olmuş ve ibtida Ahlat’a ve andan Erzincan’a hicret ve nihayet Halep mamurelerine doğru azimetinde Caber Kalesi pişgahında Reis-i Süleyman Şah ibn-i Kaya Alp kazaen Fırat nehrine düşerek irtihal-i dar-ı ahiret eylemiştir.

Bunun üzerine aşiretin bir kısmı vatan-ı aslîlerine avdet ve dörtyüz hane halkı kadarı dahi Süleyman Şah oğullarından Ertuğrul ve Dündar Beyler maiyetiyle Sürmeli çukurda ve Pasin Ovası’nda rekz-i hayme-i ikamet eyledi.

Hamisizlik ve kararsızlık ve dıyk-ı maişet esbabına mündam olan hizmet ve cihad hevesi ilkalarıyla Ertuğrul Gazi 630 (sayfa 76) tarihlerine doğru oğlu Sarubati Beyi liecliistihma-i Sultan Rum Alaeddin Keykubad bin Keyhusrev Selçukî nezdine irsal ve sultan müşarünileyh derhal cenah kabul ve refet-i küşad idüp Ankara civarında Karacadağ arazisini ki güzel kışlak ve yaylakları havi idi. Yeni mahmilerine yurt ve has tayiniyle esbab-ı istirahatlerini istikmal eyledi.

Asakir-i Selçukiyye ile Leşker-i Tatar’ın bir muharebelerinde Ertuğrul Bey bilmeyerek fakat saika-i hamiyet ve merdanki ile Selçukîlere imdat ve müzaheret ve bu sayede galip görünen düşmanlarını düçar-ı hüsrân ve hezimet etmekle nezd-i sultanîde mezid-i teveccüh ve ikbale mazhar ve hasane sükut ‘amalının ilavesiyle muvakkar oldu. Andan sonra Ertuğrul Gazi Selatin-i Selçukîyye’nin havas-ı ümerası adadına dahil olarak metbuanın hizmet-i askeriyesinde ifna-yı vücud eylemiş ve nihayet 680 senesi doksan yaşını müteceviz olduğu halde sükudda azm-i mülk beka olarak Osman Bey ve Gündüz Bey ve Savcı Bey nam oğullarından Osman Bey’i aşirette serdar bırakmıştır.

Olvakitler Devlet-i Selçukiyye'nin vehn ve inhitat zamanı olup fûru-u Cengiziyye'den Tebriz hükümdarı Gazan Mahmut Han müdahalesiyle köhne bina-i saltanat yıkılmakta olduğundan ümera ve vülat-ı Selçukîyye'nin her biri külah kapmak ve yedinde olan hassa-i miratı **(sayfa 77)** kaçırmamak kaydına yani buldukları eyalette tahsil-i istiklal gayretine düşerek Han-ı Tatar'ın mesai-i tahribiyesine men-i cihet-i yardım ettikleri sırada Osman Bey meselin mütavaat ve inkıyada daim ve hatta Rumlar üzerine bi'd-defaat gaza ederek fütuh-u cedide ile i'la-yı devlet velinimette hadim olurdu. Seyf-i celadet-i Osmaniyye'ye ibtida boyun iken kasaba Karacahisar olup (688) belde-i mezkurede Tursun Fakih Hutbede nam Sultaniye terdifen nam-ı Osmaniye dahi zikr etmeye başlamış ve mukaddeme-i ayat-ı Nusret olan işbu feth-i mübinden sonra Sultan Alaeddin Sâni ibn-i Feramerz tarafından Osman Şah hitabıyla ve Karaca Balaban Çavuş marifetiyle tuğ ve tabl ve alem ve feth ettiği yerlerin temlikini meş'ur Şevval 688 tarihli ve terk'i-l ibare menşur imaret gönderilerek Osman Bey'in istiklalı tasdik olunmuştur. [1]

Diğer taraftan Kıyasere hükümetinin zaif idaresinden naşi ahval-ı vilayet yüz üstü bırakıldığından vali ve hakim sıfatıyla fela' ve imsarda mensur olan tekfurular [2] kendi hevalarına tabi olmakla Osman Gazi bazılarını vurup ezmeye ve bazılarının dahi'ü-l harb-î hud'â fehvasınca beynlerine ilkayı tahattüm nifak ile biri birlerine çarparak kasr-ı kuvvetlerinden sonra memleketlerini zapt etmeye

[1] Feridun Bey "Münşeât"ına nazar oluna.

[2] Tekfur Ermenice melik ve Hakim ma'nasına olan "takavur" kelimesinden muhareftir. **(sayfa 78)**

şüru' etmiş ve hatta Harman Kaya Hakimi Köse Mihal gibi müttefikler dahi peyda ederek tekfuruların amal ve niyetini ve beynlerindeki fitne ve mefasidi öğrenmek tarikini tutmuş idi. İşte Köse Mihal Bey'in ihbar-ı sadıkanesi üzerine İnegöl ve Bilecik ve Yarhisar hakimlerinin kurduğu dam-ı helaktan kurtularak husun-u mezkureyi kabza-i tasarrufa geçirmiş [1] ve vesile-i dolap fesad olan suver-i pür-

[1] 698'de Bilecik Tekfuru Yarhisar Tekfuru'nun kızını tezevvüç bahanesiyle bir düğün tertibini ve düğüne Osman Gazi'yi dahi d'avetle ol kahramanı düğünde itlaf etmeyi etraf-ı tekfuruları ile bi'l-müzakere tesmim eyledi. D'avetçi gönderdikleri

Köse Mihal Osman Gazi'yi maceradan haberdar eyledikte Gazi'yi müşarünileyh aslen ser-rişte vermeyerek da'vete icabet edeceğini ve her sene yaz mevsiminde 'aşiret yaylaya çıktığı zaman fazla eşyasını Bilecik hisarında emanet bıraktığından ol sene dahi ber-vech-i mutad eşyayı bazı 'êcaiz-i nisvan ile beraber göndermek üzere bulunduğunu tekfura bildirdi ve bu defa sanduklar derununa eşya yerine müslih yiğitler gizleyip ve hayvanları yatmak için dahi kırk kadar seçme cengaveri kadın kıyafetine koyup aşiretin ağırlığı olmak üzere Bilecik'e gönderdi ol kahramanlar düğün münasebetiyle asker ve ahaliden hali olan Hisar'ı 'ale'l-gafle zapt ettiler. Osman Gazi dahi mahal-i cemiyet ittihaz olunan Çakır Peykar nam sebzezari müslih bahadırlarla bastırıp düğün cemiyetini tarumar ve gelin ile eşyayı mevcudde-yi iğtinam eyledi. Ve işbu ittifakta dahil olan Tekfurları dahi savlet-i kahra ile birer birer tedmir edip yerlerini kendi mülküne ilave etti. İşte Orhan Gazi'nin menkuhası olan Nilüfer Sultan bu akife-i mühtediye-i salihadır ki pek çok hayrat ve hasenat te'sis etmiş ve Bursa sahrasında cari olan ırmak üstünde köprü yaptırdığından Nehr-i mezkur Nilüfer namıyla meşhur olmuştur. (sayfa 79)

şürurdan Nilüfer namında olan Arusi istirkak ile oğlu Orhan Gazi'ye nikah etmiştir ki Süleyman Paşa ile Murad Hüdavendigâr bu izdivacın mahsulü temin ve müddetidirler. Mihaloğulları bin tarihlerine kadar Rumeli Serhad beyliklerinde bulunmuşlar ve ordularımızda hidemat-ı mebrure ifa eylemişlerdir.

Kevkeb-i tali'i Osmanî bu suretle lami'i iken 699 senesi istila-yı Gazan Han ile Konya'da Devlet-i Selçukiyye münkariz olup vülat ve 'îmal buldukları yerlerde kesb-i istiklal ile Selçukiyye enkazı üzerine bir çok hükümet-i sağire teşkil ettiler. Anlardan biride Osman Bey hükümeti idi. Gerçi mir-i müşarünileyh on onbeş seneden beri ülkesinde müstakilen icra-yı hükümet ve harp ve sulh hususlarında muhtarane hareket etmekte ise de cibiletinde olan hasail kadar şinasi ve vefakari muktezasınca kendini Devlet-i Selçukiyye'nin mahmisi bilip ve Selatinine ibraz-ı ihtiram ve fermanberiden geri durmayıp ancak Sultan Alaeddin-i Sâni'nin vefatından sonra 'ilan-ı istiklal eylemiş ve bu ecelden Devlet-i Osmaniyye'nin bidayeti 699 senesi olmak üzere 'ind'e-l müverrihin karargir olmuştur. (sayfa 80)

2.3. Birinci Bab: Tesis Ve Tezelzül (699-705)

2.3.1. Saltanat-ı Müesis-i Devlet Osman Han Gazîbn-i Ertuğrul Gazi (699-726)

Sultan Osman Han Gazi hazretleri hükümette istiklal bulduktan sonra yirmi yedi sene daha gaza ve cihada devam ve ikdam ve Rumlardan hayli yerler teshiriyle hüsn-ü teslimiyet ve idarelerine dikkat ve ihtimam göstermiş ve meşâk-ı seferiye münasebetiyle vefatına yakın vücud-u şeriflerinde rükub ve nüzulü adem iktidar nemayan olduğundan askerin kumandasını oğlu Orhan Bey'e tevdi ederek kahraman müşarünileyh dahi 726 senesi Bizans Devleti'nin Anadolu'da en büyük beldesi olan Bursa şehrini almıştır ki Osman Gazi hazretleri dahi müteakiben azmı nüzhetgah-ı cenan buyurmalarıyla vasiyetleri üzere (sayfa 81) naaş-ı pakileri şehri mezburde dürud Hisar'da Manastır kümbetine defin olunmuştur. [1]

(Rahmetullahualeyh)

[1] Bursa'nın teshirinden sonra Yenişehir'e avdet eden Orhan Gazi pederiyle mülakatında hayırduasına mazhar olmuş ve şu yolda nasihatlarını dahi telakki buyurmuştur:

<i>Akıbet-i kar budur herkese</i>	<i>Yad fena pir u cevane ise</i>
<i>Azm-i beka eylersem ben bu dem</i>	<i>Devlet u ikbal ile evvel muhterem</i>
<i>Çünkü senin gibi halef koymuşum</i>	<i>Rihlet edersem bu cihandan ne gam</i>
<i>Lik vasiyet ederim guş kıl</i>	<i>Gayr-ı gam din-i feramuş kıl</i>
<i>Dilerim ey sahib-i ikbal ve ca</i>	<i>Etmeyesin canib-i zulme niğah</i>
<i>Adl ile bu alem-i âbad kıl</i>	<i>Rüsûm-i cihat ile beni şad kıl</i>
<i>Rah-ı cihad içre edip içtihat</i>	<i>Memleket-i Rumda kıl adl u dad</i>
<i>Eyle riayet ulemaya tamam</i>	<i>Ta ki bula emr-i şeriat nizam</i>
<i>Her nerede işitesin ehl-i ilm</i>	<i>Göster Ona rağbet u ikbal u hilm</i>
<i>Asker u mal ile gurur eyleme</i>	<i>Şer-î şeref ehlini dûr eyleme</i>
<i>Şeriattır remaye-i şahî u bes</i>	<i>Şer'e muhalif işe etme heves</i>
<i>Matlubumuz din-i hüdadır bizim</i>	<i>Mesleğimiz rah-ı hüdadır bizim</i>
<i>Yoksa kuru mihnet u kavga değil</i>	<i>Şah-ı cihan olmayı dava değil</i>
<i>Nusret din oldu çu maksat beka</i>	<i>Maksadıma kast yaraşır sana</i>

Aleme inamını am ede gör

Şah ki ihsan ile biganedir

Hıfzı reayaya çalış ruz u şeb

(Tacı't-tevarih)

Memleket emrini tamam ede gör

Saltanat ismi ona efsanedir

Ta ki kârın ola Sana lütf-u Rab

Terbiye-i şerifleri Bursa harık-ı kebirinde muhterik olduğundan müceddeden inşa olunmuş ve cennetmekân Sultan Abdülaziz Han hazretleri Osmanî nişanını ihdas (sayfa 82) buyurduktan sonra bir kıtasını kendi yedi hümayunlarıyla sandukanın göğsüne talik buyurarak zirine dahi kıta-yı atıye vaz kılınmıştır: Bu nişanı Hazreti Osman Gazi namına "Tecelli han Abdülaziz icad ve tesis eyledi vaz ve talik eyleyip kendi eliyle boynuna" şan ve ruhu ceddini ila ve takdis eyledi.

Osman Gazi'nin tesis ve teşkil eylediği devlet kendi ism-i celadetine nispet olunmuştur. Bu devlet ebet müddet daha iptida-i zuhurunda alaim-i feyz ve refet göstermiş ve rical hakkında himaye ve kadirzanî ve bilad hakkında haraset ve umurinperveri asarıyla celb-i kulüp eylemiş oldu. Yeniden Rumların su-i idaresinden bizar olan kura ve kasabat ve Konya devletinin inkırazıyla mercisiz ve perişan kalansımıf-ı askeriye livanın Osmaniyyenin saye-i felahına iltica ile cemiyett-i Osmaniyye'nin yevmen fi yevmen tezayüdüne sebep olmuşlardır. Hin-i irtihalinde memalik-i Osmaniyye Sakarya ve Atranas sath-ı mailerini muhit olup cenuben Kütahya civarına ve şimalen Marmara sahiliyle Sakarya ağızlarına kadar ümitdad eylemiş idi. Bütün bu yerleri envar-ı adaletle tenvir-i imara çalışarak her Kazada birer kadı ve her livada evlad-ı emceddinden ve ümera-yı nigenhadından birer mirliva yani sancak beyi nasp ve ikame eylemiş ve kendisi dahi harbden ferağatında Yenişehir'i makar ittihaz buyurmuş idi.

656'da Söğüt'e saha ârayı vücud olup eyyam-ı şebabında mülazım dergahı olduğu müneze-izemaneden Şeyh Edebalı'nın, Duhter-i Pakizeleri Mal yahud Bala Hatun'u izdivaç buyurmalarıyla Alaettin Paşa ve Orhan Gazi nam oğulları dünyaya gelmiştir. [1] Ümerasından ve cihat rüfekasından (sayfa 83) Samsa Çavuş ve Turgut Alp ve Hasan Alp ve Aykut Alp kendi zamanında vefat edenlerden veya mütekait olanlardandır. Biraderlerinden biri dahi Domaniç muharebesinde şehiden vasıl sermenzil iftihar ve derhet devlete hûn-u Osmanî ile abyar olmuştur.

2.4. Ahd-i Sultan Orhan Gazi Bin Sultan Osman Gazi (726-761) Cülûs-ı Orhan Gazi (726)

Şehriyar mağfur hazretlerinin büyük oğlu Alaettin Paşa cedd-i Fazlı Şeyh Edebalı'nın tahtı terbiyetlerinde perverşiyap olmakla tahsil muarefe salık ve rağib idi.

Küçük oğlu Orhan Gazi ise öteden beri şematet-i cenk ve âşub ile meluf ve mütelezziz olarak pederlerinin murad-ı eyyamında hizmet-i ser-askeride âsar besalet ve şecaat ve hükümet ve riyaset işlerinde ehliyet ve fetanet göstermiş olduğundan calis-i taht-ı hükümet oldu (726).

Anadolu'nun ahval-ı evvel esnada Anadolu nim-ceziresi Devlet-i Selçukiyye'nin inkırazından naşi tavaif-i mülûk elinde münkasım idi.

[1] İşbu izdivaç hayrı intaç eden meşhur rüyayı Tacı't-tevarih nazmen tasvir ediyor. (sayfa 84)

Şöyleki erbab-ı şerr û şürûrdan Karamonoğlu Mehmet Bey namında mütegalibeden birisinin sa'y ve gayreti semeresi olarak birtakım ihtilalattan sonra Hafid-i Yahşi Bey Konya hükümetinde müstekar olup Devlet-i Selçukiyye yerine kaim olduğunu ilan eyledi isede Ümeray-i Selçukiyye'den Aydın Bey ve Saruhan Bey ve Menteşe Bey ve Germiyan Bey ve Hamit Bey ve Tekke Bey ve Karesi Bey itaat etmeyip elyevm isimleriyle maruf olan sancaklarda ve Kızıl Ahmetlu Emir Şems oldun ki evlat ve ahvadına İsfendiyaroğulları dahi tesmiye olunur. Kastamonu'da bil-istiklal tarh-ı mebani-i hukûmet eylemişlerdi ve bakiye-i memalikten her birinde birtakım Türkmen aşairi tahakküm ederek Maraş'ta Dulkadiroğulları ve Adana'da Al-i Ramazan hükümetleri takarrür ve tesis etmekte idi. Bunlardan biride Orhan Gazi'nin varis olduğu Hükümet-i Osmaniyye olup bidayeti istiklalinde pek cesametli değil ve bu ecilden Devlet-i Selçukiyye veraseti için Karamanoğulları'nın ika etmekte olduğu tezvirat ve ihtilalatta gayr-i müdahil iken Sultan Osman Gazi'nin ikdamat-ı aliyesiyle epeyce vüsat ve kudret kesp etmiş ve Bursa'nın teshirinden sonra gereği gibi revnak bulmuştu. Çünkü Sultan Orhan Gazi "ol zamana kadar rıhş-ı gaza üzerinde bikarar olan serir-i saltanatta o belde-i

garabi makkarr-iittihaz”ederek satvet ve şevket-i atiyeyi mesaiyi celile-i mülükperveri ile ihzar ve ima ediyor idi. (sayfa 85)

2.5. Fütuh ve Gazavat

Orhan Gazi Hazretleri cülusunu müteakip seyf-i celadet-i meyan-ı himmet-bend ve şehrah-ı gaza ve cihada sevk sement eyleyerek maiyetinde pederi ümerasından Akçakoca ve Koğuralp ve Gazi Abdurrahman ve mühtedi Köse Mihal gibi Şîrdalan mücahidin olduğu halde Rumlardan Aydos ve İzmit nam kadimiyle İznikmid ve Herke kalelerini ve bir müddet muhasaradan sonra İznik beldesini ve bilahare Taraklı ve Gemlik kasabalarını velhasıl bütün Marmara kıyılarını ta Kartal’a kadar fetih ve istila edip Anadolu’da Kayasire (Kayserler) idaresine yalnız Alaşehir ile Biga kalası kalmıştı. İşbu hurûb ve Megazi 728’den 738 tarihine kadar 10 sene mümted olmuştur.

737 senesi birinci defa olarak bilad-ı İslamiye’den Karesi memleketi zamime-i müluk-u Osmani kılındı ve sebebi dahi Karesi hakimi Aclan Bey’in vefatı üzerine oğulları beyninde vaki olan veraset-i hükümet davası oldu ve acilen Bey’in vezir-i müdürü Hacı İlbeyi ile Evranos Bey hizmet-i padişahîye dehalet eyledi.

2.6. Kavanin ve Nizamat

Bir devletin itila-yı şanı ve beka-yı şevketi kuvve-i kahire den ziyade adilane kavanin ve nizamat ve tesisat-ı nafia-i siyasiye ile müyesser olduğu görülmektedir. Bursa’nın fethiyle 727 tarihinden itibaren payitaht ittihaz olunmuş Hükümet-i Osmaniyye’ye tavaif-i mülûk içinde bir mevki-i mahsus tayin vermiş olmakla tanzim (sayfa 86) umur idaresi ve istihsal esbab-ı irtikası derece-i vücubta idi. Yukarıda zikr olunan fütuhu gara icra olunduğu sırada biraderinin hizmet-i vezaretini kabul ile hasbelhamiye hassa-i mirasını dahi terk eden Alaettin Paşa hükema-yı dehrden Bursa Kadısı Mevlana Çandarlı Kara Halil ile bilmüzakere vüzu-u kavanine cehd ve himmet etmekte idi. İbtida 729’da Padişah-ı Osmaniyan namına sene darb olundu bade her sınıf ahaliye ve memurin ve ümera ve sınıf-ı askeriyeye ayrıca libaslar tahsis ve tayin kılındı. Ve en ziyade mucip-i itina olan umur-u askeriyenin tensikine sarf ikdam olundu çünkü evvel zamana değin efrad-ümmetten harp ve darbe kadir

olanlar vakt-i seferde umumen silah altınagirerlerse de muvazıf ve müntezim asker terkip olunmamış ve tertip için edilen ilk tecrübe dahi semeresiz kalmıştı. Vezir Sahip tedbir devşirme usulünü vaz ve Yeniçeri ocağını tesis eyledi. Devşirme usulü iktizasınca Hristiyan çocuklarından her sene mümkün olduğu kadar etfal ahz ve cem olunup adab-ı İslamiye üzere talim ve terbiyelerine bakıldıktan sonra sin-i askeriye vüsullarında yevmiye birer akçe vazife ile rikab-ı hümayunda kışla nışin olan Yeniçeri ocağına idhal olunurlar idi. İptida-yı sene bin nefer çocuk alınıp bade sene beseneadedleri teksir olunmuş ve bu kanun 1050 tarihlerine kadar cereyan eylemiştir. **(sayfa 87)**

İşbu devşirme çocuklarından pek çok ümera ve vüzera ve Mahmut Paşa ve Rüstem Paşa ve Sokullu Mehmet Paşa gibi kübera zuhura gelmiş olmakla Hristiyan ahali sonraları çocuklarını kendi rıza ve ricalarıyla vermeğe başlamışlardır.

Yeniçeri ocağına meşayih-i kiramdan Hacı Bektaş hayır dua etmekle Yeniçeriler ocağı mukaddes addedip aleyhine kimseye söz söyletmemişler ve Bektaşiyân ile akd-i muahat eylemişlerdir. Ve yemekleri mirîden verilmekle kazagani nişane-i ittifak ittihaz eyledikleri gibi ekser zabıtları dahi taama mahsus elkab ile telkib etmişlerdir: Çorbacı başı, Aşçı başı, Saka başı misillü.

Feth olunan arazi ve memalik dahi suret-i muntazimede idaresi tezekkür olunarak arazi-i müstevliye Has ve Tımar namıyla iki sınıfa ayrılıp haslar Hazine-i Hassa-i Hümayun ve şehzadegana ve ümeraya tahsis ve tımarlar dahi şecaan erbab-ı seyfe tevcih ve tevfiz olunurdu. Has ve tımarlar çiftlik demek olmayıp çünkü her Has ve Tımar'ın havi olduğu arazi şunun bunun mutasarrıf oldukları tarlalardan ibaret olarak ashab-ı ziraat ve haraset ederler ve öşr-ü şer'iyesini ve ferağ ve intikal arazide muayyen olan haraç-ı has ve tımara mutasarrıf olanlara itta eylerler idi. Ashab-ı tımar, tımarının hasılatına göre maiyetinde bir veya iki veya daha ziyade talimli ve tam essilah süvari beslemekle mükellef olup harp **(sayfa 88)** vukuunda bunlar mensup oldukları mirlivanın maiyetinde içtima ile sefere giderlerdi. Bu sınıf asker Tımarlı Sipahiyesi tesmiye olunarak atide beyan olunacağı vecihle devlette geli hizmet etmişlerdir.

2.7. Osmanlıların Rumeliye Müruru (758) Mukaddime-i Fütuhât

Kostantiniye'de Kayasire (Kayserler) Hükümeti enva-ı şureş içinde idi. Zimam saltanat ekseriye sülaleden sülaleye intikal ile rast gelen mütegalibin dest-i istibdadına küçük bu nevi imparatorlar terfi şukûh-i devlet ve istihsal refahet raiyet hususâtına çendan mültefit olmayarak zevk ve sefa ve iş û nûş ile veya def istirkap gavailiyle imrar-ı eyyam eylerler idi. Ahlak-ı umumiye derece-i nihayette bozulmuş ve nisvan huduttan ziyade yüz bulmuş olduğundan onların müdahaleti iğtişâş-ı idareyi bir kat daha tezyit eyler idi ve elhasıl bu devlette kuve-i kıyam ve sıfat-ı beka mevkut idi.

741 senesi Rum İmparatoru Üçüncü Andronikus vefat etmekle varis-i saltanat olan Yuannes (Jean) Palatologous sabî bulunduğundan saray nazırı Kantakuzenos emsali mesellü davayı şirket hükümette kıyam ve Orhan Gazi'nin imdat ve müzaharetini istirham etmeyin Gazi müşarünileyh Kantakuzenos'un kızı Teodora'yı izdivaç ederek muavenetine birkaç kere asker gönderdi hatta bir defasında Karesi Valisi bulunan büyük Şehzade Süleyman Paşa memur buyrulup Paşa'yı müşarünileyh miktar-ı kafi askerle **(sayfa 89)** Rumeli'ye geçmiş ve Kantakuzenos'un hasmını tedmiren Bilad-ı Rumî ta Balkanlar'a kadar pazde-i heyul garet eyleyerek Ğenaim ve fire ile avdet eylemişti. Bu suretle Padişah-ı Osmaniyan Bizans Devleti'nin istikbalinehakim olmuştu.

İşbu seferlerde ümera-yı Osmaniyye Rumeli'nin yollarını Hükümet-i Kıyasere'nin yolsuzluklarını öğrendiklerinden eyaletgahının müside-i mevkiyesine mebni Süleyman Paşa'yı mücahit maiyeti ümerası olan Aca Bey ve Gazi Fazıl ve Hacı İlbeyi ve Evranos Bey nam seramdan gûzat ile758 senesi AydıncıkGarbındanRumeli'ye mürur ve Gelibolu kalasını zapt ve teshir eyledi.[1] Ve Anadolu'dan asker

[1] İşbu rivayet Rum müverrihlerinin verdiği malumata muvafık olup bizim tarihlerde Osmanlıların böyle imdat için ba'd-defaat Rumeli'ye sefer eylediklerine dair bir kayıt görülmemiştir. Hatta tacı't-tevarih Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye seferini şu suretle nakl ederek paşayı müşarünileyh amm-ı mekrumî Alaeddin Paşanın vefatından sonra hizmet-i vezarete ve nezd-i Padişahide müzid teveccüh ve

ikbale nail ve Rumeli'de bir bab-ı istila keşad-i iksayı amel şehriyari olduğunu Kurain ahval ve akvalden müstedil olmakla bir gaza-yı kebira ile hayır dua-yı velinimeye mazhariyet için Aydıncık garbında ansızın iki sal yaptırıp ve karkarkeşi olmak üzere birine bâlâda mezkûrû'l-esami bahadırın ile kendisi ve diğerine Hanedan-ı Osmanî emektarlarından Ak Sungur ve Kara Oğlan oğlu ve Kara Timurtaş ve Kara Hasan ve Akçakoca oğlu ve Bilbancukoğlu nam dilaveran rakip olarak geceleyin semt-i maksuda doğru saldırdılar ve rahnümuniyi Teyfik bari ile Gelibolu müdafatından Çimni Kalesi pişkahunâ vüsul ile kale-yi mezkureyi avorde-i dest teshir ettiler ki Rumeli'de ibtida alınan yer burasıdır. (sayfa 90)

celbiyle tevsi-i fütuhât ederek ertesi sene sırasıyla Bolayır Malkara ve İpsala ve Tekfur Dağı beldelerini dest-i tasarruf-u Osmaniyane geçirdi ve Avrupa'da tecelli-i bâb-ı birûz olan ayat-ı fevz ve zafere Bismillahan oldu.

2.8. İrtihal-ı Süleyman Paşa ve Orhan Gazi

Ancak veli ahd-i saltanat ve vezir-i devlet ve serasker cüyüş-i mevudu'n-nusret olan Süleyman Paşa'yı Kamran-ı Gazavat aliyesi arasında bir gün şikar arkasından şiddetle kovarken atı sürçmekle mütesiren azm-ı gelişinserayı cenan olarak Bolayır'da türbe-i mahsusasına defn olunmuş (760) ve haber-i ciğersiz mevt-i üzerine Sultan Orhan biğayetiminak olup iki mah sonra rah-ı bekada ferzendar cemendini takip eylemiştir.

(Rahmetullahualeyh)

Şehriyar müşarünileyh pederleri gibi ulema ve füzelaya hürmet ve riayet ve müstahkinümeraya bezl-i inayet eyleyerek saye-i muadaletine dahil olan memleketler mamur ve abadan olmuşlardır. Emval-ı ğenaim ile hazine-i devlet kesb-i servet eylediğinden ahd-i saltanatında mektep ve medrese ve köprü ve yol gibi pek çok hayrat ve merrat ve müdun ve kasabat ihya ve inşa buyrulmuştur. Osman Gazi'nin tesisine şürû eylediği bina-yı devleti Orhan Gazi kuvvetli temellerle tersin ederek bir müddet ikdam Anadolu sahralarında haymenişin gezen bir aşiret taht-ı idare-i adilanelerinde Avrupa ve Asya'da infaz-ı hükmeder bir devlet (sayfa 91) heyetine girmiştir. Sadr-ı vezarete ibka-yı nam eden biraderi Alaeddin Paşa kanun vüzû ve

içtihadı ve oğlu Süleyman Paşa Rumeli cihadı ile takviye-i bünyan saltanata büyük hizmet etmişlerdir.

2.9. Ahd-ı Sultan Murad Han Ol Hüdavendigâr Bin Sultan Orhan Gazi (761-791)

Feth-i Ankara (762).- Devlet-i Osmaniyye'nin bu suretle irtifa şân ve şevketi Karaman hükamının tahrik haseddine başlayıp tebdil-i saltanat vukuunda onların ifsadıyla Ankara civarında mütehakkim olan Ahi Türkmenleri Osmanlı aleyhine kıyam ve bazı Bilad-ı Osmaniyye'ye iktiham eylediler. Fakat savlet ve muhabbet-i padişahiden her asan olarak Ankara Kalesi'ni Hüdavendigâr Gazi'ye teslim ettiler. Şehr-i mezkur sonraları Anadolu Beylerbeyliği'ne makar olmuştur.

Rumeli Fütuhat-ı Padişah hazretlerinin nazar-ı dikkatleri en ziyade Rumeli cihetine matuf olduğundan 763 senesi tertibat-ı askeriye ikmal edilerek Rumeli seferine hazırlık görüldü.

Elyevm Rumeli tesmiye olunan Balkan şubh-i ceziresi olvakitler kısmen Bizans hükümetine tabi olup ekser yerlerinde Bulgar ve Sırp (**sayfa 92**) ve Boşnak ve Arnavut akvam-ı müstakil hükümetler teşkil eylemişler idi. Kayserin zir hükmünde olan yer Marmara ve Adalar Denizi ile Balkan Dağları meyanında bulunan Trakya kıtası idi. Selanik ve Teselya ve Atina ve Mora semtleride Rum prenslerine tabi idi. Bulgarlar hicretin karn-ı evvelinde Dobruca Ovası'na ve Balkanların cihet-i şimaliyesine mürur ve Sırlar ve Boşnaklar bir karn sonra şimalden hücum ederek Tuna nehrini ubur ile buldukları yerlerde temekkün ve tavattun etmişler ve Arnavutlar memleketin sükan-ı kadimesi olup birtakım beyliklere münkasım olmuşlar idi.

Orhan Gazi'nin imdadıyla tac-ı Kayseriye iştirak eden kâin pederi Kantakuzenos vefat etmiş ve Yuanis Palaulogous taht-ı imparatoride müstakil kalmış olmakla Rum Devleti'ne ilan-ı sefer olunarak Hüdavendigâr Gazi Çorlu ve Misuri ve Lüleburgaz beldelerini ve Hacı İlbeyi Dimetoka şehrini fethedip Edirne üzerine sevk olunan Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Bey Sazlıdere nam mahalde Rum leşkerini tarumar eyleyerek Edirne'nin hasr ve tazyikine mübaşeret eyledi. Arkadan Padişah hazretleri dahi yetişmekle Edirne şehrini feth-i bab itaat edip memalik-i Osmaniyye'ye

ilhak olundu. (763) Şehr-i mezkur Avrupa'da Rum Devleti'nin ikinci beldesi olmakla fethi mekatip-i hümayun ile bazı mülûk-u İslamiye'ye tebşir buyruldu ve cevaben tebriknameler dahi geldi. Diğer taraftan (**sayfa 93**) Evrenos Bey Gümülcine taraflarını teshire zafer-yab olarak Vardar cihetine doğru tevsi-i fütuhatta ikdam etmekte idi.

Kara Rüstem ihtarı ve Kadıasker Çandarlı Kara Halil fetvasıyla hass-ı ganimet hazine-i beytü'l malla ifraz ve tahsis olunmak usul ittihaz kılındı ve tımar usulü Rumeli'ye dahi tamim edilerek daire-i devlet büyüyüp Âl-i Osman şan vermeye başladı.

Şehriyar Gazi hazretleri Rumeli muhafazasını Lala Şahin Paşa'ya tevdi ve Evrenos Bey'den hidemat-ı mergube memul olmağın istila eylediği yerleri ve sancak itibarıyla ve istediği kadar arazi vakfetmek mezuniyetiyle uhdesine tevcih buyurup Bursa tahtgahına avdet eylediler.765'te Lala Şahin Paşa Filibe'yi dahi zabtederek gerek müşarünileyhin ve gerek Evrenos Bey'in ihtimamatıyla hudud-u mülûk-ü Osmanî Balkan silsilelerine dayandığından mavera-i cibalde bulunan umum nasarayaya bas-ı hof ve dehşet olmaya başladı ve Papa'nın teşvikatıyla ehl-i İslam'ı Rumeli'den çıkarmak hususuna müluk-u İseviyye müttelik ve azm ve Sırp ve Macar ve Eflak ve Boğdan milletlerinden elli altmış bin kişilik bir ehl-i salıp ordusu hazırlanarak Serhad-ı Hakaniye doğru müteveccih ve mühacim oldu.

Böyle bir hücum-u azime karşı Lala Şahin Paşa büyük telaşa (**sayfa 94**) düşerek huzur-u hümayuna peyderpey irsal peyam istimdad etmekle mevki-i hümayun Bursa'dan hareketle Biga sahillerine vasil olmuştu. Hüdavendigâr Gazi istikşaf ahval-i düşman için Hacı İlbeyi'yi oradan on bin kadar askerle izam buyurdular. Evvel Şehsuvar Aruse-i Bahtiyarı Edirne'ye karip halen Sırpsındığı demekle meşhur olan sahrada geceleyin ehl-i salıp ordusuna mülaki olup bilatebşir ve ihtisat sermest işret ve genude-i hab gaflet olduklarını istihbar eyledikde mütevekilen'alallah şebhun etmekle düşman kamilen tame-i tığ mücahidin oldu (766).

Bu haber mesret eser vasil semi hümayun olunca Rumeli'ye geçmekten sarf-ı nazar buyrulup Rumlar'dan Biga Kal'a'sının teshiriyle Bursa'ya avdet şehriyari vuku

buldu. Ancak Lala Şahin Paşa ibtida-i hücumda vakıayı izam etmiş iken Hacı İlbeyi'nin böyle Nusret-ı biadil ile işi bitirivermesi hased ve garazını teşdit etmeyin evvel şir meydan karzari tesmim ettirdiği merviyattandır.

768'de Hüdavendigâr Gazi hazretleri tekrar Rumeli'ye geçip Edirne şehrinde bina olunmakta olan sarayı valla reşide-i had hitam (sara-yı Vâlâ Reşid'e hadd-i hitam) olmakla şehir-i mezkur payitaht-ı saltanat ittihaz ve birtakım ebniye-i aliye ve tesisat-ı hayriyye ile tezyin ve imar buyruldu ve 777 tarihine kadar Yanbolu ve Vize ve Samaku tarafları ve Evrenos Bey (sayfa 95) darp şimşiriyle Kavala ve Derame (Derme)?ve Siruz canipleri zapt ve Sırbistan'dan Niş Kalesi'ne savlet-i padişah-i ile teshir olunduktan başka Sırp kralı ve Kostandil ve Niğbolu ve Silistre hakimleri rikab-ı hümayuna senevî vergi itasına rapt edildi.

Ba'de Filibe Sancağı has olarak Lala Şahin Paşa'ya ve Rumeli beylerbeyliği Timurtaş Paşa'ya tevcih olunup Manastır ve Parlıpa ve Karlı Paşa'yı müşarünileyh himmetiyle ve muahharen Sofya Balban Bey yediyle dahil gabza-i hükümet ve Bosna ve Hersek semtleri dahi pazde-i heyûl garet oldu ve Sırp kralı vergiden başka hizmet-i Osmaniyye'ye malum'ül miktar asker irsalında taahhüt eyledi.

2.10. Kütahya Mülhekatıyla Amir İlinin Nısfının Osmanlı'ya Geçmesi

783 senesi Sultan Murad Han hazretleri büyük Şehzade Yıldırım Bayezid'e Germiyan Beyi'nin kızı Devlet Şah Hatun'u alıvermekle cihaz-ı arusu tarikiyle Kütahya ve mülhekatı olan altı kaza Osmanlı hükümetine geçti. Yine evvel tarihte Hamit ilinin Beyşehir ve Seydişehir ve Isparta ve Yalvaç ve Kara ağaç kazaları deven ve kerhen hakimi Hüseyin Bey'den iştirâ olunarak dahil kalemrû sahiplikirani oldu. Zira mezkur kazalar memalik-i Osmaniyye'ye dide-keşayi hased ve hasar olmaya başlayan Karamanoğulları'na karşı Osmanlıda bulunmak ve ahkam olunmak labed idi.

2.11. İsyân-ı Hakim-i Karaman: Muharebe-i Meşhure-i Konya (789)

Karaman hükamı kendilerini Devleti Selçukiyye'nin vârisi addedip (sayfa 96) öteden beri sair ümera-yı Selçukiyye üzerine tefevvuk davasında bulduklarından satvet-i Osmaniyye'nin bu mertebe tevsiini bittabi çekemezler idi.

Karamanoğlu Ali Bey (Alaeddin Bey) sihriyyet-i Murad Hanî'ye nail olmuş iken küfran-ınimet edip padişah hazretlerinin Rumeli'de bulunmasından bilistifade ilan-ı harp ve kıtal etmekle mukib hümayun heman Anadolu'ya ateş-bar nüzul olarak Konya Muharebe-i meşhuresinde cemiyet-i Germaniyan duçar inhizam kahkeri oldu (789). Şehzade Bayezid Han Yıldırım lakabını ve Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Paşa vezaret mansıbını bu vakıada kazanmışlardır. Karamanoğlu haremi olan sultanın şefaatiyle mazhar-ıaff u şehriyari olmuştur.

2.12. Feth-i Bulgaristan : Vakıa-i Azime-i Kosova (791)

Karamanoğlu meselesinde müttelik-i hafiyesi bulunan Bosna kralı dahi hükümet-i seniyyeye izhar-ı tuğyan ve adavete mütecasir olduğundan Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Paşa [1] yirmi bin kadar askerle Bosna'ya girip cünud-u Osmaniyye yağma ve garet ile meşgul ve müteferrik iken ida birdenbire baskın etmekle Timurtaş Paşa külliyyen mağlup ve perişan ve on beş bin Osmanlı şehidan azm-ı riyyad cenan oldu. İşbu hezimet üzerine

[1] *Hace tarihinde Lala Şahin Paşa olmak üzere mahki'i sede sahaifülahbar Lala Şahin Paşa'nın akdemce vefat etmiş olduğunu zikriyle Bosna'da bozulan Timurtaş Paşa'dır diyor. (sayfa 97)*

Mukaddema vergiye rabt olunmuş olan müluk ve hükam-ı İseviye müttelikan vade-i isyana salık ve Konya muharebesinde ber mucib-i muahede hizmet-i Osmaniyye'de bulunan bir miktar Sırp askeri hilaf-ı emr-i ali emval-ı ahaliye itale-i dost teadi etmelerine [1]binaen siyasetle tedip olunduklarından dolayı muğayyer olan Sırp kralı Lazari dahi işbu ittifak hükümdaran nasarayaya dahil oldu.

İşbu ittifak-ı umumi haberi vasıl-ı sem'-i hümayun oldukta vezir-iazam Çandarlızade Ali Paşa miktar-ı vafî askerle hemen Rumeli'ye imrar olunup Hüdavendigâr Gazi dahi ardı sıra Çanakkale Boğazı'nı ubur eyledi. Ali Paşa Peravadi ve Şimni ve Tornoyu ve Niğbolu ve Silistre kalelerini feth ile nakd-ı ahid eden Bulgar kralı Samanisi te'dip ve Bulgaristan'ı ez sernu teshir eyledikten sonra Kosova üzerine hareket etmekte olan mevkib-i hümayuna mülaki oldu.

Sırp kralı Lazari (Las Oğlu) Sırp ve Macar ve Evlak ve Boşnak'tan ve mülul-u saireden yüzbin kadar asker toplayarak vürud-u Osmaniyyane müterakip idi. İşte

791 senesi Şaban'ın onbeşinci Salı günü Kosova sahralarında en şedit ve en korkunç muharebelerden biri vâki olmuştur. Düşman çokluğuna ve mevkiinin merciyetine güvenerek gayetle mağrur idi. Ancak kıtal fırtınası

[1] *İhanet-i düşmandan neş'et etme birkaç istitnadın kat-ı nazar padişahan-ı Osmaniyan hazeratı asakire memalik-i İslamiye'yi boğma ve tahrib ettirememişlerdir. (sayfa 98)*

patladıkta Şehzade Yıldırım Bayezid'in barge-i şimşir celadeti düşman alaylarının bir kesif tahşidini paralayarak cemiyet-i mersuselerini baran bala altında giriftar-ı hüsrân ve haybet etmekle Lazari'nin ümidi mübedel-i yeis ve herman ve kendisi maktul ve askeri hezimet-i kamile ile mahzul ve perişan oldu. [1]

2.13. Şehadet-i Hüdavendigâr Gazi (791)

Zafer kemal-i derece müyesser olduktan sonra şehriyar bahtiyar eltaf-ı ilahiyyeye müteşekkiren hass-ı mukarebini ile meydan harbi gözden geçirerek dolaşırkenönlü yığınlarından Miloş Kabiloviç nam Sırlı mecruh ve bimecal olduğu halde Müslim olmak için huzur-u şahaneye geldi ve ayak öpmek bahanesiyle eteği altında gizli olan hançeriyle Sultan Murad'ı şehit eyledi.(Rahmetullahualeyh)

[1] *Muharebenin Tafsilatı.- Ordu-yu Hümayun'un vürudundan evvel 'âdayı Kosova sahralarına nüzul ile en iyi mevki-i harbiyeyi tutmuş olduğundan çadırlarının kesret ve intizamı daha uzaktan görülerek çokluk ve kalabalıklarına dair deveran eden şayiât ile zaten yürekleri oynamakta olan cübena-iümera-i Osmaniyye'ye mucib-i haf ve raşa oldu(Sırp ordusunda yüz bin ve mukib-i hümayun'da kırk bin asker var idi.). Mevkib-i Hümayun dahi cihet-i mukabelede yerleşip hümayun şehriyar gazi bir yüksek mevkiden istilam ahval düşman buyurdukta miktarı leşker-i müttefikinin cüyüş-u Osmaniyye'ye nisbeten birkaç misli olduğunu tahmin ve mevkilerinin ehemmiyetini müşahede ve bhusus Osmanlıya karşı esmekte olan sert bir rüzgarın öyle tozlu sahrada muzırrat-ı harbiyesini kesif ve takdir buyurarak dide-i hamiyetleri bir aralık perde-i ehvam ile müstetir ve kalb-i hümayunları bazı vesvese ile münkesir olduysada tecellüd-ü merdaneleriyle o efkar dıl fıkari dağıtılır ve o akşam için bir şura-yı harbiye içtimanı emr ve ferman buyurdular.*

Ordu-yu Hümayun 'da erkan-ı harbiye riyaseti hizmet-i emr-i harpteki vukuf ve malumatına mebni Evrenos Bey nam pîr cevan himmet uhdesine tevdi olunmuştu (sayfa 99) ve kübera-yı ümera-yı askeriyeden Yıldırım Bayezid ve Yakup Çelebi nam Şehzadeler Vezir-i 'Azam Ali Paşa Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Paşa ve Anadolu Beylerbeyi Saruca Paşa ve Subaşı Ayna Bey ve Evrenoszade İsa Bey ve Lala Şahin Paşazade Yahşi Bey ve Kara Mukbil ve Balaban Beyler firka-i kumandanlıklarını deruhte etmişler idi. Âda çokluğuna ve sair mercihiyet-i harbiyesine ol kadar mağrur ve galebe edeceğine ol derece şüphesiz ve emin idi ki Sırp kralı, Padişah'ı diri diri tutana mükafat adamağa başlamış ve hemen o gece ordu-yu hümayuna şebhun etmeyi teklif eden kumandanlarından birinin reyi şücununda belki Padişah kurtulur ve ordugahı dağılır da ele geçmez deyû sairleri tarafından reddedilmişti.

Teşekkül eden şura-yı harbiyede ümeradan bazıları rüzgar sükunet bulunca ve asker yorgunluk alıncaya değin muharebe çend gün tehir olunmak ve bazı zaifü'r-rey olanları dahi sıf harbin önüne birkaç sıra deve vaz' ve tertibiyle düşman atlarını ürkütmek ve süvarilerini bu suretle mutel etmek reylerini dermiyan ve irad ve cümlesi âdanın cihet cihet rücanet-i tezkir ve tadad ederek feza-yı kulubda sabah olan sehab-ı hüznü karartmaktalar (sayfa 100) iken Yıldırım Bayezid meydan-ı sahnede berk olup muharebenin tehiri şaiyat guna gun ile lerzan olan emniyet ve şecaat-ı askeriyeyi büsbütün zayıflatacağını ve harbde yorgunluk ile zayıf itikadın su-i netaici biri birine mikyasa olmadığını ve Osmanlı askeri gibi dövüşmekle zevkyap olan kahramanlar için böyle tehlikeli ihtiyada lüzum görülmediğini ve düşman atlarını ürkütmek için vüzu olunacak develer bir kere dağılıp da maasker-i hümayuna doğru dönecek olurlarsa bunların yüzünden görülecek perişanlığın vahim ve bu tedbirin dahi sakim olduğunu ve düşmanın kesreti ve rüzgarın şiddeti bahislerine gelince lütf-u Hakk'a tevekkül ve hitap (İnnafetehna) ile mübeccel olan sahibimizin imdad-ı ruhaniyetine tevessül kafi ettiğini berahin-i mukni ve kemal-ı belagatle ispat ve beyan ve müsademe-i efkardan barika-ı hakikati ayan edince mağmum gönüllere neşve ve intibah geldi ve mütevekilenalellah askerinin ayağı tozuyla ertesi günü meydan cengine karar verilerek meclis dağıldı.

Ol şeb-i hayır ki bir sabah felahın miftah-ı zafer küşası idi. 791 senesi Şaban'ın onbeşinci Berat gecesini idi. Şehriyar-ı Gazi hazretleri cebin-i tazarru ve

iftikarı zemin-i teşeffi ve istinsardan kaldırmayıp ve mübarek gözlerinden ışk-ı niyazi (sayfa 101) sel gibi akıtıp söz-ü güzâr ile saatlerce Cenab-ı Hakk'a şu yolda münacat eyledi:

<i>Ab-ı ruy-i Habib-i Ekrem için</i>	<i>Kerbela'da revan olan dem için</i>
<i>Şeb-i firkata ağlayan göz için</i>	<i>Rah-ı aşkında sürünen yüz için</i>
<i>Ehl-i derdin dıl-ı hüznü için</i>	<i>Cana tesir eden inini için</i>
<i>Eyle ya Râb lütfunu hemrah</i>	<i>Hıfzını eyle bile poşt ve penah</i>
<i>Ehl-i İslam'a evvel muin ve nasır</i>	<i>Dest-i a'dayı bizden eyle kasır</i>
<i>Bakma Ya Rab bizim günahımıza</i>	<i>Nazar et can ve dilden ahımıza</i>
<i>Etme Ya Rab mücahidini telef</i>	<i>Tir-i a'daya bizi kılma hedef</i>
<i>Çeşmimiz sakla gerd maarikeden</i>	<i>Cünud-u İslam'ı bekle mühlükeden</i>
<i>Bunca yıl sa'y ve içtihadımızı</i>	<i>Gazavat içre yahşi a'damızı</i>
<i>Etme Ya Rab kahrın ile tabah</i>	<i>Yüzümü halk içinde etme siyah</i>
<i>Rah-ı din içre ben feda olayım</i>	<i>Siper asker hedi öleyim</i>
<i>Din yolunda beni şehid eyle</i>	<i>Ahirette beni said eyle</i>
<i>Mülk-ü İslam'ı payimal etme</i>	<i>Menzil-i fırka-ı dalal etme</i>
<i>Keremin çoktur ehl-i İslam'a</i>	<i>Dilerim kim irişe itmama</i>

Ve birkaç hizb Kuran-ı Kerim dahi tilavetinden sonra galebe-i nevm ile biraz daldı. Gözlerini açtıktan sabah olmuş, (sayfa 102) ortalık aydınlanmış ve menba-ı rahmetten nüzul eden baran hem rüzgar haili kesmiş ve umde-i toprağı çamur etmişti ki esna-yı karzarde Macar atlarının ayakları kayarak süvari harekatı sektelenmiştir. Hemen tertib süfufe mübaşeret olunub kaide-i harbiye-i kadimemizi vecihle Padişah hazretleri Yeniçeri askeriyle ruh-u cesed gibi merkezde mukin ve yemininde Ali Paşa ve yesarında Timurtaş Paşa kendilerine muin oldular ordunun sağ cenah kumandanlığı Şehzade Yıldırım Bayezid'e ve sol cenah kumandanlığı Şehzade Yakup Çelebi'ye tevdi buyrulup Yeniçeri sakaları arasına dahi toplar tabiye(tabya) edildi. Lakin topların ol vakte ki yapılışına göre istimalinden büyük faide memul olmadığından mukaddime-i askere iki bin kadar tir endaz tertip olundu. Vakte ki ateş giriftar-ı alav ve nesar oldu düşman kuvve-i kailiyle sol cenahımıza yüklenip ol tarafta inhizam ve perişan-ı emarat-ı belirdiğini ve hatta kuvve-i

merkeziyemize bila leşkerade (a'da) ile ihata edildiğini Yıldırım Bayezid müşahede eyledikde saika-i şarka gibi yetişerek ve tosun-ı celadet-i inanunu tehlikenin gözüne doğru çevirerek zann-ı galebe ile hasıl olan masarrat-ı mevkute-i a'dayı yeis-i kati-i hezimete tebdil ve muzafferiyeti bizim tarafa temin ve tahvil eyledi. "Gerçi çok dilaver gazi ol maareke-i serbazide şerbet-i şehadeti nûş ve hayat-ı fani lezaizini feramuş eyledi ama düşman hak-ı sar berkuşte rüzgardan düşman kuştelere ol bidapeşteler peyda oldu ve ol sahra-yı vasi seylhûn ile doldu. Merdan-ı perestij şed kul-ı hun riz ettiler ki tiğ-i elmaskuları yakut roman-ı ve sinan-ı cansitanları akik-i yemani oldu. Süpa-i cihad ayin-i nizeleri üzere dikilen ser-hunin-i düşmanan sefalet-i karin ile ol aruse-i karzar nümüne-i laleazar ve hasm-ı haksar encümeni pür-nale u zar oldu. Velas tesnas zahm-ı şimşir-i gaziyan bi hıras ile helak olup bekaya-yı süyuf gaziyan-ı dilir elerindegiriftar" esar olanlar verehi vesmet firar olanlar dahi savlet-i muakiban ile endahte-i hak-ı ihtikar oldu. (sayfa 103)

Padişahlarımız birer suretle ifna-yı vücud eyleyerek ihyayı devlet etmişlerdir. Mülkümüzün her avuç toprağı onların himem-imahsusalarıyla kazanılmıştır. Hüdavendigâr şehit hazretleri devr-i hükümetinde zuhura gelen otuz yedi gaza-yı gara da ilâ livay-ı galibiyetle memalik-i Osmaniyye'yi Tuna Nehri'ne ve Bosna hududuna kadar tevsi eylemiş ve Osmanlı bayraklarının şimdiki renk ve heyetiyle tuğra-i hakan-i ahd-i hümayunlarında ihtira olunmuştur.

2.14. Tesisat ve Nizamât

Orhan Gazi zamanında nizamât-ı iptidaiye-i devlet vüzu olunduğu sırada payitaht kadılarının sefer vuku'unda ordu ile beraber bulunmaları kaide-i ittihaz kılınmıştı. Asakir teksir eylediği cihetle Hüdavendigâr Gazi hazretleri 763 senesi Rumeli'ye geçerken Bursa Kadısı Çandarlı Kara Halil münhasıran asakir beynindeki da'aviyi ve hususat-ı saireyi şeriyeyi rüyet etmek üzere Kadıasker nasp ve tayin buyrulmuşlar ve evvel hilalde sin-i rüşte baliğ şehzade bulunmadığından lalaları Şahin Bey dahi Rumeli beylerbeyi ünvanını ihsan eylemişlerdir. 775 senesi Kadıasker müşarünileyhe Hayrettin Paşa namıyla vezaret tevcih olunmuş ve Mevlanayı Müşarünileyhin 788 de vuku'u irtihaline mebni Kadıasker bulunan oğlu Ali Paşa pederi makamına kaim olmuştur.

Kavm-i Türk beyninde büyük evlada Paşa demek adet olmasıyla Alaeddin ve Süleyman Paşalara paşalık izafesi tabii olup Çandarlı Kara Halil'e Hayrettin Paşa namının itası hidemat-ı meşkuresine mebni evlad makamına kıyamını telmihen olmak gerektir. Rumeli feth olunduktan sonra Lala Şahin Paşa ve muaheren Timurtaş Paşa Rumeli Beyler Beyi nasp olunarak bunlara dahi Paşa unvanı verilmiş ve daha sonraları Timurtaş Paşa'ya ve bazı ümeraya vezaret ihsan olunmuş olmasıyla Çandarlızade Ali Paşa Vezir-i 'Azam unvanıyla tembiz kılınarak hizmet-i vezaret azimi Fatih Sultan Mehmet Han zamanına kadar Çandarlı sülalesine meşrut kalmıştır. (sayfa 104)

Memalik-i Osmaniye tevsî ettikçe tımar çoğalıp, tımar çoğaldıkça tımarlı sıpahisi dahi artmakta ise de bunlar eyalet askeri demek olup Yeniçeri askeri gibi merkez-i saltanatta mukim ve muvazıf süvari askeri tertibine lüzum görüldüğünden asr-ı Murad Hanî'de Timurtaş Paşa himmetiyle yine devşirme çocuklarından olmak üzere ebna-yı sıpahiyan bülüğ-u tanzim ve tertip olunmuş ve tımarların hizmette muktedir evlada ırsen intikalı kanun ittihaz kılınmıştır.

Hüdavendigâr Gazi asrında dahi pek çok ebniye-i hayriyye ve tesisat-ı nafia vücuda gelmiştir. Ulum ve maarif ve hassaten fenn-i askeri terk ederek Bursa ve İznik muhasaralarında hayli uğraşmış iken sonraları alat ve edavat kaleğiri ihdas ve imal ve birinci defa olarak Avrupa'da Kosova Muhaberesi'nde Osmanlılar tarafından top istimal olunmuştur.

789 senesi Rumeli'ye teşrif şahane olmazdan evvel Hüdavendigâr Gazi Hazretleri Yenişehir'de azim suver-i hümayun tertip ettirerek Rum imparatoru Yuanis Palasologous'un üç kızlarından birini kendileri tezevvüç ve diğer ikisini mahdumları Yıldırım Bayezid ve Yakup Çelebi'ye tezviç buyurmuş ve Yıldırım Han'ın üç mahdumu dahi sünnet ettirilmiştir. İşbu suver-i hümayunda Evrenos Bey tarafından takdim olunan hedaya ki yüz nefer köle ve yüz nefer cariyeye ellerine altın ve gümüş tepsiler tutarak ve içlerinde evaini zer ve sim memlu idi bunları Padişah hazretleri kamilen Mısır sultanına ihda ve Mısır sultanından gelenleri dahi Mir-i Müşarünileyhe ita ettiği gibi hedaya-yı saireden kendi nefsleri için bir şey alıkomamışlar ve selefın alileri misillü darat ve ihtişama meyl ve rağbet etmemek meslek-i farikasını ihtiyar buyurulmuşlar idi.

2.15. Savcı Bey Vakası

Rumeli fütuhatıyla iştilgal şahanelerinde Anadolu ciheti temin edilmek üzere büyük Şehzade Sultan Bayezid'a Germiyan ve ortanca Şehzade Yakup Çelebi'ye Karesi memalikini ita buyurup küçük Şehzade Savcı Bey'i dahi Bursa da kaim makam bırakmışlar idi. Savcı Bey etba-ı heva-yı (sayfa 105) şebab ile ve bazı su-i karin ilkaatıyla Rum Kayseri'nin oğlu genç Andronikos ile bilittifak pederleri aleyhine isyan etmişler isede mehabet padişahı ile cemiyetleri perişan ve Andronikos'un pederi tarafından gözlerine mil çekilip Savcı Bey huzur-u valid macedde dereşt cevaplara ve küstahane muamelelere cüret etmeyin hedef-i tiğ ferman kaza cereyan olmuştu (787).

2.16. Ahd-i Sultan Yıldırım Bayezid Han Gazi Bin Sultan Murad Hüdavendigâr (791-805)Yıldırım Sultan Bayezid Han'ın Cülusu (791)

Hüdavendigâr Gazi hazretleri hançer ihtiyaliyle ceriha-i mevti aldıkları zaman Yıldırım Bayezid ümera-yı saire misillü takip düşman ile ordugahından tebaid etmişler idi. Hemen kendilerine haber gönderilerek nezd-i peder vel-ekhere avdet ve bazı nesayih ve vesaya-yı mülukaneyi telakki buyurdular ve maarekede resm-i beyat icra kılındı. Savcı Bey vak'asının henüz unutulmadığına ve sınıf-ı askeriyenin meyelanına mebni hükümette şerik zuhur edebilmesi haf-ı şehzade Yakup Çelebi'yi tiğ kazaya uğratmıştır. Biatı müteakip henüz cenin ateşinden çıkmış ve takip düşmana memur edilmiş olan fırka-i askeriye berk-i bala gibi a'danın bünyanı mukavemetini tahrip ve serhedani temin eyleyerek (sayfa 106) Edirne'ye avdet etmekte olan mevkib-i hümayuna birer birer ganimen ve muzaffere mülaki oldular.

2.17. Şehriyar-ı Kaviyuü'l-İktidarın Azl ve Nasb-ı Kayasireye Müdahalesi ; Alaşehir'in Fethi (794)

Bizans hükümetinde vahn ve teşettüt günden güne artarak Yuanis Palaologous Hüdavendigâr Gazi'ye karşı fevkalade ihtiyar müzelet etmiş ve Osmanlı padişahı dilediği gibi Kayserleri azl ve nasp etmek iktidarını ihraz eylemişti. Savcı Bey'in müttefiki olup gözlerine mil çekildiği halde kuvve-i basireden büsbütün mahrum olmayan genç Andronikos zindandan şehriyar namdara gizli haberler

göndererek pederinin tahtına iclas kılındığı halde otuz bin altın vergi vereceğini vaad etmekle Andronikos pederi makamına iclas edildi. Lakin bir müddet sonra Yuanis dahi Padişah-ı mehabetpenaha bilmüracaa olmiktar vergi ile beraber Osmanlı ordularında hizmet etmek üzere on iki bin asker dahi göndereceğini arz etmekle bu şartla tekrar taht-ı saltanata ikaad olundu.

Elyevm İzmir vilayeti dahilinde bulunan Alaşehir Tekfuru kaleyi Osmanlıya teslim etmediğinden Sultan Bayezid Han Kayser-i Rumu bervech-i muahede kendi askeriyle bilad-ı mezkurun teshirine memur etmekle 794'de Alaşehir dahi Kayser'in himmetiyle zamime-i müluk-u Osmanî kılındı ve Kayserzade Emanuel mukib-i hümayunda istihdam olunmak üzere **(sayfa 107)** alıkonuldu. Çünkü fünün-u harbiye ve intizam-ı askerinin mükemmeliyeti cihetinde Osmanlı orduları ahval-ı zamaneye nazaran en ileri gitmiş olduğundan müluk-ü mütecare oğullarını terbiye olunmak ve tahsil-i fünün-ü askeriye etmek üzere rikabı hümayuna irsal ederler idi.

2.18. Tavaif-i Mülûk İlhaklarının İstilas

Anadolu'da Devlet-i Selçukiyye bekayasından henüz pabercayı kıyam olan Aydın ve Saruhan ve Menteşe ve Tekke ve Germiyan hükümdarları Karamanoğlu'nun teşvikiyle müttefikan Yıldırım Bayezid'e karşı ref-i rüyet adavet ettiklerinden savlet-i Padişahî ile memleketleri birer birer zabt ve istila edilerek müteferrik halinde bulunan bu kadar ecza-yı İslamiye anasır-ı Osmanî ile mezc ve terkip ve tevhid edildi. Memleketlerinden matrud olan Aydın ve Menteşe ve Saruhan oğulları Kastamonu hakimi Kızıl Ahmetli kötürüm Bayezid Bey'e dehalet edip hükümet-i sabıklarını tahsil eylemek fikriyle hakim müşarünileyhi Yıldırım Han ile cenge tahrik ve iğva ol dahi ibtida Rumeli'de bir aile ihdası için Eflaklıları tahriz ve iğra etmekle Padişah hazretleri şiddet-i muatadesiyle Tuna boyuna savlet ederek 793'te asat-ı Eflak'ı kahr ve tenkil eyledi.

İkbal-ı Osmaniyye'nin hasm-ı kavisi olan Karamanoğlu Alaeddin Bey mukaddema tazyane-i tedibi yemiş iken yine uslanmayıp mukib-i hümayunun Tuna yalılarında bulunmasından bilistifade feth-i bab husumetle **(sayfa 108)** Ankara havalisini pazde-i esban teshir ve Timurtaş Paşa'yı esir eylediği vasıl itilâa hümayun oldukça Yıldırım Han hazretleri berk-i hatif gibi Anadolu'ya inip Karamanyan ile

vukua gelen muharebede cemiyetlerini tarumar ve Alaeddin Bey'i oğlu Mehmet Bey ile beraber kayd-ı esarete giriftar eyledi (794). Mehmet Bey habes olunmak üzere Bursa'ya izam ve Alaeddin Bey (Ali Bey) hükümetgahına isal olunmak üzere Timurtaş Paşa'ya teslim olundukta muamele-i sabıkasından naşı Paşay-ı müşarünileyh kindar olmakla Ali Bey'i izn-i Padişahî olmaksızın idam ve her ne kadar mazhar-ı tekdir ve itab olduysada makul cevaplarla mazeretini ispat ve ilam eyledi. Bunun üzerine Mehmet Bey mahbusta ika olunarak bilad-ı Karaman defter-i eyalet-i Osmaniyyeye kayd ve ilave olunmuştur.

Yine o sene (794) Kayseri ve Sivas ve Tokat semtleri erbab-ı huruçtan ve bekaya-yı eşya-yı cengiziyeden Kadı Burhanettin dest-i tağalübünden istihlas kılındı.

Andan Kastamonu üzerine tevcih liva-yı celadet olunup Kötürüm Bayezid Bey Sinop'ta tazyik ve muhasara olunurken vefat etmekle oğlu İsfenderyar Bey'den Kastamonu ve Samsun ve mülhakat-ı Osmanlıya terk olunmak şartıyla vaki olan musalaha niyazı kabul buyuruldu(795).

Üç dört sene zarfında Anadolu tavaif-i müluku saika-i **(sayfa 109)** savlet Yıldırım Han'ı ile makhur ve müdemmir ve memleketleri serapa musahhar olarak bahusus eşida-yı hasmımızdan olan Karamanoğulları ortadan kaldırıldıktan sonra Anadolice gaile kalmamış ve secere-i fitne istisal olunmuş gibi göründü isede tevali-i hurub ve megaziden naşı memalik-i meftuhanın takvit-i idaresine ve takyid revabıtmütaveetine bakılamadı ve bu halin su-i netaici Ankara vakasında müşahede olundu.

2.19. Rumlarla Muharebe: Kostantiniye'nin Birinci Muhasarası

Evamir-i Padişahiye muti ve fermanber olan Yuanis Palasolus elli sene hükümetten sonra vefat eyledikte (793) rikab-ı hümayunda bulunan oğlu Emanuel Palasologous bilaistizankarar ile calis örnek Kayseri olduğundan bu hareket küstahanesi nezd-i şahanede müstehak-ı tedip görülerek ilk defa Kostantiniyye muhasarasına kıyam olunup diğer taraftan dahi Makedonya üzerine sevk olunan cünud, zafer-i mevud Selanik ve Yenişehir taraflarını ilave-i müluk-u Osmanî eyledi(796). Gerçi bu defa ki muhasara pek ciddi değil isede Feth-i Kostantiniye

Padişah hazretlerinin cayigir zamiri ve istihsal esbab-ı kasarayı tedbiri oldu. Fakat atide beyan olunacağı üzere mevani-i mücbere hayluleti bu emr-i azimin tehirini almış sene daha ta'vik eylemiştir.

2.20. Muhasara-i Kübra-i Niğbolu (798)

Kevkebe-i İslamiye'nin himmet-i (sayfa 110) Osmaniyye ile bu mertebe revnak ve nur kesb etmesi ve ummum nasaranın meth-i nazarı olan Kostantiniye'nin muhasara olunması gayret-i İseviye'yi uyandırıp Macar kralının teşviki ve Papa'nın tahriki üzerine Avrupa'nın en muteber silahşörlерinden mürekeb bir ehl-i salip ordusu hazırlanarak hudud-u Memalik-i Osmaniyyeye müteveccihen hareket etmişti. Ehl-i salip Tuna sahillerine vusul buldukta Padişah hazretleri İstanbul muhasarasıyla meşgul olduğundan a'da bilamüzahim Tuna'yı geçerek Niğbolu'yu muhasara eylediler. Kalenin imdadına memur olan Koca Gazi Hacı Evrenos Bey muavenette rah ve imkan bulamadıysa da muhafız Hisar Doğan Bey nam merd-i hamiyetşiar helat düşmana gazanferane 560 mukavemet edip ser hudutta zan olunan Sultan Bayezid dahi Yıldırım gibi Tuna boyuna yetiştiğinden miyanede bir şiddetli muharebe vaki oldu. Avrupa şövalyeleri sadme-i ulada saff-ı harbimizin mukaddimesini teşkil eden başı bozuk takımını perişan ederek Deli Hasan'a bir sevinç ile takib-i firaryan için dağıldıklarında maiyet-i hümayunda silah bıdest intizar olan Yeniçeri asakir-i muntazamesinin ateşine uğrayarak külliyyen mağlub ve mahzum oldular (798). Macar kralı Sigismund bir balıkçı kayığına rakiben güç ile tahlis keriban edebildi isede askerinden kimse kurtulmadı. Frank Şövalye zadegan-ı ekseriyet üzere uluf-u senan canistan oldular. Miktar-ı esiran (sayfa 111) ol derece çok idi ki yalnız Timurtaş Paşazade Umur Bey firkasına iki binden ziyade isabet etmiştir. Fransa kralının biraderi Korkusuz Jan zümre-i esirde dahil olup müşarünileyh nacelan esira ile muaheren bedel-i nakti vererek memleketlerine avdet etmişlerdir. Osmanlıların ahlakı ve adetine ve ahval-ı içtimailerine dair en evvel Avrupa'da kitap yazan muhharir işbu vakıda esir olarak sinin-i vefire içmezde kaldıktan sonra memleketine avdet eden Fransa kralının berber başıdır.

İşbu zafer Nusret eser mekatip –i hümayun ile eyalet-i Osmaniyye'ye ve ekser müluk-u mütecavere-i İslamiye'ye tebşir ve ilan kılınmış ve Mısır'da mukim

Halife-i Abbasi yazdığı cevapnamede şehriyar-ı namdara Sultan-ı İklim-i Rum unvanıyla hitap ederek ondan sonra Padişahan-ı Osmanıyan Sultan unvan-ı celil-i sanıyla manun olmuşlardır.

2.21. İstanbul'un İkinci Muharasası

Sabıkan altı ay kadar İstanbul hisarı tazyik olup ehl-i salibin hücumu sebebiyle muhasaradan feragata mecburiyet elvermişti. Niğbolu gaza-yı küberasından sonra yeniden ikame-i alat hasr ve tazyike mübaşeretle boğaz içinde halen Anadolu Hisarı namıyla maruf olan Güzelce Hisar inşa olundu. Ancak Rum Kayseri Emanuel Palasologous derun-ı şehirde bir İslam mahallesi ihdasıyla cami-i şerif bina ve kadı ve imam nasb ve tayin ve icra-yı ahkam-ı şer'î-i mubin kılınmak (**sayfa 112**) ve nam-ı padişahiye hutbe okutmak şartıyla ve taraf-ı hümayuna ve hasetten vezir-i 'azam Ali Paşa'ya ağır hedaya takdimiyle musalaha niyazında bulunmakla ve zaten kendisi Osmanlı perverdegan ve hulusu ranendenolmakla vezir-i azamın şefaati üzerine niyazı ve cizyesi kabul buyruldu. Muahharen Ankara vakasının intaç eylediği fetret hengamında mezkur cami-i şerif tahrip ve ahali-i İslamiye şehirden ihraç ve tebiid edilmiştir.

2.22. Yıldırım Gazi'nin Fütihat-ı Ahiresi

798'den 800 tarihine kadar Selanik'ten Teselya üzerine sevk sipah olunarak Tırhala ve Atina semtleri pamal fûrus yağma ve Anadolu'da dahi Divriği ve Kemah ve Malatya ve Behisni tarikleri Timurtaş Paşa himmetiyle averde-i dest istila oldu.

2.23. Timurleng'in Zuhuru ve Esbab-ı Muharebe

Tarihinde nam bırakan küberayı zalime-i fatihandan Tatar Han'ı Timurleng sekizinci karn-ı hicrinin nisf-ı ahirine doğru Semerkant taraflarında zuhur edip bir şiddet ve suret-i harikulade ile Tataristan-ı kebir ve Harezmi ve İran ve Bağdat ülkelerini ve Moskova'ya kadar Rus memalikin ve Ganj hududuna doğru Hindistan'ı pazde-i heyul istila ve geçtiği yerlerde garet ve taraç ve yağma ve tahrip ile nam-ı dehşet etsamını ibka eyleyerek 802 senesi Gürcistan'ın teshirinden sonra serhad-ı Osmanıyye karib Karabağ sahralarında ordu kurmuş idi. (**sayfa 113**)

Memleketleri Timurleng eline geçen Bağdat Hakimi Sultan Ahmet Celayir ile Tebriz Hükümdarı Karakoyunlu Kara Yusuf Bey [1]

[1] *Tebriz'de Sultan-ı İlhaniye münkariz olarak Karakoyunlu Türkmenleri said taht-ı İclal olmuşlar idi ki Kara Yusuf Bey onlardandır.*}

Bargahbazid Haniye ve Bayezid Han'ın zabt ettiği Kastamonu ve Germiyan ve Aydın ve Mentеше kıtalarının beyleri dahi Timurleng nezdine iltica ile tarafını yek-diğeriyle cenk ve harbe teşvik iva eylemekte olduklarından Timurleng Ahmet Celayir'in kendisine teslimini ve Germiyan ve Kastamonu hakimlerinin ve sair bakiye-i ümera-yı Selçukiyye'nin hükümet-i kadimelerine iclasını talep edip bu hususata dair tarafeynden birkaç kere muharreret ve seferen gidip geldi. Selatin-i Osmaniyye o ana kadar hiçbir hükümdardan mütehakkimane muamele görmemiş olmakla Timur'un teklifat-ı muzırane ve amiranesi Bayezid Han'ın infial ve hiddetini müstecip olarak yazdığı cevapnameler [2]

[2] *Birinci cevapnamesi Ya eyühhe'l-kelbi'l-ukuri'l-mevsûm bi't-temiyyuz hitabıyla başlamıştı. (Feridun Bey Münşeatına nazar oluna) (sayfa 114)*

muatebat-ı şeddide ile malamal idi ve sefera-yı Timur dahi nezd-i Sultanî'de pek riayet görmemiş idi.

İşte bunlardan dolayı Timurleng 803 senesi evailinde başında bulunan yüz binlerle haşerat ile hudud-u Osmaniyye'yi geçip Sivas Kalesi'ni zabt ve esasından tahrip ve ahalisini katliam eyledi.

Melik-i Mısır mukaddema Timur'un elçisini tahkir etmiş olduğundan Timurleng'in Sivas'ı aldıktan sonra mülk-ü müşarünileyhten ahz-ı sar için Suriye'ye doğru yürüyüp yer götürmez askeriyle Halep ve Şam mamurelerini [1] teshir ve bilad-ı Suriye'yi adet-i müstemiresi vecihle yağma ve tahrip eyledi. Şam'dan Melik-i Mısır'ı takibe itina etmeyerek ve Sultan Ahmet Celayir'in Bağdat'ta tekrar tesis-i hükümette çalıştığını haber alarak Irak'a doğru irhayı inan zulm ve vahşet eyleyip Bağdat-ı Hülagü'ye rahmet okutacak derecede yıktı ve ondan askerini kışlatmak üzere Karabağ meşitalarına avdet etti.

Timur Sivas'ı tahrip eylediği esnada Sultan Bayezid Han hemen cem-i sipah ederek Bursa'dan hudud-u şarkiyeye doğru sevk-i semend eylemiş ve Timur'u Şam

üzerine gitmiş görünce Kara Yusuf'un teşvikiyle Erzincan üzerine hareket buyurmuştu. Erzincan hakim-i Tahirtan (Tahireddin) öteden beri Timur'un mahmillerinden ve dergah-ı Osmaniyye huşunet ve tondi gösterenlerden olmakla Şehriyar hazretleri Han-ı Tatar'a rağmen Tahirtan'ın evlad-ı iyalini istirkak ve Bursa'ya icla eylemiştir ki Timur ile harbin bir sebebi de bu olmuştur.

Timur, Karabağ'da iken Bayezid Han ile araları telif edilmek

[1] *Timur Şam'da İbn-i Haldun ile mülaki olmuş ve birlikte Semerkant'a götürmek istemiş isede 'alame-i müşarünileyh muvafakat etmemiştir. (sayfa 115)*

üzere bazı teşebbüsat daha icra olunduysada Timur'un velev cüz'i olsun esaf-ı metalibi tarafına gidilmek Yıldırım Bayezid gibi bir Şehriyar-ı refi'ü-l kadrin celadet ve azametine dokunacağından iltihap etmek üzere olan şerare-i harbi itka etmek gayr-ı kabil idi.

2.24.Muharebe-i Meşhure-i Ankara (804)

Timur maiyetinde dört oğlu ve beş hafidi ve yirmi kadar hükümdar bulunduğu halde hudud-i Osmaniyye'yi geçti Sultan Bayezid ise yolunu kesmek üzere evvelce Tokat'ta azimetle derbentleri tutduğundan Timur Tokat yolundan saparak Kayseri'ye tarikiyle Ankara'ya vasıl oldu ve su menbalarını zabt ile bazı derelerin yollarını dahi çevirdi. Ardı sıra mevkib-i hümayun dahi yetişerek iki ordu Ankara garbında karşılaştılar.

Mübalağadan kat'i nazar Timur'un ordusunda iki yüz bin ve Sultan Bayezid ordusunda yüzbin cengaver var idi ve tarafeyn Asya ve Avrupa'nın en malum ve en mahir ümera ve zabitanının kumandaları tahtında rub-u meskunu avaze-i celadetleriyle tir tir titretmiş şecaattan mürekkebi idi. Maiyet-i hümayunda beş Şehzade (Emir Süleyman ve İsa ve Musa ve Mustafa ve Mehmet Çelebiler) ve Vezir-i 'Azam Ali Paşa ve Yeniçeri Ağası [1] Hasan Ağa ve Timurtaş Paşa ve oğulları ve Koca Gazi

[1] *Yeniçeri ağalığı asr-ı Selim Han evvelde Sekban Başu Bal Yemez Osman ağanın katlinden sonra ihdas olunduğuna ve ol zamana kadar ocağın ağalarına Sekban başu denildiğine dair bir rivayet dahi vardır. (sayfa 116)*

Evrenos Bey ve Nimet Bey ve Rumeli Beylerbeyi Firuz Bey ve Subaşı Ayna Bey ve Malkoç Bey ve Mukbil ve Balaban Beylerle beraber sekiz bin Sırp askeri ile Lazari (Las oğlu) hazır idiler.

Düşmanın kesretine mebni meydan muharebesinden sarf-ı nazarla medahil ve maharic-i tarik ve muabir-i bend etmek ve düşmanın zehair ve varidatını kesmek ve şebhun ve baskınlarla taciz ederek yormak tedbiri bazı ümera tarafından dermiyan edildi isede ordu-yu hümayun susuzluktan naşi giriftar-ı ızdırıp olduğundan naçar harbe karar verilip 804 senesi Zilhicce'sinin on dokuzuncu Cuma günü naire-i kıtal dehşet sar iştiâl oldu. Yıldırım Han Hazretleri sarf-ı nakdine-i himmet ve gayret buyurmuş ve Rumeli askeri dahi şecaat ve metanette Padişah Hazretlerine peyrev olmuş isede Aydın ve Saruhan ve Menteşe ve Germiyan asakir-i kılet-ı zaman sebebiyle Saltanat-ı Osmaniyye'ye ubudiyet-i rasiha hasıl edemediklerine mebni eski beylerini Timur tarafında görünce ordu-yu hümayunu terk ile o tarafa ilhak istediler. Bu hal zaten nısf-ı derecesinde olan kuvve-i Osmaniyye'yi lerzenan ederek bais-i tefrik ve inhizam oldu. Büyük Şehzade Emir Süleyman beraberinde Vezir-iazam ve Yeniçeri Ağası ve Sırp Kralı öldüğü halde ihtiyar Tarık firar edip firak-ı saire dahi tarumar ve perişan ve her biri bir yana girizan oldu ve ümera-yı Şehzadegani kurtarmak kaydına düştü. Ancak Padişah Hazretleri **(sayfa 117)** maiyetlerindeki pek az havass-ı bendeganıyla bir tepe üzerine çıkıp ve teklifi firar edenleri der edip akşama kadar şîr zeban gibi pay-ı sebat üzere hemelat-ı düşmana mukavemet eyledi. Ne çare ki hükm-ü kader yerini bulacağından o akşam kendileri ve Şehzade Musa Çelebi ve Timurtaş Paşa ve oğlu Ali Bey ve Minnet Bey ve Firuz Bey ve sair bazı dilaveran-ı desti a'daya esir ve Timurtaş Paşazade Yahşi Bey gibi nice fedakarlar şehid oldu.

Tarafeyni muharebenin hal ve şan-ı nazarı itibara aldığı taktirde işbu Ankara Muharebesi sahaif-i tevarih-i umumide bir nakş-ı hunin bırakan devahi-i müthişe ve vekayi-i azimeden maduttur [1]. Müverrihin esbab-ı

[1] Evvel mareke-i minaya ve mühlike-i ber ayade bir vecihle harp ve kıtal ve cenk ve cidal olmuştur ki kad hame-i müstakim el kame zir baradasında dal ve lisan-ı seri'ü-l beyan tabirinde lal-ı vekilin hayal-ı tasavurunda bi mecaldir. İzdiham-ı nas mucib-i ihtibas enfas olup tas-ı eflak bim-i inşikak ile pür hüras olmuştur. Nefiri

deliran düşmangir ve nare-i şîran arase-i darugir tir ve kûs sadasına münzam olup saday-ı sadamet alatı kital ve niday-ı mühib'i-l edayı dellal fena ve zeval kube-i gerdun gerdane ğulğule ve küre-i arza zelzele bırakıp sefaret-i sıhamı müstetbi ziban avru-i hisam oldu. Gubar-ı nebert çark kuburi bir vecihle pürkerd etmiş idi ki dide-i hurşide kararıp temaşayı suret-i cenkten kaldığından muğber ve sehil-i esban tundenan-ı dilaveran ile gûş-i asiman kerr olmuş idi. Evvel mareke-i rezim güya bir meclis-i bezm idi ki sakii ecel idare-i cam hamam etmekle Deliran-ı mareke-i iltiham sermest olup akdahı küfah ile kamet-i ervah-ı temayil eylemeye başlamış idi. Siplab-ı dem nice Dilaveri sabitkademi adem-i vadisine saldı ve tünbad-ı hamle-i deliran ile ateşi kital bir vecih üzere iştiâl buldu ki heft huvan-ı Rüstem, hiz-i itibardan kaldı. Melaike-i acal kabz-ı ervaha şöyle istical ederlerdi ki cevher-i ruh kalıb-ı cisimde iraz-ı mütecedidetü'l-emsal gibi zaman-ı saniye kalmak muhal idi. (sayfa 118)

“Ta cihan resm-i destberd nihad

Destberd-i çinin nedaret yad”

Evvel-i yevm-i hari tavil ve ruz-ı ateşi efruz derunsuz pürüveylide nice azizler zelil ve nice bahadırlar kaid-i mevtrah fenaya delil olup hud ve muhfer ve ser ve evser ile arase-i kital malamal ve ruy-ı rüzûmgah hun-ı sıpahginehah ile al oldu. Bir vecihle cenk ve cidal oldu ki çapıksuvar-ı meydan-ı asiman tosun ablak, gerdane merdane var-ı suvar-ı evvelden onun manend-i muharebe ve öyle koşuş ve müdaraba görmüş değildi.(Tacı't-Tevarih)

hezimet-i Osmaniyan'dan olmak üzere nakl ve irad ederler ki Yıldırım Han Hazretleri erkan-ı devletin reyleri hilafına olarak Timur ile harbe kıyam eyledikleri gibi muzafferiyat-ı sabıkaları fetretlerinde olan Timur ve gururu tezyid ve bazı güne ihtişam ve hevaya meyl ve inhimanları vezaif-i askeriyeği tenkis eylemiş olduğundan tavaif-i askeriyeğin aba ve ecdatlarına olan kemal-ı itikat ve itimatları zail ve zuzaya zuhuru ve Orduyu Hümayunda Sırp askerinin huzuru gibi halkça teşaum olunan bazı alamet halattan naşi emniyet-i kalbiyeleri münkesir ve mütezelsil olarak ve yeni feth olunan memalik ahalişi layıkıyla isyana merak yevm-i Ankara'da fedakarane harp olunamadı.

2.25. Sultan Bayezid'in İrtihalı (14 Şaban 805)

Timurleng (sayfa 119) Sultan Bayezid'e şan ve rütbelere layık derecede hüsn-ü muamele ve ihtiram ile mürarat-ı esareti tatırmamaya ve hatta iade-i saltanatları müvaidiyle tedip hatır-ı münkesirlerine çalışmış isede alem-i cevalanene müsaide bulmayan Yıldırım kayd-ı tazyike tahammül edemeyerek sekiz ay sonra Akşehir'de terk-i dar-ı fena buyurmuştur (Rahmetullahualeyh). Demir kafes hikayesi esnayı seyr u seferde rakip oldukları kafesli taht-ı revandan galat olduğunda sıfat-ı müverrihin yekzıban ittifakıdır.

Şehriyar-ı celil alma sertab-ı serrah hazretleri eazım-ı gaziyan ve efahim-i müluk Osmaniyan'dan olup on üç sene süren zaman-ı saltanatında gayet parlak fütihat ve gazavat ile tevsii memleket ve telmii şükuve devlete muvafık olduğu gibi ati için dahi büyük ümitler tevlid eylemiş ve surat-ı hareket ve şiddet-i savlet ile Yıldırım lakabına istihkakını bi'd-defaat ispat etmiştir. Ne fayda ki Timur "siper saika gibi tarik-i istilasına denilerek ol ateşpare-i celadet-i yok yere mahv olup gitmiştir."

2.26. Fezleke-i Bab ve Münakaşa-i Vukuat

Balada beyan olunduğu üzere Devlet-i Aliye-i Osmaniyye bidayeti zuhurunda emsalı olan emaretlere nisbeten pek büyük görünmez iken yüz sene zarfında Anadolu şube-i ceziresini kamilen ve Rumeliyi garben Helen'in selasil-i cibalina kadar istila ve Eflak Hakimini ve Sırp Kralını ve Rum Kayserini cizye güzar etmekle beraber Anadolu'ca ümmülfesad olan Karaman Hükümetini imha etmesi (sayfa 120) ve dahilen dahi kavanin ve tanzimat hasene ihdasıyla mebani-i satvet ve siyasetine resanet ve istihkam vererek ferceyab-ı biruz ve itila olması bir takım esbab-ı suriye ve maneviden neşet etmeyin bervech-i ati şerh ve beyanına ibtidar olunur: Evvelen mehd-i zuhuru Devlet-i zaife-i Kıyasere serhadında olmakla müsaade-i muvaki-i seyfi cihad ve celadetine ve kuvve-i inbisatiyesine güzel bir cevelengah açmış ve etraf ve eknafta bulunan Selçukiyye emaretləri dahilen takviye-i istiklal umuruyla meşgul olduklarından terakkiyatı Osmaniyye'yi tasvip şöyle dursun Karesi ve İsfendiyar hükümetleri gibi müsaade-i mevkiyeden behrememend olanlar bile ne müşkilat-ı istirkabiye ikama ve ne gazavat-ı Osmaniyye'ye iştiraka muktedir

olabildiklerinden nihâl-ı Devlet-i Ali'ye bostan-ı azîmet ve iclalde ferih ve fûhûrneşvünema bulmuştur.

Saniyen Padişahan Al-i Osman eyyedehümüllahuteala ilaahir'i-d devran ahkamı şeri-i şerife kemal-i mutaveet mesleğinden ser mu inhıraf etmeyip ve devletlerini sair tavaif-i müluk misillü tagallüp ve tecebbür veya veli nimette serkeşi ve ihanet tarik na hemvarına götürmeyip daire-i meşruiyet içinde teşkil ve teyid eylediklerinden böyle tevazi ve hulus-u muamele ile müzahir tevfik'i-z zülcelal ve bani-i mebanî-i şevket ve iclal oldular ve beş altı asırdan beri memleket mahrusalarında zuhur eden erbab-ı kıyam ve huruç üzerine daima zafer buldular.

Salisen ulema ve füzelaya riayet ve ihtiram ve ümera ve erbab-ı Seyfe (**sayfa 121**) mana ve madetten iltifat ve ikram ve tafahus umur memlekette ikdamları hasebiyle büyük bir teveccüh-ü ammeye nail olarak astan devletleri mecmu-u fûhûl ve ilam olup uğurlarına hiç kimse mahasil vas ve istidaatını deriğ etmemiş ve bu ahvalden naşi yevmen fî yevmen artmakta olan hidam-ı bargah saltanatlarından her biri uhdesine terettüp eden vazife-i fedayilin derecesinde bir himmet ile ifa eylediklerinden teyid ve teşyid bina-yı devlete el birliğiyle ve kemal-ı heves ve ciddiyetle say olunmuştur.

Rabian Cemiyet-i Osmaniyye sair emarat-ı Selçukiyye misillü vehn-i piri ile çökmüş bir binanın köhne azasından olmayıp uruk ve asabında cevelan eden hun-i şebab ve kuvve-i namiyesinde mevcut olan istidad-ı fevkalade hasebiyle beynelakran ser nemayı tayin ve tehir olarak az müddet zarfında cümlesini bel eylemiştir.

İşte bu sayede vatanından cüda olarak Anadolu yaylalarında kendilerine ve devab ve mevaşilerine maişetgah bulmak için tebdil-i mekandan hali olmayan sahipsiz ve küçük bir aşiret yaveri Tevfik bari ile 699 senesi Söğüt havalisinde bir ufak hükümet teşkil eylemiş ve yirmi yedi sene sonra Bursa'yı teshir ile "Hayme-i Bedeviyet-i Kasr-ı Hazriyete" tebdil ettiğinden sonra temiz (**sayfa 122**) ve ehemmiyet kesb etmekle Orhan Gazi eknafî mülukuyle akran derecesinde muhaberat ve müraselatta başlamıştır. [1]

[1]Ümera-yı Selçukiyye ile muhabberelerinden başka Orhan Gazi İznik fethini Canik Han'a tebşir etmiş ve Acem Şah'ı Şeyh Hasan Celayir'i Şeyh Hasan çobanı bozduğu ifadesini havi Orhan Gazi'ye muhabbetname göndermiştir.

(Feridun Bey münşeatinde nazar oluna)

Anadolu'nun yalnız Marmara denizi yalıları Şark İmparatorluğuna tabi olup kıtaat-ı sairesi hükümat-ı İslamiye tasarufatında bulunduğu cihetle sarf-ı Anadolu'ca tevsi Kişvereçalışmış Devlet-i Osmaniyye için tezyid-i itibar-ı siyasiyye çendan hadim olmayacağı gibi Avrupa Devletleri adadına girmeyince revnak ve irtifa ahirini iktisab edemeyeceğinden 758'de Şehzade Süleyman Paşa himmetiyle Avrupa'da feth-i bab istila ve 768'de Edirne şehri Rumeli tahtgahı ittihaz olunarak resm-i gaza ve cihad "Kemayenbeği" icra ve ifa olundu. Hacı İlbeyi'nin Sırsındığı şebhunu ve Hüdavendigâr şehit hazretlerinin Kosova gazve-i küberası (791) Rumeli hakimiyetini temin ve Yıldırım Han'ın Niğbolu muzafferiyeti (798) Avrupa fütuhâtı ümitlerini tersin eyleyip Saltanat-ı Osmaniyye beynelmüluku'l-İslamiyye mezid-i şân ve şeref ihrazıyla mübeccel ve münecceli ve her canipten tebrik ve tehniyeler ve hayır hahan tariklerinden dua ve senalarla rayet zafer ayet-i muteber ve muteli oldu. (sayfa 123)

Mesai-i cihadiyye vesail-i siyasiye dahi teşrik olunup bir taraftan top ve tufanın misillü alat-ı nariye ve sair edavatı harbiye ihzar ve ibda ve diğer taraftan devşirme ve tımar usulleri gibi idare-i askeriye ve mülkiyye tensikat-ı hakimane vuzu ve ihtira olunmuş ve hukuk-u ibad mesele-i mühimesi ehil ve adil kadılarına tevdi kılınarak Padişahan hazeratı dahi kendi nefislerini mahzur şeri-i münifde efrad-ı münzelesinden yüksek ve mütesena tutmamış ve emval-ı genaimden husule gelen servet ile cami ve medrese ve mektep ve yol ve köprü ve hamam ve han ve kervansaray ve imaret misillü nice hayrat ve müberat tesis olunarak serapa memleket-i mahrusanın imarına çalışılmış ve müluk-u mütecavere ile münasebette hukuk-u düvel kavaidi gözetilerek ve mamafih devletin muhabbet-i müktesebesini dahi gösterilerek hele bazılarıyla akd olunan karabet-i müsaherette menfaat-ı mülk asla unutulmamış velhasıl kafe-i levazım terki ve memleketleri kemayetbağı taharri ve istihsal edilmiştir.

Ancak bu şaşaa-i kemal içinde müverrih-i zî fûnun İbn-i Haldun'un tebai-i düvel hakkında vaz eylediği kavanin-i nazariye hükmünce inhitat-ı hafî alayimi lemean ediyordu. Şöyle ki Sultan Bayezid Han'ın hidemat-ı harbiyesi fevkalade ve müstemlekat ve gazavat-ı eslafından ziyade olup Rumeli bilad ve hükümatı baştan başabazuyı iktidarında zebun ve saltanatı birkaç sene daha mümted olsa Kostantiniye' (sayfa 124) ninde hakkından gelineceği maznun ve Anadolu'da tavaif-i müluk elinde dağınık ve perişan olan anasır-ı adide-i İslamiyye'ye pür-kâr himmetiyle bir merkez-i kuvve-i içtima-i husule gelerek esdikayı hanedanları karir'üluyun isede pir tumturak olan işbu fütuhât ve icraat azgın bir direht-ı nameyvedar gibi zaif isticale duçar idi. Zira eslaf-ı kiramı zamanında ki fikr-i teeni-i gurur kamrani ile biraz tedeni-i bulduğundan memalik-i müstevliyenin merkeze ısınmasına ve muhkem revabit-ı inkıyadiye ile bağlanması lüzumu kadar itina olunamayıp tundinan (tondinan) bir at ortalığı ürküterek ve önüne geleni yıkıp devirerek hareketine ve koşmasına nasıl meydan açarsa seyf-i istilayı Osmanî dahi o yolda bir sürat ve şiddet-i harikulade ile önüne çıkan mevanii zirü zeber eyleyerek cevelanane müsait yerler açmış idi. Bu surat ve şidette harikuladelik mevcut fakat kuvvet-i devam mevkut idi.

Diğer taraftan İbn-i Haldun'un kavlince aslı bais tenezzülü umum olan ahval ki servet-i genaim ile terefüh ve teneüm mevsimi irişip muharib-i itisam olan saka ve sufe sıhhati ve salabet-i kadimeye cayigir olmak ve ahlak-i umumiyyeye birdenbire hâlel gelmektir, hasbülmevsim bu halat asar-ı ser nemayı zuhur oldu. Tacı't-Tevarih'te tafsil olunduğu üzere fidye-i necat olarak Sırp kralının haremserayı izdivacı hümayuna kabul ettirdiği hemşiresi meğer şive-i füsunkara (sayfa 125) nesiyle Padişah hazretlerini 'iyy ve nûşa alıştırıp ve vezir-i azam Ali Paşa ki yakını vefata kadar cari olan darat ve zaratın muhteriidir. Zevk ve sefaya müptela bir adam olduğundan evliya-yı umur devleti kendine uydurup bir aralık memurin vezaif-i mevkulesinde kayıtsızlık izhariyle hilaf-ı rıza-yı Âli harekat-ı nasezaya mutesseddi olmuşlar idi. Bereket versin mahrum-u hümayun olan füzelanın ve hasetten sehr Şehriyarı Emir Buhari hazretlerinin [1] ihtarat-ı hayr hahaneleriyle çar çabuk bu uygunsuzluğun önü alınmış ve zalime-i kuzattan seksen kadarı emr-i Padişahî ile

haps ve tedip ve bîvecih para almak usulünün ref ve meniyle mahkemelerce ilam harçları ve son rûsum-u tayin ve tahdid edilmiş idi.

Bu haller gerçi pek az müddet sürdü isede salabet-i milliyemizin nesim-i hava ile mütezelzil olduğunu meşur ve meslekte böyle tebeddül surii vukuu saltanat-ı seniye-i müeyede için zarar ve hatarı mucip idi. İşte Ankara muharebesi bu hakaiki bitemamiha izhar ile İbn-i Haldun'un kaide-i nazariyesine bir delil daha irad etmiş ve kakt-ı süven-i Yezdan-ı Osmanlı ocağının ihyasına müteallik ve erzan buyrulmayın hakim-i zi fûnunun kanun-u nazariyesini bozmayada birinci misal olmuştur.

[1] *Müşarünileyh 832 senesi Bursa'da zuhur eden taun-u azimede irtihal-ı dar u beka eden ve Bursalılarca Emir Sultan lakabıyla zebanzed olan zat-ı şeriftir. (sayfa 126)*

2.27. Ankara Muharebesi'nin Netaici

Yevm-i Ankara'da Sultan Bayezid Han'ın esaretiyle sahipsiz kalan ordu-yu Osmanî darmadağın olup Şehzadegan birer tarafa savuşarak Timur'un şerrinden ihtifa veya Saltanat-ı mevruse-i pederi iddia eder olmuşlar idi.

Timurleng bozgunluğu müteakip taraf taraf ümera ve sıpah irsaliyle Şehzadeganı takip ettirdiyse de yalnız Musa Çelebi bulunarak diğerleri ele geçirilmedi. Büyük Şehzade Emir Süleyman takibe memur olan hafidi ve evlat ve ahvadı meyanında en sevgilisi olan Mehmet ŞahEmir Müşarünileyhin Rumeli'ye mürurundan sonra Marmara kıyılarına yetişebilip fakat Bursa'da bulabildiği hazine-i hümayunu be bizzat Timurleng dahi Kütahya'ya gelerek orada muddahar olan Timurtaş Paşa hazain ve firesini [1] zapt ve istisal ve her tarafa dağılmış olan garetkıran-ı Tatar genaimiyle memlu birer hazine-i servet olan sair kasabat-ı Osmaniyyeyi viraneye döndürerek yağma ve hasar-ı mertebe-i kemale isal eylediler.

Timur muamelatında daima sureti haktan görünür ve Saltanat-ı Osmaniyye misillü mücahit bir devleti rehnedar etmek caiz olmadığını ve Yıldırım Han hazretlerinin namelerinde tahrir eylediği tahkirattan

[1] *Bu kadar mal cem edeceğine leşker tertip ederek velinimetine hizmet lazım iken tegafül ve tekasül eylediğinden dolayı Timurtaş Paşa'nın müzahir asap Timurî olduğu tarihlerimizde mervidir. (sayfa 127)*

dolayı maatteessüf mecbur harp ve kital olduğunu ve mamafih kendisini taht-ı saltanatlarına iade etmek ehem-ı müham-ı siyasiyeden bulunduğunu itirafıyla avd-ı latife ile padişah hazretlerini oyalar ve Şehzadegan hazeratını dahi mekatip ve hedaya ile taltif eyler ve mukaddime-i sefer ve hareketi nehip ve garet olduğu halde hile-i şeriyeye tevafukken güya mal-ı eman tahsiliyle iktifa eder ve Yıldırım Han tarafından def ve tard edilen tavaif-i mülukun süzüşlerine ve göz yaşlarına dayanılmadığından bunları yine yerlerine oturtmak mukteza-yı şefkat ve merhamettir der idi. [1]

Bu sözlerin hepsi caali olduğunu ve ahs-ı amali devlet-i aliyeyi zaif düşürmek idüğünü revş-ı hal ve kendi icra-i ati ispat ider. Çünkü Sultan Bayezid Han hazretlerini Saltanat kadimelerine iade etmek niyeti samimi olmadığı gibi Şehzadeganene ayrı ayrı iltifatname yazması dahi aralarındaki nifakı idame etmek maksadına mebni olduğu meydandadır. Mal-ı eman tahsiliyle iktifa değil her tarafa çil yavrusu gibi dağıttığı Hune-i Tatar Anadolu diyarında taş taş üstünde kalmamak şartıyla icra-yı zulm ve talan

[1] *Timurleng Bursa'da mahpus olan Karaman oğlu Mehmet Bey'i Konya Hükümetine ve Germiyan zade Yakup Bey'i Kütahya ve Saruhan oğlu Hızır Şah Beyi Manisa Hükümetlerine ve Aydın oğlu Canid Beyi ve İsfendiyar Beyi dahi Hükümeti Kadimelerine isad ve ikad eylemiştir. (sayfa 128)*

ve işal ateş hüsrân eylediler. Tavaif-i müluk hükümetgah kadimelerine isal ve ikad-ı hususu dahi Atî için Anadoluca gavail-i azime ihdas ve ihzarından ve şecere-i Osmaniyye'nin neşvu nemasına bir çok mevani-i ikandan başka bir fikre müstenid değil idi.

Timur'un denizi geçmek adeti olmadığından Rumeli kıtasına tasallut etmeyip hata Rum Kayseri tarafından gönderilen birkaç parça hedaya kanaat eyledi fakat Anadoluca elinden gelen mezalim ve tahribatı icrada kusur etmeyip Eğridir Gölü içindeki Ata kalesinin metanetine ve İzmir limanında Cenevizlerin inşa eyledikleri

hisarın resanetine dair huzurunda sitayişler işitmekle iktidarını izhar için iş bu iki kaleyi dahi zapt etmiştir ki Anadoluca iki büyük vaka-i harbiyesi bunlardır. İzmir'in zapt ve garetinden sonra makar-ı hükümeti olan Semerkant'a müteveccihen Kara Tatar denilen taifeyi [1] müstashiben memalik-i Rum'dan def olup gitmiştir (806). Esna-yı avdetinde yüz binlerle haşeratın güzergahı olan yerlerin ne hale gireceği muhtaç-ı tarif değildir.

[1] İşbu Kara Tatar taifesi Cengizîlerden olup Sivas ve Kayseri taraflarında haymenişin idiler Yıldırım Han hazretleri yalnız sefer vukuunda hizmet-i askeriyede bulunmak üzere bunları tekalif-i divaniyeden mafu etmekle ve mürur-u zaman ile bunlar çoğalıp mütegalibe haline gelmişler idi. Timur her ne sebebe mebni ise bunları beraber götürdü ki diyar-ı Rum'da olan ef'alinin hayırlısı var ise oda budur. (sayfa 129)

2.28. Ankara Muharebesi'nin Netaic-i Ber Vech-i Ati Üç Maddeye Ayrılır:

Evvelen Zulme-i Tatar memalik ve sia-i Osmaniyye'yi baştanbaşa nehip ve yağma ederek ol kişver-i mamurede dikili ağaç bırakmadılar.

Saniyen Memleketleri kabza-i tasarruf-u Osmaniyye'ye müntakil olan tavaif-i müluktan Anadolu'da bulunanlar Timur'un inayet ve ihsanına uğrayarak ve Rumeli'de bulunanlar dahi ahval-ı teşettüt-ü devletten istifade eyleyerek istiklal-i kadimelerini buldular ve saltanat-ı seniyyeyi mülken taklil ederek elli altmış sene kadar uğraştırdılar.

Salisen Şehzadegan daiye-i saltanatla biri birine düşüp zelzele-i nifak esas devleti yerinden oynattı ki en heternakı bu idi.

Badi-i nazarda Osmanlı ocağı sönüyor gibi göründü fakat bilakis Devlet-i Osmaniyye bu mağlubiyetten en büyük bir galebe kadar fayda görmüştür. Çünkü asr-ı Bayezid Han'da usul-ü idareye arız olan inhirafı veliaht-ı saltanat olan Emir Süleyman'ın düzeltmeye adem-i iktidarı nemayan olmuş ve binaenaleyh Ankara vakası gibi bir felaket mucib-i ikaz ve intibah olmasa devletin meslek-i müstakimini bulması müşkül bulunmuş idi. Cilve-i Bari bu derd-i azim-i marizi devlete deva

kılmış ve ümit-i necibeye kahr avretiyle lütf etmiştir. Nitekim mahsulatında azgınlık görülen tarlalar bir kere pamal heyul edilir ise semeredar olur işte azgınlığı def ile hükümeti eski itidal-ı hakimiyanesine çeviren bu mağlubiyetin ilcasıdır. **(sayfa 130)**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.TARİH-İ DEVLET-İ OSMANİYYE IŞIĞINDA KURULUŞ DÖNEMİNE DAİR BAZI TARTIŞMALAR

3.1.Osmanlı Hanedanı'nın Kökeni Meselesi

Osmanlı tarihçiliğinin özellikle Ankara Savaşı (1402) sonrası Fetret Devri diye nitelendirdiğimiz dönemden itibaren kendini göstermesi ve II. Bayezid zamanında gelişme göstermesi kayda değerdir. Yine, dinsel meşr'u-i iddiaların, 16. yüzyıl ve sonrasında İran/Safevi tehlikesi sürecinde, vurgulanması da dikkatte alınması ve göz önünde bulundurulması gereken bir durumdur. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında tarihin ve doğal olarak tarihi iddiaların yeri ve önemi artmaktadır. Bu iddia gelecekle ilgili projelerin hazırlanması, hedeflerin belirlenmesi veya onların teorik arka planlarının oluşturulmasının bir sonucu olarak algılanabilir. Kısacası, kritik dönemlerde, var olan meselelerin çözülmesi ya da geçiştirilmesi için tarihe müracaat edildiği gözlenmektedir.

Tarihî olayları anlamak onları anlamlandırabilmek ve kendi dönemleri içinde değerlendirebilmek için o dönemin telif kaynaklarına müracaat etmek ve onlardan faydalanmak gerekir. Zira ana kaynak olarak kabul ettiğimiz bu telif eserler kendi dönemleri için çok büyük bir önem arz etmektedir. Bu bilgileri bir araya getirip ilim dünyasına sunmak yorucu ve titiz bir çalışmayı gerektirmektedir. Osmanlı Devleti 13. yüzyıl'da Bizans-Selçuklu sınırında ortaya çıkmış olan bir Türkmen Beyliğidir. Nasıl bir dünya imparatorluğu haline gelmiştir. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğunun Türk imparatorluğu olup olmadığı ve Onları 600 yıl boyunca ayakta tutan etkenler nelerdir?¹⁹⁵ gibi sorular önemli ve araştırılmalı sorulardır. Osmanlı Devleti kuruluşu meselesi, kaynak yetersizliği sebebiyle üzerinde pek çok düşünürün/tarihçinin değişik sonuçlara vardığı bir proplem olarak görülebilir. Osman

---

¹⁹⁵ Halil İnalçık, *Doğu Batı/Makaleler-I*, Doğu Batı Yay., Ankara 2016, s. 115.

Gazi'den Fatih dönemine kadarki yılların “*ihtilaflı*” dönem olarak adlandırılmasının sebebi, kaynakların yetersizliğidir.¹⁹⁶

Osmanlı Devleti'nin kuruluş problemi ve hanedanın kökeni meselesi tam olarak halledilmiş değildir. Osmanlı kronikleri yani ilk dönem tarihçilerinin hikayeci -*olağanüstü ve tabiatüstü*- anlatım tarzları ve Batılı tarihçilerin konuyu her yönüyle ele alma noktalarındaki eksik yaklaşımları konunun açığa çıkmasını veya halledilmesinin önündeki engellerdir.¹⁹⁷

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu hakkındaki araştırmaların yetersizliği, Osmanlı hanedanının kökeni hakkında bizi neticeye varma konusunda zora sokmaktadır. Böylece etnografya, dinler tarihi, hukuk tarihi, iktisat tarihi kısacası maddi ve manevi tarih ile alakalı birçok esas mesele vardır ki, bunlar hakkında geniş ve kapsamlı bir dokümantasyona ihtiyaç vardır. Diğer taraftan Anadolu dışındaki dış gelişmeleri de göz önünde bulundurmak gerekir.

Osmanlıların Anadolu'ya geldikleri zamanki aşiret devirleri ile devletin kurulduğu ilk zamanlara ait tarihler tam ilmî bir şekilde açıklığa kavuşmuş değildir. Bu döneme ait eserler sonradan kaleme alındığı için bazı hususlarda kesin hükümlere varmak için yeni tetkiklerin sonuçlarını beklemek lazımdır.¹⁹⁸

3.2. Kay-Kayı Meselesi

Osmanlıların Moğol olduğunu ileri süren tarihçilerin dayandığı temel dayanaklardan biri, Osmanlıların Kay'lara dayandığıdır. P. Wittek, “*Osmanlı hanedanının Kayılara mensubiyeti hakkındaki saray ananesinin, II. Murat devrinde uydurulduğunu*” ısrar ile müdafaa etmiştir. Diğer taraftan Türk tarihinin önemli tarihçilerinden Z. V. Togan'ın; J.Marguardt tarafından ileri sürülen ve diğer Batılı tarihçilerce kabul gören Osmanlı Devleti'nin Kay=Kayı denkliğini/eşitliğinin bazı yeni deliller ile destekleyerek kabul etmesi ikinci bir görüş olarak ele alınabilir.¹⁹⁹ Fahriye Arık yaptığı çalışma ile “*Orhan Gazi'den Fatih'e kadar Osmanlı sikkeleri*

¹⁹⁶ Vedat Turgut, “*Osman Gazi'nin Kimliği Meselesi ve Cihanşümûl Bir Devlete İsminin Verilmesinin Sebepleri Üzerine*” Akademik İncelemler Dergisi, C. 11, S. 1, Bilecik 2016, s. 83 (83-120).

¹⁹⁷ Mehmet Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Alfa Yayınları, İstanbul 2015, s. 34.

¹⁹⁸ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 1, TTK Yayınları, Ankara 2010 s. 33.

¹⁹⁹ Köprülü, a.g.e., s. 34.

üzerinde Kayı damgasının kullanıldığını”²⁰⁰ ortaya koymuştur. Bu çalışma ile Kayı damgası taşıyan sikkelerin yalnızca II. Murat dönemine münhasır olduğu fikri çürütülmüştür. Dolayısıyla Fuat Köprülü, P. Wittek nazariyesinin bir delilini geçersiz kıлып Kay=Kayı denkliği/eşitliği düşüncesini veya nazariyesini çürütme çabası içerisine girmiştir.

3.3. Kay Meselesi Hakkından Bazı Mülâhazalar

Kay meselesi hem batılı tarihçiler hem de onların eserlerinden haberdar olan Z. Velidi Togan gibi Türk tarihçiler tarafından ele alınmış olması konuyu önemli kılmaktadır. Bu nedenle konu hakkında bu değerlendirmeleri göz önünde bulundurmak gerekir:

1-Kay kabilesine mensup köleler daha onbirinci asrın başlarında, Gaznelilerin saray gulamları/köleleri arasında mevcuttur. Bunların Gazneli Mahmut devrinde önce Sebük Tegin zamanında da mevcut olduğu söylenmektedir. Hatta daha önce Samanoğulları zamanında Safariler, Tahiriler ve Abbasiler döneminde de onların saray ve ordularındaki Türk köleleri arasında bunların olabileceğini tahmin etmek yanlış olmasa gerektir. Demek ki hiç olmazsa 10. asır sonlarından beri, yani Gaznelilerin ilk zamanlarından başlayarak bu kabileye ait köleler saraylarda bulunmuştur.

2-Kay kabilesine mensup köleler yalnız güzellikleriyle değil cesaretleriyle de şöhret kazanmışlardır. Gerek edebi metinlerin işaretleri, gerek “*Kabusnâme*”nin açık ifadesi bunu kanıtlamaktadır.

3-Edebî ve tarihî kaynaklarda bunların daima Tatarlarla beraber zikredilmeleri, bu iki kabilenin etnik bakımdan birbirlerine yakın olduklarına dair bir delil olarak ileri sürülebilir.

4-Gazneliler hanedanına mensup prenslerin saray köleleri arasında, Kaylara rastlanması, Selçuklu köleleri arasında Kayların varlığı gibi gerekçeler delil olarak gösterilebilir. Fuat Köprülü; Kûşkanî'nin Horasan Oğuzlarının isyanı ile ilgili yazmış

---

²⁰⁰ Köprülü, *a.g.e.*, s. 34.

olduğu manzum eserde adı geçen Kayların, Sultan Sencer'in saray köleleri arasında yer alan Kaylar olduğunu ifade eder.²⁰¹

5-Bu vesikalar ile Kay adının daima bu şekilde geçmesi, bu ismin Kayığ=Kayı/Oğuz ismi ile hiçbir ilişkisinin olmadığına delildir.

6-XI. asrın ilk yıllarında Gazne sarayında bulunan büyük alim el-Bîrunî'nin Kaylar hakkında verdiği bilgiler, sarayda doğrudan doğruya gördüğü kölelerden esinlenerek kullandığı veya bunlardan hareketle ifade ettiği anlaşılmaktadır.²⁰²

Fuat Köprülü, Osmanlıların Kaylara dayanmadığını belirtir. Oğuzların Kayı boyuna dayandığını, Kay ile Kayıların iki farklı kabile olduğunu ifade eder. Kayların Moğol olduğu veya Moğollara dayandığı hususu üzerinde durmamaktadır. Yani temel amacı Kay ile Kayıların aynı olmadığı ve farklı kabileler olduğudur. Bu nedenle bu düşüncesini ispat etme yoluna gitmiştir.

3.4. Kayı Meselesi

Osmanlı Devleti, Oğuzların Kayı boyuna mensup bir aile tarafından kurulmuştur.²⁰³ Abdurrahman Şeref Efendi de transkribi yapılan“Tarih-i Devlet-i Osmaniyye” adlı eserinde Osmanlıları Oğuzların Kayı boyuna mensup olduğunu ve menşe olarak Oğuzların Kayı boyuna dayandığını söylüyor.²⁰⁴ Sayıları 400 çadır kadar olan bu aile, Kayı boyunun tamamı değil; bu boya dayanan küçük bir aşirettir.²⁰⁵

Ahmet Cevdet Paşa, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi adlı eserinde Osmanlı Devletini: *“Türklüğe mahsus güzel sıfatlar ile yiğitlik ve dindarlığı cem etmiş güzel bir topluluk olduğundan, fetihler yaparak genişlemiş bir devlettir. Osmanlı sultanlarının ulu atalarının Türkistan illerinde Han ve Sultan olarak çok asil ve şanlı*

²⁰¹ Köprülü, *a.g.e.*, s. 272.

²⁰² Köprülü, *a.g.e.*, s. 273-274.

²⁰³ Köprülü, *a.g.e.*, s. 91.

²⁰⁴ Abdurrahman Şeref Efendi, *Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*, Karabet Matbaası, İstanbul 1315, s. 76.

²⁰⁵ Köprülü, *a.g.e.*, s. 96.

*bir hanedan olduğunu” belirtmiş fakat hangi boya dayandığına açıklık getirmemiştir.*²⁰⁶

Gibbons ve diğer bazı batılı tarihçiler Osmanlı Hanedanının aslen Türk olmadıkları belki Moğol neslinden olabileceğini ileri sürmüşlerdir.²⁰⁷ Anadolu’ya geldikten sonra Müslüman olduklarını iddia eder derecede ileri gitmişlerdir. Bu ve benzeri iddialar çok zorlama ile yapılmış değerlendirmeler olup sadece menkıbevari anlatımlara dayandığı yerli ve yabancı bilim adamlarınca ortaya konulmuştur.²⁰⁸ Osmanlıların Oğuz Bozoklar kolunun Günhan soyundan Kayılara dayandığı, Osman Bey ve Ertuğrul Gazi ne kadar küçük olursa olsun Kayılara mensup bir aşirete dayandığı belirtilmiştir. Hz.Adem’e kadar dayanan şecerelerin varolduğu hatta Hz. Muhammed’ (sav) e isnad eden şecerelerin bile hazırlandığı bilinmektedir.²⁰⁹ Bu şecerelerin birbirini tutmadığı dolayısıyla ilmî bir hüviyete dayanmadığı denilebilir.

Osmanlı hânedanının Kayılarla ilişkisi hakkında çeşitli iddialar vardır. Faruk Sümer yaptığı çalışmalar ile, Ertuğrul ve Osman Beylerin idaresindeki oymağın Oğuz/Türkmen asıllı olduğunu belirtmiştir. Bu düşüncesinde yerli ve yabancı kaynakların tam bir ittifak içinde olduklarını dile getirmiştir.²¹⁰ Bu düşüncesine daha sonra eleştirel yaklaşarak, Osmanlıların Kayı boyundan geldiğine dair iddialara temkinli yaklaşmaktadır. Osmanlıların Kayı dışında başka bir boya dayanabileceğini ifade etmiştir. Bu durum bütün bilim dünyasınca kabul görmüş bir meselenin reddidir. Faruk Sümer, bu fikrini çeşitli delillerle ispat yoluna gitmektedir. Delilerini bizzat Osmanlı tarihinden alır. II. Murat dönemine kadar Osmanlıların Kayı boyuna mensup olduğuna dair bir bilgi ve belgenin bulunmadığını ileri sürer.

Faruk Sümer konuyla ilgili başka bir delil olarak ta Osmanlı tarihçisi Yazıcıoğlu Ali’nin kitabını vermektedir. Faruk Sümer, Yazıcıoğlu Ali’nin tarih yazıcılığı konusunda tarafsız olmadığını ileri sürmektedir. II. Abdülhamit dönemine kadar Osmanlı padişahlarının bunu kabul ettiğini savunur. Faruk Sümer bu iddiasına Kayı damgasının kullanılmamasını delil olarak gösterir. Faruk Sümer, “*Oğuzlar*” adlı kitabında bu konu ile ilgili şunları ifade

²⁰⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, İlgî Kültür Sanat Yay., İstanbul 2011, s. 42.

²⁰⁷ Ahmet Akgündüz, Sait Öztürk, *Bilinmeyen Osmanlı*, OSAV Yayınları, İstanbul 1999, s. 29.

²⁰⁸ Akgündüz, Öztürk, *a.g.e.*, s. 29.

²⁰⁹ Akgündüz, Öztürk, *a.g.e.*, s. 29-30.

²¹⁰ Faruk Sümer, “*Kayı*”, TDVİA., TDV Yay., C. 25., s. 77-78.

etmektedir. Osmanlı hanedanının Kayı boyundan olduğunu ilk defa söyleyen müellif, eserini II. Murat döneminde yazan ve eserini II. Murat'a takdim eden Yazıcıoğlu Ali'dir. Ancak Yazıcıoğlu'nun telif ettiği eserlere milli duyguların tesirinde kaldığını ve eserlerine ilaveler yapan bir tarihçi olabileceğini düşünüyoruz. Kayı boyu Oğuz elinin en asil en şerefli boyu idi. Bu sebeple Osmanlı hanedanı ile Kayı boyu arasındaki münasebet bize oldukça şüpheli görünmekle beraber fakat imkansız değildir.²¹¹

Yazıcıoğlu, Osman Bey'e:

“Osman/Ertuğrul oğlusun/

Oğuz Kara-Han neslisin/

Hakk'ın bir kemter kulusun/

İstanbul'u aç gülzar yap”

şiiirini söyletirirse de hanedan arasında Oğuzlara ve bu boya mensup sayılmaya ancak II. Murat (1421-1451) döneminde ehemmiyet verildiği görülür. Şimdiki bilgilerimize göre Kayı damgası, ilk ve son defa olarak onun bazı paralarında bulunuyor. Halefleri zamanında; silahlara, Kayı boyunun damgası bir müddet daha konulmaya devam etmiştir. Fakat hanedanın mensubiyetini iddia ettiği Kayı boyunun Türkiye'de hala göçebe yaşayışlarına devam eden oymaklarına yakın bir ilgi gösterdiği ve onlara imtiyazlı bir muamelede bulunduğu dair elimizde herhangi bir veri bulunmamaktadır. Hatta Türkiye'nin fetih ve iskan tarihinde birinci derece rol oynadığını gördüğümüz bu boyun XV. ve XVI. yüzyıllardaki mensupları da, diğer oymaklar gibi belki vergi memurları, sipahi ve diğerleri tarafından baskılara maruz kalmışlardır. XV. ve XVI. yüzyılda kendisini lafta da olsa Oğuz elinden ve Kayı boyundan sayan hanedanın daha sonra bunu da unuttuğu görülüyor.

Başlangıcını yeterli bir şekilde tespit edemediğimiz bir zamandan beri Eskişehir bölgesinde yaşayan Karakeçili oymağının Söğüt'teki Ertuğrul Bey'in türbesini her yıl ziyaret ettiği ve şenlikler düzenlediği söylenmektedir. Kavmî şuura sahip olan II. Abdülhamid, Karakeçililerin bizzat bu ziyaretine resmî bir mahiyet kazandırdı ve öz oymağı saydığı Karakeçili gençlerinin bulunduğu bir alay meydana getirdi ve ona *“Ertuğrul Alayı”* adını verdi.

²¹¹ Faruk Sümer, *“Karakeçililer”*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 24, s. 427-428. ; Faruk Sümer, *“Kayı”*, TDVİA, TDV Yay., C. 25, s. 77-78.

Yine onun devrinde veya daha sonra: “Ertuğrul’un ocağında uyandık, şehitlerin kanlarıyla boyandık” beyti ile başlayan bir marş da bestelendi. Abdülhamid Han, Karakeçili oymağı mensuplarını Alman imparatoruna kendi akrabaları olarak tanıtmıştı. Denilebilir ki yüzyıllardan beri ilk defa bir Osmanlı hükümdarı, asırlarca yalnız ve yardımsız bırakılmış milletine/ceddine karşı manen sıcak bir alâka duymuştur.²¹² Faruk Sümer, Kayılar üzerinde yaptığı çalışmalar çerçevesinde Osmanlı Devleti’ni oluşturan Türk boyunun Kayılar olmadığı ihtimali üzerinde durmaktadır. Osmanlı devletini kuranların başka bir Türk boyu olabileceğini düşünmekte fakat buna açıklık getirmemektedir.²¹³

Osmanlı tarihi hakkında ilk rivayetlerin Yahşi Fakih tarafından yapıldığı ve Yahşi Fakih’ten bahseden Osmanlı Tarihçisi de Aşıkpaşazade’dir. Aşıkpaşazade 1413’te Geyve’de Yahşi Fakih’le görüşmüştür. Yahşi Fakih’in Menakıb-i Âl-i Osman eserinden, Aşıkpaşazade bahseder. Eserin günümüze gelmemesinden hareketle bazı araştırmacılar, anonim Tevarih-i Âl-i Osman’ın Yahşi Fakih’in eseri olabileceğini ifade etmişlerdir.²¹⁴

Osmanlı tarihçiliği Yazıcızade ve Şükrullah ile başlamadığı zira bunların öncesinde de Osmanlılara ait eserlerin varlığı kesin olarak bilinmektedir. Bunlardan bir tanesi Ahmedî’dir. 1334–1410 yılları arasında yaşayan bu ilim ve devlet adamı Osmanlı devletinin kuruluşunun üzerinden daha yarım asır geçmeden olayların şahidi konumundadır. Bu bakımdan eseri tam anlamıyla bir ana kaynak mesabesinde. Osmanlılardan kısaca bahsederken hanedanın Oğuz’a ulaştığını açık bir biçimde vurgulamaktadır. Aşıkpaşazade’den önce Germiyanlı Tarihçi ve Şair Ahmedî, “İskendername” adlı eserinde:

“Askerlerini toplayıp Gündüz Alp

Ve Ertuğrul’la birlikte yola koyuldu

Ayrıca Gökalp ve Oğuz’dan pek çok kişi

²¹² Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri –Boy Teşkilatı Destanları*, TDAV (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı) , TDAV Yay., İstanbul 1992, 5.Baskı, s. 178-180 ;Turgut Alpınar, “Bir Tarihçinin ardından Faruk Sümer’in Sessiz Ölümü”, Tarih ve Toplum, Aralık 1995, S. 144, s. 43.

²¹³ Faruk Sümer, “Kayı Boyu ve Karakeçililer” , TDTD (Türk Dünyası Tarih Dergisi) TDAV Yay., İstanbul 1989 (Ekim), S. 34, s. 4-9.

²¹⁴ *Söğüt’ten İstanbul’a-Osmanlı Devleti Kuruluşu Üzerinde Tartışmalar-*, Der.: Oktay Özel ve Mehmet Öz, İmge Kitabevi Yay., Ankara 2005, (2.baskı), s. 94.

Bu yolda onun yoldaşı olmuştu”²¹⁵

Selçuklu Sultanı Alaeddin gaza yapmaya gelirken Ertuğrul diye bir karakter Gündüz Alp denen başka bir karakter ve Gökalp Oğuzlarından çok kişi diye ifade ediyor.²¹⁶ Ertuğrul’u biliyoruz. Gündüz Alp’te aileden, aslında Osman Gazi’nin dedesinin adı. Peki Gökalp dediği kim/kimler oluyor. Bunlar Oğuzların Gökalp kolu olabilir.²¹⁷

Osmanlıların Kayı boyuna dayanmadığını manzum bir şekilde dile getiren ilk Osmanlı kronikçisi Aşıkpaşazade’dir. 85 yıl yaşamış olan Aşıkpaşazade bu menkıbeleri yazma sebebini “*Âl-i Osman’ı tanıtmak içindir*” der. Nitekim tarihine, “*Haza menakıb-ı Tevarih-i Âl-i Osman*” sözüyle başlamaktadır. Aşağıdaki beyitlerde görüleceği gibi yazar tamda “*Menakıbnâme*” türü tarih yazma geleneğinin karakteristik özelliğine uygun bir şekilde dinleyenin zihninde Âl-i Osman’la bütünleşmiş “*han ve sultanlardan oluşan yetkin bir gaziler topluluğu*” algısını hedeflemiştir.²¹⁸

Aşıkpaşazade, Osmanlı soyunu Oğuzlara dayandırıyor fakat “*Oğuz’dan Gökalp’e gittim*” diyor. Bu da Oğuz kabile jeneolojisine/soy bilimine göre bir boy Gök Han/Alp’ten gelirse, istese de Kayı olamaz. Çünkü Oğuzlar’ın soy bilgisine göre Gök Han/Alp’ten gelen bir aile “*Peçenek*”, “*Çepni*”, “*Çavuldur*” ve “*Bayındır*” boyundan birine dayanmalıdır.²¹⁹ Aşıkpaşazade hem Oğuzlara hem Gökalp’e dayandırıyor.

Devrimde olanı defter ettim,

Oğuz’dan olan Gökalp’e gittim,

Yazdım menakıb-ı Âl-i Osman,

Heştâd u şeş bu yıl u sedde

Gelmez hisâba anılmadı yok

²¹⁵ Ahmedî, *İskendernâme*, Çev. Furkan Öztürk, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1. Basım, İstanbul 2018, s. 569.

²¹⁶ Hakan Erdem, <https://www.youtube.com/watch?v=gR7iIm8gDWA> (Erişim Tarihi 13.02.2019)

²¹⁷ Hakan Erdem, Karar Gazetesi,

<https://www.karar.com/yazarlar/hakan-erdem/su-kayi-boyu-efsanesi-3302> (27.03.2019)

²¹⁸ Aşıkpaşazade, *Osmanoğulları’nın Tarihi*, Çev: Kemal Yavuz ve M.A. Yekta Saraç, Koç Kitaplığı, İstanbul 2003, s. 320.

²¹⁹ Mustafa Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi, C.1*, TTK Yayınları, Ankara 2010 s. 34.

*Oğuz'dan olan Gök Alp'a gitdüm*²²⁰

Dolayısıyla Osmanlının ilk kroniklerinden Ahmedî ve Aşıkpaşazade açık bir şekilde Gökalp'e dayandırıyorlar. Gökalp/han'e dayanan bir soy Kayı olamaz.

İmparatorluklarda çağdaş ulusçuluk aranmaz. Devleti kuran hakim unsur Türk'tür. Osmanlı Devleti Türk Devletidir.²²¹

Ahmet Şimşirgil yaptığı çalışmalarla Osmanlıların Kayı'dan gelmediğine vurgu yapan Halil İncik'ı eleştirmektedir. Yazara göre, Halil İncik, Oğuz meselesine gelince kabul etmektedir. Ahmet Şimşirgil'e göre, Osmanlı eserlerindeki Osmanlı – Kayı ilişkisini ve Osmanlıların etnik yapılarına dair bilgileri, uydurma bir menşe siyaseti görmek yerine, unutulmaya yüz tutacak bir zamanda hanedanın köklerinin belirlenmesi, kayda geçirilmesi ve vurgulanması olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.²²² Cumhuriyet kurulduktan sonra okullarda ders kitabı olarak okutulan tarih kitabında Osmanlıların Kayı meselesi veya kökeni meselesi hakkında şunlar ifade edilir; 1931'de basılan ders kitabında Osmanlı Türklerinin Anadolu'ya ne zaman geldikleri hâlâ ilmî bir şekilde ispat edilmemiş, Osmanlıyı tesis eden ve sonra Osmanlı namını alan Türklerin nereden ve ne zaman Anadolu'ya geldikleri ilmî bir şekilde tespit edilmiş değildir. Osmanlı hükümdarlarının Oğuzlara dayandığı bir silsile varsa da bu uydurulmuş bir şeceredir.²²³

Osmanlı Hanedanının kökeni meselesi hakkında tartışmalar devam etmektedir. Bu bağlamda Halil İncik şu değerlendirmelerde bulunmuştur. Osmanlı hanedanının menşei belli değildir. Timur Cengizhan ailesinden biriyle evli olduğu için kendini "küregen" olarak görüyor. Moğolca damat anlamına gelen Küregen; Timur, Kazan Hanım'ın kızıyla evlendikten sonra bu lakabı almıştır veya kendisine bu lakap takılmıştır. Timur'un oğlu Şahruh II.Murat'ı küçük gördü ve ona hil'at gönderdi. II. Murat bu hil'atı giydi çünkü kendisinden korkuyordu. İlk olarak Osmanlıların Kayılardan geldiğini söyleyen Yazıcıoğlu Ali'dir. Osmanlıların Büyük Oğuzların neslinden geldiğini ve Oğuzhan-Günhan-Kayı diyerek bu şekilde soyunu

²²⁰ Aşıkpaşazade Osmanoğulları'nın Tarihi, s.320.

²²¹ İlber Ortaylı, Osmanlı ve Türklük, https://www.youtube.com/watch?v=J_9vgF_VDmk (Erişim Tarihi 13.04.2019)

²²² Ahmet Şimşirgil, <https://www.youtube.com/watch?v=AEA0GkT85ms> (Erişim Tarihi 18.03.2019)

²²³ Hakan Erdem, <https://www.youtube.com/watch?v=gR7iIm8gDWA> (Erişim Tarihi 13.02.2019)

belirtiyor. Yani Timurlara karşı siyasî bir rekabetten kaynaklı bir saikle hareket edildiğini ve tamamen uydurulmuş bir hikâyeden ibaret olduğunu belirtiyor. Kayı nazariyesi tamamen masaldır siyasî maksatla yazılmıştır. II. Murat döneminde yazılmıştır.²²⁴

3.5. Abdurrahman Şeref Efendi'nin “Tarih-i Devlet-i Osmaniyye”Adlı Eserinde Osmanlı Hanedanının Kökeni Meselesi

Osmanlıların Anadolu'ya geldikleri zamanki aşiret devirleri ve devletin kurulduğu ilk zamanlara ait bilgiler ve bu bilgileri veren kaynaklar hayli karışıktır. Bu döneme ait yani Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili eserler sonradan kaleme alındığı için bazı hususlarda kesin kanaate varmak zor ve ciddi çalışma ve tetkiklere gereksinim duyulmaktadır.²²⁵ En eski Osmanlı kaynakları Kayıların Merv yakınındaki Mahan şehrinde Süleyman Şah emrinde hayatlarını devam ettirirken, Moğol istilası üzerine batıya göç ederek I. Alaeddin Keykubad (1219-1236) zamanında Anadolu'ya geldiklerini belirtmişlerdir. Fakat bu iddia daha sonra yapılan çalışmalarla yeni kaynaklara istinat edilerek Kayıların Alparslan'ın 1071 Malazgirt zaferine müteakip Anadolu'ya geldikleri ve sınır boylarına yerleştikleri düşüncesi hakim olmuştur.

Ahmedî, Yazıcızade Ali, Enverî, Karamanlı Mehmet Paşa gibi Osmanlı tarihçilerine göre Ertuğrul Gazi'nin babası Süleyman Şah değil Gündüz Alp'tir.²²⁶ Ertuğrul Bey'in kardeşi olan Dünder Bey bizzat Osman Bey tarafından atılan bir okla öldürülmüştür.²²⁷ Osmanlıların soyu ve Anadolu'ya ne zaman geldikleri hakkında farklı görüşler vardır. Bu görüşleri sıralarsak:

- 1- Osmanlının Türk olmadığı Moğol olduğu ve Moğol “Kay” kabilesine dayandığı,

---

²²⁴ Halil İnalçık, Osmanlıların Uydurma Soy Ağacı, Teke Tek Programı, Habertürk Tv., teketek@haberturk.comhttps://www.youtube.com/watch?v=lrD8x_crrQ (Erişim Tarihi 27.02.2019)

²²⁵ Cezar, a.g.e., s. 33.

²²⁶ Cezar, a.g.e., s. 36.

²²⁷ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çeviri: Nilüfer Epçeli, Çeviri Kontrol: Kemal Beydilli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009, s.160.

- 2- Osmanlıların Moğol olmadığı “Kay” ve “Kayı”ların farklı kabileler olduğu, Kayların Moğol olduğu ve Oğuz soyundan gelen Kayılarla aynı olmadığı,
- 3- Osmanlıların Türk-Moğol karışımı “Melez” bir kavim olduğu, (Moğolların Türk olup olmadığı farklı bir tartışma konusu olup tezimizin konusu olmadığı gibi konumuzu açacak bir araştırma gerektirmektedir.)
- 4- Osmanlıların Oğuzların Kayı boyuna mensup olduğu,
- 5- Osmanlıların Oğuzların Gökalp soyundan geldiğini ve Oğuz soy bilgisine göre, Gökalp’ten gelen birinin Kayı olamayacağı,
- 6- Osmanlıların Türk olmadığı gibi tezler öne sürülmüştür.

Bütün bu tezler ışığında Abdurrahman Şeref Efendi’nin bugün de resmî tarih anlayışının esasını oluşturan Kayı düşüncesini esas almış olduğunu görüyoruz. Yazar, Osmanlıların Tatarların baskısından Maveräu’n-nehir’den İran’a yerleştiğini daha sonra Cengiz Han’ın saldırısına karşılık Anadolu’ya firar ettiklerini belirtmiştir. Başta Ahlat’a daha sonra Erzincan’a yerleşmişler. Reisi Süleyman Şah ibn-i Kaya Alp kazaen Fırat nehrine düşerek irtihal-i dar-ı ahiret eylemiştir.²²⁸

3.6.Osmanlı Kökeni Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Osmanlı Hanedanının kökeninin Kayılara dayandığı görüşü/tezi 20. yüzyılın başlarına kadar kabul görmüş bir düşüncedir. İlk defa Alman Bilgin J. Marguardt Osmanlıların Moğollardan geldiğini belirtmiştir. Bazı Avrupalı tarihçiler de bu fikri desteklemiştir. Fuat Köprülü bu fikri yaptığı araştırmalarla çürütme yoluna gitmiştir. Daha sonra Halil İnalcık Osmanlıların Kayılardan olmadığını belirterek tekrar bu konuyu ilim dünyasınca tartışma konusu yapmıştır. Yazıcıoğlu Ali, devlet ve ilim adamı Şükrullah, İdris-i Bitlisî, Hoca Sadeddin ve Abdurrahman Şeref Efendi Osmanlıların Kayılara mensup olduğunu bildirmişlerdir. Onların bu görüşleri bazı tarihçilerce, Osmanlı Devleti siyaseti perçinleme gayesi taşıdığı için böyle bir iddiayı ortaya atmışlardır.

II. Murat, o dönem gittikçe yoğunlaşan Moğol etkisini kırmak ve diğer Türkmen beylikleriyle olan irtibatı kuvvetlendirmek için Oğuz Türkmen geleneğini

²²⁸ Abdurrahman Şeref, *Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*, C. 1, Karabet Matbaası, İstanbul 1315, s. 76.

ön plana çıkardığı ve Osmanlıyı Oğuzların Kayı boyuna dayandırdığını belirtme yoluna gitmiştir.²²⁹ II. Murat dönemi tarihçilerinden Yazıcıoğlu Ali ve Şükrullah, Osmanlıların Kayılara dayandığını belirtmiş ve Timurluların Ankara Savaşı ile Osmanlıyı yenilgiye uğratması ve Fetret Devri diye nitelendirilen bunalımlı yılların yaşanması Kayı boyu meselesinin gündeme gelmesinde önemli bir etken olmuştur.²³⁰ Osmanlıların kuruluşu hakkında bilgi veren Osmanlı kronikçileri; Ahmedî, Aşık Paşazade, Mehmet Neşri, Oruç Bey, Yazıcızade Ali, Şükrullah, Ruhî, Hoca Sadeddin ve Abdurrahman Şeref Efendi gibi tarihçiler eserlerini kaleme alırken, Anadolu’da Anadolu Selçuklu Devleti’nin bırakmış olduğu boşluğu göz önünde bulundurarak konuyu ele almış büyüyen bir devlet olan Osmanlıdan bahsetmişlerdir.

Oğuz Han ile Mete Han’ın aynı kişiler olduğu fikri ise kabul görmemiş ve önemli tarihçiler tarafından reddedilmiştir. Osmanlılardan bahseden bütün Osmanlı kronikçileri Osmanlıları Oğuzlara dayandırmış ve bu konuda ittifak etmişlerdir.

Şükrullah, Behçetü’t-tevarih adlı eserinde Sultan Murat nesebi, Oğuz oğlu Gökalp’e dayanır diyor. Aşıkpaşazade Tevarih-i Âl-i Osmanî adlı eserde Oğuz Han-Gökalp-Karahan- yoluyla Yafes’e ve oradan Nuh (as) a kadar dayandırıyor. Oruç Bey Oğuz neslindedir ve inançları sağlamdır der. İdris-i Bitlisî Heşt Behişt adlı eserinde; “*ecdad-ı izam cennet mekan olan mücahidler babası Osman Bey’in doğum yeri ve makamı çıkış yeri Türkistan ve Turan zemini idi. Onların silsileleri Oğuz Han ve Kayı Han’a ulaşır.*” Ayrıca Ruhî Çelebi, Lütfü Paşa ve Karamanî Mehmet Paşa dönemin kıymetli tarihçi devlet adamı ve ilim adamları da Osmanlı hanedanının Oğuzların Kayı boyuna mensubiyetini açık bir şekilde ifade etmişlerdir. Enverî’nin Osmanlıları ululamak için ileri sürdüğü Osmanlı hanedanının seyyidlik meselesi ve Gibbons’un Osmanlıları Moğollara dayandırma ve Kayılardan sayma nazariyeleri Fuat Köprülü tarafından mukni derecede reddedilmiş olup ilim adamlarının istifadesine sunulmuştur.

Halil İnalcık ise Osmanlıların Türk olmadığını Karakeçililere dayandığını, Karakeçililerin ise Kürtleşmiş bir topluluk olduklarını ifade etmiştir.

²²⁹ Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası*, İstanbul 2001, s. 155.

²³⁰ M.Ali Kılıçbay, *Osmanlı Kuruluşunun Efsanevi Yanı, Osmanlı Devletinin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler*, Ankara 1999, s. 26-27.

Netice olarak, Osmanlıların Türk olmadığı ve Moğol olduğu, Moğolların Kay kabilesine dayandığı, Moğol-Türk karışımı bir ırk olduğu, Oğuzlara dayandığı, Oğuzların Kayı boyuna dayandığı, Oğuzların Gökalp koluna dayandığı gibi çok farklı tezler öne sürülmüştür. Her bir tezin savunucuları ve bunları çürütüp aksini iddia etmeye çalışan tarihçilerin olduğunu konu anlatılırken şahit olunmuştur. Kaynakların sıhhat dereceleri göz önüne alındığında döneme en yakın kaynakların en sıhhatli kaynaklar olduğu anlayışından hareketle, Enverî ve Aşıkpaşazade tarihlerinin Osmanlı soyunu veya kökenini Oğuzların Gökalp koluna dayandırdığı görülmüştür. Gökalp'e dayanan bir aile Oğuz soy kütüğüne göre Kayı olamaz. Çağdaş tarihçiler bu konuda genelde Kayılar hakkında hemfikirdirler. Yusuf Hakan Erdem ise Enverî, Aşıkpaşazade ve Mehmet Neşrî gibi Osmanlı kronikçilerini referans alıp Osmanlıları Gökalp'e dayandırırken, Kayı düşüncesine karşı çıkmaktadır. Halil İnalçık ise son dönem çalışmalarında Osmanlıların Türk olmadığı tezini öne sürmektedir.

3.7. Ankara Savaşı (1402)

Ankara Savaşı henüz teşekkül halindeki Osmanlı Devleti'nin devletleşme ve kendi bölgesinde emperyal bir güç olma sürecinin adeta test edilmesidir. Bu savaşın neticesinde devletin henüz bu olgunluğa erişemediği anlaşılmıştır. Bundan ziyade siyasi şartların Osmanlı'nın doğuyu ele geçirmeye hazır olmadığını göstermiştir. Nitekim bu olaydan sonra devlet dağılma tehlikesi göstermiş, şehzadelerin her biri hakim oldukları bölgede iktidar savaşına girişmiştir.²³¹ Eski matbu beylikler ise nisbeten bağımsızlaşmışlardır. İşte bu süreci başlatan nedenlere kabaca bakıldığında kaynakların şunları ileri sürdüğü görülmektedir;

1- İki hükümdarın şahsiyetlerinden kaynaklanan nedenler,

2- Anadolu beylerinin Timur'a sığınıp onu Yıldırım Bayezid'e karşı

kışkırtması,

3- Erzincan hükümdarı Mutahharten/Taharten'in Timur'a, Yıldırım Bayezid'i şikâyet etmesi,

---

²³¹ Yusuf Halaçoğlu, "Ankara Savaşı", TDVİA, TDV Yay., C. 3, İstanbul 1991, s. 210-211.

4- Rumeli Beylerbeyi Hoca Firuz'un Yıldırım Bayezid'i Timur üzerine yürümeye teşvik etmesi,

5- Karakoyunlu Kara Yusuf'un Yıldırım Bayezid'i Timur'a karşı kışkırtması²³²

Osmanlı kronik yazarlarından Âşıkpaşazâde:

*“İki kötrüm sebep oldu fesada
Ve hem iblis safâ verür hasede
Hased odına yandı Rûm u Şam gör
Ne işler işledür oldu şurada
Ve gerçe bu o sâni' masnu'idur
Sebeb bu iki kötrümdür burada
Bularun uyduğı nefis ü havâdur
Âşıkî sen var uyma bu garada”²³³*

diyerek anlaşmazlığın tüm sorumluluğunu iki hükümdarın şahsiyetlerine yüklemiştir. Olayı fesada bağlayarak iki hükümdarı da bu noktada eleştirmiştir. Rûhî Çelebi'ye göre, iki hükümdarın düşmanlığında sorumluluk “*heman yürümek gerek diyicek...*” padişahı inandıran Rumeli Beylerbeyi Hoca Firuz ve zahiren sadakat, batınen adavet eden Mutahharten/Taharten'indir.²³⁴

Hadîdî de Anadolu beylerinin Timur'a sığınıp Yıldırım Bayezid'i şikâyet ve Timur'u tahrik etmelerini şu şekilde anlatır;

*“Bu begler kim Temür-leng'e irişdi
Elin öpdi vü ayağına düşdi...
Bize zulm itdi gâyet Yıldırım Hân
Koyup tahtı vü bahtı kurtarup cân...
Olasın biz za'îfün dest-gîri*

²³² Cezar, *a.g.e.*,s. 194-195.

²³³ Âşıkpaşazâde, *Tevarih-i Ali Osman*, s.145.

²³⁴ Rûhî Çelebi: “*Rûhî Tarihi-Oxford Nüshası-Değerlendirme, Metnin Yeni Harflere Çevirisi*”, Belgeler, Yaşar Yücel - Halil Erdoğan Cengiz, XIV, S.18, TTK Yay., 1989-1992, s.398.

*Ki sensin rub'-i meskûnun emîri*²³⁵

Neşrî, çatışmanın nedenini Anadolu beyliklerinin zaptı, bu beylerin ve Mutahharten/Taharten'in Timur'a sığınarak onu Anadolu üzerine yürümeye tahrik etmeleri olarak gösterir. Neşrî burada bir ayrıntı ortaya koyarak en çok tahrik edenin Mutahharten/Taharten ve Germiyanoglu olduğunu ifade eder.²³⁶

3.7.1. Timur'un Ortaya Çıkışı

Yaptığı savaşlarda hiç yenilgi yüzü görmeyen ve “*Sâhip-Kırân*” ünvanı ile anılan ve tarihin sayılı cihangirlerinden kabul edilen ve göçebe fâtilhlerin sonuncusu olan Emir Timur'un hayatının ilk yıllarına ait fazla bilgimiz yoktur.²³⁷ “*İyi bir asker ve strateji ustası olarak yetişen*”,²³⁸ bir ayağının sakat olmasından dolayı Osmanlı tarihlerinde “tezyif”²³⁹ manasında Timurleng/Timurlenk veya aynı manaya gelen Aksak Timur²⁴⁰ diye bilinen Timur İmparatorluğunun kurucusu 25 Şâban 736'da (8 Nisan 1336), on iki hayvanlı Türk takvimine göre Sıçan yılında Keş Şehri (Şehr-i sebz) yakınlarındaki Hoca Ilgar köyünde dünyaya geldi. Babası yöredeki Barlas kabilesinin emîri Turagay, annesi Tekina Hatun'dur.

Timur doğduğu sırada Çağatay Hanlığı çökmeye yüz tutmuştu ve hâkimiyet Cengiz Han soyundan gelen hanlardan çok, kabile reislerinin elinde bulunuyordu. Batı Çağatay ulusunda beylik, Barlaslar ve Celâyirlilerin elinden çıkıp Karaunasların²⁴¹ eline geçmişti. İlk defa 1360 yılında adından söz edilen Timur, Çağataylar ve Moğollar arasındaki çatışmalara katıldı, sık sık saf değiştirdi. Yararı dokunacağını ümit ettiği kimselerle akrabalık bağları kurdu. Kendine müttelikler sağlamak suretiyle on yıllık mücadeleden sonra Mâverâünnehir'e hâkim olarak Semerkant'ta tahta oturdu (9 Nisan 1370).

²³⁵ Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Haz. Necdet Öztürk, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991, s.126.

²³⁶ Mehmet Neşrî, *Cihannüma (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, Haz. :Necdet Öztürk, İstanbul 2008, s.155.

²³⁷ Tarkan Suçıkar, “*XV-XVII. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında Yıldırım Bayezid ve Timur Algısı*” (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2014, s. 44.

²³⁸ Murat Yılmaz, “*Bizans Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı*,” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 11, S. 60, s. 460-481.

²³⁹ Bir şeyi küçültmek isteme, değersiz göstermeye çalışma, biriyle ya da bir şeyle alay etme, eğlenme.

²⁴⁰ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1.Cilt, 7. Baskı,TTK Yay., Ankara 1995, s.301.

²⁴¹İtibarı olmayan, melez ve karışık bir ırk.

Onun başarısının en önemli sebebi bölgede kabileler arasındaki mücadeleler ve ciddi bir rakibinin bulunmaması idi. Kendisinin “*Aksak*”, “*Lenk*”- “*Leng*” diye anılması da bu mücadele döneminde sağ kolu ve sağ bacağından yaralanmasından dolayıdır.²⁴² Bu yaranın izini ömür boyu yaşadı ve Aksak Timur anlamına gelen Timurleng lakabını almıştır.²⁴³ Kendisi de bir Türk olan, emir Kazan’ın emrine girdi ve kızı ile evlendi. Şiva-Buhara arasında ki çöl, yıllarca sığınağı oldu. Bir seferinde bir ayağı ağır yara alınca Timur, bu yaranın izini ömür boyu yaşadı. Bir tarafının tam sağlam olmayışından hareketle kendisine Timurleng veya aynı anlama gelen Aksak Timur lakabı verilmiştir. Bu dönemde Maveraünnehir’de Cengiz ailesinden Çağataylar hüküm sürmekte idi. Timur bu iktidar döneminde Belh emiri oldu ve sınırlarını genişletmeye başladı. Faaliyetleri sonucunda da Han derecesine kadar yükseldi.

Bölge halkının, Cengiz ailesine mensup olanlardan başkasına itaat etmeyeceklerini bildiği için Moğol soyundan olan Çağatay hanını tanıyarak onun adına sikke bastırdı. Timur’un karşısına üç büyük Türk devleti dikilmişti. Doğu Avrupa’ya hakim olan Altınordu İmparatoru Toktamış Han, Osmanlı Devleti ve Memluklerdir. Bu üçlü Timur’a karşı bir ittifak düşündülse de ittifakları sadece müzakere safhasında kalmıştır. Timur’un en korkunç rakibi Altınordu devletiydi.²⁴⁴ Devletin hanları olan Orus ve Toktamış Han’la epey uğraşmış, Altınordu devletini yenmiştir. Timur’un ilk başarısı Altınordu devletini yenmesi oldu. Amacı Asya’da hüküm süren, Cengiz ve Hülagu gibi Pakistan’dan, Fırat’a kadar olan yerleri hâkimiyeti altına almaktı.

Timur 7 yıl içinde İran’ı hâkimiyeti altına aldı (1378). Daha sonra Irak-ı Acem ve Irak-ı Arab’ı ele geçirdi. 1392 yılında Esterabad’a saldırdı. Timur’un sarayında sadece Türkçe konuşulur ve Türkçe yazılırdı. Cengiz Han’ın “*Yasa*” adlı kanun kitabı Kur’an-ı Kerim’den yüce tutulur ve onunla amel edilirdi.²⁴⁵ Tarihe çok meraklı olan Timur’un İbn-i Haldun’la görüştüğü, ondan tarih dersleri dinlediği rivayet edilir. Timur’un, İbn-i Haldun’un tarafsız anlatımını beğendiği ifade

²⁴² İsmail Aka, “*Timur*”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 2012, C. 41, s. 173-177.

²⁴³ Jorga, *a.g.e.*, s. 281-282.

²⁴⁴ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, 7. Baskı, TTK Yay., Ankara 1995, s. 301.

²⁴⁵ Jorga, *a.g.e.*, s. 284.

edilmiştir.²⁴⁶ Timur'un başarılarının arkasında bir çok neden bulunmaktadır. Arap tarihçilere göre bu nedenlerden bazıları; zeki, ciddi ve otoriter olması, kafasına koyduğu bir işi kesinlikle yerine getirmesi, emrinin kesinlikle yerine getirilmesini istemesi, emrine muhalefet edenin kanını mubah görmesi ve böylece şahsiyetinin zedelenmesine asla izin vermemesidir.²⁴⁷ Bağdat'taki Celayir hükümdarı Sultan Ahmed'i ülkeyi terk etmeye ve Mısır Memluk Sultanı Berkuk'a sığınmaya mecbur etti (1393). Fakat Sultan Ahmed, Timur'un ülkesine dönmesini fırsat bilerek Memluk hükümdarının yardımıyla yeniden hükümdar oldu. Timur daha sonra Hindistan'a sefer düzenleyerek Kuzey Hindistan'ı fethetti. Bu seferden dönünce tekrar Bağdat'a saldırıp orayı ele geçirdi. Bunun üzerine Sultan Ahmet kendisine tabi olan Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf'la birlikte Suriye'ye geçtiler daha sonra da Anadolu'ya gelerek Yıldırım Bayezid'e sığındılar.

3.7.2. Timur ile Yıldırım Bayezid'in Karşılaşması

Ankara Savaşı meydana gelmeden önce (1402), Timur'la Yıldırım Bayezid arasında mektuplaşmaların olduğundan tarihî kaynaklar hemfikirdirler. Çoğu kaynaklar, bu mektupların metinlerini hiç vermeden savaşın gidişatını anlatmış, bazıları da herhangi bir mektuptan birer paragraf almakla yetinmişlerdir. Abdurrahman Daş, bu mektuplardan dördünü bir arada bulup tercüme etmiştir.²⁴⁸ Abdurrahman Daş yaptığı araştırmalar ile mektupların Türkçe tercümelerine²⁴⁹ ulaşmış ve bunları transkribe etmiştir. Timur tarafından dört mektup gönderildiğini ve Bayezid'in bu mektuplara cevap vermiş olduğu belirtilmiştir.²⁵⁰ Yıldırım Bayezid; Sultan Ahmet'e Kütahya, Kara Yusuf ve adamlarına da Kayseri ve Aksaray'ı dirlik olarak verdi. Timur'un bu iki düşmanının Yıldırım Bayezid tarafından bu şekilde

²⁴⁶ Mustafa Akkuş, İzzetullah Zeki, "Timur'un Sarayında Yetişen Tarihçilerin Timur Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi," Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 20, S. 3, Aralık 2018, s. 150.(149-163).

²⁴⁷ Musa Şamil Yüksel, "Arap Kaynaklarına Göre Timur ve Din," Tarih İncelemeleri Dergisi, C. XXIII, S. 1, s. 247(239-258).

²⁴⁸ Abdurrahman Daş, "Ankara Savaşı Öncesi Timur ile Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları," Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (Uluslararası Hakemli Dergi), S. 15, 2004, s. 142 (141-167).

²⁴⁹ Hoca Sadeddin Efendi, *Münşeat ve Mükâtabât-ı Sultaniye*, Koyunoğlu Kütüphanesi nr. 13435, varak 103a-117b.

²⁵⁰ Geniş bilgi için Abdurrahman Daş'ın, "Ankara Savaşı Öncesi Timur ile Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları" adlı makalesine bakılabilir.

himaye edilmesi Timur'u kızdırmıştır. Savaş için bahane arayan Timur için bu durum, harp etme sebebi olmuştur. Timur, Yıldırım Bayezid'e bir mektup gönderip, Sultan Ahmet ile Kara Yusuf'un kendisine teslim edilmesini veya öldürülmelerini veya hiç olmasa Osmanlı ülkesinden kovulmalarını talep etmiştir. Aksi halde harekete geçeceğini kendisine bildirmiştir.

Yıldırım Bayezid, buna olumsuz cevap vererek, savaşa hazır olduğunu bildirmiştir. Artık iki hükümdar arasındaki harp ve savaş kaçınılmaz olmuştur. Yıldırım Bayezid'in devlet adamlarının bir kısmı, Sultan Ahmet ile Kara Yusuf'un Timur'a teslim edilmesinin isabetli bir karar olabileceğini ifade etmişlerdir. Timur'un mektuplarının sık sık gelmesi üzerine durumdan şüphelenen Kara Yusuf, kaçmaya karar vermiştir. Timur ise adamlarıyla bulunduğu yerleri yağmaladıktan sonra Şam üzerinden Bağdat'a gelmiş, Osmanlılara güçlük çıkarmak ve onları zor durumda bırakmak maksadıyla Sivas Kayseri ve Malatya taraflarındaki Moğol istilasında arta kalan yerleri tarumar etmiştir. Kadı Burhaneddin'in bertaraf edilmesinden sonra Osmanlılara tabi olarak göçebe bir yaşam süren Tatarları Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtarak onların Osmanlıya karşı harekete geçmeye teşvik yoluna gitmiştir.

Timur, 1400 yılında Azerbaycan'da kışladığı sırada Erzincan emiri Mutaharten, Timur'a gidip ona itaatini arz etti. Timur, Mutaharten'e kendisine bağlılık bildirdiği için tabiiyet alameti olarak tuğ, bayrak, hil'at, külah ve kemer verdi. Bunun üzerine Yıldırım Bayezid Mutaharten'e vergisini göndermesini emir buyurdu. Mutaharten, vergiyi göndermediği gibi durumu hemen Timur'a rapor ederek kendisine bildirmiştir. Timur, Sultan Bayezid'e tehdit ve nasihat içeren bir mektup göndererek Osmanlı hükümdarını bilgilendirdi. Yıldırım Bayezid'in bu mektuba cevabı çok sert oldu. Seninle ne zamandan beri savaşmak isterdim, şimdi bu niyetimi gerçekleştirmeye azmettim, sen gelmezsen ben gelirim; dedi.²⁵¹ Ahmet Vefik Paşa'nın *Fezleke-i Tarih-i Osmanî* adlı eserinde, Erzincan Emiri Mutaharten, "*Kürt Taharettin*" diye geçmektedir.²⁵²

²⁵¹ Joseph Von Hammer, *Osmanlı Tarihi*, C. I, (çev. Mehmet Ata, sad. Abdulkadir Karahan), Kapı Yay., İstanbul 1991, s. 62-64.

²⁵² Ahmet Vefik Paşa, *Fezleke-i Tarih-i Osmanî*, Yayına Haz.: Şakir Babacan, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2011, s. 75.

3.7.3. Timur'un Sivas'ı İşgali

Timur Sivas üzerine yürümeden önce Sivas Emiri Kadı Burhaneddin'e elçi yoluyla mektup gönderip itaatini istemiş buna karşılık Sivas Emiri Kadı Burhaneddin, elçileri öldürüp kafalarını kesmiş ve onları Memluk ve Osmanlıya göndermiştir.²⁵³ Timur, Akkoyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman Bey'in talep ve teşvikiyle Erzurum üzerinden hızlı bir şekilde Sivas'a yürüdü. Kendisine Akkoyunlu hükümdarı Kara Yülük ile Erzincan Bey'i Mutahharten rehberlik ediyordu. Sivas valisi Şehzade Süleyman Çelebi ile Emir Kara Yusuf, Timur kuvvetlerinin sayıca fazla oluşlarını duyarak çekilmişlerdi. Süleyman Çelebi şehrin müdafaasını Malkoçoğlu Mustafa Bey'e bırakmıştı. Yıldırım Bayezid, Timur'un ordusuna baskı yapmak ve onları psikolojik olarak olumsuz etkilemek üzere oğlu Mehmet Çelebi ile Anadolu Beylerbeyi Kara Timurtaş komutalarında mühim bir kuvvet gönderdi ise de bunu önceden haber alan Timur, daha evvel davranarak, onların karşısına üstün bir kuvvet göndererek, Osmanlı ordusunu hezimete uğratmış ve bütün o yerleri yağma edip asıl orduya kavuşmalarını engellemiştir.

Timur, Sivas'ın surlarının etrafına muhasara aletleri yerleştirip şehri baskı altında tuttu, diğer taraftan duvarlarda lağımlar açtırdı. Osmanlı askerleri, hücum edenlere karşı olağanüstü bir mukavemet gösteriyordu. Buna rağmen Sivas, Timur'a karşı ancak 18 gün dayanabildi. Nihayet şehir duvarlarının çökmekte olduğunu gören Mustafa Bey, teslim olmaya karar verdi ve Timur'un huzuruna gelerek bu durumu kendisine bildirdi. Timur, gerek kendisine, gerek şehir halkına eman verdi ve kimsenin kanının akıtılmayacağına dair söz verdi. Bunun üzerine şehir teslim olunca, Timur Hristiyanların esir edilmelerini ve Müslümanlardan da canlarına karşılık eman malı alınmasını emretti. Sayısı dört bin kadar olan şehir müdafilerini, sözünde durmanın veya verdiği sözü tutmanın bir gereğiymiş gibi kanlarını dökmeyerek, diri diri toprağa gömdürttü. Bu şekilde sözünde durduğunu göstermek istemiştir.²⁵⁴

Timur, bayındır bir şehir olan Sivas'ı harabeye çevirdikten sonra, şehir halkından bir kısmını memleketine götürdü; bunlar arasında çok sayıda genç kız

²⁵³ İbni Arabşah, *Acaibu'l Makdur (Bozkırdan Gelen Bela)*, Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2012, s. 154-157.

²⁵⁴ Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*, Ötüken Yay., İstanbul 1994, s. 81-82

olduğu söyleniyor. Hatta kendisini Kur'an-ı Kerim ve Kelime-i Tevhitle karşılamaya gelen çocukları ordusunun süvarilerinin atlarının altında çiğnetmiş olduğu rivayet edilmiştir.²⁵⁵ Timur, Sivas'ı müdafaa eden Mustafa Bey'i serbest bırakarak, gördüklerini ve yaşadıklarını efendisine anlatmasını kendisine tembih etmiştir.

3.7.4. Malatya'nın Alınması

Yıldırım Bayezid Malatya'yı Türkmenlerden almıştır. Behisni'yi de Türkmenlerden almıştır. Divriği'yi Kürtlerden almıştır. Bayezid buraları ve diğer Anadolu beyliklerinin topraklarına hükmedince, hükmettiği yerlerin beyleri Timur'a sığınmıştır.²⁵⁶ Timur'un Sivas'ı muhasarası esnasında, Elbistan Türkmenlerinin (Dulkadiroğulları), surlar etrafında piyade muharebeleri yapmaları nedeniyle, atlarını meraya bırakmış olan Timur askerlerine baskın düzenleyerek sahrada bırakılmış Timur ordusuna ait atları önlerine katıp yurtlarına götürdüğu ve bu durumun Timur ordusu için Elbistan'a sefer düzenlemek için bir sebep teşkil ettiğini; bunun üzerine Timur, Sivas'tan hareketle Elbistan'a yürüdüğu ve oğlu Şahruh'u öncü olarak gönderdiği rivayet edilir.²⁵⁷

Düşmanın yaklaştığını haber alan Türkmenler Elbistan'dan çıkarak dağlara sığınmışlardır. Şahruh bunları takip ederek, bir miktarını öldürerek hayvanlarını zapt ettiyse de, kalanlar veya kaçmayı başaranlar sarp ve geçilmez yerlere sığındıklarından onları takip edememiştir. Timur ordusu Elbistan şehrini yağmalayarak ve havalisine büyük zayıatlar verdirerek oradan Malatya üzerine yürümüştür. Malatya şehri çok karşı koyamadan teslim olmuştur. Şehrin Hristiyanları esir edilerek ve Müslümanlarında canlarına karşılık eman malı alınarak halka dokunulmamıştır.²⁵⁸

3.7.5. Osmanlı Padişahının Ahvali

Timur; Yıldırım Bayezid'in memleketlerini yağma ve tahrip ediyor, yöre halkına zayıat verdirerek onları öldürüyor, halkın karşı koyma cesaretlerini kırarak

²⁵⁵ Cezar, *a.g.e.*, ;Aksun, *a.g.e.*, s. 81-82

²⁵⁶ *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, Atsız, MEB Basımevi, İstanbul 1992, s. 66.,

²⁵⁷ İsmail Aka, "Şahruh", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 38, İstanbul 2010, s. 293-295.

²⁵⁸ Cezar, *a.g.e.*, s. 186.

onları ümitsizliğe sevk ediyordu. Böyle davranarak rakip gördüğü Yıldırım Bayezid'i üzerine saldırtmaya çabalıyordu. Hâlbuki hazırlığı olmayan ve Timur'un aniden Sivas'a geldiğini haber alan Yıldırım Bayezid, Rumeli ve Anadolu'da kendi hâkimiyeti altında olan yerlere haber salarak kuvvetlerini toplamaya girişmiştir. O, Timurleng'in Sivas'tan sonra Kayseri veya Tokat'a yürüyeceğini düşünerek böylece Batı Anadolu'ya gelinceye kadar birçok sağlam kale ve ele geçirilmesi zor ve zaman alınacak yerlerin olduğunu bu durumun kendisine zaman kazandıracağını düşünüyordu. Kendisinin de bu durumdan istifade ederek bütün kuvvetlerini rahat bir şekilde toplayabileceğini hesap ediyordu.²⁵⁹

Timur, her gittiği yeri bir iki gün ya da daha kısa süre içinde zapturapt altına almaya başlamış fakat Sivas müdafaasının uzun sürmesi ve bu durumun Timur'u zora sokması Timur'u taktik değiştirmeye yöneltmiştir. Timur, Yıldırım Bayezid'in kendi üzerine gelmesinin daha sağlıklı bir yöntem olduğunu düşünmüş ve dolayısıyla bu metodu uygulama çabasına girmiştir. Aslında Timur'un Bağdat'ı işgalinden sonra doğudan gelmekte olan tehlikeyi fark eden Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmet, Osmanlı ve Mısır hükümdarlarına başvurup durumun vahametini anlatmaya çalışmış ve Timur'a karşı ittifak yoluna gidilmesi gerekliliğini ifade etmiştir. Osmanlı ve Mısır hükümdarları Sivas hükümdarına güvenmediklerinden onun ittifak önerisini önemsememiş ve fazla dikkate almamışlardır.

Kadı Burhaneddin'in ölümünden sonra Sivas, Malatya ve Divriği çevrelerine hakim olan Osmanlı Devleti Timur'un ilk ve öncelikli hedefiydi.²⁶⁰ Bundan dolayı Yıldırım Bayezid vezirlerinden birini Mısır'a göndererek Timur'a karşı birleşmeyi teklif etmiştir. Mısır ve Suriye vakanüvislerinin adını bildirmedikleri bu Vezir'in Hoca Firuz olabileceği düşünülmektedir. Fakat Mısır uleması Yıldırım Bayezid'e güvenilemeyeceğini, Timur yenildikten sonra Bayezid'in Suriye'yi işgal edebileceğini ve Malatya'nın istilasını buna delil olarak ileri sürerek karşı çıkmışlar ve her iki ülkenin kendi memleketlerini ayrı ayrı savunmalarının daha doğru bir karar olabileceğini ifade etmişlerdir. Mısır hükümdarının ağızından bu şekilde cevap yazdırarak Bayezid'e iletilmek üzere göndermişlerdir. Öte yandan Timur, bu ittifakın

²⁵⁹ İsmail Aka, "Timur", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 41, İstanbul 2012, s. 173-177.

²⁶⁰ Abdulkerim Özeydin, "Kadı Burhaneddin", TDVİA, TDV Yay., C. 24, İstanbul 2001, s. 74-75.

oluşmamasını fırsat bilip her iki devlete de saldırılarda bulunmuştur.²⁶¹ Sivas'ın Timur tarafından işgal ve şehrin tahribini sonradan öğrenen Bayezid hazır olmadığı için harekete geçmemiş ve Timur'un Anadolu içlerine yürüyeceğini düşünerek Kayseri'ye gelerek onu orada beklemeye başlamıştır. Fakat Timur Sivas işgalinden sonra Anadolu içlerine yönelmemiş, Yıldırım Bayezid ile dolaylı görüşmelerini sürdürmüş ve Sivas olayı nedeniyle Yıldırım Bayezid'in kendisine boyun eğeceğini düşünmüştür. 1401 yılında Suriye'yi işgal eden Timur'a, Akkoyunlu Hükümdarı Kara Yülük Osman rehberlik ediyordu.

Hükümdar Berkuk'un ölümü üzerine, yerine çocuk yaşta tahta geçen hükümdarın tecrübesizliği, Mısır devlet adamları arasındaki çekişmeler, Suriye'nin elden çıkmasına sebep olmuştur. Timur, Gaziantep (Ayıntap), Şam ve Halep'i ele geçirdi. Dönüşü esnasında Mardin ve üçüncü kez olarak Bağdat'ı işgalden sonra Tebriz'e geçip Karadağ'da kışladı.²⁶²

3.7.6. Yıldırım Bayezid ve Timur Arasında Yaşananlar

Timur, Osmanlı hükümdarı ile mektuplaşmayı sürdürüyor ve duruma göre yavaş yavaş isteklerini iletiyordu. Ayrıca Yıldırım Bayezid'in memleketlerini ele geçirdiği; Aydın, Saruhan, Germiyan ve Menteşe beyleri, Timur'un Gürcistan seferi sonunda onu karşılayıp kendi memleketlerini tekrar ele geçirmek için yardım talep etmiş ve ona sığınmışlardı. Timur'u Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtıp, böylece Bayezid'in sağlamış olduğu birliğin parçalanmasını sağlayarak kendi hâkimiyetlerini geri almayı umuyorlardı. Timur ise Yıldırım'a karşı tedbiri elde bırakmıyor ve saldırıya geçmiyordu.²⁶³ Timur'un Bağdat'a gittiğini duyan Yıldırım Bayezid, aralarındaki düşmanlığın başlıca nedeni olarak gördüğü Erzincan Bey'i Mutahharten'i yakalamaya karar verdi. Mutahharten ise Timur'un himayesine girmiş ve Sivas işgali sonrası Timur'la beraber hareket etmiştir.

Yıldırım Bayezid, emrinde Sultan Ahmet ve Kara Yusuf ile beraber Temmuz 1401 senesinde Erzincan'ı kuşatmış ve şehrin kumandanı olan Mukbil, Kara

---

²⁶¹ Cezar, *a.g.e.*, s. 196.

²⁶² Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar: İslam Devletleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, s. 343-344

²⁶³ Cezar, *a.g.e.*, s.195.; *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, s. 68-69.

Yusuf'un adamları tarafından esir alınmış ve iç kaleye çekilen Mutahharten ise teslim olmuştur. Erzincan Beyi'nin hâkimiyetinde olan bütün yerler birer birer, başta Kemah olmak üzere, Osmanlı Devletine bağlanmış ve Yıldırım Bayezid burayı ve bütün doğu havalisini Kara Yusuf'a vererek onu eski yurdu olan Azerbaycan'ı almak için görevlendirmiştir. Celâyirli Sultan Ahmed'i de Irak'a göndermiştir. Erzincan Bey'i, Yıldırım'dan af diledi. Bayezid'e kendisine tabi olma şartıyla kendisini affetti ve Erzincan'ı ona verdi. Kemah'ı doğrudan kendine bağlayan Yıldırım, Mutahharten'in ailesini de esir olarak Bursa'ya göndermiştir.

Bayezid'in, Timur'un himayesine giren Erzincan ve Kemah beylerine karşı başlatmış olduğu bu hareket Timur'la arasının büsbütün bozulmasına sebep olmuştur. Yıldırım Bayezid, Erzincan seferinden önce Kayseri'de bulunurken, daha önce Amasya Beyi olan Taceddinoğlu Ahmet'i Mısır'a elçi olarak göndermiş ve bu yolculuk sonucunda, Mısırlılardan alınan Malatya, Divriği ve çevresi onlara geri verilmiş, Sultan Berkuk zamanında var olan ittifak yenilenmiştir.²⁶⁴

Timur, daha Suriye'de iken Sultan Bayezid'e bir tehdit mektubu daha göndermiş ve bunda kendi zaferlerini saydıktan sonra, cihangirlik davasında haklı olduğunu ordusunun halis Müslümanlardan oluştuğunu ve Bayezid'in kendisine itaat etmesi gerektiğini yazıp göndermişti. Bayezid, Yakup Bey ile gönderdiği cevapta kendisini, hanedanını, medh ve sena ettikten ve başarılarını hatırlattıktan sonra, zulüm yolunu tutsaydı, kendisinin de birçok ülkeyi zapt edebileceğini, ne riya, ne de hile yoluna sapmadan, karşısına çıkacak düşmana karşı müdafaaya hazır olduğunu bildirdi. Elçi ile görüşen Timur, tekrar bir mektup yazarak aralarında kuracakları ittifak neticesinde kafirlere karşı İslam'ı savunabileceği, böylece kuvvetlerinin artacağı, Bayezid'e hil'at ve teşrif göndereceği ve Bayezid'in oğullarından birinin kendi yanına istediği vb. isteklerini sıralayıp görünüşte yumuşak ama hakikatte ise kabul edilmesi zor hükümler taşıyan mektubu göndermiş fakat bu rehine ve tabiyet içeren mektubun kabul edilmemiş olduğunu ve Yıldırım'ın oğullarından veya akrabasından herhangi birinin Timur'a gönderilmediği rivayet edilmiştir.

Timur'un zaferleri ve gittiği yerleri yağmalaması ve halka yaptığı zulümler, başta Vezir-iazam Çandarlı Ali Paşa ve diğer devlet ileri gelenlerinden bir kısmı

²⁶⁴ Cezar, *a.g.e.*, s. 187-193; Öztuna, *a.g.e.*, s. 344.

Timur'la savaşa karşı çıkıp, barış yapmanın daha isabetli olacağı ve bu minvalde Bayezid'e tesir ederek onu barışa meylettirmiş ve bu yönde elçi göndermeye muvaffak olmuşlardır. Bayezid, gönderdiği elçi ile aralarında düşmanlığa bir sebep olmadığı, bütün ataları gibi kendisinin de küffara karşı gaza ve cihadda bulunduğunu, İslamiyete yaptığı hizmetlerden bahisle, ona dostluk eli uzattığını ve yapacağı antlaşmadan sonra Mısır ile Timur arasındaki barışada aracı olabileceğini bildiriyordu.²⁶⁵ Timur ise elçilere Anadolu halkına zarar gelmesini istemediğini yapılacak savaşın memleketi harabeye çevireceğini ve bu durumun küffarın güçlenmesine sebebiyet vereceğini bildiriyordu. Özellikle Bayezid'in Kara Yusuf'u himaye etmesinden yakınmış ve cevabını beklemek üzere ilkbaharda Anadolu sınırına gelip, Bayezid'in cevabını bekleyeceğini bildirerek elçinin geri dönmesini sağlamış ve hatta kendi elçisi Çimbay'ıda onlarla birlikte göndermiştir. Timur özellikle Kara Yusuf'un ölü veya diri olarak kendisine verilmesini veya hiç olmasa ülkeden kovulmasını kesin bir dille istiyordu.²⁶⁶

Bu mektubu alan Sultan Bayezid, vaktiyle Hülagü Han'ın bile Mısır'a kaçan Abbasileri Mısır sultanından istemiş olduğunu misal vererek bu durumun imkansız olduğunu bildiriyordu. Bu sırada Timur, Çin imparatorunun ölümünü ve kıtada büyük karışıklık olduğunu duyuyordu. Bu fırsattan yararlanıp Çin'i işgal edebilirdi fakat geride bir rakip de bırakmak istememe veya Çin'i ele geçirmeyecek olursa bu durumun Bayezid'in Irak, el-Cezire, Azerbaycan taraflarını istila edebileceği düşüncesinden hareketle Çin seferinden vazgeçmiştir.²⁶⁷ Kış mevsimini Karabağ'da geçiren Timur, Bayezid'e karşı, diğer yerlerde olduğu gibi elindeki kuvvetle bir iş göremeyeceğini anlayarak 1402 senesi başında devlet adamlarını ve şehzadelerini Bayezid ile muharebe konusunda görüşlerini almak için çağırmış ve Anadolu'ya yapacakları hareket konusunda danışma ve onların fikirlerini alma yoluna gitmiştir. Harekatı destekleyenler olduğu gibi buna karşı çıkanlar da oldu. Karşı olanlar hezimet olursa, bunun büyük bir felakete sebep olacağını bildirmişlerdir. Nihayet

---

²⁶⁵ Münir Aktepe, "Çandarlı Ali Paşa", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 8, İstanbul 1993, s. 211-212.

²⁶⁶ Mehmet Neşri, *Aşiretten İmparatorluğa Osmanlı Tarihi (1288-1485)*, Sad. Necdet Öztürk, Timaş Yay., İstanbul 2011, s. 144.

²⁶⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, TTK Yay., Ankara 1998, s. 305-306.

ordusunu takviye kuvvetlerle güçlendiren Timur, 13 Mart 1402 yılında Tebriz’de iken Bayezid’e bir elçi göndererek mektubunda isteklerini şöyle sıralamıştır:

- 1- Kemah’ın Mutahharten’e geri verilmesi ve ailesinin serbest bırakılması
- 2- Şehzadelerden birinin kendi yanına gönderilmesi
- 3- Tabiiyet simgesi olarak kendisine gönderilecek olan külah ve kemerin kabul edilmesi
- 4- Anadolu beylerinden alınan yerlerin yine eski sahiplerine geri verilmesi
- 5- Kara Yusuf’un kendisine teslim edilmesi.

Timur yaptığı bu tekliflerin kabul edilmeyeceğini bildiği için bu şartların yerine getirilememesini savaş sebebi sayacağını bildirmiştir. İslam dünyasına ve tarihe karşı kendini mazur göstermek için bu şartları öne sürmüştür.²⁶⁸

Kara Yusuf daha önce Osmanlıların yanından ayrılmış olduğu için, onun ailesinin teslimi istenmekteydi. İstekler arasında bazı öneriler de vardı. Kafirlerle muharebe eden Osmanlılara yardım edileceği de ifade edilmiş ve bunlar mektupta Yıldırım Bayezid’e bildirilmişti.²⁶⁹

Timur, bir taraftan Müslümanlıktan bahsedip Anadolu’yu istila etmek istemediğini söyleyerek bu sefere aleyhtar olan şehzadelerini ve ümerasını kandırırken diğer taraftan Hristiyan devletler ile münasebete girişmiş ve Fransa kralına mektup yazarak, ittifak teklif ettiği gibi, kendisine müracaat eden Bizans imparatoru ile Cenevizliler’e de Bayezid üzerine sefer düzenleyeceğini söyleyerek bu konuda onları bilgilendirmiştir. Nihayet Pasinler’den Erzurum’a ve oradan Erzincan’a gelen Timur, torunu Muhammed Sultan’ı Kemah’ın muhasara ve zaptına memur etti. Kalayuz adlı bir Osmanlı zabiti tarafından müdafaa edilen bu sağlam kale 15 gün sonunda Mayıs ayında ele geçirildi. Timur, burayı eski sahibi Mutahharten’e geri verdikten sonra Sivas’a doğru ilerledi. Bir taraftan da Bayezid’in hizmetine geçmiş olan Kara Tatarlar ile gizli müzakereye girişti. Kendisine yardım etmeleri karşılığında Anadolu’da fethedeceği büyük beylikler vaadinde bulundu.

²⁶⁸ Cezar, *a.g.e.*, s. 194; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 306-307

²⁶⁹ Nizameddin Şâmî, *Zafername*, çev. Necati Lügal, Ankara 1949, s. 297-299

Timur'un gönderdiği Fazıl adlı Komutan, bu Tatarları kandırıp muharebe sırasında Timur tarafına iltihak etmelerini temin ederken, Timur da yürüyüşüne devam etmiş ve Sivas ovası'na gelmiş bulunuyordu.²⁷⁰

Timur, Sivas'ta iken, daha önce göndermiş olduğu elçiler kendisine Bayezid'den mektup getirdiler. Bayezid, mektubunda; Timur'u harbe bahane aramakla itham ediyor, doğacak fitne ve karışıklıktan onun sorumlu olacağını söylüyordu. Timur'un isteklerini kabul ettiğine dair bir cevap vermediğini ayrıca kendi adını yaldızlı ve iri harflerle, Timur'un adını ise siyah ve küçük harflerle ve kendi isminden sonra yazdırmıştı. İki devlet arasında savaş kaçınılmaz bir hal almıştı. Yıldırım Bayezid, devlet şurası ile bir müşaverede bulunmuş daha önce fikirleri etkili olan Vezir-i azam Çandarlı Ali ve diğer ileri gelenlerin görüşleri aksine Hoca Firûz'un başını çektiği savaş taraftarı olanların görüşünü kabul edip savaş hazırlıklarına başlamıştır.²⁷¹ Elçiler aracılığı ile Timur'a hediyeler ve teklifinin kabul edilemez olduğunu bildirmiş, Timur ise elçilerin getirdiği hediyeleri reddetmiş onları alıkoyup büyük ordusu önünde resmi geçit yaptırmış, son isteklerini onlar aracılığı ile Bayezid'e iletmıştır.

Timur, Selçukoğullarından Moğol hükümdarına ve Moğolların yıkılmasından sonra Emir Eretna'nın eline geçen yerlerin kendisine verilmesini, kendisinin Moğolların varisi olduğunu, dolayısıyla bu yerleri Eretna ailesinden Mutahharten'e verilmesini vaad etmiştir.²⁷² Timur Bayezid'den yeni bir cevap beklerken onun savaş hazırlığı yaptığı Tokat'a gelmiş olduğu haberini alır. Timur, doğrudan savaşı kabullenmektense Anadolu içlerine doğru ilerleyerek ele geçirdiği yerleri yağmalamıştır. Bu defa Kayseri'ye doğru ilerlemiş, o zamanlar hasat dönemi olduğundan halkın mallarını ordusunun ihtiyaçları için alıkoymuş, torunu Ebubekir Mirza ile Şeyh Nureddin'i Karakola Komutan tayin ederek ele geçirdiği Kayseri'den yola çıkıp Kızılırmak üzerinden Kırşehir'e oradan Ankara'ya geçmiştir. Osmanlı ordusunu yorma taktiğine dayalı bu eylemler stratejik amaçlı yapılmıştır.

---

²⁷⁰ Emine Koca, "Yıldırım Bayezid Devri Siyası Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı", Yüksek Lisans Tezi, Haran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Şanlıurfa 2007, s. 51.

²⁷¹ Münir Aktepe, "Çandarlı Ali Paşa", TDVİA, TDV Yay., C. 8, İstanbul 1993, s. 211-212.

²⁷² Ahmet Akgündüz, Sait Öztürk, *Bilinmeyen Osmanlı*, OSAV Yay., İstanbul 1999, s. 55-56.

Ankara'yı savunan Yakup Bey surları tahkim etmiş, bunun üzerine saldırıya son veren Timur, Çubuk Ovası'na varmış çayı arkasına alarak Osmanlı ordusunun geleceği yol üzerindeki kuyuları tahrip ederek geniş hendekler kazdırmış ve savaşa hazır hale gelmiştir.²⁷³ Su kaynaklarının ve Çubuk Ovası'nın Timur'un eline geçmesi Osmanlı ordusunu olumsuz etkilemiş ve Timur'un o güne kadar yaptığı savaşlar kazandığı başarılar gittiği yerlerde yaptığı zayıflar ve viraneye çevirdiği memleketler, Timur ordusu hakkında anlatılan mübalağalar Osmanlı ordusunun cesaretinin kırılmasına sebep olmuştur. Buna karşılık Timur da Osmanlı ordularının başarısından dolayı Osmanlı askerinden çekiniyordu.²⁷⁴ İki ordu arasında denge yoktu. Timur, hem asker sayısı hem de teçhizat bakımından üstündü. Ordusunda farklı ırklardan oluşan 160.000'den fazla asker bulunuyordu. Zırhlı süvariler, 32 tane fil ve 20 den fazla komutanı emrinde toplayan Timur, Osmanlıya karşı büyük bir başarı elde etti ve Yıldırım Bayezid, Timur'a esir düştü. Bayezid'in ordusunun 70.000 olduğu, Timur'un Semerkant'a gönderdiği Fetihname'de belirtilmiştir.²⁷⁵

Aşık Paşazade'ye göre savaş bir cuma günü, cuma namazı kılındıktan sonra başlamıştır. Fakat savaşa şahit olan müelliflere göre ise savaşın erkenden başladığı ve geç saate kadar devam ettiği belirtilmiştir. Savaşın başladığı gün hakkında da farklı rivayetler söz konusudur. Yıldırım Bayezid'in savaştan önce orduya veciz ve tesirli bir konuşma yaptığı ve onları Timur ordusuna karşı cesaretlendirmeye çalıştığı söylenmektedir. Fakat karşıdaki ordunun Türk ve Müslüman olması önceki savaşlar kadar etkili olmadığı bunun gaza ve cihat anlayışından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Savaşın başında üstün olan Osmanlı ordusundaki eski beylere ait tımarlı sipahilerin taraf değiştirmesi savaşın kaderinde etkili olmuştur. Sırların, Osmanlı ordusu ile beraber kahramanca savaşmaları Timur'un da takdirine sebep olmuştur.²⁷⁶ Bayezid'in Timur'a esir düşmesi ve Timur'un, Bayezid'i demir kafese kapattıldığını söyleyenler vardır. Fakat Hoca Sadeddin Efendi, demir kafes iddiasını reddeder ve demir kafes diye belirtilen şeyin kapalı tahtirevan olduğunu belirtmiştir.

---

²⁷³ Ahmet Şimşirgil, *Kayı I: Ertuğrul'un Ocağı*, Timaş Yay., İstanbul 2015, s. 140-143

²⁷⁴ Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar: İslam Devletleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, s.346

²⁷⁵ Şimşirgil, *a.g.e.*, s. 144-145.

²⁷⁶ Cezar, *a.g.e.*, s. 197-198; Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 347-349. ;Herbert Adams Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Çev. Ragıp Hulusi, Ankara 1998, s. 226

Abdurrahman Şeref Efendi'de bu fikri savunmuştur.²⁷⁷ Timur, Ankara'dan sonra diğer Anadolu illerine kuvvetler sevk edip buraları egemenliği altına almış ve sekiz ay boyunca Anadolu'da kalmıştır. Bu süre içinde bütün Anadolu'yu kendisine bağlamış ve eski Beyliklerden biat karşılığı onların topraklarını tekrar kendilerine vermiş ve Anadolu siyasi birliğini bozmuştur. Çelebi Mehmet de Timur'a bağlılığını bildirmiş ve Timur adına para bastırmıştır.²⁷⁸

Timur'un Rumeli'ye geçeceğini haber verdiği Bizans imparatoru Manuel, Timur'a bağlılığını bildirmiş ve haracı kabul ederek Timur'a çok değerli hediyeler göndermiştir. Mısır ve Suriye (Memluk) hükümdarı Sultan Ferec de Timur'un himayesine girip hâkimiyetini kabul etmiştir. Timur İzmir Kalesi'ni yıktırıp sonra etraftaki küçük kent beyliklerden biat aldıktan sonra otuz gün kalacağı Ayasuluğ'a geçti. Burada bütün bey ve emirlerini topladı. Oradan Milas'a geçti ve Dukas'ın deyiimiyle "*Geçtiği yerleri çöle çeviren Timur,*" ordunun geri kalanıyla buluşmak üzere Akşehir'e geçmiştir.²⁷⁹ Anadolu'dan Semerkant'a geçen ve Çin seferi için ülkesine dönen Timur, Moğolların Selçuklu Dönemi'nde Anadolu'ya getirip yerleştirdikleri Kara Tatarların çoğunu kendisi ile beraber götürmüştür. Abdurrahman Şeref Efendi'ye göre, Ankara savaşının Osmanlı Devleti açısından bir faydası varsa oda Timur'un kendisiyle beraber Anadolu'da ki Tatarları götürmesidir.²⁸⁰

3.7.7. Ankara Savaşı'nın Sonuçları

Türk tarihinde önemli bir yere sahip ve iki büyük Türk devletini karşı karşıya getiren Ankara Savaşı, tarihin gördüğü en büyük savaşlardan biridir. Osmanlı Devleti için tam bir hezimet ve parçalanma olurken, Timur için kesin bir zafer ve bölgenin geleceğini istediği gibi tayin etme fırsatı sunmuştur. Cengiz Han'ın varisi sıfatıyla onun mirasını canlandırmak, Timur'un başta gelen emelini oluşturur. Timur'un Anadolu seferini, bu emelin bir parçası olarak görmek gerekir. Nitekim Ankara

²⁷⁷ Abdurrahman Şeref Efendi, *Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*, C. 1, Karabet Matbaası, İstanbul 1315, s. 67-116.

²⁷⁸ Nizamüddin Şâmî, *Zafername*, çev. Necati Lugal, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. 263.; Mevlana Mehmet Neşri, *Cihannüma (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, Haz. :Necdet Öztürk, İstanbul 2008, s.155.

²⁷⁹ Murat Yılmaz, "*Bizans Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı*," Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 11, S. 60, s. 460-481.

²⁸⁰ Abdurrahman Şeref Efendi, *a.g.e.*, s. 67-116.

Savaşı'ndan sonra Anadolu'yu harabeye çeviren Timur, Çin'e yönelmiştir.²⁸¹
Savaşın sonuçlarını kısaca özetlersek:

1. Osmanlı Devleti'ni yıkılma tehlikesine sokmuş ve devletin otuz yıl sürecek olan hamle gücünü ortadan kaldırmıştır.

2. İstanbul'un fethini 50 yıl geciktirerek, Bizans'ın elli yıl daha yaşamasına neden olmuştur. Çünkü Ankara Savaşı'ndan önce İstanbul Osmanlı Devleti tarafından kuşatma altında idi.²⁸²

3. Anadolu'da kurulan Türk birliğini sonlandırıp, Anadolu'daki beylerin eski statülerini kazanmasını ve yeniden beyliklerinin başına geçmesini sağlamıştır. Yıldırım tarafından büyük ölçüde sağlanmış olan Anadolu'daki siyasi birlik yetmiş yıl sonra Fatih döneminde tekrar büyük ölçüde sağlanmış hatta yüz on beş yıl sonra Yavuz tarafından ele geçirilen yerler arasında Yıldırım Bayezid'in almış olduğu yerlerin var olması savaşın sonuçları bakımından çok düşündürücüdür.²⁸³

4. Savaş sonucunda Anadolu parçalanırken, uç beyleri sayesinde Rumeli'de bir parçalanma olmamış ve halkın Osmanlı'ya bağlılığı devam etmiştir.

5. Timur savaştan sonra sekiz ay Anadolu'da kaldı. Her yeri yağmalayıp yakıp yıktı. Bursa'daki Osmanlı devlet arşivini tahrip ettiğinden dolayı günümüze herhangi bir belge kalmamıştır.

6. Osmanlı Devleti kısa bir süre sonra belirsiz bir ortama sürüklenip başsız kalmış ve Osmanlı tarihinde onbir yıl sürecek olan bir karışıklık dönemi başlamıştır, bu döneme malum olunduğu üzere "Fetret Devri" denilir.

3.7.8. Yıldırım Bayezid'in Ölümü

Timur, Eğridir kalesini ele geçirdiği vakit, hastalanan Yıldırım Bayezid'i tedavi için Akşehir'e yollamıştır. Bu işe nezaret etmesi için de ünlü tabipleri Şirazlı İzzeddin Mesut ile Celaledin-i Arabi'yi görevlendirmiştir. Tarihçiler; çok hareketli, zaferden zafere koşmuş bir hükümdar olan Yıldırım Bayezid için yenilginin, esaretin

²⁸¹ Yılmaz, "a.g.m.", s. 460-481.

²⁸² Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016, s. 87.

²⁸³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, TTK Yay., Ankara 1998, s. 316-319.

ve tutsaklığın çok zor bir durum olduğunu ifade etmişlerdir.²⁸⁴ Ancak bazı tarihçiler, Timur'un bir konuşmasında Yıldırım Bayezid'i eskiden olduğu gibi hükümdarlıkta bırakacağını söylediğini, Bayezid'in ise buna pek inanmadığını kaydetmişlerdir.²⁸⁵

Yıldırım Bayezid'in ölümü ile ilgili üç farklı rivayet bulunmaktadır:

1- Yıldırım Bayezid'in şiddetli sıtma, nefes darlığı ve kederin neticesi oluşan farklı hastalıklardan vefat ettiği kaydedilmiştir.

2- Timur'un Bayezid'i serbest bırakma niyetinde olduğu, fakat daha sonra bu düşüncesinden vazgeçtiği, O'nu kendisiyle beraber Semerkant'a götürdükten sonra geri göndereceğini söylediği nakledilir. Ancak buraya varınca Yıldırım Bayezid ümitsizliğe düşmüş ve yüzük kaşındaki zehiri içerek intihar etmiştir.²⁸⁶

3- Osmanlıyı tamamen bölme fikrinde olan Timur'un Çin seferine çıkmadan önce arkasında güçlü bir hükümdar adayı bırakmak istemediği için onu zehirlediği rivayet edilir.²⁸⁷

3.7.9. Ankara Savaşı Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Klasik Dönem Osmanlı kronikçileri Timur'u: "Timur, Timur Gürkan/Küregen, Timur Han, Timurleng, Emir Timur, Sahib Kıran, Turan Sultanı, Beg ve Şah gibi sıfat ve lakaplarla tanıtmışlardır.²⁸⁸ Osmanlı tarihçileri Timur'un Anadolu'da yaptığı tahribat ve yağma ile Osmanlı Devleti'ne vurduğu darbe nedeniyle hislerine hâkim olamayarak yer yer ağır eleştiriler ve hatta bazı hakaretler yöneltse de, yine de Timur hakkında olumlu bazı ifadeler kullanmaktan kendilerini alıkoyamamışlardır. Timur'un hakkını Timur'a teslim etmişlerdir. Timur'un merhametli oluşu, her hareketinin sonunu düşünen biri oluşu, fâtilh oluşu, Yıldırım Bayezid'e olumlu davranışları, onun kızını torunu Ebu Bekir Mirza'ya gelin olarak alması, diplomatik ilişkilerinde saygılı davranması, Osmanlı ilim adamlarına iyi muamele etmesi gibi

²⁸⁴ Cezar, *a.g.e.*, s. 204.

²⁸⁵ Yaşar Yücel, Ali Sevim, *Türkiye Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1990, C. 2, s. 67.

²⁸⁶ Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016, s. 87.

²⁸⁷ Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994, s. 87.

²⁸⁸ Suçıkar, "*a.g.t.*", s. 172.

hususlar bir kısım Osmanlı kroniklerinde zaman zaman dile getirilmiştir.²⁸⁹ Gizli bir takdir şeklinde okuyucuya aktarılmıştır.

I. Bayezid; Hicrî 755, Miladî 1354 yılında dünyaya geldi. I. Murad'ın büyük oğlu olup annesi Gülçiçek Hatun'dur. 1381 yılında Germiyanolu Süleyman Çelebi'nin kızı Sultan Hatun ile evlendi. Hanımının çeyizi olarak Osmanlılara bırakılan topraklara sancak beyi tayin edildi. Yerleştiği Kütahya'da Osmanlıların doğu sınırlarının muhafaza ve gözetimi ile görevlendirildi.²⁹⁰ Bayezid'in "Yıldırım" lakabını almasını kaynaklar genel anlamda onun savaşlarda ve seferlerde hızlı ve seri hareket etmesine bağlarlar. Solakzâde'ye göre kendisine "Yıldırım" lakabının verilmesinin nedeni; şimşek gibi hızlı hareket etmesi, yıldırım gibi çabuk olması, büyük kumandanlar arasında yer alması, ayrıca din düşmanlarına tehditler savrulması gibi gerekçeleri sıralar.²⁹¹ İbn-i Kemal ise "Yıldırım" lakabı ile ilgili "...*düşmeni bâda virdigini gördiler. Biliş ü yad adını Yıldırım Hân urdular...*"²⁹² diye belirtmektedir.

Müneccimbaşı Ahmet Dede ise, Bayezid'in, "*Cesur ve öfkeli olduğu için*"²⁹³ "Yıldırım" lakabı aldığını belirtir. Neşrî ise, Bayezid, savaş meydanında nereye hücum ederse, göz kamaştıran şimşek ve parlayan kıvılcım gibi hareket ettiği için²⁹⁴ "Yıldırım" lakabını almıştır der. 1386'da babasının Karamanoğlu Alâeddin Bey'e karşı giriştiği sefere katıldı, Frenk Yazısı Savaşı'nda gösterdiği cesaret ve atılganlık dolayısıyla Yıldırım lakabını aldı.²⁹⁵ Netice olarak Bayezid'e "Yıldırım" lakabının verilmesinin sebebi olarak kaynaklarımız onun üstün askeri vasıflarını gösterirler. Kaynakların kimisi bu vasıflardan kahramanlığı ve savaşçılığı işaret ederken kimisi de savaşta ve seferde hızlı ve seri hareketlerini işaret etmektedirler. Her iki durumda da Yıldırım Bayezid bu lakap vasıtasıyla yüceltilmek istenmektedir.

Tarih ve kader iki Türk hükümdarı olan Bayezid ile Timur'u Ankara Savaşı'nda karşı karşıya getirir. Bayezid savaşı kaybeder ve Timur'a esir düşer. Ercan Gümüş

²⁸⁹ Suçkar, "a.g.t.", s. 173.

²⁹⁰ Halil İncalcık, "Bayezid I", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 5, Ankara 1992, s. 231-234.

²⁹¹ Solakzâde, *Solak-zâde Tarihi*, Haz.: Vahid Çabuk, C. 1, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989, s. 70.

²⁹² İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman, IV. Defter*, Neş. Koji Imazawa, TTK Yay., Ankara 2000, s. 13.

²⁹³ Münecimbaşı Ahmet Dede, *Camiü'd-Düvel*, Haz.: Ahmet Ağırakça, İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 128.

²⁹⁴ Mevlana Mehmed Neşrî, *Cihannümâ*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2008, s. 165.

²⁹⁵ Halil İncalcık, "Bayezid I", s. 231-234.

master çalışmasında Mustafa İsen'e dayandırdığı değerlendirmesinde; Gelibolulu Mustafa Âlî'nin "*Künbü'l-Ahbar*" adlı eserinde, Timur olayında, bütün Osmanlı tarihçilerinden farklı ve düşmanlıktan uzak bir tavır içinde olduğunu belirtir.²⁹⁶ Aşıkpaşazade bir şiirinde:

"İki kötrüm sebep oldı fesada

Ve hem iblis safâ verür hasede

Hased odına yandı Rûm u Şam gör

Ne işler işledür oldı şurada

Ve gerçe bu o sâni' masnu'idur

*Sebeb bu iki kötrümdür burada"*²⁹⁷

her iki hükümdarı kötürüm diye vasıflandırıyor. Timur'un aksak olduğu bütün tarihçilerce belirtilen bir durumdur. Bu durumun sebebini tarihçilerin çoğu Semerkant'taki mücadelesine bağlarken İbn-i Arabşah ise yaptığı hırsızlık neticesinde aldığı ok darbeleri ile sakat kaldığını belirtir.²⁹⁸ Klaviyo'nun anlattığına göre ise Timur, Sistan ahali ile girdiği bir çatışmada sağ ayağından yaralanmış ve sağ elindeki iki küçük parmağı da kopmuştur. Timur bu yaralar yüzünden topal kalmış, adı da Farsça "Timurlenk"/"Timurleng", diye isimlendirilmiştir.²⁹⁹ Türkçe "Aksak Timur" olarak kayıtlara geçmiştir. Âşıkpaşazâde tarafından belirtilen, Yıldırım Bayezid'in "kötürüm" olarak nitelendirilecek şekilde bir sakatlığı bulunmamaktadır. Acaba Âşıkpaşazâde Timur'un bedenî sakatlığına karşılık, Yıldırım Bayezid'in işlediğini söylediği günahlarına karşılık ahlakî zaafını sakatlık olarak belirtmiş olabilir mi? Düşünülebilir.

Candaroğulları Bey'i, Adil Bey'in ölümünden sonra yerine "Kötürüm" lakabıyla bilinen oğlu Bayezid, beyliğin başına geçmiştir.³⁰⁰ I. Murat döneminde

²⁹⁶ Ercan Gümüş, "*16. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Meydana Gelen Muhalif Nitelikli Hareketlerin Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserlerine Yansıması*" (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı, Ankara 2008, s. 49, ; Mustafa İsen, Gelibolulu Mustafa Âlî, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1988, s. 7-8.

²⁹⁷ Âşıkpaşazâde, *a.g.e.*, s.145.

²⁹⁸ İbn-i Arabşah, *Acaibu'l Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)*, Çev.: D. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul 2012, s. 40.

²⁹⁹ Klaviyo, *Timur Devrinde Semerkand'a Seyahat*, Haz. Ömer Rıza Doğrul, Nakışlar Yay., İstanbul 1975, s. 131.

³⁰⁰ Yaşar Yücel, "*Candaroğulları*", TDVİA., TDV Yay., C. 7, Ankara 1993, s. 146-149.

Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinden dolayı, Âşıkpaşazâde böyle bir sıfatı I. Bayezid'e takmış olabilir. Araştırılması gereken bir noktadır.

3.8.Abdurrahman Şeref Efendi'nin “Tarih-i Devlet-i Osmaniye” Adlı Eserinde Savcı Bey Vakası Bağlamında Siyaseten Katl Meselesi; Otoriteyi Tahkim Etme Adına Siyaseten Katl ve Müsâdere

Tarih sahnesine çıkan en büyük devletlerden biri olan Osmanlı devleti bilindiği üzere aynı adla anılan sülalenin yönetiminde yaklaşık altı yüz sene varlığını devam ettirmiştir.³⁰¹ Devlet yönetiminde iktidarın gücünü sağlamlaştırmak amacıyla gerçekleştirilen siyaseten katl ve müsâdere usulü Türk devlet yönetim geleneğinde asırlar boyunca devam etmiştir. İslam tarihinde müsâdere, ilk olarak Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde uygulanmıştır. Siyaseten katlin ilk örneği ise Abbasilerde görülmektedir. Türk-İslam devlet yönetim anlayışında sürdürülen siyaseten katl ve müsâdere geleneği Osmanlı Devleti'nde Fatih Sultan Mehmet'in hükümdarlığı zamanında sistemli hale gelmiştir. Fatih, İstanbul'un fethinden sonra Vezir-i Azam Çandarlı Halil Paşa'yı katlettirerek mallarını müsâdere ettirmiştir.³⁰²

Arapçada “müsâdere”; işlenen bir suçun karşılığı olarak kişinin mal varlığının tamamına veya bir kısmına devlet adına el konulması olarak tanımlanabilir.³⁰³ Siyaseten katl kurumunda olduğu gibi müsâdere uygulaması da önceki Türk devletlerinden Osmanlılara geçmiştir.³⁰⁴ Aynı zamanda müsâdere sistemi II. Mehmet'ten sonra hukuki bir geçerliğe ulaşmıştır. Bunun temel nedeni İslâm hukukundaki efendi-köle arasındaki ilişkidir. İslâm hukukuna göre efendi kölesinin bütün mal varlığının mirasçısıdır. Devlet adamlarının sahip olduğu mal varlığı

³⁰¹ Mehmet Ekmen, “Osmanlı Hukukunda Kardeş Katli Meselesi”, (Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Hukuk Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 1995, s. 1 (8).

³⁰² Ali İrfan Kaya, “Siyaseten Katl ve Müsâdere Uygulamalarında II. Süleyman Dönemi (1687-1691) Örneği”, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Mart 2018, 8(1), s. 1-8

³⁰³ Sevgi Gül Akyılmaz, “Osmanlı Devleti'nde Yönetici sınıfı Açısından Müsâdere Uygulaması”. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 1-2, XII, Ankara 2008, s. 389-420.

³⁰⁴ Akyılmaz, “a.g.m.”, s. 389-420.

şahsına değil makamına aittir. Bu bağlamda devşirme usulüne göre devlet hizmetinde bulunanlar padişahın kul taifesidir ve mallarının gerçek sahibi devletin kendisidir.³⁰⁵

Kökeni Roma hukukuna kadar uzanan müsadere uygulaması krala karşı isyan suçlarında uygulanan bir ceza yöntemi olarak ortaya çıkmıştır.³⁰⁶ Zamanla İslam hukukundaki yerini alan müsadere uygulamasının ilk örneklerinin Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde gerçekleştiğine ve dört halife döneminde devam ettiğine dair rivayetler mevcuttur.³⁰⁷ Emeviler döneminde müsadere uygulamaları bir tehdit ve intikam aracı olarak uygulanan bir yöntem olmuştur. Abbasiler ise, özellikle ilk yıllarında, devlet malını gasp ettikleri gerekçesiyle Emevi ailesine mensup olanları öldürmüş ve mallarına el koymuşlardır. Ayrıca Abbasiler müsâderenin sınırlarını genişleterek devlet bütçesinden yapılan harcamaları karşılayabilmek amacıyla müsadereyi sıklıkla uygulamışlardır.

Mısır'da kurulan Tolunoğulları, Fatımiler ve Büveyhiler döneminde aynı gerekçelerle müsâdere uygulanmıştır. En fazla müsâdere uygulaması, Mısır'da kurulan son Türk devleti Memlûklerde olduğu görülmüştür.³⁰⁸ Siyaseten katlin örneklerini XI. yüzyıldan sonra Türk-İslâm devletlerinde de görmek mümkündür.³⁰⁹ Nizamülmülk'ün "*Siyâsetnâme*" adlı eserinde; işlerini düzgün yapmayan, görevlerini su-i istimal eden memurlara hak ettikleri ölçüde ceza verilmesi konusunda sultana mutlak itaat edilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Aynı eserde, Sultanın suçlu olan memurlar için boyun vurulması, el ve ayak kesilmesi gibi cezaların uygulanmasına dair hüküm verme yetkisine sahip olduğu bildirilmiştir. Eserde, ölüm cezasının verilmesi "*Siyaset*" kelimesinin kapsamı içinde ifade edilmiştir. Yine gulam/köle sınıfından olanlara kabahatleri ölçüsünde ceza verilmesi onların görevlerinde dikkatli olmalarını sağlayacağı ve böylece işlerin yolunda gideceği düşüncesiyle tavsiye edilmiştir.³¹⁰ Türk tarihinde Selçuklular'dan Osmanlı

³⁰⁵ Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergah Yay., İstanbul 1985, s. 295-297.

³⁰⁶ Kemal Günler, "*Türk Ceza Hukukunda Müsadere*". Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ankara 2014, C. XVIII, S. 3-4, s. 849-876.

³⁰⁷ Hüseyin Esen, "*İslam Hukuku Açısından Müsâdere*", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. XV, İzmir 2002, s. 191-225.

³⁰⁸ Cengiz Tomar, "*Müsâdere*", TDVİA, TDV Yay., C. 32, İstanbul 2006, s. 65-67.

³⁰⁹ Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katil*, Phoenix Yay., Ankara 2007, s. 19.

³¹⁰ Nizâmü'l-Mülk, *Siyâsetnâme*, Haz. Mehmet Altay Köymen, TTK Yay., Ankara 2013 s. 7, 52, 91.

dönemine gelinceye kadar siyaseten katl ve müsadere uygulamasına dair pek çok örnek bulunmaktadır. Mesela Sultan Alparslan tahta çıktığında vezirlik görevine getirdiği fakat geniş bir nüfuza sahip olan Kündürî'yi Nizamülmülk'ün telkinleriyle görevden almıştır. Ardından mallarını müsadere ettirerek 1064'te katlettirmiştir.³¹¹ Anadolu Selçuklu Hükümdarı Alaaddin Keykubat büyük emirlerinden Seyfettin Ayaba'yı katlettirmiş, Zeyneddin Başara'yı ise açlığa terk ederek ortadan kaldırmıştır. Orta dereceli emirlerinden bir kısmını ise sürgün etmiş, akrabalarının tüm malvarlığını müsadere ettirmiştir.³¹²

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde siyaseten katl ve müsadere, sakıncalı sonuçlar doğurmasına rağmen önceki uygulamalara benzer bir şekilde sürdürülmüştür. Daha çok zenginliklerinden dolayı merkezi yönetime boyun eğmeyen bey ve paşalara karşı uygulanmıştır. Bunu ilk gerçekleştiren ise Musa Çelebi olmuştur.³¹³ Siyaseten katl ve müsadere usulüne dair ilk sistemli uygulamalar Fatih Sultan Mehmet döneminde İstanbul'un fethinden sonra devlet otoritesini tahkim etmek, devletin parçalanmasının önüne geçmek ve siyasi otoritesini ön plana çıkarmak için başlatılmıştır. Bunun sonucunda siyaseten katl ve müsadere kurumsal bir kimliğe bürünmüştür. II. Mehmet, fethin akabinde Çandarlı Halil Paşa'yı Bizans'tan rüşvet aldığı gerekçesiyle önce öldürmüştü, ardından mal varlığına el koydurmuştur.³¹⁴ Yavuz Sultan Selim İran seferinde Hemdem Paşa'yı, Mısır seferi dönüşünde ise Yunus Paşa'yı ortadan kaldırmıştır.³¹⁵ Kanuni Sultan Süleyman, Pargalı İbrahim Paşa'yı Bağdat seferinde olduğu sırada yetkisini aştığı gerekçesi ile katlettirmiştir. Sefer dönüşünde, altıncı vezir-i azamı olan Ahmet Paşayı da yine yetkisini aşan işler yapması nedeniyle katlettirmiştir.³¹⁶

Memurların görevlerini kötüye kullanmaları ve görevlerini ihmal etmeleri siyaseten katl ve müsadere usulünün uygulanmasında; iki önemli neden olarak

³¹¹ Abdülkerim Özeydin, "Kündürî", TDVİA, TDV Yay., Ankara 2002, C. 26, s. 554-555.

³¹² İbn-i Bibi, *Selçuknâme*, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, C.1, s. 283-292.

³¹³ Mehmet Ali Ünal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsadere". *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1987, s. 98 (95-111).

³¹⁴ Tuncay Ögün, "Müsadere", TDVİA, TDV Yay., İstanbul 2006, s. 67-68.

³¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, TTK Yay., Ankara 1988, s. 263, 294.

³¹⁶ Celalzade Mustafa Çelebi, *Tabakatü'l-Memalik ve Derecatü'l-Mesalik*, Haz. Ayhan Yılmaz, Kariyer Yay., İstanbul 2011, s. 213, 346.

karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde devlet yönetiminde hükümdarların gücünü sınırlama ihtimali olan bir grubun önüne geçilmek istenmesi ve iktisadi, siyasi ve idari yönden yaşanan sıkıntıların giderilmesinde bu iki uygulama bir araç olarak kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş dönemlerinde padişahın otoritesini sağlamak amacıyla uygulanan siyaseten katl ve müsadere uygulamasına nadir olarak başvurulmuştur. Ancak devlet düzeninin bozulmaya başladığı XVII. yüzyılda uygulanma sıklığına bakılırsa neredeyse bir zorunluluk haline gelmiştir. Bunun yanı sıra II. Süleyman döneminde yaşanan olağanüstü şartlar nedeniyle görevini kötüye kullandığı düşünülen devlet adamları özellikle Bekrî Mustafa Paşa ve Fâzıl Mustafa Paşa'nın sadaretinde hemen görevden alındığı hatta katledildiği görülmüştür. Fâzıl Mustafa Paşa'nın yürüttüğü siyaseten katl ve müsadere uygulamalarına bakıldığında Bekrî Mustafa Paşa'dan bir noktada ayrılmıştır. Fâzıl Mustafa Paşa reformist bir vezir-i azamdır. Göreve geldikten sonra orduyu yoklamaya tabi tutarak onları disiplin altına almış ve gereksiz harcamaları kısmıştır. Hazinesinin gelirlerini arttırmak amacıyla cizye vergisinin toplanmasını belli bir düzene koymuştur. Konar-göçerleri iskân ettirerek üretimi arttırıp vergi gelirinde artışın sağlanması yoluna gidilmiştir.

Bu ıslahatlar sayesinde hazinede bir rahatlama sağlanmış olmasına rağmen siyaseten katl ve müsadereye devam etmiştir. O halde Fâzıl Mustafa Paşa daha çok siyasi kaygılarla siyaseten katl ve müsadereye başvurmuştur. Tıpkı babası Köprülü Mehmet Paşa gibi siyasi otoritesini sağlamak konusunda oldukça katı bir tutum sergilemiştir. Bu nedenle sabık Vezir-i Azam İsmail Paşa'nın katledilmesinde olduğu gibi kendisine muhalif olanları ortadan kaldırmakta tereddüt etmemiştir. Bu sayede hazineye para aktarılması konusunda hızlı sonuçlar alınmıştır. Özellikle azledilen Darussaade Ağalarının mal varlıklarından elde edilen yüklü miktardaki gelirler sayesinde hazinenin acil para ihtiyaçlarının karşılandığı görülmüştür. Yaşanan örneklerden anlaşıldığı kadarıyla görevini kötüye kullanan devlet adamlarının malları müsadere edildiğinde ilkesel olarak bütün mal varlıklarına el konulduğu görülmüştür. Fakat görevlerini yerine getirenlerin malları müsadere edildiğinde ise mirasçıların ekonomik olarak gözetildiği anlaşılmıştır. Mesela Yeğen Osman Paşa, Deli Veli ve Kara Cehennem adlı memurlar isyan etmiş olduklarından Ilgın'daki bütün mal

varlıkları müsadere edildiğinde varislerin hakkının gözetildiğine dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Diğer taraftan görevlerini yürütürken vefat eden memurların mal varlıkları müsadere edildiğinde varislerine maddi açıdan yardım edildiğine dair örnekler karşımıza çıkmaktadır. Mesela II. Süleyman'ın kız kardeşlerinden Beyhan Sultan, Vezir Suyolcu Ali Paşa ile evliydi. Suyolcu Ali Paşa'nın vefat etmesi üzerine muhallefâtı tespit edilerek satıldığında hazineye ait borçları padişah tarafından kız kardeşine hibe edilmiştir.³¹⁷ Diğer bir örnekte ise vefat eden Halep kadısının muhallefâtı sadece borcunu karşılamaya yettiğinden geride kalan yetimlerinin vatanlarına dönmeleri için yol harçlarının olmadığı anlaşılmıştır. Şeyhülislamın verdiği onay ile Halep'teki mahsulden bir kısmının geride kalanlara yardım olarak verilmesinin istendiği görülmüştür.³¹⁸ Bu örneklerden yola çıkılarak yalnızca görevini yerine getiren memurların muhallefâtına el konulduğunda müsadere hukukuna uygun davranıldığı anlaşılmaktadır.

3.8.1. Siyaseten Katlin Dini Boyutu

Kutsal metinlerde insanlık tarihindeki ilk kardeş cinayetinin Kabil ve Habil arasında vuku bulduğu kaydedilmiştir. Buna göre Kabil'in kardeşi Habil'i öldürmesi ile ilk cinayet işlenmiş ve bu vaka insanlığın, kendi ihtiraslarına yenik düşüp karanlık tarafa geçebileceğinin bir kanıtı olmuştur. Aynı zamanda Kabil'in işlediği cinayet insanın içinde hep var olan ve zaman içinde değişen, gelişen ve büyüyen öteki kötülüklerin de başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Kutsal Kitaplarda anlatılan bu iki kardeşin yaşadıkları olaya, günümüzden geçmişe doğru bakıldığında insanın ne büyük kötülüklere teşebbüs edebilecek bir varlık olduğu görülür. Kabil ve Habil karakterlerinde yansımaları bulan iyi ve kötü arasındaki ikilem ve bu ikilemin doğurduğu öteki çatışmalar yazarlar içinde büyük bir esin kaynağı olmuştur. Kutsal kitaplar ve mitler asırlardır bireylerin huzur ve çözüm arayışındaki sığınakları olmuştur. Söz konusu bu bireyler toplumsal yaşantılarını bu kutsal metinlere ve mitlere göre düzenlemiştir.³¹⁹

³¹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defterleri*, 98. s. 207/721, 215/760. Geniş bilgi için bakınız: Ali İrfan Kaya, "a.g.m.", s. 1-8.

³¹⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defterleri*, 98. s. 207/721, 215/760.

³¹⁹ Kadir Albayrak, Hatice Genç, "Georg Briting'in "Altwasser'da Kardeş Katli" Adlı Öyküsünde

İslam yönetim biçimiyle ilgili tartışmaların başında hiç şüphesiz Devlet başkanlığı belirlenme usulü gelir. Hulefa-yi Raşidîn dönemi uygulamaları esas alındığında şu görülmektedir; İslam halifesinin³²⁰ meşruluğunun temeli, toplumun tasvibinden geçer. Şekilleri farklı olsa da ilk dört halifeyi meşru devlet başkanı yapan prosedür, Medine’de yaşayan Müslümanların halifeye biat etmesidir.³²¹

Hulefâ-yi Râşidîn’e, halifetü’r-Resûlillah veya emîr’ül-müm’inîn denilmektedir. Daha sonra toplumun kayıtsız şartsız itaatini sağlayabilmek için “halifetullah” unvanı kullanılmıştır. Muaviye bin Ebu Süfyan ile İslam tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Hilâfetin saltanata dönüşmesi olarak tanımlanan bu değişiklik günümüze kadar tesirini göstermiştir. Muaviye bin Ebu Süfyan’ın dönemi İslam tarihi açısından bir milattır. Bunun nedeni ise yakın akrabası olan 3. Halife Hz. Osman’ın kanını dava etme gerekçesiyle başlattığı kabile hâkimiyetine girişmesidir. İlk dört halifenin seçilme usulüne aykırı bir biçimde kılıç zoruyla kuvvet kazanan bu uygulamayı başlatarak saltanat sisteminin temelini oluşturmuştur.

Halkın yönetiminde kitap ve sünnet’in uygulanmasını sağlayan, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in vekili sıfatıyla iş gören, devletin menfaatiyle şahsi ve ailevî menfaatlerini birbirinden ayıran Hulefâ-yi Raşidîn’in yerini Saltanat almıştır. Muaviye ile başlayan, oğlu Yezid ile devam eden bu anlayış kuvvete dayanarak varlığını devam ettirmiş yönetim biçimidir. Bu anlayış biçimi bütün Müslüman devletlerde uygulanmıştır.³²²

İslam inancına göre hayatı bahşeden Allah’tır ve O’ndan başkası buna müdahil olamaz. İslam, bir kişinin hayatına haksız yere kast etmeyi en büyük günahlardan saymış ve onu en büyük cezaya çarptırma ile tehdit etmiştir. Aynı zamanda İslam hukuku hak eden kişilerin öldürülmesini de mubah kılmıştır. Bu şekilde katledilmesine izin verilen gruplar Kur’an-ı Kerim’de açıklanmıştır. Bu izin

---

Kabil ve Habil Motifi”, Zeitschrift für die Welt der Türken (ZfWT), Journal of World of Turks, Vol. 7, No. 3, 2015, s. 1-8.

³²⁰ Hilâfet; sözlükte birinin yerine geçmek, bir kimseden sonra gelip onun yerini almak, birinin ardından gelmek/gitmek, yerini doldurmak vekalet etmek veya temsil etmek gibi anlamlara gelir. Hilâfet kelimesi, terim olarak İslam devletlerinde Hz. Muhammed (s.a.v.)’in ölümünden sonra Devlet başkanlığı kurumunu ifade eder. Halife de bir kimsenin yerine geçen ve onu temsil eden kişidir. Devlet başkanı için de kullanılır. Geniş bilgi için bakınız. Casim Avcı, “*Hilâfet*”, TDVİA, TDV Yay., İstanbul 1998 C. 17, s. 539-546.

³²¹ Mehmet Âkif Aydın, “*Hükümet*”, TDVİA, TDV Yay., İstanbul 1998, C. 18, s. 468-470.

³²² Avcı, “*Hilâfet*”, s. 539-546.

yeryüzünde fitne ve bozgunculuğun def edilmesi için verilmiştir. Böylece Kur'an-ı Kerim kısas ilkesini - ki o aynıyla karşılık vermektir - insan hayatının korunması ve yaşamın garanti altına alınması olarak ifade etmiştir. İslam bir kişinin hayatına son vermeyi bütün insanlığın hayatına son vermek ile aynı tutmuştur. Zira bir kişinin hayatına son vermekten çekinmeyen insan yüzlerce veya binlerce kişinin de hayatına son vermekten çekinmez. Bunun tam karşılığı olarak da bir kişinin hayatını ölümden kurtarıp yaşamasına vesile olan da tüm insanlığı yaşatmış gibi kabul edilmiştir.³²³

Bediüzzaman Said-i Nursi Maide suresi 32. Ayeti³²⁴ tefsir babında “Sünihat” adlı eserinde şu değerlendirmelerde bulunmuştur.

"Şu âyet haktır, akla münâfi olamaz. Hakikattir; mücâzeğe, mübalâğa, içinde bulunamaz. Halbukizahiri düşündürür. Birinci Cümle: Adalet-i mahzânın en büyük düsturunu vaz' ediyor. Der ki: Bir mâsumun hayatı, kanı, hattâ umum beşer için olsa da, heder olmaz. İkisi nazar-ı kudrette bir olduğu gibi, nazar-ı adalette de birdir. Cüz'iyatın küllîye nispeti bir olduğu gibi, hakkın dahi mizan-ı adalette karşı aynı nispettir. O nokta-i nazardan, hakkın küçüğü büyüğü olamaz. Lâkin, adalet-i ızafiye, cüz'ü külle feda eder. Fakat muhtar cüz'ünsarihen veya zimnen ihtiyar ve rıza vermek şartıyla; ene'lernahnü'ye inkılâp edip mezci, cemaat ruhu tevellüd ederek, külle feda olmak için fert zimnen rızadâde olabilir."³²⁵

Bediüzzaman'ın eylem ile söylem arasındaki tutarlılığı ifade babında söylemiş olduğu; “Eğer biz doğru İslamiyet’i ve İslamiyet’e lâyük doğruluğu ve istikameti ef’alimizle izhar etsek.”³²⁶ ifadesinde alınması gereken dersler vardır. Burada, Said Nursi eylemin istikametini doğru bilgiye ulaşmaya bağlıyor. Bu ifade tarihçi için ele alındığında; Tarihçi, öne sürmüş olduğu bir tezin doğrulunu ancak tezin de ele aldığı konuyla alakalı bütün doğru eserlere ulaşmak ve bu eserleri doğru bir terazi ile tartmakla ulaşabilir. Yine hakikat ehlinin sahip olması gereken sıfatlar babında değerlendirmeler yapılmıştır.³²⁷

³²³ Maide Suresi 32. ayet meali, (5/32).

³²⁴ Kim, bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de birisinin hayatını kurtarırsa, bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur."

³²⁵ Bediüzzaman Said-i Nursi, *İçtimai-i Dersler*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 245-246.

³²⁶ Bediüzzaman Said-i Nursi, *İçtimai-i Dersler*, Zehra Yay., İstanbul 2004, s. 118.

³²⁷ Muhakkikîn şe’ni; gavvas olmak, zamanın tesiratından tecerrüd etmek, mazinin a’makına girmek, mantığın terazisiyle tartmak, her şeyin menbaini bulmaktır. Geniş bilgi için bakınız. Bediüzzaman Said-i Nursi, *Muhakemat*, Zehra Yay., İstanbul 2009, s. 25-26.

Yine Bediüzzaman'ın Divan-ı Harb-i Örfi de yaptığı müdafaa esnasında dile getirmiş olduğu ifade şöyledir:

*“İstibdat zulüm ve tahakkümdür. Meşrutiyet, adalet ve şeriattır. Padişah ne vakit Peygamberimizin (sav) emrine itaat etse ve yoluna gitse halifedir. Biz de ona itaat edeceğiz. Yoksa Peygamber’e (s.a.v.) tabi olmayıp zulmedenler, padişah da olsa hayduttur.”*³²⁸

Burada Padişahın konumu ve misyonu ifade edilmiş aynı zaman da kendisine itaat edilme noktasında sorumluluğu hatırlatılmıştır. Başkanlığının meşruluğu Hz. Muhammed (s.a.v.)’in sünnet-i seniyesine itiba da görülmüştür. Bütün bu açıklamalardan sonra bir yapı eğer başından itibaren İslamî değilse ve uygulamalar İslamiyet’in gerektirdiği şekilde cereyan etmiyorsa o uygulamalar için Dinden referans arama veya eyleme bir meşruluk kazandırmak için çabalamak beyhude olsa gerektir. Kendi hakları olmayan bir gücü kendilerine has kılmak ve bu gücün paylaşılmaması adına kardeş/evlat/baba/amca gözetilmeksizin yapılan katliamlar, olsa olsa en hafif tabirle birer zulüm örneğidir ve bu eylemi yapanlar zalimdirler.

3.8.2. Siyaseten Katlin/Kardeş Katl’in Tarihsel Boyutu

Mahiyeti itibariyle siyasi iktidara sahip olma kavgası olarak tanımlanabilecek olan Kardeş Katli olgusu, sadece Osmanlılara has bir uygulama değildir. Tarih sahnesine çıkmış bir çok imparatorlukta da uygulanmıştır. Veya başka bir ifade ile varolagelmıştır.³²⁹

Firdevsi’ye göre Dahhâk, Padişah Merdas’ın oğludur. Dahhâk, cesur, çevik fakat şehvete tapan kötü huylu biri olarak tasvir edilir.³³⁰ İran Hükümdarı Merdas oğlu Dahhâk tarafından öldürülmüştür.³³¹

Bizans İmparatorluğu, gelecekte taht iddiasında bulunanlara genellikle o kişilerin gözlerine mil çektirerek ceza yoluna gitmiştir. Taht varisi olanların burun ve kulakların kesilmesi cihetine gidildiği görülmüştür. Bunun yanı sıra çok sayıda

³²⁸ Bediüzzaman Said-i Nursi, *İçtima-i Dersler*, Zehra Yay., İstanbul 2004, s. 160.

³²⁹ Mehmet Akman, *Osmanlı Hukukunda Kardeş Katli Meselesi*, (Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Hukuk Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 1995, s. 9.

³³⁰ Kürşat Demirci, *“Dahhâk”*, TDVİA, TDV Yay., İstanbul 1993, C. 8, s. 409.

³³¹ Firdevsi, *Şehnâme*, Çev. Necati Lugal, İstanbul 1945, C. 1, s. 46-49.

kardeş katli vakasına da rastlanmaktadır. Hatta Osmanlıların bu uygulamayı Bizanslılardan aldığı veya Bizanslılardan Osmanlıya miras kalmış olabileceğini söyleyenler de vardır.³³² İlk Bizans imparatoru Konstantin, oğlu Krispus ve Kayın Babası Maximien'i öldürterek ülkede istikrar sağlamaya çalışmıştır. Buna rağmen ülkede birliği sağlayamamış ve ülkeyi üç oğlu ve yeğeni arasında bölüştürmek zorunda kalmıştır. İmparator II. Konstans kardeşi Theodosios'u, görünürde ihanet suçlamasıyla gerçekte ise tahta ortak etmemek için önce rahip yapmış sonra da idam ettirmiştir.³³³

Mina Jang yaptığı master çalışması ile 14-17 yüzyıl arası Kore'de hüküm süren Joseon Hanedanında kardeş katli vakalarını ortaya koymuştur. Bu çalışmada Kore'de ki uygulamalar ile Osmanlı Devleti'nde ki uygulamalar karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmıştır. Kore'de ki kardeş katli meseleleri ya taht mücadelesi ya da komplo ile alakalıdır. Taejong'un kardeşlerini Bangbeon ve Bangseok'u, birinci prens isyanında öldürmüş olduğu söylenilmektedir. Sejo, kardeşi olan Geumseong Daegun'u komplo suçlamasıyla öldürtmüştür.³³⁴

Hanedan içi öldürme hadiselerinin kısmen de olsa Araplar arasında da yaşanmış olduğu bilinmektedir. Abbasi Halifesi Harunu'r-Reşid sağlığında, Emin ve Memun isimli oğullarından birbirinin hukuklarına zarar vermeyeceklerine dair yazılı taahhüt almıştır. Ancak Harunu'r-Reşid'in vefatıyla kardeşler arasında siyasi mücadele başlamıştır. Miladi 809 yılında tahta geçen Emin kardeşi Memun ile giriştiği taht mücadelesini kaybetmiştir. Emin öldürülmüştür.³³⁵

3.8.3. Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli

Osmanlı Devleti bir boylar federasyonudur. Her Bey kendini bir boy üzerinde hakimiyetini tahkim edecek şekilde konumlandırmıştı. Çoğu zaman bu kişiler bulunduğu sancakta veya vilayette oradaki güçlü kişiler üzerinden güç devşirme yoluna gidip, sonradan Devleti ele geçirmek istemişlerdir.

³³² Vasfi Raşid Sevig, *Ticaret Kanunu Şerhi*, C.1, İstanbul 1934, s. 9 vd.

³³³ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret İşiltan, Ankara 1981, s. 113.

³³⁴ Mina Jang, "*Osmanlı Devleti ile Kore Devleti'nde Kardeş Katli Meselesi Karşılaştırılması (14-17.YY)*", (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2018, s. 113 (123).

³³⁵ Akman, "*a.g.t.*", s. 11.

Egemenliğin mutlak bir şekilde tek elde toplandığı devletlerde, hükümdarın gücünün son sınırı, kendi taktir hakkını kullanarak ölüm cezası verebilmesidir. Hakikaten insanlar için en ağır ceza “ölüm” cezasıdır.³³⁶ Hakimiyet ve egemenlik bilindiği üzere buyurma ve yönetme gücüdür. Siyasi egemenlik ise devlet organları içerisinde en yüksek irade ve üstün irade gücünün kime ait olduğu meselesiyle ilgilidir. Eski Türk devlet anlayışına göre bu güç, Hakan veya Kağan adı verilen devlet başkanına aittir. Bu yetkinin kim tarafından Kağan’a verildiği (her ne kadar Kut Anlayışı var ise de) nasıl bir yöntem uygulandığı kesin olarak kurallara bağlanmış değildi.

“*Han ve hanın ailesi mukaddestir*” anlayışı Kut Anlayışı ile alakalı bir düşüncedir. Kut, Hanın gücüne temel sağlayan kutsal bir nüfuz etme aracı idi.³³⁷ Kut, babadan oğula geçerdi. Ama aynı zamanda kut, hanın uygunsuz davranışlarından dolayı kaybedilebilirdi.³³⁸ Osmanlı Şehzadelerinin veya hanedan mensuplarının isyan etmelerinde temel etken, isyan edenlerin kendilerini tahtta hak sahibi olarak görmeleridir. İlk dönem isyanlarının bir diğer ortak özeliği ise Bizans Devleti’nin devreye girip isyancıları desteklemesidir. Başka bir deyişle Bizans kışkırtmalarıdır.³³⁹ I. Ahmet’in ölümünden sonra tahta kardeşi Mustafa geçmiştir. Osmanlı Devleti’nde tahta geçişin babadan oğula geçme halinin bir istisnası olarak veya bozulması olarak değerlendirilebilir.³⁴⁰

Mehmet Ekmen yaptığı doktora çalışması ile Osmanlı Devleti’nde vukubulan kardeş katli vakalarıyla ilgili, Osmanlı tarihi boyunca 61 hanedan içi katl vakasını tespit etmiştir. Bu vakalar isyan eden ve herhangi bir isyan fiili sadır olmayan katl olayları olarak iki başlık altında incelenmiştir.³⁴¹ Bu bağlamda, babanın oğlunu idam ettirdiği 4, kardeşin kardeşini öldürttüğü 35, amcanın yeğenini katlettirdiği 12,

---

³³⁶ Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, Birey ve Toplum Yay., 2. Baskı, Ankara 1985, s. 1.

³³⁷ Halil İnalçık, “*Osmanlılarda Saltanat Veraset Usûlü ve Türk Hakimiyeti Telâkisiyle İlgisi*”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 14, S. 1, Ankara 1959, s. 74.

³³⁸ Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1981, s. 69-72.

³³⁹ Ekmen, a.g.t., s. 163.

³⁴⁰ Joseph Fletcher, “*Turco-Mongolian Monarchic Tradition in the Ottoman Empire*” Harvard Ukrainian Studiesvol 3.4 (1979 1980), s. 236-251.

³⁴¹ Ekmen, “a.g.t.”, s. 28.

yeğenin amcasını öldürttüğü 3, dedenin torununu öldürttüğü 6, ve bazı verilere göre oğulun babasını öldürttüğü 1 vakaya rastlanılmıştır.³⁴²

Osmanlı Devleti'nde kardeş katli vakalarına örneklik teşkil etmesi babında bazı olaylar ele alınacaktır. Solakzade, Yakup Çelebi'yi öldürme olayında, fitneyi önleme veya fitnenin önüne geçmesinden söz eder. Solakzade, Bayezid'in tahta geçişini baba vasiyetine dayandırarak meşruiyet kazandırır.³⁴³ Oruç Bey, Musa Çelebi'nin kaçış olayını anlatır. Nasıl atından düştüğünü ve kölesi tarafından Mehmet Çelebi'ye teslim edildiğini ifade eder. Mehmet Çelebi'nin çadır içinde Musa Çelebi'yi öldürttüğünü zikreder.³⁴⁴ Hoca Sadeddin Musa Çelebi'nin öldürülme sebebini ve ne ile katl edildiğinin detayını verir. Hoca Sadeddin Efendi'ye göre, Musa Çelebi'nin ölümü, daha çok insan ölmesin fitne son bulsun diye gerçekleşmiştir. Musa Çelebi'nin hayatına bir yayın kirışıyle son verilmiştir.³⁴⁵

II. Murad'ın küçük kardeşi olan Şehzade Mustafa, 1422 yılında 13 yaşındayken II. Murat'a karşı isyan etmiştir. Bu isyanda, Şehzade Mustafa, Lalası Şaraptar İlyas Bey, Osmanlıların düşmanları olan Karamanoğulları, Germiyanoğulları ve Bizans Devleti tarafından desteklenmiştir.³⁴⁶ Hoca Sadeddin Efendi, İlyas Bey'in hainliğini anlatma babında: "*Günahı olmayan bu masum çocuğu Padişahın önüne getirdi*" diye ifade etmiştir. Öldürülmesini de fesatlık ateşi sönsün diye belirterek eyleme gerekçe göstermiştir. Şehzade Mustafa'nın Katli meselesini meşru gösterme çabasına girmiştir.³⁴⁷

Aşıkpaşazade, Şaraptar İlyas Bey'in hainliğini daha makul bir şekilde anlatmaya çalışmıştır. Başka bir deyişle hainliğini kabul etmemiştir. Devletin huzuru için tek hükümdarın olmasının gerektiğini belirtmiştir. Aşıkpaşazade'ye göre, Şehzade Mustafa'yı bu dünyanın kirlerine bulaşmadan şehit etmiştir. Kardeş katlinin önceden uygulanagelen bir gelenek olduğunu söylemiştir. İlyas Bey'in yaptığı

---

³⁴² Ekmen. "a.g.t.", s. 29.

³⁴³ Solakzade Mehmet Hemdemi Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, Haz. Vahid Çabuk, Kültür Bak. Yay., Ankara 1989, C. 1, s. 68-69.

³⁴⁴ Oruç Bin Adil, *Oruç Tarihi*, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2007, s. 47.

³⁴⁵ Hoca Sadeddin Efendi, a.g.e., C. 2, s. 75-76.

³⁴⁶ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.1*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 188.

³⁴⁷ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. 2, 4, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s. 138.

eylemi savunmuştur.³⁴⁸ Bostanzade Yahya Efendi'ye göre; II. Murat'ın Yusuf ve Mahmut adlı iki kardeşi daha varmış. II. Murat onları öldürmemiş fakat gözlerine mil çektirmiştir.³⁴⁹ II. Mehmet 1451 yılında babası II. Murat'ın ölümünden sonra tahta geçmiştir. Kardeşi Küçük Ahmet'i boğdurtarak öldürtmüştür. Kendisine karşı herhangi bir isyan söz konusu değilken katl etmiştir.³⁵⁰ Dukas'ın anlatımında Şehzade Ahmet'i boğarak öldüren Ali adındaki cellat idam ettirilmiştir. Olayın duyulmaması için bu yöntem uygulanmıştır denilebilir.³⁵¹ II. Mehmet Kanunnamesinde kardeş katli uygulamasını kanunlaştırmıştır. Kanunamede o madde şu şekilde belirtilmiştir: “*Ve her kimesneye evladından saltanat müyesser ola, karındaşlarını nizam-ı alem için katl etmek münâsibdir. Ekser Ulema dahi tecviz etmiştir. Anınla âmil olalar.*”³⁵² Caroline Finkel, Fetret devri ve sonraki karışık dönemin, II. Mehmet'in böyle bir Kanun hazırlamasında etkili olduğunu ileri sürer.³⁵³ Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman da bu uygulamalardan geri kalmamıştır. I. Selim hem kardeşlerini hem de yeğenlerini katl etmiştir.

III. Murat'ın 102 çocuğu olduğu söylenir.³⁵⁴ Münneccimbaşı, III. Murat'ın 130 çocuğunun olduğunu söyler.³⁵⁵ Bunlardan 20 oğlu III. Murat'ın ölümünden sonra hayattadırlar. III. Murat'ın ölümünden sonra yerine oğlu III. Mehmet tahta geçmiştir. III. Mehmet 19 kardeşini öldürtmüştür.

Osmanlı Hanedanında kardeş katli uygulamaları isyan edenlerin cezalandırılması ve isyan etme ihtimali olanların ortadan kaldırılması diye iki şekilde yapılmıştır.³⁵⁶

---

³⁴⁸ Âşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, Haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2013, s. 136-137.

³⁴⁹ Bostanzade Yahya Efendi, *Tarih-i saf Tuhfetü'l-ahbab (Duru Tarih)*, Çev. Necdet Sakaoğlu, Milliyet Yay., İstanbul 1978, s. 57.

³⁵⁰ İnalçık, “*Osmanlılar'da saltanat verâsetiusûlü ve Türk hakimiyet telâkkisiyle ilgisi*”, s. 69-94.

³⁵¹ Dukas, *İstanbul'un Fethi*, Çev. Viladimir Mirmiroğlu, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 161.

³⁵² Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, FeyFakfi Yay., İstanbul 1990, C. 1, s. 114.

³⁵³ Caroline Finkel, *Osman's Dream*, Basic Books, New York 2007, s. 38.

³⁵⁴ Hammer, *a.g.e.*, C. 7, s. 196.

³⁵⁵ Münneccimbaşı, *a.g.e.*, C. 3, s. 536.

³⁵⁶ Mina Jang, “*a.g.t.*”, s. 113.

3.8.4. Abdurrahman Şeref Efendi'nin Tarih-i Devlet-i Osmaniyye Adlı Eserinde Savcı Bey Vakasını Diğer Osmanlı Kronikleri ve Çağdaş Eserler Bağlamında Karşılaştırma

Sultan Murat Döneminde onbeş aylık sürede tamamlanan Edirne'nin fethinin (1361) ardından başlayan Osmanlı Devleti'nin Balkan fütuhâtı durmaksızın devam etmiştir. Filibe fethi (1363) ve Çirmen zaferiyle (1371) birlikte Osmanlıların Balkanlar'da kalıcı olacağı anlaşılmıştır. Osmanlı Devleti, elde ettikleri muvaffakiyetler doğrultusunda Sırp, Bulgar ve Bizans devletleri tarafından haraçgüzar olarak tanınmanın neticesinde, Rumeli'de yer sahibi olmanın yanında, siyasi arenada söz sahibi olduklarını da ispatlamıştır.³⁵⁷

26 Eylül 1371 Çirmen zaferiyle, Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'nin otoritesini kabul etmesinin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. 1371-1376 yıllarını Osmanlıların askeri ve siyasi açıdan taarruz devresi olarak kabul edildiğinde, bu zaman aralığı içinde "*plansız*" tek hareketin ise Şehzade Savcı isyanı olduğu söylenebilir. Şehzade Savcı on ay on günlük mücadelenin nihayetinde Bursa Kite Ovası'nda beraberindeki destekçileriyle birlikte derdest edilerek, gözlerine mil çekilmek suretiyle idam ettirilmiştir.

Hadisenin Bizans cephesindeki sorumlusu olarak görülen ve olayda doğrudan etkisi olan Andronikos Paleologos'a da aynı şekilde Bizans İmparatoru olan babası tarafından gözlerine mil çekilerek cezalandırılmış; fakat bu operasyon Şehzade Savcı'da olduğu gibi değil, tedavi edilecek şekilde yapılmıştır.³⁵⁸

İncelendiği kadarıyla Ahmedî'den Hadidi'ye kadar Osmanlı tarihçileri Savcı Bey vakasından bahsetmemişlerdir. Savcı bey vakasından ilk bahseden Osmanlı tarihçisi Kemalpaşazade'dir.³⁵⁹ Kemalpaşazade eserinde, Sultan Murat'ın üç oğlundan bahsetmiştir. Müverrih, oğullarından birinin ismini Savcı olarak zikretmiştir. Yazar, şehzade'nin gözlerine mil çekildiğini belirtmiştir.

---

³⁵⁷ İhsan Efe Cicibaş, "*Sultan I. Murat Devri Osmanlı Tarihi (1362-1389)*," Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018, s.196.

³⁵⁸ Cezar, *a.g.e.*, C. 1 , s. 112; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 499.

³⁵⁹ Cicibaş, *a.g.t.*, s. 196.

Kemalpaşazade, olayla alakalı tafsilata girmeyerek konuyu kapatmıştır.³⁶⁰ Eserin sonlarında yazar, vaka ile alakalı birkaç satırlık bilgi vererek susmayı tercih etmiştir veya olayla alakalı detaylı bilgi vermemiştir.

Vakadan bahseden bir diğer müellif, Hoca Sadeddin Efendi'dir. Sultan Murat'ın 787/1385-1386 yılında Rumeli'ye geçtiği sırada Savcı Bey'i Bursa muhafızlığında bıraktığını belirtmiştir. Yazar, Şehzade Bayezid'in ise Kütahya'da ikametinin Padişah tarafından emredildiğini ifade etmiştir. Müverrihe göre Şehzade Savcı gençliğin verdiği hissiyat ve etrafındakilerin kışkırtmasıyla isyana kalkışmıştır.³⁶¹ Yazar, Savcı Bey'in hazineyi kendisine tabi olanlar arasında dağıttığını, kendi adına hutbe okuttuğunu belirtmiştir. Yazar, olayda, olup bitenlerden Sultan Murat'ın haberi olduğunda derhal Edirne'den Anadolu'ya geçtiğini ve bir plan üzerine hareket ettiğini belirtmiştir. Plana göre Sultan Murad, hadiselerden haberi yokmuş gibi davranmıştır. Buna göre Biga havalisinde büyük bir av düzenleyecek, buraya Şehzade Savcı'yı davet edecektir. Sultan Murat, Şehzade Savcı'nın Bursa'dan çıkıp padişahı ve beraberindeki orduyu Gelibolu'da karşılayacağını hesap etmiştir. Yazar, Şehzade Savcı'nın davete icabet etmemesi üzerine Sultan Murat'ın Bursa üzerine yürüdüğünü belirtmiştir. Şehzade Savcı ile Sultan Murat Kite ovasında karşı karşıya gelmişler ve savaşı Şehzade Savcı kaybetmiştir. Şehzade Savcı yakalandığı sırada geri adım atmamıştır. Yani itaat etmemekte ısrar etmiştir. Bunun üzerine Savcı Bey'in gözlerine mil çekilmiştir.³⁶²

Müneccimbaşı Ahmet Dede ise eserinde olayla alakalı bilgiler vermiştir. Buna göre, Sultan Murat Rumeli'ye geçtiği sırada Şehzade Bayezid'i Kütahya'ya göndermiş, Şehzade Savcı'yı ise Bursa'da bırakmıştır. Şehzade Savcı kışkırtmalara kanarak isyana kalkışmıştır. Hazineyi etrafındakilere dağıtmış, adına hutbe okutmuştur. Hadiseyi haber alan Padişahın geri döndüğünü kaydeden müverrih, Şehzadenin de etrafına topladığı kişilerle Kite Ovası'nda Sultan Murat'a karşı savaştığını ve yapılan savaşı Şehzade Savcı'nın kaybettiğini belirtmiştir. Yazar, Şehzade Savcı'nın kendisini isyana davet eden yandaşlarla beraber yakalandığını,

³⁶⁰ Kemalpaşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman, III. Defter*, Haz. Abdullah Satun, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2014, s. 116.

³⁶¹ Hoca Sadeddin, *Tacü't-Tevarih*, C. 1, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1979, s. 156.

³⁶² Hoca Sadeddin, *a.g.e.*, s. 157-158.

gözlerine mil çekildiğini, bu şekilde yaşamaya devam ederek Şehzade Bayezid'in hükümdarlığı döneminde vefat etmiş olduğunu söylemiştir.³⁶³

Müneccimbaşı, Hoca Sadeddin Efendi'nin vermiş olduğu bilgilerin aynısını tekrar etmiş gibidir. Bu durum Hoca Sadeddin Efendi'den etkilenmiş olabileceğini göstermektedir. Münecimbaşı olayla alakalı Şehzadenin ölümü hakkında da detaylı bilgi vermiştir.

Solakzade yaptığı değerlendirmede aşağıda belirtilen bilgileri vermiştir. 787/1385-1386 yılında Sultan Murat Rumeli'ye geçmeden önce Şehzade Bayezid'i Kütahya'da bırakmıştır. Şehzade Savcı ise Bursa'da kalmıştır. Sultan Murat'ın Rumeli'ye geçişini fırsata çevirmek isteyen Şehzade Savcı'nın etrafındakiler, Şehzade'yi kışkırtarak isyana teşvik etmiştir. Yazara göre, Şehzade, hazineyi etrafındakilere dağıtıp adına hutbe okutmuştur. Olayı haber alan Sultan Murat zaman kaybetmeden Anadolu'ya geçmiştir. Hadiseden habersizmiş gibi davranarak av tertip etmiştir. Şehzade'yi ava davet etmiştir. Şehzade Savcı Bey'in, davete icabet etmediği ifade edilmiştir. Savcı Bey ordusunu toplayıp, Kite Ovası'nda Hünkar'a karşı savaşmıştır. Müverrih, Savcı Bey'in bozguna uğradığını,³⁶⁴ gururundan dolayı geri adım atmadığını ve gözlerine mil çekilerek cezalandırıldığını belirtmiştir.³⁶⁵

Ahmet Rasim ise isyan tarihini tam olarak belirtmemiştir. Hayreddin Paşa'nın vefat tarihi olarak gösterdiği 1386'dan önceki bir tarihe oturtmaya çalıştığı olay için, zımnen 1385 tarihini kabul ettiği söylenebilir. Müellif, bununla beraber, Savcı Bey'i isyana teşvik edenlerin Karamanoğulları olduğunu ileri sürmüştür. Ahmet Rasim, Savcı Bey vakasının devletin tarihindeki ilk isyan olduğunu belirtmiştir. Müverrih, Şehzadenin, V. İoannes'in oğluyla beraber hareket ederek babalarına karşı başkaldırdığına dair bir rivayet bulunduğunu bildirerek hadise hakkında bilgi vermiştir. Savcı Bey'in gözlerine kızgın sirke döküldüğünü ifade etmiştir. Bu ifadesinden hareketle, gözlerine mil çekilmiştir denilebilir. Ahmet Rasim olayla ilgili birçok noktayı atlamıştır. Bu durumda Ahmet Rasim'in olayla alakalı detaylı bilgi

---

³⁶³ Münecimbaşı Ahmed İbn-i Lütfullah, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi (1299–1481)*, *Camiü'd-düvel*, Haz. Ahmet Ağırakça, Akdem Yay., İstanbul 2014, s. 140.

³⁶⁴ Solakzade, *Solakzâde Tarihi*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1297, s. 37.

³⁶⁵ Solakzade, *a.g.e.*, s. 38.

verme gereği duymadığı söylenebilir.³⁶⁶

Anonim Tevârih ise Sultan Murat'ın ansızın geldiğini ve Şehzade Savcı Bey'in maiyetindeki beyzadeler ve babalarıyla beraber yakalandığını, Şehzadenin Hıristiyan destekçilerinin nehirde boğulduğunu, Savcı Bey'i destekleyen beyzadeler ve babalarının padişahın emriyle başlarının kesildiğini, Şehzade Savcı'nın gözlerinin oyulduğunu belirtmişlerdir. Sultan Murat, V. İoannes'e gönderdiği haberde ondan da aynı tavrı beklediğini bildirmiştir. V. İoannes'in de oğlu Andronikos'un gözlerine kızgın sirke döktürerek aynı cezayı tatbik ettiğini belirtmişlerdir.³⁶⁷

Anonim Tevârih'in anlatımına göre Savcı Bey'in isyanı vuku bulduğu sırada, V. İoannes'in bir diğer oğlu olan Selanik valisi Manuel Paleologos, Osmanlı toprağı olan Fera üzerine yürüyerek bölgeyi ele geçirmeye çalışmıştır. Padişah, durumdan haberdar olunca da Kara Timurtaş Paşa'yı Selanik hisarına sevk ederek Manuel'i diri olarak kendisine getirmesini istemiştir. Vali Manuel'in ise işin ciddiyetini anlayıp şehirdeki Hıristiyanların da sultan taraftarı olduğunu anlayınca, İstanbul'a geçtiği belirtilmiştir. Manuel, Babası V. İoannes'in, kendisini kabul etmemesi üzerine Midilli hakimine müracaat etmiştir. Burada da kabul görmeyince Anadolu'ya geçip Bursa'da bulunan Sultan Murat'a iltica ederek affını talep ettiği ifade edilmiştir. Sultanın kendisini bağışladığını, ardından da babası V. İoannes'in yanına İstanbul'a geçtiği bildirilmiştir.³⁶⁸

Anonim Tevârih'in burada bahsettiği hadise, Selanik Kroniği'nde geçen 11 Nisan 1372 tarihinde vuku bulmuş olan Selanik muhasarası³⁶⁹ olmakla beraber bu hadise Kara Timurtaş Paşa tarafından değil, Çandarlı Hayreddin Paşa tarafından icra edilmiş bir kuşatmadır. Savcı Çelebi kıyama için verilen en erken tarihin 1373 olduğu göz önüne alındığında hadisenin karıştırıldığı açıktır.³⁷⁰

Abdurrahman Şeref Efendi "Tarih-i Devlet-i Osmaniyye" adlı eserinde, Savcı Bey vakası hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Buna göre, Rumeli fethiyle

³⁶⁶ Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi*, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Meydan Neşriyat, İstanbul 1967, s. 31.

³⁶⁷ Anonim, *16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, Haz. Şerif Baştaç, AÜDTCF Yay., Ankara 1973, s. 93.

³⁶⁸ Anonim, *16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 93.

³⁶⁹ *Kısa Kronikler*, N. 49/ s. 147.

³⁷⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, 11. Baskı, TTK Yay., Ankara 2015, s. 143.

uğraşan I. Murat oğullarını Anadolu'da görevlendirmiştir. Şehzade Sultan Bayezid'e Germiyan, ortanca oğlu Şehzade Yakup Çelebi'ye Karesi memleketinin idaresini bırakıp küçük oğlu Şehzade Savcı Bey'i ise Bursa'da kaim makam olarak bırakmıştır. Savcı Bey gençliğin hevasına kapılmış ve etrafındaki kötü kişilerin telkinleri ile isyan etmiştir. Rum Kayserin oğlu genç Andronikos ile ittifak ederek isyana kalkışmıştır. Sultan Murat'ın harekete geçmesi üzerine şehzade orduları dağıtılmıştır. Savcı Bey babasının huzurunda af dilemeyip, küstahça cevaplar verdiği için Padişahın emriyle öldürülmüştür. Genç Andronikos ise Bizans İmparatoru tarafından gözlerine mil çektirilerek cezalandırılmıştır.³⁷¹

Son dönem müellifleri kapsamında ise hadiseyi ele alan Uzunçarşılı, isyana sebep olarak aynı esas üzerinde durmuştur. Savcı Bey'in açık surette Edirne'de bulunduğunu kaydetmiştir. İki şehzadenin Rumlar vasıtasıyla müttefik olduğunu, isyanın, İstanbul yakınlarındaki Apikridon mevkiinde cereyan ettiğini, dağılan asi kuvvetlerinin ardından Şehzadelerin beraberce Dimetoka'ya kaçtığını beyan edip, vaka için 1385 tarihini not düşmüştür.³⁷²

İsmail Hami Danişment de hadiseyi ele almıştır. Bu mesele hakkında Bizans ve Osmanlı kaynaklarının tutarsızlığından bahsetmiştir. Son devir müelliflerinin iki farklı rivayet gurubunu cem etmeye kalkışmış olmalarının sağlıklı bir tahlile kapı açmadığını belirtmiştir.³⁷³ Müellif, bu izahatının yanında, Osmanlı rivayeti olan 1385 tarihini vererek³⁷⁴ Andronikos ve Savcı Bey'in kıyıamlarının ayrı ayrı iki isyan olduğunu beyan etmiştir.³⁷⁵ Farklı bir görüş olarak da 1373 kıyamına iştirak eden Savcı Bey'in affedilerek daha sonra 1385 tarihinde müstakil olarak kıyamının ihtimal dahilinde olabileceğini belirtmiştir.³⁷⁶ Danişmend, bu tip ihtimalleri sıraladıktan sonra 1373 ve 1385 tarihlerinin iki farklı isyan tarihi olabileceği fikrini ortaya atmıştır.

Bir diğer çağdaş müellif olan Şerif Baştav'a göre ise; Andronikos, babası V.

³⁷¹ Abdurrahman Şeref Efendi, *a.g.e.*, s. 105-106.

³⁷² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, s. 142.

³⁷³ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 68-69.

³⁷⁴ Danişmend, *a.g.e.*, C. 1, s. 69.

³⁷⁵ Danişmend, *a.g.e.*, C. 1, s. 69.

³⁷⁶ Danişmend, *a.g.e.*, C. 1, s. 69.

İoannes ile Sultan Murat'ın Anadolu'ya geçtikleri esnada, fırsatı ganimet bilerek Osmanlı padişahının Rumeli kuvvetlerinin başında olan Savcı Çelebi ile ittifak etmiştir. İki şehzade iktidarı ele geçirmek gayesiyle kıyam etmiştir.³⁷⁷ Baştav, hadisenin Mayıs 1373'te vuku bulduğunu yerin ise İstanbul'a 40 km. mesafedeki Terkos civarı³⁷⁸ olduğunu belirtmiştir. Burada cereyan eden muharebeyle tenkil edildiklerini ve iki şehzadenin Dimetoka'ya kaçtığını bildirerek kemikleşmiş rivayeti tekrarlamıştır.³⁷⁹

Halil İnalçık ise Andronikos ile Savcı Bey'in Mayıs 1373 tarihinde birlikte kıyam ettiklerini belirtmiştir. Savcı Bey'in Bursa'da, Andronikos'un ise İstanbul'da saltanatlarını ilan ettiklerini ifade etmiştir. 25 Mayıs'ta Boğaziçi'nde Pikridion mevkiinde, iki asi Şehzadenin mağlup edildiğini belirtmiştir. 30 Mayıs'ta Savcı Bey'in Dimetoka'ya kaçıp 7 Eylül tarihine kadar burada mukavemet halinde kaldığı şeklinde Batı kroniklerinin beyanını nakletmiştir.³⁸⁰

Halil İnalçık, 1385 tarihinin hatalı olduğunu belirtmiştir.³⁸¹ Vekayinâmelerin klasik üsluptaki izahatını tekrarlayıp, Bizans kroniğinin şahadetinden istifadeyle Savcı Bey'in 10 ay 10 gün babasından kaçtığını kaydetmiştir. Asi şehzadenin Dimetoka'dan Bursa'ya geçtiği neticesinin çıkarılacağını beyan etmiştir. Kite ovasındaki çarpışmanın 1374 baharında olduğunu kayda geçirmiştir. Vekayinâmelerin Kite harbiyle alakalı verdiği bilgiler ile resmin tamamlandığını düşünmüştür.³⁸²

Halil İnalçık hadisenin Bizans kaynaklarından, Kısa Kronikler'de, 6 Mayıs 1373 Cuma günü Andronikos Paleologos'un belirli bir müddet babasından kaçtığının kayıtlı olduğunu belirtmiştir. Andronikos, Savcı Bey ile ittihat etmiştir. Bunun üzerine V. İoannes'in de Sultan Murat ile müttefik olarak orduyu Bursa'dan Batı'ya geçirdiğini, 25 Mayıs 1373 Çarşamba günü savaştıklarını, müttefik Savcı-Andronikos kuvvetlerinin mağlup edildiğini belirtmiştir. 500 kadar Müslümanın

³⁷⁷ Şerif Baştav, *Bizans İmparatorluğu Tarihi, Son Devir (1261–1461)*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2015, s. 87.

³⁷⁸ Kimi yazarların Apikridion olarak kayda geçtikleri yer muhtemelen burasıdır.

³⁷⁹ Baştav, *a.g.e.*, s. 87.

³⁸⁰ Halil İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302 1481)*, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul 2011, s. 106.

³⁸¹ İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302 1481)*, s. 106.

³⁸² İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302 1481)*, s. 106-107.

vefat ettiğini, birçok Bizanslı'nın katledildiğini, 1700 civarında isyancının tevkif edildiğini, 30 Mayıs tarihinde ise Andronikos'un teslim olarak hapsedildiğini³⁸³ ve kör edildiğini³⁸⁴ ifade etmişlerdir. 29 Eylül'de ise Savcı Bey'in, Dimetoka şehrinde tevkif edildiğini ve kör edilip, beraberinde bulunanların tamamının katledildiğini³⁸⁵ bildirmişlerdir.

Historia Üniversitesi Tarih Kurumu tarafından hazırlanan eserde, kıyamın kısa sürede bastırıldığını, Anadolu'da cereyan ettiğini, kıyamın gayesinin V. İoannes ve Sultan Murat'ın tahttan indirilerek Osmanlı-Bizans arasında sürekli bir barışın tesis edilmesinin hedeflendiği ifade edilmiştir. Sultan Murat'ın, V. İoannes'e oğlu Andronikos'un Savcı Bey'i kışkırttığından şikayette bulunmuştur. Ardından iki Şehzadenin otağlarının bulunduğu İstanbul yakınlarındaki bir mevkiye geçip, Şehzadelerin destekçisi konumunda bulunan subayların isimleriyle çağrılarak kendilerinin ikna edilmek suretiyle taraftarlarının Hünkâr Murat'tan yana dönmelerinin sağlandığı ifade edilmiştir. Bir kısım isyancıların ise iki Şehzade ile birlikte Dimetoka'ya kaçtığı belirtilmiştir. Sonrasında Şehzadelerin tevkif edildiği ardından Savcı Bey'in gözlerinin oyulduğu, V. İoannes'in de sultana mukavemet cesareti olmadığından oğlu Andronikos'a aynı şeyi yaptığını bildirmiştir.³⁸⁶

Batılı tarihçilerden Hammer de hadiseyi eserinde izah etmiştir. V. İoannes'in büyük oğlu bulunan Andronikos'tan hükümet işlerini alıp, kardeşi Manuel'e vermesi üzerine babasına isyan kararı aldığını, bu noktada Savcı Bey'le de irtibata geçerek birlikte kıyam ettiklerini, Sultan Murat'ın Savcı Bey'in, isyanı haberini öğrenince V. İoannes'e hesap sorduğunu, Bizans imparatorunun ise olayda dahiliyeti olmadığını göstermek üzere, asi Şehzadelere tenkil hareketi teklif ettiğini ve Sultan Murat ile ittifak üzere bulunduğunu, bunun üzerine müttelik hükümdarların Rumeli'ye geçerek asi Şehzadelerin üzerine yürüdüğünü, Şehzadelerin ordugâhında teslim olmaları için çağrı yapıldığını, Savcı Bey'in askerlerinden pişman olanların teslim olduğunu belirtmiştir. Savcı Bey'in maiyetindeki az sayıdaki asker ve Rum asilzadeleriyle beraber Dimetoka'ya kaçtığını, hünkârın, isyancıların peşinden Dimetoka'yı

³⁸³*Kısa Kronikler*, N. 9/, s. 79.

³⁸⁴*Kısa Kronikler*, N. 22/, s. 92.

³⁸⁵*Kısa Kronikler*, N. 9/, s. 80.

³⁸⁶*Anonim Osmanlı Tarihi*, Haz. Historia Üniversitesi Tarih Kurumu, Trc. Tutkun Alaca, Neden Kitap Yay., İstanbul 2013, s. 109.

muhasara ederek asileri teslim almaya mecbur bıraktığını, çaresiz kıyamı yarıda kesen Savcı Bey'in teslim olduğu ve akabinde idam edildiğini belirtmiştir. Rum asilzadelerinin Meriç nehrine atıldığını, padişahın baskısı üzerine V. İoannes'in ise Andronikos'un gözlerini kızgın sirke ile kör ettirdiğini, hadisenin 1385 tarihinde cereyan ettiğini belirtmiştir.³⁸⁷

Bir diğer batılı tarihçi Zinkeisen ise, V. İoannes'in Kiliseler Birliği gayesiyle yaptığı seyahat esnasında bir müddet parasızlıktan yolda mahsur kaldığını belirtmiştir. Bu esnada İstanbul'da taht vekili bulunan oğlu Andronikos'tan para istediğini, vekil Şehzadenin bu isteği yerine getirmediği ve bu esnada olup bitenleri öğrenen Selanik valisi Manuel'in babasına yardım ettiği belirtilmiştir. Bunun üzerine V. İoannes Bizans başşehrine vardığında Andronikos'u tahttan azledip, Manuel'i varis göstermesi üzerine isyanın Andronios'un hırsına kapılıp tahtı cebren ele geçirme teşebbüsünden ileri geldiğini bildirmiştir.³⁸⁸ Bu noktada hedefine daha kolay ulaşmak için Rumeli'de sancakbeyi bulunan Savcı Çelebi ile irtibata geçtiğini kayda geçerek kıyamın sebebi ve müttefiklik safhasını en geniş ölçüde izah eden müellif olmuştur.

Zinkeisen, V. İoannes'in Roma dönüşü batıdan bir ümidi kalmadığı halde Sultan Murat'a teslimiyet göstermiş olduğunu belirtmiştir. Asi şehzadelerin kıyamıyla alakalı olarak, isyanla bağlantısının bulunup bulunmadığı konusunda V. İoannes'in, otağ-ı hümayunda istintak edildiğini, bu sorgu üzerine, kıyamı birlikte bastırma teklifinde bulunarak mevcut şüpheleri dağıtma yoluna gittiğini, ardından da ceza olarak, şehzadelerin gözlerinin dağlanmasına karar verdiklerini beyan etmiştir.³⁸⁹

Zinkeisen'e göre hükümdarlar cephesinde bunlar olurken, Şehzadeler cephesinde ise isyanın ortaya çıktığı, asi şehzadelerin kalabalık bir ordunun başına geçtikleri, birkaç vilayette mukavemet gösteren herkesi kılıçtan geçirdiklerini, şehzadelerin başşehre yaklaştıkları esnada müttefik hükümdarların şehzadeler üzerine yürümek üzere Rumeli'ye geçtiklerini belirtmiştir. Bizanslıların Apikridion

³⁸⁷ Hammer, *a.g.e.*, C. 1, s. 36.

³⁸⁸ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul 2011, s. 179–180.

³⁸⁹ Zinkeisen, *a.g.e.*, C. 1, s. 180.

diye isimlendirdikleri yerin yakınlarında iki ordunun karşılaştığını; ancak yüz yüze geldikleri mevkiideki küçük nehrin muharebeye engel teşkil ettiğini, Hünkâr Murat'ın bir gece düşman karargâhına geçerek Savcı Bey'in maiyetindeki subayların bir kısmını konuşarak, bir kısmını rüşvetle satın alarak, bir kısmını da kendi safına dönmeye ikna ederek, maiyetinin büyük kısmının kopmasını sağlamış olduğunu belirtmiştir.³⁹⁰

Müellif anlatımının devamında, elindeki az sayıdaki Rumlarla Dimetoka'ya çekilen asi Şehzadenin padişah tarafından takip edildiğini, muhasara esnasında açlıktan kırılma noktasına geldiğinden isyancıların direnemediğini ve her şeyi göze alarak teslim olduklarını belirtmiştir. Ardından, öncelikle Savcı Bey'in gözlerinin dağıtıldığını, son ana kadar yanında bulunan ileri gelenlerin ise evvele mir mahkeme edilip; sonrasında, bağlanarak Meriç nehrine atılıp boğulduğunu, ardından da Savcı Bey'in idam edildiğini belirtmiştir. Bizans imparatorunun da verdiği söze sadık kalarak Andronikos'un gözlerine kızgın sirke döktürdüğünü, ardından İstanbul surları önünde bir kuleye kapattığını –muhtemelen Kız Kulesi olmalıdır- sonrasında ise iki sene burada mahpus kaldıktan sonra Cenevizlilerin yardımıyla kurtulduğunu beyan edip,³⁹¹ açık bir isyan tarihi vermemiştir.

Zinkeisen, Savcı'nın idamından kısa bir müddet sonra kaydıyla not ettiği tarih 1385³⁹² olduğundan, kıyamı 1380'li yıllar olarak düşündüğü kabul edilebilir. Bu açıdan bakıldığında müellifin değerlendirmeleri, Hammer'in izahatının mufassal hali olarak kabul edilebilir.

Jorga'ya baktığımızda ise; Osmanlı vekayinâmelerinin, Halkondil'in ve rahip Mignanelli'nin müşterek izahatta bulunduğunu söylediği isyan hakkında şunları beyan etmektedir. Andronikos ve Bursa beyi olan Savcı Bey müttefiklerdir. Kendisine hayli taraftar toplayan Savcı Bey'in İstanbul yakınlarındaki Apikridion'a karargâh kurduğunu, isyancıların yanına giden padişahın ise bir şekilde Savcı Bey'in maiyetini kendi safına çekmeyi başardığını, aynı orduda bulunan Rum isyancıları ise Meriç'te boğdurduğunu, Dimetoka'ya kaçan asi prenslerin derdest edilerek gözlerine

---

³⁹⁰ Zinkeisen, *a.g.e.*, C. 1, s. 181.

³⁹¹ Zinkeisen, *a.g.e.*, C. 1, s. 181.

³⁹² Zinkeisen, *a.g.e.*, C. 1, s. 182.

kızgın sirke döküldüğünü ve Savcı Bey'in acıya dayanamayarak vefat ettiğini bildirmiştir.³⁹³

Vakanın Andronikos cephesini izah eden müellif, hayatta kalmasının yanında bir müddet sonra gözlerinin nispeten açıldığını belirtmiştir. Tekfur Sarayı'nın yakınındaki Ademaides'de mahpus tutulduğunu ve tevkif devresi bittikten sonra, 12 Ağustos 1376 tarihinde Andronikos'un tekrardan, Savcı Bey olmadan isyan ettiğini bildirmiştir. Bu seferki kıyamda ise asi şehzadenin yanında Sırplar ve Sultan Murat'ın olduğunu nakletmiştir.³⁹⁴

Batılı müelliflerden Gibbons da isyana, Andronikos ile babası V. İoannes'in aralarındaki Roma seyahati dönüşü cereyan eden para meselesini temel sebep olarak kabul etmiştir. İmparatorun Anadolu'da bulunmasını fırsat bildiğini, bu esnada Rumeli'de bulunan şehzade Savcı Bey'le irtibata geçerek kıyam kararı aldığını bildirmiştir.³⁹⁵ V. İoannes'in Anadolu'da olduğu esnada yanında küçük oğlu Manuel'in de olduğunu beyan edip, sonrasında kemikleşmiş bir anlatım haline gelen vakalar silsilesini tekrarlayarak, hadiseyi tamamlayıp bir diğer meseleye geçmiştir.³⁹⁶

Olayın Ostrogorsky anlatımında ise; 1373 ilkbaharında V. İoannes'in, Anadolu'da, Sultan Murat'a vassalık vazifesi gereği beraberinde olmasını fırsat bilen Andronikos'un şehzade Savcı Bey'le irtibata geçerek iki şehzadenin babalarına isyan ettiğini söylemiştir.³⁹⁷ Olayın Mayıs 1373'te cereyan ettiğini kayda geçirmiştir. Diğer tarihçilerin vermediği şekilde en net kıyam tarihi kaydeden tarihçi olmuştur.³⁹⁸ Ardından, klasik anlatımına devam eden Ostrogorsky, sonrasında, Jorga izahatına dönerek 12 Ağustos 1376'da Osmanlıların desteğiyle İstanbul'a tekrar baş kaldırdığını kayda geçirmiştir.³⁹⁹ Ostrogorsky'e göre bu yardım karşılıksız değildir.

---

³⁹³ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, Trc. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul 2005, s. 235.

³⁹⁴ Jorga, *a.g.e.*, C. 1, s. 235

³⁹⁵ Herbert Adams Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Trc. Ragıp Hulûsi (Özdem), Haz. Mustafa Everdi, 21. Yüzyıl Yay., Ankara 1998, s. 123.

³⁹⁶ Gibbons, *a.g.e.*, s. 124–125.

³⁹⁷ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Trc. Fikret Işıltan, 7. Basım, TTK Yay., Ankara 2011, s. 498–499.

³⁹⁸ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 499.

³⁹⁹ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 499.

32 günlük mücadele sonrasında, Bizans başşehrine girmeyi başaran Andronikos'un V. İoannes ve Manuel'i tevkif edip, Gelibolu'yu Osmanlılar'a teslim ettiğini beyan etmiştir.⁴⁰⁰

Nicolas Vatin de diğer müellifler gibi hadisenin çıkış noktası olarak V. İoannes'in parasızlıktan Venedik'te mahsur kalması üzerine Andronikos'tan para istediğini, babasının isteğiyle ilgilenmeyen Andronikos'un bu davranışına karşılık, V. İoannes'in, Selanik valisi olan küçük oğlu Manuel'in babasına lazım olan parayı temin etmiş olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine, Andronikos veliahtlıktan azledilmiştir.⁴⁰¹ İsyân tarihi olarak Mayıs 1373'ü kayda geçen müellif, 25 Mayıs'ta İstanbul'a yakın bir yerde mağlup olup, 30 Mayıs'ta teslim olduğunu, Savcı Bey'in ise 29 Eylül 1373 tarihinde Dimetoka'da derdest edildiğini, kör edilişinin ardından öldüğünü bildirmiştir.⁴⁰² 1376 Temmuzunda Andronikos'un İstanbul kapılarına dayandığını, Sultan Murat'ın desteği bulunduğunu, aynı senenin Ekim ayında V. İoannes ve Manuel'in hapsedildiğini, Gelibolu'yu ise Osmanlılara teslim ettiğini beyan etmiştir.⁴⁰³

Donald Nicol ise, Paleologos sülalesi Bizansı'nı mufassal olarak kaleme aldığı eserinde, iki şehzadenin isyanından bahis açmakta; fakat, meselenin 1373 Mayıs'ında olduğu beyanı yanında neredeyse Vatin'in anlatımının özeti şeklinde bir anlatım sergilemiştir.⁴⁰⁴

Osmanlı ve Bizans kaynakları merkezinde şekillenip, eldeki verilerle mütalaa edilen vaka hakkında şüphe duyulmayan nokta, şehzadelerin isyan etmiş olduğudur. Şehzadeler isyanı hakkında ortaya konan bilgiler doğrultusunda hadisenin cereyanını şu şekilde özetlemek mümkündür:

1371–1376 devresinde açık surette görüldüğü üzere Sultan Murat Rumeli'ye geçerken büyük oğlu Bayezid ve Lalası Kara Timurtaş Paşa'yı Bursa'da taht naibi bıraktığından bu devrede Savcı Bey'in Bursa'da sancakbeyi olması zayıf bir ihtimal

---

⁴⁰⁰ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 499.

⁴⁰¹ Nicolas Vatin, "*Osmanlıların Yükselişi (1362–1451)*", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Ed. Robert Mantran, Çev. Server Tanilli, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 46.

⁴⁰² Vatin, "*Osmanlıların Yükselişi (1362–1451)*", s. 48.

⁴⁰³ Vatin, "*Osmanlıların Yükselişi (1362–1451)*", s. 49.

⁴⁰⁴ Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261–1453)*, Çev. Bilge Umar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 297.

gözükmektedir. Bu açıdan, kendisinin Edirne sancakbeyi olarak vazifeli olduğu kabul edilebilir.

Savcı Bey, Rumeli orduları arasında kumandan, Balkan toprakları açısından merkez şehrin sancakbeyi ve hanedan azası olması noktasında muhtemel padişah olarak kendine yer edinmiş bir konumda bulunduğundan, birçok problemle boğuşan Bizans'ın veliahdı Andronikos'un dikkatini çekmiştir. Kendisine sadık adamları vasıtasıyla kıyam planını anlatıp, Şehzade Savcı'yı aynı fikre ikna etmiş olması mümkündür. İşlerin Rumeli'de hayli iyi gitmesi ve Savcı Bey'in gençlik saikasının verdiği heyecan üst üste bulunduğu hiç de uzak bir ihtimal olmadığı anlaşılabilir. Bu durumun bir sonucu olarak, iki şehzadenin birlikte isyan ettiği düşünülebilir, ganimetlerle zenginleşen hazinenin taraftarlara dağıtılması hadisesini ise Edirne hazinesi olarak düzeltilip, ardından şehzadelerin mağlubiyetiyle beraber hadisenin sonrasının şöyle cereyan ettiği ihtimal dahilindedir.

Asi şehzadeler aralarında anlaşmış bulunduğundan, iki hükümdarın bir arada olduğu sırada kuvvetini bölerek, direnişin iki noktada devam etmesi düşüncesiyle Andronikos'un Dimetoka'ya, Savcı Bey'in ise Bursa civarına kaçtığı, an itibariyle Gelibolu'nun da Andronikos kontrolündeki Bizans'ta olduğu düşünülebilir. Bu düşünce akla uygun gelmektedir. Savcı Bey'in Anadolu'ya geçiş için yapılması gereken bütün yardımı aldığı düşünülebilir. Bu noktada belki de Anadolu'ya geçip Karamanoğullarından destek umduğu bile “*acaba*” sorusuyla karşılanarak göz ardı edilmemesi gereken bir nokta olarak akıllarda bir soru işareti olarak durabilir. Mevcut bilgiler doğrultusunda soru işaretinden uzak taraf ise 25 Mayıs 1373 tarihinde isyanın başladığı, 30 Mayıs tarihinde ise iki asi şehzadenin babalarına mağlup olduğu ve bir müddet mukavemetin ardından ikisinin de yakalanıp gözlerine mil çekildiği, Savcı Bey'in bir müddet sonra öldüğü, Andronikos içinse yeni bir isyan macerasının başladığı şeklinde özetlenebilir.

3.8.5. Siyaseten Katl Meselesi Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Tarihi, yalnızca tarihçilere bırakmak bazen insanı korkutucu sonuçlara götürebilir. Zira tarihçi, bir bilim adamının sahip olması gereken vicdanî duruşa sahip değilse ve sorgulama anında ihtimallerin tamamına eşit mesafede durmuyorsa;

kutsallık atfettiği şeyleri savunurken, başka kutsalları ayakları altına almaktan kendini alıkoyamayabilir. Mesela insanı ele alırken, insanın masumiyetini ele alırken ve Adalet kavramını işlerken kendini hak ve hakikatin gerektirdiği şekilde konumlandırmayabilir. Evet, hikmet-i hükümeti konuşmaktan; ondan bağımsız olması gerekeni, yani apaçık hakikati konuşmayabilir. Bu da bizi, konjonktürel hazlarla, asılolanı her zaman görmezden gelen, bulunduğu çağın ve anın genel kabullerine hapsolmuş ve sorgulamadığı için de huzurlu/sıradan bireyler haline getirebiliyor. Ne zaman ki, birisi çıkıp ezberleri bozunca o zaman uyanılıyor. Öyle birisi olduğunda da tavır önceleri onu çürütmeye çalışmak oluyor. O başarılmayınca, bu defa görmezden geliniyor. Oda başarılmayınca, bu defa tevil etme, hakikati esneterek çıkış yolları arama yoluna konuluyor. Tıpkı Emeviler döneminde ortaya çıkmış Cebriye mezhebi gibi bir durum söz konusu olabiliyor.⁴⁰⁵

Cebriye,⁴⁰⁶ kaderi, beşerin iradesini yok sayacak kadar, yani hayatı boyunca yaptıklarını, sırf Allah öyle emrettiği için, ister istemez, kaçınılmaz, hiçbir sorumluluk yüklenemez bir şekilde, hatalarını bile omuzlamaz bir anlayışla yorumlayan itikadî anlayıştır. En güçlü dönemlerini Emeviler zamanında yaşamıştır. Bu itikadî anlayışın Emevilerin işine yarayan tarafı, belki de ortaya çıkarılış sebebi, Halifeliğin, saltanata evrildiği zamanda; başta Hz. Hüseyin'in ve ehlibeytinin Kerbela'daki katli olmak üzere, daha pek çok zulmün Emevilerce kabul edilip içselleştirilmesini sağlamasıdır.⁴⁰⁷

Bu bağlam da, eğer bütün bunlar kaderde yazılmışsa ve beşerin iradesi söz konusu değilse, o zaman meydana gelen böylesi zulümlerden Yezit ve diğer Emevî sultanları sorumlu olmayacaklardır. Bunlar, ister istemez olacak şeylerdir. Kaçınılmazlardır. Kaçınılamadığına göre buradan Emevîlere bir eleştiri üretmek, onları sorumlu tutmak mümkün değildir. Onlar mecbur kaldıkları şeyi yapmışlardır.

⁴⁰⁵ Ahmet Ay, “Şehzade Katli Üzerine Bir Eleştiri: Evlat mı, Devlet mi?”

<https://www.risalehaber.com/sehzade-katli-uzerine-bir-elestiri-evlat-mi-devlet-mi-16027yy.htm>

⁴⁰⁶Cebriye; sözlükte bozuk olan bir şeyi ıslah edip düzeltmek, birine zor kullanarak iş yaptırmak gibi anlamlara gelen cebr kelimesinin nisbet ekinin ilâve edilmesi ile meydana gelen bir terim olup zorlayıcı bir gücün hakimiyeti fikrini benimseyenler için kullanılmıştır. Geniş bilgi bakınız. İrfan Abdülhamid Fettâh, “Cebriyye”, TDVİA, TDV Yay., İstanbul 1993, C. 7, s. 205-208.

⁴⁰⁷ Ahmet Ay, “Şehzade Katli Üzerine Bir Eleştiri: Evlat mı, Devlet mi?” (Erişim Tarihi 21.03.2019)

Tarihin böylesi fıkha temas eden yerleri var ve var olmaya devam edecektir. Bu yüzden tarihçinin sorumluluğu ağırdır. Tarihçi fikhî bilmeli veya fıkıh alanında uzman kişilerden yardım alabilmelidir. Farklı seslerin varlığından, Devleti önemseyen seslere bedel, insanı önemseyen seslerin varlığından haberdar olmak için yani başka bir ifade ile insanî seslerin varlığından her daim haberdar olmalıdır. Bediü’z-zaman Said-i Nursi kendisi bir tarihçi olmadığı halde evlat/kardeş katli meselesinde dile getirmiş olduğu ifadeler anlamlıdır.

*"Bazı risalelerde gayet kat'î ispat ettiğimiz gibi, hâkimiyetin şe'ni, müdahaleyi reddetmektir. Hatta, en ednâ bir hâkim, bir memur, daire-i hâkimiyetinde oğlunun müdahalesini kabul etmiyor. Hatta, hâkimiyetine müdahale tevehhümüyle, bazı dindar padişahlar, halife oldukları halde, mâsum evlâtlarını katletmeleri, bu redd-i müdahale kanununun hâkimiyette ne kadar esaslı hükmettiğini gösteriyor. Bir nahiyede iki müdürden tut, tâ bir memlekette iki padişaha kadar, hâkimiyetteki istiklâliyetin iktiza ettiği men-i iştirak kanunu, tarih-i beşerde çok acip hercümerc ile kuvvetini göstermiş."*⁴⁰⁸

Bediüzzaman Said Nursi bu değerlendirmesinde Kardeş Katli meselesini ele almadığı gibi konu da Kardeş Katli meselesi değildir. İşlenen konu tevhitir. Konuyu anlaşılır kılmak için örnek verme babında bu fikri serdediyor. Görüldüğü gibi; Bediüzzaman Said-i Nursi burada padişahın dindarlığını reddetmediği gibi masum evlatlarını katlettiklerini de göz ardı etmiyor. Hatta "halife oldukları halde" kaydını düşerek bu yaptıkları zulmün, onların durdukları yerle bağdaşmadığının altını da çiziyor. Fakat ne yazık ki; Bediüzzaman'ın, bu kardeş katli meselesine bakışı gayet açık iken, hâlâ, Osmanlıya ve Osmanlı hanedanına atfettikleri kutsallık ve kusursuzluk nedeniyle, tevillerle çıkış yolu arayarak hakikati incitebiliyorlar.⁴⁰⁹ Hakikati, yani bir yönüyle insanî olanı, vicdanî olanı yani İnsaniyet-i kübra olan, İslamiyete uygun olanı tevil yoluyla değiştirmeye kalkışabiliyorlar.⁴¹⁰

İslamî olmayan saltanat düzenini İslamîdir gibi göstermek doğru değildir. Bu bağlamda siyaseten yapılan eylemleri, din adına meşru göstermek veya bu eylemlere dinden referans bulmaya kalkışmak doğru olmasa gerektir. Bediüzzaman Said

⁴⁰⁸ Bediüzzaman Said-i Nursi, *Lem'alar*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 228-229.

⁴⁰⁹ Mehmet Kırkinci, *Osmanlı'da Kardeş Katli*, Mehmedkirkinci.com, s. 1-9.

file:///C:/Users/sks/Downloads/Osmanlida_Kardes_Katli_.pdf Erişim Tarihi: 29.08.2019

⁴¹⁰ Bediüzzaman Said-i Nursi, *İşarat'ü-l İ'caz*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 19.

Nursi'nin ifadesiyle : *"Fakat her ne olursa olsun, Hakkın hatırını kırmayacağım, hakikati söyleyeceğim. Zira Hakkın hatırı âlidir; hiçbir hatıra feda edilmez. Kimin hatırı kırılırsa kırılınsın, yalnız Hak sağolsun"*⁴¹¹ düsturuna binaen Siyaseten katl meselesi zalimane bir eylemdir.

Bakara sûresinin 191. Ayetinin⁴¹² tefsiri babında yapılan değerlendirmelerden biri şu şekildedir. *"Zulüm ve baskı, adam öldürmekten daha ağırdır."* Burada Asr-ı Saadet döneminde, kâfirlerin Müslümanlara ettikleri zulümler kastediliyor. Bir potansiyel tehditten bahsedilmiyor. Aksine yapılmış şeylerden bahsediliyor. Üstelik ayetin sonuna baktığımızda: *"Kâfirlerin cezası böyledir,"* ibaresi geçmektedir. Osmanlı hanedanında isyan etmiş veya etmemiş tüm şehzadelere bakalım, hangisi bu ayettin kapsamına giriyor incelenmeye değer bir konudur.

Kardeş katlinin bir tarihsel sorumluluk icabı olduğu söylenebilir. Bir kere, göreceli bir tarihsel sorumluluk anlayışı, nasıl fikhî zeminde karşılığı olan katl fiiline temel olur. Kur'an, hadis, icma ve kıyas dışında; bir de böyle tarihsel sorumluluk denen, haramı helal kılma gücüne sahip, bir cevaz kanalı mı var? Yine gözden kaçırılmaması gereken önemli bir nokta da budur. Eğer iş tarihsel sorumluluğa kalırsa, Yezit de Ben devletin selametini, tarihsel sorumluluğumu düşünerek Hz. Hüseyin'i katlettirdim diyebilir. Tarihsel sorumluluk böyle her yöne esner birşey olsa gerektir. Bakanın, bakış açısına göre şekil alan bir şey, fıkha zemin olmamalıdır.

I. Murad'ın oğlu Savcı Bey, Osman Bey'in amcası Dünder Bey, Musa Çelebi ve Düzmece Mustafa vb. kişiler isyana fiilen teşebbüs etmiş, yani potansiyel tehdit olarak kalmamış örneklerdir. Bunların dışında isyan etmemiş masum Şehzade ve Hanedan üyelerini göz önünde bulundurularak konu ele alınmalıdır. Kardeş katlinde asıl eleştirilmesi gereken nokta potansiyel tehditlerin katl sebebi sayılmasıdır. Yoksa isyan eden, ordu toplayan insanlar elbette bağıy statüsü içinde değerlendirilebilir. Dikkat edilmesi gereken nokta; isyan etmemiş, sadece edebilir vehmiyle masumların katledilmesidir. İnsanlar bazen bahane ile birilerine sıkıntı verebilir. Doğuda ki

⁴¹¹Bediüzzaman Said-i Nursi, *İçtima-i Dersler*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 171.

⁴¹²"Onları nerede yakalarsanız öldürün.Sizi çıkardıkları yerden/Mekke'den siz de onları çıkarın. Zulüm ve baskı, adam öldürmekten daha ağırdır. Yalnız, Mescid-i Haramyanında, onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın.Sizinle savaşlırlarsa (siz de onlarla savaşın) onları öldürün.Kâfirlerin cezası böyledir." Bakara sûresi 191. Ayet Meali

birinin hatasından dolayı batıdaki birine zahmet verebilir. İstanbul'da ki bir esnafın cinayetiyle Bağdat'ta ki esnafı mahkum etmenin vicdanla bağdaşmadığına delildir.⁴¹³

Savcı Bey, Dünder Bey ve Düzmece Mustafa gibi Şehzadeler ayaklanmıştır. O zaman diğerleri de ayaklanır anlayışıyla hareket etmek İslamî değildir ve İslamiyet'le bağdaşmaz. Kaldı ki; Bediüzzaman'ın yine başka bir savunmasında dediği gibi: "*Hükümet ele bakar, kalbe bakmaz ve her bir hükûmette şiddetli muhalifler bulunur.*"⁴¹⁴ İhtimalle insan cezalandırmak âdil değildir.

İslam hukuku'nda, hükümdara bir takım suçlar ihdas edebilme ve bunlara cezalar koyabilme salahiyeti tanınmıştır, buna ta'zir denir. Padişah bir kimseyi bu çerçevede cezalandırabilir ve bu İslam hukukuna aykırı değildir. Siyaseten katl, yani devlet başkanının, devletin birliği ve milletin dirliği için yaşaması zararlı görülen kimseleri öldürtmesi de ta'zir⁴¹⁵ cezalarındandır. Bütün monarşilerde olduğu gibi, İslam hukukuna göre devlet başkanı yani padişah da bu yetkiye sahiptir ve yargı gücünü elinde tutar.⁴¹⁶

Yani ta'zir, hakkında kesin hüküm bulunmayan suçlara içtihadî olarak verilen cezaları kapsıyor. Yani ne suçsuzluk durumunda işliyor ne de ihtimallere ceza verebilme hakkı sağlıyor. Sadece Kur'an'da, sünnette hakkında kesin bir ceza olmayan noktalarda hüküm vermeye yarıyor.⁴¹⁷ Buradan, potansiyel/ihtimal suç tehdidine karşı, su-i istimale açık, bir cezalandırma yöntemine meşruiyet bulmak nasıl mümkün olabilir doğrusu anlamak zor olsa gerektir. Kaldı ki, monarşiyle İslam hukuku arasında kurulan bağı da anlamak anlamlandırmak ve savunmak başka bir paradoks olsa gerektir. Monarşi, Saltanat sistemi ne kadar İslamî bir yönetim modelidir ayrı bir tartışma konusudur. Hz. Ali ile Muaviyye arasında yapılan savaş, saltanat ve hilafettin savaşı olarak da değerlendirilebilir.

⁴¹³ Bediüzzaman Said-i Nursi, *Mektubat*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 76.

⁴¹⁴ Bediüzzaman Said-i Nursi, *Şualar*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 288.

⁴¹⁵ "Ta'zir cezası yüce Allah'ın miktarını takdir ve beyan etmediği ve takdirini devlet başkanına ya da müctehid olan hakimlere bırakmış olduğu cezalardır. Çeşitli olup (azarlamak, kınamak, terbiye etmek, sopa), hâkimin dilediği kadar verilir. Otorite cezası affedebilir. Cezaların miktarı zamana göre değişebilir. Tazir kavramı için bakınız. Tuncay Başoğlu, "Ta'zir", TDVİA, TDV Yay., İstanbul 2011, C. 40, s. 198-202.

⁴¹⁶ Tuncay Başoğlu, "Ta'zir", TDVİA, TDV Yay., İstanbul 2011, C. 40, s. 198-202.

⁴¹⁷ Başoğlu, "Ta'zir", s. 198-202.

Hz. Ömer meşrep olarak fikhî meselelerde en net davranış sergileyen Sahabelerdendir. Dolayısıyla kardeş katline en çok kendisi karşı olacaktır. Hz. Ömer Adalet-i mahzanın en sağlam uygulayıcılarından birisidir. Nasr b. Haccac'ın sürgünü ise; Hz. Nasr, çok yakışıklı olduğu için bölgede kıskançlık ve fitne oluşmaktadır. Hz. Ömer de buradan hareketle, Hz. Nasr'ı hem kendisi hem de başkaları zarar görmesin diye oradan uzaklaştırmıştır.⁴¹⁸ Hayat hakkını elinden almadığı gibi, kendisine bir zarar da vermemiştir. Ancak kardeş/evlat katli, geri dönüşü olmayacak bir şekilde hayat hakkını insanın elinden almaktır. Dolayısıyla bu olayla, kardeş/evlat katli meselesini kıyaslamak bile abesle iştigal olsa gerektir.

Kardeş Katli meselesinde padişahları günahlardan beri tutmaya çalışmak olayları anlamının önündeki en büyük engellerden biri olsa gerektir. Öyle kötü bir kaide ki, buradan çıkarılacak devlet menfaatine uygunluk hükmüyle, tarih boyunca işlenen her türlü zulüm ve katliamlara kılıf bulunabilir. Devletin menfaati denilip; bireylerin masumiyeti, hakları hiçe sayılabilir. Nitekim çoğu uygulamalarda hiçe sayılmıştır.⁴¹⁹ Bütün bunlar yaşanmışken, tarafsızca tarihi anlatmak yerine, dinin içinden padişahların eylemlerine referanslar bulma çabası, onların bu yaptıklarını masum göstermeye çalışma ve olayları meşrulaştırma çabası irdelenmeye muhtaç önemli bir konudur.

---

⁴¹⁸ Bahattin Yeşiloğlu, “Kadın ve Erkek Münasebetleri II”, Baran Dergisi, S. 486. ; <http://www.barandergisi.net/kadin-ve-erkek-munasebetleri-makale.1375.html> (11.03.2019)

⁴¹⁹ Ahmet Ay, “Şehzade Katli Üzerine Bir Eleştiri: Evlat mı, Devlet mi?” (Erişim Tarihi 21.03.2019)

SONUÇ

Osmanlı'nın son vakanüvisi Abdurrahman Şeref Efendi'dir. Abdurrahman Şeref Efendi, Osmanlı'nın yıkılması ve Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması esnasında önemli olaylara şahitlik etmiştir. Bu olayları tarihçi kimliğiyle belgelendirmiştir. Türk siyaset felsefesinde devletin kutsal kabul edildiği düşünülmektedir. Buna göre devleti yöneten hanedan ailesi de kutsal kabul edilmekte ve yönetimin Tanrı tarafından o aileye verildiğine inanılmaktadır. Bu anlayışa malum olduğu üzere “*Kut Anlayışı*” denilir. Müslüman Türk devletlerinde de bu anlayışın devam etmiş olduğu düşüncesi hakkında elimizde veriler bulunmaktadır. Yeniçeriler isyan ettiklerinde baştaki padişahı tahttan indirmesi veya öldürüp yerine kardeşini tahta çıkarması bu anlayışın bir sonucu olsa gerektir.

Osmanlılarda tarih kutsal kabul edilmiştir. Tarih'in kutsal kabul edilişi tarihçilerin olayları yanlı ele almasına sebep olmuştur. Bu açıdan çağdaş tarih araştırmacısının taşıması gereken tarafsızlık ilkesinin bu eserlerde bulunamayacağı düşünülmektedir. Osmanlı kronikçilerinin memur tarihçi olması hasebiyle olayların tarafsızlığı noktasında anlatımlara şüphe ile yaklaşmak bilimsel yaklaşımın bir gereğidir. Tarihin pragmatik amaçlar için kullanıldığına ve meşruiyet aracı olarak görüldüğüne dair çalışmalar söz konusudur.

Tezde Abdurrahman Şeref Efendi'nin hayatı kısaca ele alınmıştır. Yazar, tarihi eserlerini öğretim amaçlı hazırladığı için daha çok eğitimciliği üzerinde durulmuştur. Abdurrahman Şeref Efendi, Meşrutiyet, İstibdat ve Cumhuriyet dönemlerinde yaşamış ve dönemin olaylarına şahitlik etmiştir. Olayların içinde yer almasında olayların gözlemcisi olmuştur.

Çalışmada Abdurrahman Şeref Efendi'nin eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Abdurrahman Şeref Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilirken önceki akademik çalışmalardan da faydalanılmıştır. Abdurrahman Şeref Efendi'nin eserlerinden biri olan ve bu çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturan “Tarih-i Devlet-i Osmaniyye” adlı eserinin medhal kısmının son alt başlığı olan “Osmanlıların Evail-i Ahval-i” ve Birinci Bab'ın transkribi yapılmıştır. Yapılan transkripte asıl metne sadık kalınmıştır. Abdurrahman Şeref Efendi'nin matbu

eserinde bulunan dipnotlarının da transkribi yapılmış ve bu kısımlar italik olarak gösterilmiştir. Eserde Müelifin Osmanlı Devleti'nin siyasi tarihi yanında devlet teşkilatı hakkında da bilgiler verildiği görülmüştür. Bir eğitimci anlayışıyla hareket ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte öğrencilere bilgi aktarmaktan çok, onların düşünce ufuklarını açmayı amaçladığı düşünülmektedir.

Abdurrahman Şeref Efendi, “Tarih-i Devlet-i Osmaniyye” adlı eserinde Timur'dan bahsederken: “*Tarihinde nam bırakan kübera-yı zalime-i fatihandan Tatar Hanı Timurleng*” diyerek, Timur'un zalim olduğunu ifade etmiştir.

Abdurrahman Şeref Efendi, aynı eserinde Ankara Savaşı hakkında bilgiler vermiştir. Buna göre taraflar arasında yapılan bu savaş tarih sayfaları arasına kanlı bir sayfa olarak geçmiştir. Savaşı büyük bir olay olarak gören Vakanüvis, Osmanlı'nın yenilgisini Yıldırım Bayezid'in devlet büyüklerinin reylerine önem vermemesine bağlamıştır. Müelif Bayezid'in önceki başarılarından dolayı gurura kapılmış olabileceğini belirtir. Askerlerin isteksiz savaşmaları ve Sırp askerlerinin varlığının halkı bölmüş olduğunu ifade eder. Fetholunan yerlerdeki ahalinin Osmanlı Devleti'ne bağlılığının tam olarak sağlanamadığını ve bunların isyana hazır ve meraklı olduğunu belirtir. Bu sebeplerden dolayı Osmanlı askerlerinin fedakarca savaşmayarak yenilgiye sebebiyet verildiğini belirtir.

Abdurrahman Şeref Efendi ele alınan eserinde, Osmanlı hanedanının kökenini Kayılara dayandırmıştır. Osmanlı hanedanının kökeni meselesi veya menşei meselesi Abdurrahman Şeref Efendi'nin “Tarih-i Devlet-i Osmaniyye” adlı eserinde çok kısa ele alınmıştır. Çok kısa olması konunun o dönem için önemsenmemesinden ya da kuruluş ve kökene dair tartışmaları gerektirecek bir atmosferin bulunmamasından kaynaklanmış olabilir. Bu nedenle 19. yüzyıl tarihçisi Abdurrahman Şeref Efendi incelemeye alınan eser bakımından hak ettiği ölçüde incelenmemiş olması bir eksikliklerdir. Çünkü hanedanın menşei meselesi tartışmaya açık bir meseledir. Abdurrahman Şeref Efendi'nin az ve öz değindiği konu olan Osmanlı hanedanının kökeni meselesi, Abdurrahman Şeref'te uzun uzadıya ele alınan devletin fetret devrine girmesine neden olan ve Abdurrahman Şeref tarafından “*tez elzül*” olarak belirtilen Ankara Savaşı ile yine Abdurrahman Şeref'te ele alınan “*Savcı Bey Vakası*” ekseninde Osmanlı Devleti'nde “*Siyaseten Katl*” meselesi tezde ele alınan

konulardandır. Dolayısıyla tezde ele alınan konular yazarın uzun uzadıya ele aldığı “Ankara Savaşı” ve kısaca ele aldığı “Osmanlı Hanedanının Kökeni Meselesi” ile özet olarak incelediği “Savcı Bey Vakası” ayrı birer inceleme konusu olarak işlenmiştir.

Osmanlı hanedanının kökeni meselesi halen tartışılmalı güncel bir konudur. Köken meselesi tam olarak açıklığa kavuşulmamıştır. Osmanlı'nın ilk dönem tarihçilerinden bazıları, Osmanlı hanedanının kökenini Oğuz Gökalp/han'a dayandırmıştır. Oğuzların Gökalp/han koluna dayanan bir aile, Oğuzların soy bilgisine göre Kayı olamaz. Gökalp/han'ın Peçenek, Çepni, Çavuldur ve Bayındır diye dört ayrı boyu bulunmakta ve olsa olsa Osmanlı hanedanının kökeni bu dört boydan birine dayanmalıdır. Fakat bu durum konuyu ele alan tarihçilerce tam olarak açıklığa kavuşturulmamıştır.

Osmanlı kroniklerinde Osmanlı hanedanının kökenini, Kayılara dayandıran ilk müverrih Yazıcızade Ali'dir. İlk dönem Osmanlı kroniklerinin çoğu ve kısmen eserini transkribe ettiğim Abdurrahman Şeref Efendi de Osmanlı hanedanının kökenini Kayılara dayandırmıştır. Zeki Velidi Togan ve Batılı tarihçiler Osmanlı hanedanının kökenini Kay'lara dayandırmış ve Moğol olabileceğini iddia etmişlerdir. Bazı tarihçiler bu iddiayı reddetmiş ve Kay ile Kayıların farklı olduğunu belirtmişlerdir.

Osmanlı hanedanının kökeninin Kayılara dayandırma meselesine temkinli yaklaşan tarihçiler vardır. Bunun yanı sıra Kayı nazariyesine karşı çıkan tarihçiler de vardır. Kayı nazariyesine karşı çıkanlara göre Gökalp'e dayanan bir aile Kayı olamaz. Bazı tarihçiler ise son dönem çalışmalarında Osmanlı'nın Türk olmadığını ifade etmişler fakat meseleyi tam olarak açıklığa kavuşturmamışlardır. Netice olarak Osmanlı'nın Türk olmadığı, Moğol olduğu ve Türk olduğu tezleri ortaya çıkmıştır.

Ankara savaşı, Türk ve Dünya tarihi açısından önemli sonuçlar doğurmuş tarihî bir vakadır. Bu savaşta iki Türk hükümdarı karşı karşıya gelmiştir. Bir tarafta büyük bir imparatorluk olan Timur Devleti, diğer tarafta devletleşme evresini yeni tamamlamış Anadolu ve Rumeli'de önemli yerler elde etmiş bir Osmanlı Devleti vardır. Ankara yakınlarında bulunan Çubuk Ovası'nda yapılan savaşı Timur

kazanmış Yıldırım Bayezid ise esir düşmüştür. Esareti zamanında Timur'un Bayezid'e nasıl davrandığı tartışma konusu olmuştur. Sultan Bayezid'in demir kafese kapatıldığı ifade edilmiştir. Demir kafese kapatıldığı iddiasını reddeden, Hoca Sadeddin ve Abdurrahman Şeref Efendi gibi Osmanlı vakanüvisleri bunun “*Demir kafes*” değil “*Taht-ı revan*” olduğunu belirtmişlerdir.

Klasik Dönem Osmanlı kronikleri Timur'u; Timur, Timur Gürkan/Küregen, Timur Han, Timurleng, Emir Timur, Sahib Kıran, Turan Sultanı, Beg ve Şah gibi sıfat ve lakaplarla tanıtmışlardır. Osmanlı tarihçileri Timur'un Anadolu'da yaptığı tahribat ve yağma ile Osmanlı Devleti'ne vurduğu darbe nedeniyle hislerine hâkim olamayarak yer yer ağır eleştiriler ve hatta bazı hakaretler yöneltse de yine de Timur hakkında olumlu bazı ifadelere yer vermişlerdir. Timur'un merhametli oluşu, her hareketinin sonunu düşünen biri oluşu, fâtihtir oluşu, Yıldırım Bayezid'e olumlu davranışları, onun kızını, torunu Ebu Bekir Mirza'ya gelin olarak alması, diplomatik ilişkilerinde saygılı davranması, Osmanlı ilim adamlarına iyi muamele etmesi gibi hususlar, bir kısım Osmanlı kroniklerinde zaman zaman dile getirilmiştir. Bu durum, gizli bir takdir şeklinde okuyucuya aktarılmıştır.

Savcı Bey Vakası bağlamında siyaseten katli meselesi bir çok yönüyle incelenmiştir. Hakimiyetin bölünmezliği ilkesinden hareketle taht idiası taşıyanların izalesi yoluna gidilmiştir. Bu çerçevede kardeş/yeğen/amca/torun katline başvurulmuştur. İslam hukukuna göre ölüm cezasını gerektiren bir fiil ortaya koymayan kişi veya kişiler dokunulmazdır. Bazı araştırmacılar yaptığı çalışmalarla masum şehzadelerin öldürülmesi ile ilgili hiçbir şeyhülislamın fetva vermediğini ortaya koymuşlardır. Kardeş katli meselesinin İslam hukuku ile açıklanmayacağı örfî hukukla açıklanması gereken bir konu olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Şeref, *Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*, C. 1, Karabet Matbaası, İstanbul 1315.
- Abdurrahman Şeref, *Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*, C. 2, Karabet Matbaası, İstanbul 1312.
- Afyoncu, Erhan, “*Osmanlı Müverrihlerine Dair Tevcihat Kayıtları*”, Belgeler, S. 24, Ankara 1999.
- Afyoncu, Erhan, “*Osmanlı Siyasi Tarihi'nin Ana Kaynakları: Kronikler*”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 1, Sayı. 2, İstanbul 2003.
- Afyoncu, Erhan, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016.
- Afyoncu, Erhan, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2007.
- Ahmedî, *İskendernâme*, Çev. Furkan Öztürk, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 1. Basım, İstanbul 2018.
- Ahmed Lütfî Efendi, *Târih-i Lütfî*, Matbaa-i Amire, Cild-i Evvel, 1290 (1873).
- Ahmed Refik, “*Bizde Şehnâmecilik ve Seyyid Lokman ve Halefleri*”, Yeni Mecmua, S. 9, İstanbul 1917.
- Ahmed Refik, *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı (961-1000)*, Matbaa-i Orhaniyye, İstanbul 1333.
- Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, İlgî Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2011.
- Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi*, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Meydan Neşriyat, İstanbul 1967.
- Ahmet Vefik Paşa, *Fezleke-i Tarih-i Osmanî*, Yayına Haz.:Şakir Babacan, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2011.
- Aka, İsmail, “*Timur*”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, C. 41, Ankara 2012.
- Aka, İsmail, “*Şâhruh*”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 38, İstanbul 2010.

- Akal, Cemal Bâli, *Siyasi İktidarın Cinsiyeti*, İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara 1994.
- Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, Fey Fakfı Yay., C. 1, İstanbul 1990.
- Akgündüz, Ahmet, Öztürk, Sait, *Bilinmeyen Osmanlı*, OSAV Yay., İstanbul 1999.
- Akkuş, Mustafa, Zeki, İzzetullah, “*Timur’un Sarayında Yetişen Tarihçilerin Timur Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi*”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 20, S. 3, Afyon, Aralık 2018.
- Akman, Mehmet, *Osmanlı Hukukunda Kardeş Katli Meselesi*, (Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Hukuk Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 1995.
- Akpınar, Turgut, “*Bir Tarihçinin ardından Faruk Sümer’in Sessiz Ölümü*”, Tarih ve Toplum, İletişim Yay., Sayı:144, İstanbul, Aralık 1995.
- Aksun, Ziya Nur, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994.
- Aktepe, Münir, “*Çandarlı Ali Paşa*”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 8, İstanbul 1993.
- Akyılmaz, Sevgi Gül, “*Osmanlı Devleti’nde Yönetici sınıf Açısından Müsadere Uygulaması*”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 1-2, XII, Ankara 2008.
- Alban G. Widgery, *Tarih Boyunca Büyük Öğretiler -Konfüçyüstan Toynebee’ye Kadar-*, Çev. Gülçiçek Soytürk, Milliyet Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1974.
- Albayrak, Kadir, Genç, Hatice, “*Georg Briting’in “Altwasser’da Kardeş Katli” Adlı Öyküsünde Kabil ve Habil Motifi*”, Zeitschrift für die Welt der Türken (ZfWT), Journal of World of Turks, Vol. 7, No. 3, 2015.
- Ali Şeriati, *Medeniyet Tarihi I (Tarih-i Temeddün)*, Çev. İbrahim Keskin, Fecr Yayınevi, 1. Baskı, Ankara 1987.
- Anaç, Hilmi, *Osmanlı İmparatorluğu, Vakarıvis ve Toplumsal Cinsiyet: Tarih-i Na’ima ve Tarih-i Cevdet*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Programı Doktora Tezi, İzmir 2016.
- Anonim, *Osmanlı Tarihi*, Haz. Historia Üniversitesi Tarih Kurumu, Trc. Tutkun Alaca, Neden Kitap Yay., İstanbul 2013.
- Anonim, *16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, Haz. Şerif Başstav, AÜDTCF Yay., Ankara 1973.

- Arı, Kemal, *Tarih Yöntemi*, İleri Kültür Merkezi, 1. Baskı, İzmir 2011.
- Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, Atsız, MEB Basımevi, İstanbul 1992.
- Aşıkpaşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, Çev. Kemal Yavuz ve M.A. Yekta Saraç, Koç Kitaplığı, İstanbul 2003.
- Âşıkpaşazâde, *Âşıkpaşazâde Tarihi*, Haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2013.
- Âşıkpaşazâde, *Tevarih-i Âl-i Osman*, Neş. Nihal Atsız, Türkiye Yay., İstanbul 1992, s. 145.
- Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, 1918-1920, C. 1, İstanbul 1973.
- Ateş, Metin, İstanbul Şehir Üniversitesi Kütüphanesi Taha Toros Arşivi, TT-524500/19.897)
- Avcı, Casim, “*Hilâfet*”, TDVİA, TDV Yay., C. 17, İstanbul 1998.
- Aydın, Mehmet Âkif, “*Hükümet*”, TDVİA, TDV Yay., C. 18, İstanbul 1998.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defterleri*, 98. s.207/721, 215/760.
- Başoğlu, Tuncay, “*Ta'zir*”, TDVİA, TDV Yay., C. 40, İstanbul 2011.
- Baştav, Şerif, *Bizans İmparatorluğu Tarihi, Son Devir (1261–1461)*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2015.
- Baykara, Tuncer, *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, İrfan Kültür ve Eğitim Derneği Yayını No: 1, İzmir 1995.
- Baysun, Cavid, “*Müverrih Râşid Mehmed Efendi'nin İran Elçiliğine Dair*”, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası, S. IX, İstanbul 1951.
- Bediüzzaman Said-i Nursi, *İçtima-i Dersler*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Bediüzzaman Said-i Nursi, *İşarat'ü-l İ'caz*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Bediüzzaman Said-i Nursi, *Lem'alar*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Bediüzzaman Said-i Nursi, *Mektubat*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Bediüzzaman Said-i Nursi, *Şualar*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Berktaş, Halil, *Cumhuriyet ideolojisi ve Fuat Köprülü*, İstanbul 1983.
- Bıçak, Ayhan, *Tarih Felsefesinin Oluşumu, -Tarih Düşüncesi III-*, Dergâh Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2004.

- Bostanzade Yahya Efendi, *Tarih-i saf Tuhfetü'l-ahbab (Duru Tarih)*, Çev. Necdet Sakaoğlu, Milliyet Yay., İstanbul 1978.
- Büyük Larousse, “*Tarih*”, Gen. Yay. Yön. Adnan Benk, İnterpress Basın ve Yayıncılık A.Ş.,C. 22, İstanbul 1986.
- Caroline Finkel, *Osman's Dream*, Basic Books, New York 2007.
- Celalzade Mustafa Çelebi, *Tabakatü'l-Memalik ve Derecatü'l-Mesalik*, Haz. Ayhan Yılmaz, Kariyer Yay., İstanbul 2011.
- Cezar, Mustafa, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, C. 1, TTK Yayınları, Ankara 2010.
- Christoph K. Neumann, *Amaç Tanzimat Araç Tarih*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. Meltem Arun, İstanbul 1999.
- Colin İmber, Halil İnalçık, J. A. B. Palmer vd., *Söğüt'ten İstanbul'a-Osmanlı Devleti Kuruluşu Üzerinde Tartışmalar-*, Der. Oktay Özel ve Mehmet Öz, İmge Kitabevi Yay.,2.Baskı, Ankara 2005.
- Daş, Abdurrahman, “*Ankara Savaşı Öncesi Timur ile Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları*”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi(Uluslararası Hakemli Dergi), S. 15, Konya 2004.
- Dellaloğlu, Besim F., “*Benjaminia*”: Dil, Tarih ve Coğrafya, Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012.
- Demirci, Kürşat, “*Dahhâk*”, TDVİA, TDV Yay., C. 8, İstanbul 1993.
- Demiryürek, Mehmet, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bir Osmanlı Aydını Abdurrahman Şeref Efendi (1853-1925)*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2003.
- Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, Çev. Bilge Umar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.
- Dukas, *İstanbul'un Fethi*, Çev. Viladimir Mirmiroğlu, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Edward Hallet Carr, *Tarih Nedir ?*, Çev. Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2006. (Ocak Mart 1961'de Cambridge Üniversitesi'nde Verilmiş George Macaulay Trevelyan Konferansları)
- Efdaleddîn Efendi, *Abdurrahman Şeref Terceme-i Hali, Hayat-ı Resmiyye ve Hususiyesi*, Ankara 1927.
- Ekmen, Mehmet, *Osmanlı Hukukunda Kardeş Katli Meselesi*, (Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Hukuk Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 1995.

- Encyclopedia of Britannica, “History”, Chicago; Encyclopedia Britannica Inc, Volumme 11, 1972.
- Ercan, Yavuz, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknik*, Turhan Kitabevi, Ankara 2010.
- Erdem, Y. Hakan, *Tarih-Lenk (Kusursuz Yazarlar, Kağıttan Metinler)*, Doğan Kitap Yay., Aralık 2008.
- Ersanlı Behar, Büşra, *İktidar ve Tarih Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İstanbul 1992.
- Esen, Hüseyin, “İslam Hukuku Açısından Müsâdere”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. XV, İzmir 2002.
- Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası*, Timaş Yay., İstanbul 2001.
- Firdevsi, *Şehnâme*, Çev. Necati Lugal, C. 1, İstanbul 1945.
- François Dosse, *Ufalanmış Tarih –Annales Okulu’dan Yeni Tarihe-*, Çev. Işık Ergüven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2008.
- Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Çoşkun Üçok, Kültür Bakanlığı, Ankara 1982.
- Genç, Reşat, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1981.
- Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, TTK Yay.,Ankara 1981.
- Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, TTK Yay., 7. Basım, Ankara 2011.
- Gibbons, Herbert Adams,*Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu*, Trc. Ragıp Hulûsi (Özdem), Haz. Mustafa Everdi, 21. Yüzyıl Yay., Ankara 1998.
- Gümüş, Ercan, “16. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Meydana Gelen Muhalif Nitelikli Hareketlerin Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserlerine Yansıması” (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı, Ankara 2008.
- Günay, Doğan, *Metin Bilgisi*, Multilingual, 1. Baskı, İstanbul 2003.
- Güneş, Ahmet, “Tarih, Tarihçi ve Meşruiyet”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı:17, s.29 (28-75).;

- Günler, Kemal, “*Türk Ceza Hukukunda Müsadere*”. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XVIII, S. 3-4, Ankara 2014.
- Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Haz.: Necdet Öztürk, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991.
- Halaçoğlu, Yusuf , “*Ankara Savaşı*”, TDVİA, TDV Yay., C. 3, Ankara 1991.
- Hammer,Joseph Von, *Osmanlı Tarihi*, C. VII, Çev. Mehmet Ata, Sad. Abdulkadir Karahan, Kapı Yay., İstanbul 1991.
- Hammer, Joseph Von, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Çev. Mehmet Ata, Sad. Abdulkadir Karahan, Kapı Yay., İstanbul 1991.
- Hayden White, *Meta-Tarih –On Dokuzuncu Yüzyıl Avrupası’nda Tarihsel İmgelem-*, Çev. Mehmet Küçük, Dost Kitabevi, 1. Baskı, Ankara 2008.
- Hoca Sadeddin Efendi, *Münşeât ve Mükâtabât-ı Sultaniye*, Koyunoğlu Kütüphanesi nr. 13435, varak 103a-117b.
- Hoca Sadeddin Efendi,*Tacı't-Tevarih*, C. 2, 4, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992.
- Hoca Sadeddin, *Tacı't-Tevarih*, C. 1, Sad.İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1979.
- İbn-i Arabşah, *Acaibu'l Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)*, Çev.: D. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul 2012.
- İbn-i Bibi, *Selçuknâme*, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., C.1, Ankara 1996.
- İbn-i Haldun, *Mukaddime*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2011.
- İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman, IV. Defter*, Neş.: Koji Imazawa, Türk Tarihi Kurumu Yay., Ankara 2000.
- İhsan Efe Cicibaş, *Sultan I. Murat Devri Osmanlı Tarihi (1362-1389)*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2018, s.196.
- İlgürel, Mücteba, “*Vakanüvis Ahmed Vâsıf Efendi'nin İspanya Elçiliği ve Götürdüğü Hediyeler*”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S. 46, İstanbul, 2009.
- İnalcık, Halil, “*Bayezid I*”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 5, Ankara 1992.

- İnalcık, Halil, “*Osmanlılarda Saltanat Veraset Usûlü ve Türk Hakimiyeti Telâkisiyle İlgisi*”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 14, S. 1, Ankara 1959.
- İnalcık, Halil, *Doğu Batı/Makaleler-I*, Doğu Batı Yay., Ankara 2016.
- İnalcık, Halil, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302 1481)*, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul 2011.
- İplikçioğlu, Bülent, *Eski Batı Tarihi I -Giriş*, Kaynaklar ve Bibliyografya-, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997.
- İrfan Abdülhamid Fettâh, “*Cebriyye*”, TDVİA, TDV Yay., C. 7, İstanbul 1993.
- İsen, Mustafa, *Gelibolulu Mustafa Âlî*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1988.
- İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971
- Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul 2011.
- Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev.: Nilüfer Epçeli, Çev. Kontrol: Kemal Beydilli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009.
- Joseph Fletcher , “*Turco-Mongolian Monarchic Tradition in the Ottoman Empire*”
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yay, C. 9, Ankara 1995.
- Kaya, Ali İrfan, “*Siyaseten Katl ve Müsadere Uygulamalarında II. Süleyman Dönemi (1687-1691) Örneği*”, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Mart 2018.
- Keith Jenkins, *Tarihi Yeniden Düşünmek*, Çev. Ayhan Şahin, Birleşik Yayınevi, 1.Baskı, Ankara 2011.
- Kemalpaşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman*, III. Defter, Haz. Abdullah Satun, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2014.
- Kılıçbay, M. Ali, “*Osmanlı Kuruluşunun Efsanevi Yanı, Osmanlı Devletinin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler*”, Ankara 1999.
- Kıran, Zeynel, Eziler/Kıran, Ayşe, *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara 2007.
- Kısa Kronikler, N. 49/ s. 147.
- Koca, Emine, “*Yıldırım Bayezid Devri Siyası Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve*

KültürHayatı”, Yüksek Lisans Tezi, Haran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, Şanlıurfa 2007.

Kodaman, Bayram, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

Kozan, Nazlı, *Abdurrahman Şeref Bey (1853-1925)'in Eğitim Din ve Ahlak Eğitimiyle İlgili Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2011.

Köprülü, Mehmet Fuat, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Alfa Yayınları, İstanbul 2015.

Kütükoğlu, Bekir, “*Sultan II. Mahmut Devri Osmanlı Tarihçiliği*”, Vekayinüvis Makaleler, İstanbul 1994.

Kütükoğlu, Bekir, “*Vekâyi'nüvis*”, İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, C. 13, 5. Baskı, 1978.

Kütükoğlu, Bekir, “*Vekâyi'nüvis*”, Vekâyi'nüvis-Makaleler-, Fetih Cemiyeti, İstanbul 1994.

Leonard M. Dudley, *Kalem ve Kılıç*, Çev. Müfit Günay, Dost Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1997.

Max Nordau, *Tarih Felsefesi (Felsefe-i Tarih)*, Haz. Levent Öztürk, Ayışığı Kitapları, 1. Baskı, İstanbul 2001.

Mehmet Cemâleddîn, *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri, Âyine-i Zürefâ*, Neş. Mehmet Arslan, İstanbul 2003.

Mevlana Mehmet Neşrî, *Cihannüma (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, Haz. :Necdet Öztürk, Timaş Yay., İstanbul 2008.

Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, “*Tarih*”, Meydan Yayınevi,C. 11, 2. Baskı, İstanbul 1973.

Mina Jang, *Osmanlı Devleti ile Kore Devleti'nde Kardeş Katli Meselesi Karşılaştırılması (14-17.YY)*, (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2018.

Mumcu, Ahmet, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, Birey ve Toplum Yay., 2. Baskı, Ankara 1985.

Mumcu, Ahmet, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl*, Phoenix Yay., Ankara 2007.

Müneccimbaşı Ahmedİbn-i Lütfullah, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi (1299–1481)*, Camiü'd-düvel, Haz. Ahmet Ağırakça, Akdem Yay., İstanbul 2014.

- Müneccimbaşı Ahmet Dede, *Camiü'd- Düvel*, Haz.: Ahmet Ağırakça, İnsan Yay., İstanbul 1995.
- Na'imâ Mustafa Efendi, *Na'imâ Tarihi*, İntihâb iden Ali Canib, Türk Edebiyatından Numuneler, Devlet Matbaası, İstanbul 1927
- Na'imâ Mustafa Efendi, *Tarih-i Na'imâ*, Haz.Mehmet İpşirli, TTK Yayınları,C.I, Ankara 2007.
- Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. 1, Trc. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul 2005.
- Nicolas Vatin, "*Osmanlıların Yükselişi (1362-1451)*", Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Ed. Robert Mantran, Çev. Server Tanilli, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.
- Nizâmü'l-Mülk, *Siyâsetnâme*, Haz.Mehmet Altay Köymen, TTK Yay., Ankara 2013.
- Ortaylı, İlber, "*Resmi Tarihçilik Sorunu Üzerine*", Tarih ve Demokrasi, Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan, Cem Yayınevi, , İstanbul 1992.
- Ortaylı, İlber, "*Osmanlı Tarihçiliğinin Evrimi*", Tarih Yazıcılık Üstüne, Cedit Neşriyat, I. Baskı, Ankara 2009.
- Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüz Yılı*, Alkım Yayınevi,2. Baskı, İstanbul 2006.
- Oruç Bin Adil, *Oruç Tarihi*, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2007.
- Öğün, Tuncay, "*Müsadere*", TDVİA, TDV Yay., C. 32, İstanbul 2006.
- Özaydın, Abdülkerim, "*Kündürî*", TDVİA, TDV Yay., C. 26, Ankara 2002.
- Özaydın, Abdülkerim, "*Kadı Burhaneddin*", TDVİA, TDV Yay., C. 24, İstanbul 2001.
- Özbaran, Salih, Tarih, *Tarihçi ve Toplum*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2005.
- Özcan, Abdulkadir, "*Abdurrahman Şeref*", TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 1, Ankara 1988
- Özçelik, İsmail, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*, Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara 2011.
- Öztuna, Yılmaz, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ötüken Yay., C. 5, İstanbul 1994.
- Öztuna, Yılmaz, *Devletler ve Hanedanlar: İslam Devletleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.

- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, C. 3, İstanbul 1993.
- Robert Fulford, *Anlatının Gücü -Kitle Kültüründe Çağında Hikâyecilik-*, Çev. Ezgi Kardelen, Kolektif Kitap, 1. Baskı, İstanbul 2014.
- Rûhî Çelebi, “*Rûhî Tarihi-Oxford Nüshası-Değerlendirme, Metnin Yeni Harflere Çevirisi*”, Yaşar Yücel - Halil Erdoğan Cengiz, XIV, S.18, TTK Yay., 1989-1992.
- Samsatlı Lucianus, *Seçme Yazılar III*, Çev. Nurullah Ataç, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul 1949.
- Samuel Noah Kramer, *Tarih Sümer’de Başlar*, Çev. Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2002.
- Sevig, Vasfi Raşid, *Ticaret Kanunu Şerhi*, C.1, İstanbul 1934.
- Solakzade Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solakzâde Tarihi*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1297.
- Solakzade Mehmet Hemdemi Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, Haz. Vahid Çabuk, Kültür Bak. Yay., C. 1, Ankara 1989.
- Suçıkar, Tarkan, “*XV-XVII. Yüzyıl Osmanlı Kaynaklarında Yıldırım Bayezid ve Timur Algısı*” (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2014.
- Sümer, Faruk, “*Kayı Boyu ve Karakeçililer*”, TDTD (Türk Dünyası Tarih Dergisi) TDAV Yay.,S. 34, İstanbul 1989 (Ekim).
- Sümer, Faruk, “*Kayı*”, TDVİA., TDV Yay., C. 25., Ankara 2002.
- Sümer, Faruk, “*Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri –Boy Teşkilatı Destanları*”, TDAV (Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı) , TDAV Yay., 5.Baskı, İstanbul 1992.
- Sümer, Faruk, “*Karakeçililer*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 24, Ankara 2001.
- Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, Matbaa-i Âmire, C. 1, İstanbul 1308.
- Şâmî, Nizamüddin, *Zafername*, çev. Necati Lugal, TTK Yayınları, Ankara 1987.
- Şemseddin Sami, *Kâmûsu’l-A’lâm*, Mihran Matbaası, , C. 5, İstanbul 1314/1896.
- Şentürk, Nazır, *Babiâli Vakanüvisleri –İlk Resmi Tarihçiler –*, Doğan Kitap, 1. Baskı, İstanbul 2008.
- Şimşirgil,Ahmet, *Kayı I:Ertuğrul’un Ocağı*, Timaş Yay., İstanbul 2015.

- Tabakoğlu, Ahmet, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, Dergah Yay., İstanbul 1985.
- Taştan, Yahya Kemal, *Abdurrahman Şeref Yaşadığı Dönem ve Eserleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2004.
- The Lincoln Library of Essential Information, “*History*”, Edi.Clyde W. Park, 3. Baskı, The Frontier Press Company, 1959.
- Togan, A. Zeki Velidi, *Tarihte Usûl*, Enderun Kitabevi, 4.Baskı, İstanbul 1985.
- Tomar, Cengiz, “*Müsâdere*”, TDVİA, TDV Yay., C. 32, İstanbul 2006.
- Turan, Şerafeddin, *Türk Devrim Tarihi*, Bilgi Yay.,C, 1, Ankara 1992.
- Turgut, Vedat, “*Osman Gazi'nin Kimliği Meselesi ve Cihanşümûl Bir Devlete İsmnin Verilmesinin Sebepleri Üzerine*”, Akademik İncelemeler Dergisi, C. 11, S. 1, Bilecik 2016.
- Tümer, Günay, *Birûni'ye Göre Dinler ve İslâm Dini*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 1975.
- Türk, H. Bahadır, *Çoban ve Kral –Siyasetnâmelerde İdeal Yönetici İmgesi–*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012.
- Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İştittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 1987.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, 7. Baskı, TTK Yay., Ankara 1995.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, TTK Yay., Ankara 1998.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, Ankara 1988.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 1, 11. Baskı, TTK Yay., Ankara 2015.
- Ünal, Mehmet Ali, “*Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsadere*”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1987.
- Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, Haz. Ahmet Hazarfen, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1. Baskı, C. 1, İstanbul 1999.
- Yavuz, Hilmi, *Osmanlı Devleti ve İslamiyet*, İstanbul 1991.
- Yeni Türk Ansiklopedisi, “*Tarih*”, Ötüken Neşriyat A.Ş., C. 10, İstanbul 1985.

- Yılmaz, Murat, “Bizans Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 11, S. 60, Samsun 2018.
- Yücel, Tahsin, *Anlatı Yerlemleri Kişi/Süre/Uzam*, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1993.
- Yücel, Yaşar, “Candarogulları”, TDVİA., TDV Yay., C. 7, Ankara 1993.
- Yücel, Yaşar, Sevim, Ali, *Türkiye Tarihi*, TTK Yay., C. 2, Ankara 1990.
- Yüksel, Musa Şamil, “Arap Kaynaklarına Göre Timur ve Din”, Tarih İncelemeleri Dergisi, C. XXIII, S. 1, Temmuz 2008.
- Ay, Ahmet, *Şehzade Katli Üzerine Bir Eleştiri: Evlat mı, Devlet mi?*;
<https://www.risalehaber.com/sehzade-katli-uzerine-bir-elestiri-evlat-mi-devlet-mi-16027yy.htm> (Erişim Tarihi: 21.03.2019)
- Erdem,Hakan,;<https://www.youtube.com/watch?v=gR7iIm8gDWA> (Erişim Tarihi: 13.02.2019)
- Erdem, Hakan, Karar Gazetesi;<https://www.karar.com/yazarlar/hakan-erdem/su-kayi-boyu-efsanesi-3302>(Erişim Tarihi: 27.03.2019)
- İnalçık, Halil, *Osmanlıların Uydurma Soy Ağacı*,Habertürk Tv. ;
[teketek@haberturk.comhttps://www.youtube.com/watch?v=lrD8x_crrQ](https://www.youtube.com/watch?v=lrD8x_crrQ)
(Erişim Tarihi: 27.02.2019)
- Kırkinci, Mehmet, *Osmanlı'da Kardeş Katli*, Mehmedkirkinci.com, s. 1-9.
[file:///C:/Users/sks/Downloads/Osmanlida Kardes Katli .pdf](file:///C:/Users/sks/Downloads/Osmanlida_Kardes_Katli_.pdf)
Erişim Tarihi : 29.08.2019
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı ve Türklük*,https://www.youtube.com/watch?v=J_9vgF_VDmk
(Erişim Tarihi : 07.02.2019)
- Şimşirgil, Ahmet, “Osmanlı Kayı Boyundan Değil mi?”
<https://www.youtube.com/watch?v=AEA0GkT85ms>(Erişim Tarihi: 18.03.2019)
- Şimşirgil, Ahmet, “Osmanlı Kimliği-2”,
<http://ahmetsimsirgil.com/osmanli-kimligi-2-2/> (Erişim Tarihi: 20.03.2019)
- Yeşiloğlu, Bahattin, “Kadın ve Erkek Münasebetleri II”, Baran Dergisi, S. 486. ;
<http://www.barandergisi.net/kadin-ve-erkek-munasebetleri-makale,1375.html>
(Erişim Tarihi: 11.03.2019)

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Erzurum ili Karayazı ilçesi Çatalören Köyü'nde dünyaya geldi. İlkokulu Çatalören Köyü İlköğretim okulunda (1988-1993), ortaokulu Karayazı yatılı ilköğretim bölge okulu (YİBO) 'nda (1993-1996) yatılı öğrenci olarak, liseyi Erzurum Lisesi (1996-1999)'nde okudu. Üniversite öğrenimini Konya Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (1999-2003)'nde tamamladı. 2003-2007 yılları arasında Final Dershanelerinde Tarih öğretmeni olarak çalıştı. Şubat 2007'de Diyarbakır Dicle Üniversitesi'ne açıktan memur olarak atandı. 2007-2013 yılları arasında Dicle Üniversitesi bünyesinde farklı birimlerde çalıştı. 2013-2016 yılları arasında Silvan Meslek Yüksekokulu'nda geçici görevlendirme ile bulundu. Memuriyeti yanı sıra Dicle Üniversitesi Silvan MYO'da, 2013-2014 ile 2014-2015 yılları Bahar ve Güz dönemlerinde Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi derslerini verdi. Ocak 2016'da Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde çalıştı. Temmuz 2016'da Mardin Artuklu Üniversitesine naklen atandı. Halen aynı Üniversitede çalışan yazar, Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı bölümünü okuyor. Evli ve iki çocuk babasıdır.

EKLER

EK 1: Abdurrahman Şeref, *Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*, C. 1, Karabet Matbaası, İstanbul 1315, Kapak Kısımı.

تاریخ دولت عثمانیه

مطاب عالیہ درباری اولیٰ اوزرہ ایک جلد اولیٰ

تاریخ اولیٰ

از

عبدالرحمن شرف

مدیر مکتب سلطانی

جلد ۱ (طبع ثانی) 1

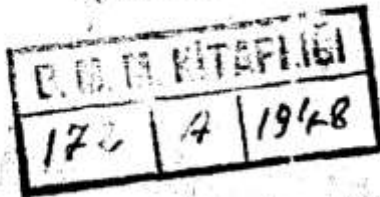
دولت اسلامیہ کی صورت تاسیس و انبساط و اہتمام میں جو مداخلت سلطنت
سلطنت عثمانیہ کی اوپر بیسی قرن ہیری اوائل قدر اولان و قائم یعنی تاریخ
نصف اولیٰ و تاسیسات و نظامات قدیمہ سے دائرہ تکمیل میں حاویدر،
اشبو مہر ایلا بھرتہ مشن اولان تھوہرہ ساختہ نظرہ باقیہ بقدر

معارف نظارت جلیہ سنک رخصتہ طبع اولیٰ

استانبول

(قرہبت) مطبعہ سی — باب عالی جلاہ لکت عالی ہاؤس

۱۳۱۵

H.K.

دولت علیہ عثمانیہ

— عثمانیلرک اوائل احوالی —

قنسه تاتارک زیروزبر ایلدیکی برلردن فرار ایله یقه بی
فور تاران طوائفدن بریده عثمانیلرک جد اعلیسی اولان قانی
خان عشرتی ایدی. تاریخلر موزک روایتنه نظرآ عشرت مزبور
آل سلجوق رقاقسیله ماوراء النهردن زمین ابرانه انتقال ایدن
ترك قبائلندن اولوب مرو مضافاتندن ماهان نواحیستده اختیار
توطن ایتمش ایکن غالمه جنکیزیه ظهورنده ترك دیاره وجهت
فریبه طوغری فراره مجبور اولمش وابتدا اخلاطه و آندن
ازریجان اوردو ایچانه هجرت ونهایت حلب معموره لرینه طوغری عزیمتده
جبر قلعهسی پیشکاهنده رئیس سلیمان شاه ابن قیا آلب قضاة
فرات نهرینه دوشهرك ارنحال دار آخرت ایلشدر.
بوناك اوزرینه عشرتک بر قومی وطن اصلیلرینه هودت
ودوتیوز خانه خلق قدری دخی سلیمان شاه اوغللرندن ارطغرل
ودندار بکر معینیه سمره او چقورده وپاسین اوواستنده
رکز خیمه اقامت ایلدی.
حامیسزلك وقرارمزاق وضیق معیشت اسپانه منضم
اولان خدمت وجهاد هوسی القارلیله ارطغرل غازی ۶۳۰

برنجی باب

-- تأسس و تزلزل --

(۶۹۹ - ۸۰۵)

سلطنت مؤسس دولت عثمان خان غازی

ابن ارطغرل غازی

(۶۹۹ - ۷۲۶)

سلطان عثمان خان غازی حضرتلری حکومتده استقلال
بولدقدن صکره یگری بدی سنه دهاغزا و جهاده دوام و اقدام
وروملردن خبلی برلر تهنیه حسن تمشیت و اداره لرینه دقت
واهتمام کوشتمش و مشاق سفریه مناسبتیه وفاته یقین وجود
شریفلرنده رکوب و نزوله عدم اقتدار نمایان اولدیغدن عسکرک
قومانداسنی اوغلی اورخان بکه نودبع ایده رک قهرمان مشارالیه
دخی ۷۲۶ سنه سی بیزانس دولتنگ اتا طولیده اک بیوک بلده سی
اولان بروسه شهر شهرینی آلمشدرکه عثمان غازی حضرتلری
دخی متعاقباً حزم تزهنگاه جنان بیورملریله وصیتلری اوزره

نعلش پاکاری شهر مزبورده دروز حصارده مناسرت کنبیده
دفن اولمشدر . [۱]

(رحمة الله عليه)

[۱] بروسه تک تضرعتدن صکره بکشمیره عودت ایدن اورخان غازی
بدریله ملاقاتنده خیرداسنه مظهر اولمش وشویولده نصیحتلرینی دغنی تلقی
بیومشدر :

باقیت کار بودر هر کسه	باد فنا پیر وجوانه اسه
غزم بقا ابریم بن بودم	دولت واقبال ایله اول محترم
چونکسنک کیی خلف قوزعشم	رحلت ایدوسم بو جهاندن نه غم
لیک وصیت ایدوم کوش قیل	غیری غم دنی فراموش قیل
دیلم ای صاحب اقبال وجاه	ایجه سین جانب ظلّه نکاه
عدل ایله بو طالی آباد قیل	رسم جهاد ایله بنی شاد قیل
راه جهاد ایجره ایدوب اجتهاد	مملکت رومده قیل عدل و داد
ایله رعایت هلیایه تمام	ناکه بوله امر شریعت نظام
هرزده ایشیده سین اهل علم	کوستر آگا رغبت واقبال وحلم
سکر و مال ایله خروور ایله	شرع شریف اهلنی دور ایله
شرعدر مایه شاهی و بس	شرعه مخالف ایسه ایته هوس
مطلبین دین خدادور بزم	سلکمز راه هیدادور بزم
یوقسه قور و محنت و عوقا دکل	شاه جهان اولکی دعوی دکل
نصرت دین اولدی چومقصد بکا	مقصدمه قصد بر اشور سکا
ماله انعامکی تام ایده گور	مملکت امرینی تمام ایده گور
شاهکه احسان ایله بیسکانه در	سلطنت اسمی اکا افسانه در
حفظ رعایایه چالش روز و شب	ناکه قرین اوله سکالطف رب

(تاج التواریخ)

تربة شریفه لری بروسه حریق کبیرنده محترق اولدیفندن مجدداً اننا
اولمش و جنتکان سلطان عبدالعزیز خان حضرتلری عثمانی نشانی احدات

T.C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İNTİHAL RAPORU

**Tez Başlığı: Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi'nde Osmanlı Devleti'nin İlk Yüzyılı (1300-1400) :
Osmanlı Hanedanının Kökeni, Fetret Devri ve Siyaseten Katlı Meselelerinin Değerlendirilmesi**

Yukarıda başlığı gösterilen Tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, ana bölümler ve sonuç kısımlarında oluşan toplam 195 sayfalık kısmına ilişkin 10/09/2019 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü tarafından "Turnitin" adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orjinallik raporuna göre, projemin benzerlik oranı % 14'tür.

Uygulanan Filtrelemeler:

Kaynakça Dâhil

Alıntılar Hariç

Açıklamalar:

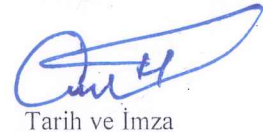
Mardin Artuklu Üniversitesi "Turnitin" adlı intihal tespit programı sonucunda; azami benzerlik oranlarına göre Tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: Ergül ÇETİN

Öğrenci No:13751004

Programı :Tarih

Statüsü :Tezli Yüksek Lisans

Tarih ve İmza

10/09/2019

Enstitü Sekreteri

Hasan TAN